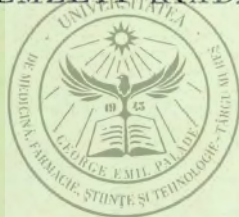

JÓKAI MÓR

ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XX. KÖTET

DÉLVIRÁGOK ★ OCEÁNIA

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1894

DÉLVIRÁGOK

IRTA

JÓKAI MÓR

8 - OCT. 2019

A FRANKLIN-TÁRSULAT TULAJDONA

15.10.1913

BUDAPEST

RÉVAL TESTVÉREK KIADÁSA

1894

BIBLIOTECA IN : PED
PEDAGOGICAL INSTITUTE NONVIARA

14.632.

AZ UTOLSÓ TENGERISTEN.

Mikor még II. Constans uralkodott Sicilián, Krisztus után hatszázhatvanhárom évvel, az egész háromszög népe valami keveréke volt keresztyénnek és pogánynak. A régi pogány hitregék megmaradtak emlékében, s ha a vad Læstrygonok utóda imádságait mondta védszentjéhez, hátát egy omladozó pogány templomnak vetve, eszébe jutottak a homályos mesék azon csodás istenekről, kiket az új Messiás elűzött az égből és földről.

A délnyugoti parton áll az óriási Taormina előhegy, messze benyulva a tengerbe, mely viharos éjszakákon harsogva csapkod fel reá. Alakja mint egy vulkáné, körülötte szakadékos sziklás hegycsoportozat, melynek sivár tekintetét sehol sem enyhíti egy közbe épített emberi lak. Az évenkénti iszonyatos földrengések egész hegyeket szakítanak olykor egymásra, vagy a földalatti ár indítja meg a sziklákat, s egész havakig látszik lassú haladásuk, a mint odább csúsznak a rajtuk levő erdőkkel, mezőkkel együtt, majd a legtermékenyebb mezőkön fakad fel véletlenül egy-egy iszapos forrás, s mocsárral borítja el az egész vidéket, majd ismét egész erdők égnek el ismeretlen tűz által gyújtogatva, majd roppant repedések támadnak a sziklák közepén, mikből jéghideg szél fuvall elő, bömbölő üvöltéssel. Az emberek nem örömet telepednek meg ily vidéken, hol a föld még mindig élet jelenségeit adja.

Maga a Taormina a legbujább növényzettel van ellepve. Az olasz éghajlat bokrai, fáai, a szentjános-kenyér, a gypotfa, a törpe pálma, az olajfa lepik el sziklás oldalait,

összegubanczolva óriási folyondár, myrtusz és babérbozótokkal.

A hegy nyugoti oldalán, egy meredek sziklaemelvényer, melynek lábát közvetlenül a tenger locsolja, áll egy omladozó templom. Egy kerek márvány épület, köröskörül jóniai oszlopokkal. A kúptető már beomlott, a falak töredékén sárgulnak a kövi-rózsák; a küszöbön nagyszerű aloe nőtt fel vastag, kézománczú fogas leveleivel; benn a templomban a heverő kövek között egy talapjáról ledőlt szobor látszik, mely egy kigyófarkakon végződő férfit ábrázol, meglánczolt kezekkel. Ez volt Proteus.

Körül a repedezett falakon még látszanak a domborművek, melyek az alakváltoztató pogány isten csodáit mutogatók, majd kigyó, majd tigris, majd fa, majd folyam, majd repülő madár alakjai látszanak kiemelve, melyeket mind ugyanazon láncz bilincseit a földhöz, mely az emberalak kezeire volt kötve.

A mythos szerint Proteus csak akkor mondott jövendőt, ha kezeit a földhöz lánczolák.

A fanumtól nyolcz széles kölepeső vezet a meredek széleig, melynek szédítő magasából messze ellátni a tengerre, a sík láthatárra, melyen alig-alig tűnik föl valaha egyes fehér vitorla, mint valami fehér sirály, a hosszú zátonyok itt-ott kifehérlenek a zöld hullámok közül, s a kopár szakadékos parti sziklák között apály idején megjelennek a csodás tengernövények, mik a mély tenger fenekén vertek gyökeret, a növényállatok, mozgó élő ágaikkal, az óriási polypok, mik hosszú karjaikkal a víz színén tétováznak élő préda után lesve, s a látogatatlan partokon a sötétzöld kálmosberkek alatt, hol a ragyogó homokban szivárványszínű csigák közt hevernek a parthoz vágott hajók deszkadarabjai, ott ülnek viliaros éjszakák előestéin a vészmadarak, a fekete hojszák, hosszú sorban, berzengetett tollaikat rázva, s kiabálva a közelgő szelek elé, s oda jönnek ki napfényes délutánokon a zöldhéjú tekenősbékák, hinárlepte hátaikkal, tojásaikat a meleg homokba kaparni.

Hojszák és tekenősbékák most, egykor tengeristenek látogatták e magános partokat; mikor még a Nereidák kora le nem járt, ide szálltak ki csigahéj csónakaikból Peleus aranyhajú leányai, hófehér testöket bámultatva a napvilággal, s a vesztükre ide tévedt halandók szemeivel, itt kötött ki halfarkú paripaival a vizek királyistene, Neptun, itt dalolta csábénekeit a syrén, hosszú aranyhaját piros korálokkal fésülve, itt fűtt csigakürtjébe Triton, a tengerszellemek hirnöke, s itt sirták könnyeiket a patakok nymphái, epedő nefelejts-szemekkel leskelődve a sás-liliomok levelei közül a szép ifju halandók után. És végre itt e templomban adá rejtélyes feleleteit a jóslatra felszólított Sybilla, háromlábú réz széken ülve.

Mind e regényes alakjait a mesevilágnak számüzte a lét sorából a komoly utókor. Az emberi ész meg akarta tudni a csodák okait, s mindent fölfedezett, a mit oly sokáig a rejtély nimbusa vett körül. A doradok danáját nem tartja többé senki syrén-zenének; a delphineket nem hordják hátaikon az embereket többé, mióta a gőzhajók föl vannak találva, ott hevernek a csigák, a korallok, ott virulnak a liliomok, a nefelejtsek; a syrenek, a nymphák, a hamadryadok nem jönnek el értük, nem szállnak ki a partokra többé; a fregáttok és gőzhajók mindenünnen elhajtották a tengeri isteneket.

De a Taormina környéke azért még mindig a régi, embernek nem való vadon. A zátonyok és szirtek miatt messze kikerüli minden vizen utazó, s a szárazföld felől visszariasztják azt a volkános szakadékok.

Második Constans idejében hetedik százada volt már a mythoszi világ elenyésztének, s a sziget lakosai, kiket az új vallás ereje nem ért oly közvetlenül, még mindig félve kerülték Taormina bérczeit, mintha óvakodnának zavarni az oda gyülekező fényes csoportokat, s csak néha akadt merészebb kalandor, ki az elhagyott berkeket meg merte gázolni, többnyire egyedül, titokban keresvén föl Proteus templomát, hol egykor a Pythonissák jövőndöt szoktak mondani.

A fánum régóta elhagyatva állt már, a borzadályljal belépő nem láta benne senkit. Itt-amott lehete csak észrevenni tán egy zöld kigyó húzódozó farkát, mely a közelgő léptek elől búva, a köhasadékok között eltűnt.

De lent a part közelében állt egy nyomorult kis viskó, a leomlott templom köveiből összerakva, melyben egy magános nő lakott, a kiről azt tartá a világ, hogy a jövendőket látja, mert a Proteus pythonissáinak utóda, kik válásuk elromlása után is ott maradtak az elhagyott berekben, ivadékról-ivadékra adva a bűvészet titkait, mik a köznép előtt magasra emelték őket, s nem egyszer fölkeresve a babonás hívők által.

A legutolsó volt közöttük, kiről a rege emlékezik, Tritanhéla. A mese azt tartá felőlük, miszerint férfit soha nem ismerve szülték gyermekeiket, valami virág erejétől téve termékenynyé, mely Juno mythoszából maradt hagyományul, s egyetlen gyermekük rendesen leány volt, annak a gyermeke ismét leány s így származott alá egyesével a természetkívüli ivadékok, míg végre Tritanhélanak fia született, s eként vége szakadt a további nemzedéknek.

A nép rendkívüli ismereteket tulajdonított e lénynek, miből a mesés részt elhagyva, csupán azokat mondom el, miket mai világban is meg lehet hallani. Bizonyos szerek által, miket hetekig tartó böjtölés után bevett, úgy el tudta magát altatni, hogy halottkint el lehete temetni, s ha azután a határozott időre ismét fölásták a sírból, újra magához tért, fölbredett és elkezdte jövendőlni. Gyakran kiállt a tengerpartra, s valami zúgó, dongó danát énekelve, oda csalta magához a delphineket, mik kiuszkáltak elé a partra, ott holmi bogyókat szórt nekik, s e vadállatok, mint megszelidített házi barmok, látszottak hívását megismerni. Az erdőkből, barlangokból elődalolta a kigyókat, sündisznókat, s azok fejüket föltartva kísérgették egész kunyhójáig, a hol enni adott nekik. Zivataros éjszakákon a legnagyobb viharokban könnyű csónakára ülve a tengerre ereszkedett; menekvő hajósok sokszor látták őt

nyugodtan uszkálni a sziklák és örvények között, vészmadaraktól körül repkedve, s olyankor mintha beszélt volna valakivel.

Midőn gyermeke születék s meglátta, hogy fiu, iszonyú dühbe jött s meg akarta azt fojtani. Belenyomta fejével egy vízzel tölt medenczébe s ott tartotta sok ideig, míg azt hivé, hogy az már megfúlt. S ime midőn kiemelte azt a vízből, a gyermek még folyvást élt.

Újra lenyomta azt a vízbe, sok ideig lemerítve tartá, a csecsemő folyvást mozgott, kapálózott a vízben, a szemeit sem hunyta le benne, hanem a mint a száján beszívta a vizet, az orrán ismét visszafútta.

Tritanhéla elesudálkozva ragadta ki a gyermeket a vízből s maga mellé helyezve azt, megdöbbsent borzadálylyal tekinté rá.

De a gyermek most már sírva, kiáltozva eviczkélt, kapálózott, s addig csúszott-mászott, míg ismét a medence szélére jutva, nagy örömmel veté bele magát, s kaczagva, viczkándozva lubiczkolt a vízben, egészen otthon érezve benne magát, s csak olykor ütve föl fejét egyet lélekzeni.

Tritanhéla elborzadva tekinté csodaszülöttére s reszketni kezdé tulajdon gyermekétől.

Érzé, hogy ez nem abból a fajból való, melyből ő, nem azon légkör lakója, melyé a többi emberek.

A gyermek születése perczétől fogva a tengert választá elemének. Anyja elnevezte őt Colán-nak, később e névről messze ismeretes lön.

Szüntelen a tengerben lakott, ruhát nem türhetett magán, s ha olykor meglátogatta anyját, nem tudott sokáig maradni a szárazon, a lég fojtani látszott, epedett, nehezen lehelt, s ismét visszaszökött a habok közé, ott játszott napos időben a delphinekkal, viharban elbújt a korallok közé s tarka gyöngyházakat hordott föl a tenger tenekéről anyja számára, ki őt beszélni tanítá; de Colán csak kevés szót tudott kimondani, bár mindent megértett, s beszéde valami ügyetlen állatias hangokkal volt keverve, hanem

ha olykor kiült sütkörézni a kopasz fekete sziklákra, s magában elmerengve, elkezdte csöndesen dúdolni, akkor annyi бүбáj, annyi saájtszerű édesség hangzott töredezett danáiban.

A fiu évről-évre jobban kezdte szokni a nem emberek számára teremtett elemhez, mindig ritkábban tért vissza anyja kunyhójához, végre egészen elmaradt, s Tritanhéla hosszú, hosszú éveig nem látta többé fiát.

A nő megvénült, elaggott, érzé, hogy nem soká meghal, s nyugtalanítá azon eszme, hogy mindazon rejtelem, melyet elődei ezredévről-ezredévre gyűjtögettek a világ előtt ismeretlen бүvészeteül, vele együtt mind elveszszén, a nélkül, hogy azt fia örökölné.

Ez aggodalommal kiment egy délután a tengerpartra Tritanhéla, s szokott бүвös dúdolásait elkezdve, várta, hogy megjelenjenek a tengeri állatok, miket magához szoktatott. S a mint ott dalolna, körüle gyűjtve a hullámok lakóit, ime a habok közül egy férfialakja merül föl s lábai elé úszik.

Colán volt az, ki a többi tengeri lakókként kényszerült a parthoz jöni a бүвös danára s nem látszott anyjára ismerni többé.

Elvadult arcán sem volt semmi emberi. Haja hosszan lenőtt nyakára, orra kitégult és szája összehúzódott. Szemei gömbölyűre voltak nyilván, a szempilla soha sem csukódott le rájuk, s egész testét valami kemény kéreg lepte el, ujjai közt úszóhártya formára nőtt fel a bőr.

Tritanhéla ráismert a tengerszörnyre, s azzal kábító bogyókat hintett a víz színére, melyet a halak mohón kapkodtak el; legtöbbit megevett Colán, két kézzel kapkodva a maszlagos eledelt, melynek megevése után a megbódult halak hanyatt fordulva jöttek fel a víz színére, maga Colán is elnyult az iszapban ittasan.

Ekkor Tritanhéla ölébe vette fiát s kunyhójába vivé, testét elkezdé borszeszszel dörzsölni, mire Colán lassankint föleszmélt, s a mint magához tért, epedve kezdé szét-

tekinteni, mintha vizet keresné szomszédjára. Tritanhéla borszeszt adott neki egy palackban, Colán mohón megitta azt, úgy látszott, mintha jól esett volna neki. Attól azután lerészegült s ittason elkezdte dalolni, a dalból emberi hangok hallatszottak elő; tántorgott, eldőlt, Tritanhéla ölébe vette fejét, s elkezdé hosszú haját fésülni. A szörny halforma merev szemei mozogni kezdtek, szempillája megmozdult s lassan lecsukódott szemeire, Colán anyja ölében elaludt.

Tritanhéla ezentúl szüntelen erőlködött fiát újra emberré változtatni. Testét bekente balzsamokkal, miáltal arról lassankint lehullt a szokatlan kéreg. Inni csak bort és borszeszt adott neki, mi szunnyadó lelkét újra felkölté, a szörny lassankint emberré változott, s hogy a bezárt kunyhóból, melyet átlépnie nem volt szabad, a tengert nem láthatá, mindinkább elhagyá szokatlan ösztöne. Ismét megtanult beszélni, kezeit, lábait emberi módon használni. Kezdének benne a szellemi tehetségei mutatkozni. Tudott emlékezni rövid időre, megismerte anyját, kaczagott ha örült, s tudott sírni, ha valami bosszantá, ha valamit kapott, megköszönte. Majdan kezdé kíváncsi, tudnivágyó lenni, kérdezősködött egyről-másról, magára engedte adni a ruhát, sőt tetszett neki a csattos öltöny. A borszesz mindig jobban kezdé visszatéríteni állatiaságából, szüntelen izgatottságban tartva idegeit, Tritanhéla mestersége legnagyobb csodáját követé el, midőn a lelket visszavarázsolta fiába, mikor az már csaknem állattá fajult el, s alig különbözött a fókáktól, mikkel együtt nőtt fel.

A pythonissa fáradatlan kitartása annyira vitte már Colánt, hogy az elkezdé olvasni, s hosszú idők óta kihült elméje ismét annyira átmelegült, hogy a leirt dolgokat képes lőn maga elé képzelni s gyönyörét találni azon titkos beszédekben, miket anyjától hallott.

Tritanhéla elkezdé fiát beavatni bűvésze rejtélyeibe, midőn egy napon alabárdos lovagok üték be kunyhója ajtaját, hová fiával együtt elzárkózott, s a kunyhó ajtaján

kivül megálló parancsnok fenyegető hangon, de félelmes arczezal kérdé a jósnőtől :

— Te vagy a taorminai boszorkány ?

— Én vagyok, felelt Tritanhéla büszkén.

A lovagok minden további kérdezősködés nélkül megkötözték a jósnőt, Colánt mellé bilincselék, s mindkettőt lófarkra kötve elhurezolák Panormusba.

Constans király épen akkor vérinquisitiót tartott a szigeten elhatalmasodott bűvészek és boszorkányok fölött; az istenitéletek tömérdek népet gyűjtöttek össze a tengerparton, hol zsolozsmák éneklése s phreneticus hahota közt hányták bele a boszorkányokat a tengerbe. A melyik elmerült és befűt a vízbe, az ártatlannak nyilvánított; a melyiket fölvetette a hullám, azt kihalászták, s rögtön máglyára kötözve megégették.

Idehozták Tritanhélát is fiával együtt.

Colán egy oszlophoz lánczolya nézte a végtelen tengert, melynek látása újra föléleszté szívében az állati vágyat, lemerülhetni a hideg habok közé s elbúhatni sötét vízfenékre, játszani a tengerparton a csigákkal s hintáltatni magát az égis csapkodó hullámok tetején, mikor zivatar van.

Egyszer anyjára került a sor. Azokat, kiket ő előtte a vízbe hajigáltak, mind elnyelte a hullám s Colán nem talált rajtok semmi sajnálni valót. A mint Tritanhélát a víz felé vitték s a jósnő iszonyattal eltelve vonakodott a hullámoktól, Colán utána kiáltott: «ne félj a víztől, szállj le a fenekére és fuss alatta».

A következő perczben Tritanhélát belehajíták a magasról a tengerbe.

A hullám összecsapott fölötte, az emberek feszülten nézték, hogy fel fog-e bukni.

Néhány percz mulva szélylyel vált a hab, s a felmerülő Tritanhéla feje előtünt felbomlott hajakkal, elkékült ábrázattal, összekötött kezei nem engedték úszni, egyedül lábai segélyével iparkodott magát a víz színén tartani.

A népség örömditva üvöltött, hogy valahára egy boszorkányt sikerült föltalálnia s Tritanhélát rögtön kifogták a vízből s vitték egy máglyára s arra felkötözve, meggyújták alatta a tüzet.

Colán maga is örvendve kiáltozott anyjára, midőn meglátta, hogy az a vízszinén lebeg, de a mint észrevette, hogy anyját meg akarják égetni, egyszerre megmerevült lánczai között, szája összecukódott, szemei halformára kinyitlak, s úgy nézte holt mereven, mint kötözték föl anyját a máglyára, mint gyujtják alá a tüzet, hogy vonaglik a kínzott alak izzó lánczai között, milyen sokáig tudja kiadni lelkét, s midőn porrá égett, hogy rohan hamvaira a nép, mint rugdossa azokat szét, hogy szórja a szeleknek és a tengerekbe.

Colán meg volt merevülve, Nem szólt, nem mozdult. Kerekre fölnyilt szemei elvesztének minden emberi kifejezést, hagyta magát a csónakba vitetni, melyről a bűvészeket a tengerbe hányták, s engedé magát bevettetni a tengerbe.

A népség várta sokáig, hogy föl fog-e bukkanni? s miután az nem merült föl többé a vízszinére, hozták a többieket, a kik még hátra voltak.

* * *

Néhány év folyt le. — Siciliában nagy volt a zavar. A rettenetes saracenok jöttek roppant hajóhaddal meghódítani a szigetet. A chalifa, Al-Hamair győzelmi híre megelőzte jöttét, s Constans király nem volt képes apró halászbárkáival megvédeni országát ellene.

Ekkor Panormus lakosaiban fölbuzdult még egyszer a régi görög vér, eszökbe jutott, mit tudtak tenni a corinthetai elődök hazájuk védelmére, s hirtelen hadihajókká alakítva kereskedő hajóikat, tengerre szálltak a saracenok ellen.

Előre látható volt, hogy a harczt el fogják veszteni, de Miziz, a syracusi hajóhad armén vezetője, nagyszerű gondolattól áthatottan horgonyt vetve a taorminai záto-

nyok és sziklák előtt, oda várta a saracen hadat, s a mint az egy napon a magas tengeren megjelent, éjszaka kivonult elébe, azon szándékkal, hogy maga után fogja csalni a taorminai öbölbe, s ott vele együtt elveszend a sziklák között.

Constans király ezalatt seregével ott állt a parton, felszedni a menekvőket saját hajóhadából, s leöldösni a saracenokéból megmaradót.

A hosszú ácsorgás megizzasztá a királyt, s míg hadvezére a saracenok elé vitorlázott, ő maga leszállt a tengerbe számos kísérelével fürdeni. Alig telt bele néhány percz, midőn a fürdő király egyszerre elkiáltja magát, hogy valaki megragadta lábát, s azzal rögtön lerántatik kísérelői közepéből.

A mellette lévő bűvárok egyszerre utána buktak a víz alá, s látták, hogy a királyt valami húzza lefelé a több ölnyi magasra felnőtt hínárba.

A bűvárok kezeiket nyújták Constansnak, ki egyet közülök elkapva, kétségbeesetten kapaszkodott bele; de az ismeretlen erőszak, mely őt lefelé húzta, ellenállhatlanul rántotta őt le a sűrű hínár közé, s vele együtt a mentésére sietett bűvart is, kit Constans göresös erővel fogott s el nem bocsátott magától; a többi bűvárok, a mint mindkettőt elmerülni látták a hínárban, ijedten riadtak szélylyel, azt vélve, hogy valami polyp karolta őket át oda lenn.

Hosszú idő mulva fuldokló küzdéssel jelent meg a vízszinén a lerántott bűvár, egészen kifogyva erejéből, s a mint a csónakba emelék, Constans még akkor is mindkét kezével és fogaival bele volt fogózva egyik karjába, holtan, megfulladva. Az ijedt testörök kivonták őt a vízből s egyik lábára egy csodás jegyekkel teleirt szalagot találtak rákötve. Visszaborzadának; az Tritanhéla öve volt, melyet halála előtt fiának adott át.

A sicíliai hajóhad ezalatt megtámadta a saracent, s az első összecsapásnál, mintha megfutamodnék, egyszerre

visszafordult, s minden vitorlát kifeszítve, sietett a taorminai öböl felé.

Al-Hamair nyomban üldözé elleneit, s nem sokára le-
hete látni a nagyszerű vadászatot a tengeren, a mint Miziz
hajóhada egy csomóba tömve, négy annyi ellenhajótól fél-
hold alakú körben üldöztetik az öböl felé.

Az ég lassankint elborult, a tenger duzzadni kezdett,
fekete felhők fogták el a láthatárt, s nem sokára menny-
dörgő zivatarral köszöntött be az éjszaka.

Az irtóztató vihar fölforgatá a tengereket. Mindkét csa-
tázó hadsereg játékszere lőn a magasabb erőknek, a dü-
hödt szelek verték a habot a taorminai sziklákhöz, s üzték
mindkét hajóhadat a veszélyes öböl felé.

A syracusi hajósoknak nem lehele már többé menekül-
niök e helytől, de ezt nem is akarták, ott volt szándékuk
elveszni. Az ellenség bizonyosan odáig üldözendé őket, s
akkor velök együtt kénytelen leendett a sziklákon elme-
rűlni.

Legelől repült a tájtékozó hullámokon Miziz hajója,
mindinkább közelítve a fekete sziklákat felé, melyeken néha
keresztülesapott a hullám.

S im a villámlobogásnál egy emberalakot vélnek észre-
venni a hajósok, ki úgy látszék magát hintálni a habok
tetején, mintha függő ágyban ülne. Majd kiemelkedék a
tengeresoda a habok közül, s oly hangon, mely a tenger-
vészt túldörgé, kiálta a siciliaiakra:

— Nyomorúak! Panormus és Messina lakói! kik Tri-
tánhéla hamvait a tengerbe szórtátok: e hamvakból hajó-
had támadt ellenetek. Pusztuljon el országotok.

Iszonyú roppanás felelt átkaira.

Az első hajót a sziklához vágta a hullám.

A parton álló siculok kétségbeesett ordítással vevék
észre, hogy míg saját hajóhadaik a zátonyok és sziklák
között elmerülnek, a saracen had egyszerre félbeszakasztja
az üldözést, s horgonyt vetve, megáll a vészes öböl előtt.

Colán, szemközt úszva a zivatarral, hirül adá a sarace-

noknak a veszélyt, mely hajóikra vár, s még azon éjjel, a mint a szél fordult, elvezette őket más kikötő felé, mely egyedül előtte volt ismeretes.

Reggelre virradva a saracénok urak voltak Siciliában.

Ötszáz esztendeig pusztította e naptól kezdve Siciliát e barbar ellenség.

Colánt még azután is sokszor találták idegen hajósok majd itt, majd amott, többnyire zivatarban, gyakran a legmagasabb tengeren. Ha nevéről szólíták, fölült a hajóra, borszeszt kért a hajósoktól, elmondá nekik, hogy most mely helyen vannak, merre menjenek, hol őrizkedjenek zátonyoktól, örvényektől, kőszikláktól? ha hajótöréseket szenvedtek, parthoz vezeté tutajajaikat, vagy hirt adott felőlök, ha elmerültek.*

De ha siciliai hajóval találkozék, azt köröskörül csapongá, mint valami éhes szörny, éjszakánként fenyegetőleg támadt elő a tengerből, kiáltásaival ijesztgetve a hajósokat, mint rémlő tengerkiséretet, s ha viharban találta őket utól, lehete hallani ijesztő atkozódásait, a mint a habtorlat tetejéről letekinte a dűlendező hajóra, s imáik közé kaczagva kísérte őket, míg el nem sülyedtek valahol, hogy ott föl kaczaghasson, midőn a hullám fölöttük lassankint összecsap, s akkor ráüljön a még kiálló árboczra, s elénekelje azt a bűbajos dalt, melyre Tritanhéla megtanítá, a figyelő delfineknek; míg az utolsó árboczhegy is a víz alá merül.

* Lásd Alexander ad Alexandro IX. könyvében 21-dik fejezet.

KELET KIRÁLYNÉJA,

(Historiai novella.)

Én nem tehetek róla, ha gondolataim mindig visszavisznek keletre, a honnan támad a fény és minden, a mi fényes, — a honnan támad a nap is.

Igaz ugyan, hogy illendőbb volna e helyett, hogy azon földről beszélek, mely bölesőnk volt, arról beszélnem, mely sirunk lesz! de mit tehetek én arról, ha álmodni szebb, mint ébren lenni.

Ha olvasni akartok arról, mi újat talált föl tegnap óta a divatbölesek, diplomataik, journalisták és börzeüzérek tudománya? fordítsatok a túlsó lapra, ott talán megtaláljátok, a mit kerestek: vezérczikk oraculumokat, becsületes, józan, fekete kabátos rendszereket, telegraphi mondatokat, örvendetes híreket tánczvigalmakról, s szomorú tudósításokat vasuti balesetekről, börzefluctuatiókról és ministerkrisisekről, ott megtudtok mindent a mi lesz, lehet és a minék úgy kell lenni.

De ha akarjátok tudni azt, a mi volt, a mi elmúlt, a mi nem lesz többet, ha meguntátok ezeket a civilizált utczákat, ezt az egyszínű, esernyővel járó népet, hallgatni a kávéházak politikáját, s olvasni böles dolgokat, miket a ki írt sem értett, — jöjjetek velem; én elvezetlek benneteket oly helyekre, oly időkre, mikről maga a historia is azt mondja: ennek fele is csak álom!

I.

Azon időben, midőn Róma határa ott volt, a hol Persiáé, s a nagy világáros az ismert föld legvégső tartományait nevezte szomszédjainak, — akkor volt Róma legkisebb.

A nagy respublica császárajai birták a félvilágot, melyet őseik meghódítottak, de nem azoknak szellemét. Rövid

életü istenek voltak, ész és erő nélkül, — törpék, kikre óriások fegyverzete maradt.

De a hősök, a historiai gyászok szelleme nem maradt föld alatt, s ha Rómában obeliskokat raktak hamvaikra, kitört a szabadság, dicsőség és honszeretet lelke távol Persia, Armenia és Palmyra ege alatt.

Míg Rómában egy Commodus, egy Caracalla trónra ültette a bünt, s nyilvános tiszteletet adott a gyalázatnak, míg ott harez helyett árulás adta a győzelmet, diadal helyett pénz vásárolta meg a békét, míg Heliogabal rokka és orsó, Galienus főzőkanál által örökité nevét, addig keleten új életre támadt a száműzött erény és dicsőség, s mintha szegyélné magát a férfiak által meggyalázott hősi szellem, egy nőbe költözött át, hogy azt minden élőkön túl emelje.

A keleti tartományok közt, melyek Róma védurasága alatt álltak, volt Armenia is, veszélyes közelében Persiának, hol Sapor király Cyrus birodalmának helyreállításáról álmodozott. Tizennyolcz sátrapáját Azsiának hajtotta már trónja számolya alá, s engedte őket királyoknak hivatni, hogy magát királyok királyának nevezhesse.

A tizenkilencediknek következék Chosrus király, Armenia fejedelme. Harmincz évig tartott a harez, melyet Chosrus a királyok királya ellen országát védve viselt, s a szabadságharezba utoljára is a hódító fáradt bele; a hőst, kinek paizsán kardja eltompult, orgyilkosok törével öletve meg. Csak így juthatott annak országához.

A hatalmas védúr, Róma, ezalatt folytatta ittás életét, saját fejével sem birva többé, nemhogy távolabb eső tagjaira ügyelhetett volna. Csak akkor ébredt föl, midőn egyik kezét levágták.

Armenia elestét megboszulni, összegyűjté legióit az akkori császár, Valerian, átkelt az Euphráton, s mielőtt a hír érkezhett volna, maga előtt látta Sapor király lovas seregeit, — s nem sokára háta mögött is, — a láthatár végtelenéből köröskörül porfellegek húzódtak elő, melyek nem sokára összeértek a római legiók körül, mintegy

aczelláncz-szem. A praefectus praetorio, Marcian, elárulá az ellenségnek a császárt, s az minden oldalról körülvéve látta magát, mielőtt seregeit csatarendbe állíthatá. Még a kétségbeesés sem segített: az első merész, de sikertelen menekvés harez után lerakta a római sereg fegyverét, s császáriját kiadta a barbar fejedelemnek.

A királyok királya lánczot tetetett a császári fogoly nyakára, s általa vezetetté magát saját provinciái ellen, miket a viharból sebesebben elgázoltak a persa lovasok patkói. Egyik város a másik után esett el, árulás, gyáva megadás, vagy vitéz védelem után. Antiochiában a színházi mulatság közepett lepte meg a népet az ellenség, Edessában a főpap védte maroknyi népével a várost és templomait, s Caesarea falai közt Demosthenes állítá meg a diadalmenetet. Mind hasztalan; elvesztek a városok, palotáikkal, templomaikkal, a hősök és az árulók egy sirba lőnek hanyva. Sapor király egész völgyeket töltetett meg holttestekkel, s míg a szétült provinciákból kiölt mindent, a mi élet, csúfságból új római császárt nevezett ki számukra, egy ismeretlen rabot a legelső börtönökből, kit bűnei miatt halálra ítélték; azt felöltözteté az elfogott császár biborpalástjába, s kikiáltatá és megéljenzeteté az elfogott legiók által, míg az igazi császár, a szerencsétlen Valerián, a despota lova előtt térdelt, ki az ő nyakára hágott előbb, úgy ült fel nyergébe.

Valeriánt megölte a szégyen. Egy rómainak tudni kellett a gyalázat miatt meghalni. Az elbizott győztes kitömette a holt fejedelem bőrét, s ott állt az századokig a nap templomában borzasztó diadaljelül, császári paláستtal vállán, rabszolga-lánczozal nyakában, barbar kemény gúny a legmagasabb büszkeségen ejtve.

Három országot kipusztított már az eleven dögvész, a halál angyala emberi alakban; a határos birodalmak remegve várták, melyik fog közülök következni? midőn egy napon Sapor király elé követség érkezett Palmyrából, egy

levelet hozva neki, melynek tiszteletteljes, de bátor szavai haragra gerjeszték a despotát.

A levél Odenath palmyrai polgár által volt aláírva, ki a hódító engesztelésére kétszáz tevét küldte kincsekkel rakottan, minőket csak a fejedelem adhatott fejedelemnek.

Kicsoda ez az Odenath? kiálta föl büszke dölyffel az ellenállhatlan hódító; ki a vakmerő, a ki levelezni mer urával? hányjátok ajándékait az Eufratba! Fejedelem-e ő, hogy nekem ajándékot mer küldeni? s nem alacsony rab-szolga-e? kinek a porban fekve kell előttem megjelenni, mert a miye van, az csak irgalomból övé. Mondjátok meg neki, hogy ha kegyelmet akar találni arczom előtt, s büntetése enyhítését reményli, hátán összekötött kezekkel csúszszék térdenállva trónom elé. Ha késlekedni mer, gyors pusztulás fejére, pusztulás a családra, mely hozzá tartozik, pusztulás a városra, melyben született és a népre, mely azon várost fölépíté!

— Fel, fel, ti szabad lakói az ősi pusztának, ti pásztorok, kik csordáitokat legeltetitek a sivatag forrásai körül, te szilaj vadásznép, ki elfogod a futó antilopét s kihúzod az oroszánt barlangjából, ti, kik sátrak alatt laktok, ősidőktől fogva nem tanulva mást, mint fegyverforgatást, te soha meg nem számlált nomádfaj, ki adót nem fizettél, s hódító arczát nem ismerted soha, ti délczeg ifjak, kik három nap, három éjjel kitarjtátok a nyargalást a szilaj paripán, átúsztok ragadó folyókon, keresztültörtök országokat ellepő erdőkön, s megelőzitek a homokfelleget, mit a puszták szele hajt a láthatárra, — fel!

Im fényes ellenség közelg nyugalmas berkeid felé; jer, mutasd meg neki, hogy itt minden porszem szabad, s föl-támad az ellen, a ki reá tapod, minden férfi bajnok, minden rekettye nyilvánzó, s minden bérez fellegvár, mely ellen vívni kell!

Az arab síkságok mintegy varázsszóra egyszerre megnépesülnek. A vad homokpuszták, mikén azelőtt alig találkoztak az átvonuló karavánok egyes kóbor csapatokkal, egyszerre eláradnak száguldó hadseregekkel, az ismeretlen helységek vad, bőrrel övedzett harczosokat bocsátanak alá végetlen rajokban a syriai rónákra, kik mind Palmyra felé sietnek, s a mint a hegyekről jövők találkoztak a pusztákról érkezőkkel, daczos örömmel szorítanak kezet, mint kiket egy közös cél egyesíte fegyvert fogni. A fegyver egyszerű volt, buzogány, nyíl és dárda; de a ki látta az izmos karokat, a mik azokat forgatták, el kellett ismernie, hogy azon fegyverek jők fognak lenni.

E zajongó tömegek közt két vezéralak válik elő, kik jelenlétökkel bátorságot öntenek a harczosokba, rendezik a csapatokat, s minden veszét, a táborinség nélkülözéseit, éhséget, fárasztó utat, forró napot, hideg éjet együtt tűrve velök, vezetik Palmyra felé.

E város kapuinál találkozik mindkét vezér.

Az egyik egy szelíd, de bátor tekintetű férfi. Mellét nem védi semmi vas, elégnék tartja a kardot védelemre, ruháján semmi arany; tetteiről ismerje meg a nép vezérét, ne palástja gombjairól.

A másik vezér — egy nő; magas, istennői alak, villámszemek, barnapiros arcz, királyi homlok. Karsú, idomos, mint egy antik szobor; sűrű, gazdag hajfürtei fel vannak szorítva arany-sisakja alá, mi arra mutat, hogy a női piperével keveset szokott bajlódni, s a nagy, széles görbe pallas oldalán azt gyaníttatja, hogy a vállig meztelen, gömbölyű sima karokban férfierő van elrejtve.

A két vezér bámulva tekintte egymásra, mintha két nap támadna fel egyszerre az égre. A hölgy hófehér paripája büszkén emelte föl fejét, míg a fekete mén, melyen a férfi ült, aláhajtott fejjel húzódék hátra.

— Ki vagy te hős? Mi neved? Miértjössz? kérdé a nő, hangja édes volt, mint a szerelmi dal és erős, mint a harczriadó.

— Nevem Odenath, felelt a férfi, palmyrai polgár vagyok, ki fegyvert emeltem a hódító ellen, hogy fejemet ne hajtssam meg előtte. S ki vagy te, istennő, ki paizsoddal védni jöttél minket ?

— Én Zenobia vagyok, Syria királynője, egyiptusi királynők s macedon királyok utóda, ki fölemelém kormánybotomat, hogy országom idegen ellenségtől megvédjem ; — vagy az ellen törjék össze, vagy királyi pálczám !

A férfi lehajlék lováról, hogy Zenobia palástja szegélyét ajkaihoz emelje.

— Üdv neked királynőm.

— Hagyd a királyi czímet, s nevezd egyszerűen nődnek.

— Mit mondál ?

— Azt, hogy ki tőlem távol, tőlem nem ismerve, velem egy gondolattól lelkesült át, annak lelke egy lélek az enyimmel. Te férjem leendsz.

— Én egyszerű polgár vagyok.

— És én egyszerű nő. A sors, mely előttünk áll, mindkettőnkre nézve egyenlő, dicsőség vagy halál, — trón vagy kataphalk. Mindannyi király és despota közül, kik kezeiket ajánlák nekem, egy sem jelent meg, midőn kardjokat kértem, és én nem akarom koronámat oly före tenni, mely porba hajol meg ellenségem előtt ; ők királynak születtek, bár inkább férfinak születtek volna, a sors rabszolgákat alkotott belőlök. Az első férfi, a kire találok, te vagy, különben egy asszonyban kellene kihalni a dicsőségnek. Így ketten leszünk. Ha te hős léssz, én méltó leszek hozzád, ha én király leszek, te méltó leendsz hozzám. Elfogadod-e jobbomat, arczom nem taszít-e vissza ?

Odenath gyönyörteljes pillanattal voná ajkaihoz a nyujtott szép kezét s szívből eredt hódolattal viszonzá :

— Arczod Cleopatrától örökléd, ősanyádtól, jobbodat Nagy Sándortól, ősödtől apai ágon.

— Ősöm isteneire ! kiálta föl lángragyulladt arczczal a hölgy ; — e kard is oldalamon ősapámról maradt, s nemde Sapor király nem Dárius utóda-e ? E kard, mely az ős ke-

zében összetörte az őst, az unoka kezében össze fogja törni az unokát; Nagy Sándornak Dáriust adta a sors, nekem Sapor királyt!

A tömegek lázas kiáltása szájról-szájra adta e hangokat, s Palmyra körül érezfal támadt lelkesült férfiak karjaiból.

A királyok királya közelgett győzelmekhez szokott táborával. Kétszázezer lovas jött legelől, a keleti ragyogás sokféleségével. A külön nemzetek hadai saját színeikben, fegyverzeteikkel, egész ezredek csupa fehér lovon, mások mind feketén, utánok jött ötszáz elefánt, balistákkal, hajtógépekkel terhelve, mik mázsás köveket, dárdákat és görögtüzet hánytak ezer lépésnyire, magát a királyt tizezer válogatott lovas környezé, ezüst-sisakos, arany-paizsos vitézek, drága kövekkel kirakott fegyverzettel, a legutolsó is pompásabb, mint egy skandináv király.

Ezeket követte a hadi zsákmány, tizezer dromedár hátára fölhalmozva. Kipusztított országok kincsei, föl nem számítható érték, arany és drágakő. Leghátul maradt a gyalogság, léha, rendezetlen csoport, dárdával és parittyával, csak ütközet után rabelni jó, vagy ostromlott városok árkait betölteni holttestével.

Sapor király soha sem hagyott háta mögött ellenséget, azért serge roszzsát és kincseit mindig leghátul tartotta s javát maga előtt hajtá.

Mi volt e rendezett hadak ellenében a palmyrai sereg?

Hirtelen összecsoportosult nomádnép, pásztorok, vadászok és békés kereskedők, kiknek kezébe a kétségbeesés adott fegyvert, kopját, nyilat vagy buzogányt, s kiknél a hadirend helyét csak a szabadságszeretet pótolta.

De kettőjük között feküdt a sivatag!

És e sivatag ezeknek hazájok volt, amazoknak ellenségek, harcra ellenök, s nem egyszer volt rá eset, hogy a persa hadsereg, midőn ellenét legyőzte, az éhség által veretett szélylyel.

Az első nap megnyerte a csatát a persa had a sivatag

ellen. Még ellenségre sem talált sehol a puszta homokon kívül, de ez is elég volt annak.

A forró szél, mely szemközt fujt arcaikba, keresztül-szítalta a légen a finom homokot, mely mint megannyi tűszúrás hatott át a ruhákon keresztül, be a pórusokba, le a mellre, át a szemek idegein, az olthatlan szomj kiszárasztá a hőségtől égő ajkakát, a szűrő napsugár elkábítá a főket.

A hadsereg kiállta e védtelen harczt az elemek ellen, s reggeltől estig épen egy napi járó földet foglalt el a sivatagból. Estefelé elmúlt a szél, csak az éhség és szomj maradt meg, a paripák fáradtan feküdtek le a földre, a tevék elszabadultak vezetőik kezeiből s böszülten nyargaltak valamely távoli forrás felé, melynek irányát hatalmas ösztönük megsejté. Az eltikkadt katonák csoportosan futottak a tevék nyomait követve, némelyik elmaradt s ott eldült a sivatagban, a ki győzte velök a futást, meglátta az alkonyégen az ingadozó pálmákat, melyek az oázst jelölik, honnan a forrás fakadt, s a kik odaig vánszorogtak, nem is tértek vissza többet, mielőtt szomjukat elolthatták volna, láthatlan nyilak elolták az éltöket.

Éjfél tájon egy, az éj homályában is meglátszó hosszú árny látszék húzódni a persa sereg sátorai felé, s a mint csöndesen odaért, mint egy ijesztő kísértettábor rohant rémes ordítással a nomád lovagok ismeretlen száma az alvó, elesigázott táborra.

A persák minden oldalról támadva voltak az ismeretlen ellenségtől, melynek erejét az éj sötétje még félelmesebbé tette. Ha visszaverték egy helyen, pillanat múlva a túlsó oldalon támadt, sokszorozva önmagát, s ijesztő üvöltésével fárasztva, csalva, böszítve elleneit. A süvöltő nyilvesszők mindenütt élőcélt találtak az összetömött hadsorokban, az örtüzek által világított tömegekben, s ki lövöldözhetett ő utánok? a láthatlan éjbe, a külön álló, szökellő, nyargaló alakokra? Ki üldözhetette őket a fekete pusztaságban, hol csak az ő szemek ismerték az utat?

Ez így tartott szürkületig; reggelre csatarendbe állítá a király egész éjjel nyugtalanított seregeit, s ime ellenség nem volt sehol; mintha valóban a pusztá rémei lettek volna, kik körülrajongák egész éjjel a tábort, s reggelre visszatértek volna sírjaikba, a persa had előtt nem volt köröskörül semmi, csak a homokpuszta.

Sapor király elbizott döllyfel parancsola előrenyomulást a hadseregnek, s még egy nap folytatta hódító útját a pusztában, de már e nap sikere alig volt néhány órai út, az eltikkadt hadsereg minden forrásnál megállt, mindeniket holttestekkel találta betemetve, s azon véresen itta ki belőlük a vizet az utolsó cseppig.

Újra eljött az éj. Csatarendben állt mindenki, sok, ki lefeküdt pihenni, ott elaludt és meghalt. Várták az éji támadást, s most már azt sem tudták, melyik oldalról jön az? Sokáig nem hallatszott semmi hang, csak az elefántok szomjdühös ordítása verte föl szokatlan hangokkal az éj esőndjét, s benn a tábor közepében a harsogó zene és poháresörgés.

Míg a sereg epedve itta ki a források vérrel kevert vizét s az elhullt tevék husából lakozott, az alatt Sapor király sátorában a világ legtávolabb tengereiből hozott halak, a legdrágább madarak s gyümölcsök illatoztak arany tálakban. Sátora hátulját nubiai zenészek foglalák el görög eunuchok énekét kísérve hárfáik és tollas sipjaikkal, s a sátor elején lybiai almék tánczoltak áthévült arczezal átlátszó öltönyeikben.

Sapor király maga hófehér, gyémántokkal himzett pongyolában hevert bibor nyugágyán; két kedvencz nője, kiket országok szépségei közül választott ki, mellette ült, egyiket ölébe vette, másiknak keblére hajtá ittas fejét, míg egy rabszolga ajkáig emelte az arany serlegbe töltött gránátszín cziprusit, melyre damaszki rózsák levelei voltak hintve, másik fűszeres gyümölcsökkel becsinált pávanyelvekből készült étellel iparkodék a királyok királyának eltompult étvágát ingerelni, midőn egyszerre véletlenül,

mint álomra az ébredés, rémes sikoltás hallik a sátoron kívül, s a nyílásnál őrt álló szerecsen halálra sebesülten bukik be a sátorba.

Sapor ijedten kapott fegyver után, s nem vevé észre, hogy a mit kezébe ragadott, az kedvencz nőjének arany ollója volt.

A következő perczben egy magas, harcziás alak állt előtte, kivont karddal, csatától hevült arczczal, villogó szemekkel.

— Ki vagy? mit akarsz? ordita rá Sapor mintegy helyére bővölten.

— Nevem Odenath! felelt a férfi. Hivattál, itt vagyok. Sapor dühös orditással ugrott fel helyéről s sátora hátuljába futva, míg magukat közbevető rabszolgái élte megmentésében elestek, alvó testőrei közt lármát ütött és megmenekült.

Hogy neki kellett örülnie a megmenekvésen, hogy szemivel kelle látnia, mint verik szét a mindenünnen támadó alakok egész gyalogságot, az éj sötétében háta mögé kerülve s egész sátoráig lopozva, mint oldják fel lánczra fűzött rabszolgáit, mint hajtják el tevéit, mint rabolják el minden kincseit s két kedvencz hölgyét, kiket mind e kincsekért nem adott volna.

Ő rabolta el a babért, koronákat s rózsakoszorúkat, s mindazt más tette fejére, s ki tette azt? Egy megvetett asszony és egy tudatlan paraszt.

III.

Semmi sem oly jó tükre a napnak, mint a kivont kardnak lapja. A sugár, mely róla visszaverődik: a dicsőség.

Néhány év mulva, hogy Valerián császárral elbukott nyugot dicsősége, a ki nagy tettekről akart még hallani, kelet felé fordítá figyelmét.

Ott ragyogott két új név, mint két új csillag, sugáiraival egymásba fonódva, Odenath és Zenobia. Az elgázolt tar-

tományok mint boszúálló nemtőt látták e királyi párt megjeleni, ki lánczaikat feloldá s a fölöttük czivódó ellenéseket saját országaikba kergette.

Kétszer látta őket Sapor király Ktesiphon kapui előtt, hová futó seregeit beüldözik, s a római hadseregeken annyiszor diadalmas góthok dárdái ellen a fejedelmi pár paizsa védte meg Ázsiát.

S a mily messze a férj és nő győzelmeinek híre elhatott, elhatott szerelmőknek híre is: mindenütt egymás mellett lehetett őket látni, egymástól elválhatatlanul, a trónon úgy, mint a csaták zajában.

Szerelmők nem volt a galambok szerelme, kik szüntelen turbékolnak, csókolóznak, hanem a sasoké, kik egy évben csak egyszer szeretnek; hanem azontúl hűk egymáshoz.

S míg nyugoton Cátó és Scaevola népének elkoresult utódi asszonyruhákba öltözve piaczi látványt csináltak a förtelemből, s felforgatva a természet rendét, kényszeríték a gyönyört undomá fajulni, esszetévesztve Vénust Cupidóval, addig a tündérregék honában, keleten, hol lágyabb a szív, forróbb a vér és a napsugár, tudott élni egy nő, ki még férjében is csak a lelket szerette s a vér indulatait lelánczolva tudta tartani erős akaratóval.

Amott a vénség undorító szenvedélye, itt az ifju szüzesség.

A római nép sóhajtva tevé az összehasonlítást s sajnálta, hogy nem született barbárnak. És a senatus, melynek soraiba egyik császár kéjenceit nevezte ki, másik ugyanannyi számú kancsal, púpos és sánta vénasszonyt, a harmadik épen jó nyerges paripáit, a patres conscripti, kiket majd pallossal, majd ostornyéllal, legutoljára épen főzőkanállal kormányoztak, hódoló követeket küldöttek kelet királyi párjához, megerősítve őket azon trónban, melyet diadalaik által szereztek vissza az ellenségtől, ki Róma császárját kitömvé tartotta templomában, míg annak édes fia Gallienus csodálatos rántásokat főzött szakácsaival egy sorban s kinek midőn hírül hozták Phoeniczia

elvesztét, csak azt sajnálta benne, hogy nem fog több menyhal-ikrát kaphatni onnan, s vállvonva kérdezé, hogy mit vesz Róma azzal, ha ezentúl az egyiptomi vásznat s galliai szőnyegeket nélkülöznie kell.

IV.

Az Orontes partján állunk. Jobbról a távolban látszik Emeza városa, tán inkább hihetnők a délibáb rajzolta köd-képnek, magas palotáival, mik a távolban egymásba mosódva csak kék körrajzaikban tűnnek elő. Közepettük a nap temploma, mintegy roppant, emberkézrakta hegy, még a messzeségből is ragyogó arany kúpfödéllel.

Balra sík lapályos erdőség terül, mely felé egy pompás vadászmanetet látunk vonulni. Ezer lovas selyem és bibor öltözékben, fegyverekkel, miknek markolatja drága kövektől ragyog, s miknek vasan csaták dicsősége, vonul félkörben az Orontes partján alá. Mögöttük ötven elefánt lépdegél, ébenfa tornyaik arab szőnyeggel beterítve, mikben bájos keleti hölgyek ülnek, mezelen karjaikon felgyűrve a patyolat öltöny, kezeikben aranyozott aczél ívek s ezüst tollú nyilak. Csupán egyikében az elefántos tornyoknak ül egy férfi. Arezra, termetre az, de lélekre nem. A szegény, gyámoltalan ifju Herode, Odenath fia első feleségétől, kinek apja lelkéből egy lehellet sem jutott; reszkető, érzékeny gyermek, ki elsápad, ha csak beszélni hall is azon veszélyekről, miken atyja és mostohája karddal szokta magát keresztülvágni, s ki most is csak úgy engedé magát a vadászatra kiesalatni, ha Zenobia megigéré, hogy mellette fog maradni.

Zenobia gyöngéd anyai szeretettel vevé pártfogása alá e szellemi nyomorékot; azon időben, mikor gyöngének lenni bűn volt, ő oltalmazta, kegyelte, ápolta e gyermeket, jobban, mint saját fiait.

Kettő azok közül, Timoll és Herend, már csatában esett el, a harmadik, Vaballath, most is legelől lovagol apja mel-

lett; a szegény Herodéval csak mostohája törődik, csak neki jut eszébe a lélekbeteg ifjunak örömeiről gondoskodni, ő hoz neki tigris-vadászatról zengő madarakat, tengerviharokból ragyogó kagylókat, s vérengző csatákból bogláros csengőket, mikkel Herode el tud játszadozni, nem is gondolva arra, hogy az halállal játszott, a ki ezeket hozta.

Zenobia ott lovagol hófehér paripáján az elefánt mellett, melynek tornyából Herode aggodalmasan tekint le hozzá, félénken kérdezősködve: anyám, mi is bemegyünk-e sötét erdőbe? vadállatokkal nem fogunk-e találkozni ottan? ugy-e nem hagysz magamra? légy mellettem, maradjunk itt a pálmák alatt, hallgassuk, a madarak hogy énekelnek? Nézzük a vízben a szökellő halacszkákat. Nem, ne nézzünk a vízbe, mert én szédülök.

Az elefánt tulsó oldalán egy férfi lovagolt, izmos, vad tekintetű alak, ki Herode beszédjére hangosan felkaczagott.

— Anyám, szolt félénken Herode, Maeon itt lovagol mellettem és kikaczag, nem merek oda tekinteni, mert rám néz. Érzem, hogy sötét fekete szemei rajtam függenek, kérd meg, hogy maradjon el tőlünk, én szeretem őt, de mégis félek tőle.

— Maeon, kiálta a nő, miért nem sietsz előbbre? — Maeon Zenobia elé lovagolva, égető szemeit a hölgyre függeszté, s daczosan kérdé tőle:

— Mivel van nekem kevesebb jogom melletted lehetni, ki férjednek öcsese vagyok, mint Herodenak?

— Te férfi vagy, ő gyermek, neked erős karokat adott a sors, neki gyöngé szivet. Eredj oda, a hol veszély van.

— Nincs rám nézve nagyobb veszély, mint szemeidbe nézmem. Öröместebb mennék a tigris barlangjába, s pusztá kézzel fojtanam meg, öröместebb ülnék fel a szarvorrú hátára, mint hogy téged lássalak, és én mégis tégedet akarlak látni, tégedet kereslek.

— Maeon! monda a nő erényes borzalommal, arczom elpirul előtted. Még most csak a szégyen pirulása az, vigyázz, hogy a haragé ne legyen!

— Haragudjál reám. Tégy semmivé, tapodj el lábaiddal, lássam szemeidben a gyűlöletet, csak a hidegséget ne. Én csak szivedtől félek, nem kezeidtől.

— Minő daemon szól belőled?

— Hát daemon-e a szerelem? Csak egy neme van-e a szeretetnek? te szereted Odenathot és szereted Herodét: nem találkozik-e kettőjük között számomra egy kis parányi hely?

— Férjemet szeretem mint nő, fiát szeretem mint anya.

— No hát szeress engemet mint testvér.

— Odenath bátor, Herode érzékeny, hát neked mi érde-med van arra, hogy szerettedél?

— Tudod te azt; tudod, mert mindig el akartál magadtól távolítani. Csatákban a legveszélyesb helyekre küldtél mindig, a halálhoz én álltam legközelebb mindenütt: de visszajöttem ugy-e mindennap? nem sikerült elvesztened, és nem fog sikerülni soha. Hiába küldesz a viharos tengerbe egy rozsdás naszádon, én visszajövök hozzád, hiába vettetsz oroszlanok vonásába, én kiszabadulok onnan, hiába küldesz rám bergyilkosokat, férfi karja el nem olthat engem, ezt egyiptomi maguszok jósolták énnekem. Értetted engemet, vesztetre törhetsz. Ha te elhallgatnád is, a mit mondtam, az a pulya ott fenn ezifra tornyában füleit hegyezve szitta begyébe minden szavamat, s még ez órában el fog atyjának mindent mondani, de te látni fogod, hogy engem összetörni senki keze sem elég erős, s nincs oly magasság, melyről én leesve összeűzzam magamat.

— Bámullak. Nem hallottam férfit ennyi ideig beszélni egy huzamban. Ha csak azért nem hordtál fel ennyi vadat, hogy mire társaid a többit elejtik, neked is maradjon valami. Attól ne tarts, hogy üres szavaidért megbüntessen valaki, ha csak úgy nem jársz, hogy kézijj-húrral hátadra nem vernek, mint olyan vadásznak, a ki semmit sem lőtt.

— Értelek Zenobia; szeretnél oly dühössé tenni szé-

gyenemben, hogy azt a hírt vedd, miként engem valami fenevad összetépett. Oda megyek, de nem veszek el ottan. Elhozom neked a hyena megfojtott kölykeit, a viziló agyarárt, a mérges kigyó fejét, hogy azokat lábaidhoz rakva elmondhassam: ugy-e nem veszem el?

E szavakkal daczosan megsarkantyúzá paripáját Maeon s kopjája nyelével ráütve az elefánt ormányára, kaczagva kiálta vissza futtában az egész beszéd alatt sápadtan hallgató ifjura:

— Öcsém Herode! próbáld meg, belém tudnál-e löni azzal a nyillal ott kezekben? S azzal az erdőben eltűnt.

Herode borzadva rejté el arcát palástjába.

— Anyám, ez a Maeon ugy-e nem jól beszél?

— Ne hallgass szavaira gyermekem, felelt nyugodtan a nő, apád előtt is hallgasd el, a mit hallottál. Bolond beszédekre nem indul meg az ég.

— Hallgatni fogok, anyám rebegé a gyámoltalan, s reszketve nyujtá kezét a mögötte ülő rabszolgának, kérve, hogy ereszze le felijzott idegét, nehogy kárt találjon tenni vele.

V.

A nap délpontjára hágott, az erdők elcsöndesültek, hallgat minden.

A pálmák fényes kövér levelei harmatot izzadnak a hőségtől, s a fehér kérgű gumifák repedezett oldalaiból átlátszó aranyszín mézga szivárog. A nap fényében átlátszó minden lomb. Nem az éjszaki fenyves és bükkerdők egyhangú sötétje ez, a természet remekelni jött ide, csodás vegyületben állítva össze szépet és nagyszerűt; az ifju természet országa ez, ki még nem tanult jó gazda lenni, a pazarló, fényűző, költői természeté.

Egész ligetek illatos fahéjfákból, miknek friss hajtásain rózsaszínű a lomb; a myrtus, favastagságra növe; fák, miken virág és ért gyümölcs van egyszerre; komoly sötét

berkek fügefabokrokból, miken keresztül összevissza nőtt a folyondárok száz meg száz neme, mosolygó virágesillagaival; magas karesú szálfák pikkelyes derékkal, tetejükben füzéres lombkorona, a levélsutakok alól óriási gyümölcsfürtök csüggnek alá, vagy gyermekfő nagyságú diók, miknek terhe alatt meggörnyed a sudár. Néhol egyetlen fa foglalt el magának több száz lépésnyi tért, melynek odvában egész majomcsalád tanyáz, terebély ágai hosszú inakat hajtanak a földig, mik legyökerezve egy élő labirinthot állítanak elő, lombos sátoztetővel, melynek rengetegét egész népe lakja a majmoknak, papagályoknak, méheknek és pillangóknak. Másutt beláthatlan bozóttá fajul a növényzet, a vizenyős föld kiölte az árnyékos fákat, s a hirtelen felsarjult bambusznádak, ezikkés kóróikkal, a túskebokrok, ujjnyi hosszúságú vörös túskeikkel, küzdeni látszanak egymással az elfoglalt helyért, néhol belepetve egy mindkettőnél hatalmasabb jövevény, a kuszó iszalag és liána fonadék szövevényeivel.

A csendes magányban hűsélve alszik minden állat, csak nagy néha csap el az ágak alatt egy-egy fehér páva, hosszú csillagszemes farka mint egy esodás uszály vonul utána; vagy egy-egy kis majom veti magát egy fáról a másikra, hosszú, kunkorgós farkával az ágakba fogózva.

Majd könnyű szellő lebben el a táj fölött, alig vehető egyébről észre, mint a levelek suttogásairól, s az ágakon csüngő fehér fügefészkek könnyű ringásáról.

Egyszerre a távolból valami szokatlan zaj veri föl a csendet, valami kereplő hang, de csak a legnagyobb messzeségben, alig hallhatólag.

E hangra mozgás támad a bokrok közt, mintha valami nagy test futásnak eredt volna, messziről látni közeledtét, a mint a karvastagságú esemeték elhajlanak léptei alatt, s hol bokrostul nőttek ki az összesűrűdött fák, a veszett alak ki sem kerülve őket, egyenes irányban ront rajtuk keresztül, jobbra-balra döntve azokat, mint hajlékony nád vesszőket. A nyugtalan mozgás, mely jöttét megelőzi,

előre is sokat ígér, s a legsűrűbb tövisbozót eloszlik tekintete előtt, mint megvetendő gízgaz.

Még egy roham a venyigeszövevényen keresztül, mely azt, mint pókhálót a dongó, tépi összevissza, s egy borzasztó orditással a sikon áll a legcsinosabb szörnyeteg, mely valaha erdőket evett, s mocsárokat ivott rá.

Egy délutáni álmából fölserkentett szarvorrú az, azon módon, a hogy a nyugvóhelyéről fölébredett, megnézni, hogy mi baj? Deli termete alig hosszabb két ölesnél, s rövid lábaeskái versenyeznek egy emberi derék vastagságával, három vastag körmön végződve, mintha három eszimat húzott volna föl egyszerre mindenik lábára. Vastag, pánczélkemény bőre, mintha nem ily karesú termetre volna szabva, pötyögős ránczokat vet nyaka és czombjai körül, s ha megrázza magát, csak úgy inog rajta, mintha alatta még egy másik volna, egyik oldala tele van ragadva apró csigácskákkal, mikbe egyszer lefeküdt, s miknek ott létéről tudomást sem látszik venni s egyik hátulsó lábával egy hosszú bambuszgyökeret vonzol maga után, mely körmei közé talált szorulni, s most zörgő leveleivel kíséri lépteit.

Megáll, orrát föltartja szaglászva, másfél láb hosszú szarva jobbra-balra mozog rajta; hosszú, lelógó fülei egyszerre egyenesülnek, s nagy, széles száját eltátva, meglátszanak fényes fekete fogai. Két kis homályos szem tévedt valahogy koponyájába, melyek nem arra levén alkotva, hogy lásson velök, nem veszi észre az előtte álló kókuszfát, s neki megy az orrával, melyért megharagudva rá, azt menten ketté harapja, s azzal megnyugodva, térdre ül, s az egész fát, koronáján kezdve a száráig, szép csendesen megeszegeti, miközben orrának hajlékony szarvával különféle mozdulatok által iparkodik kedélyállapotának különféle változatait kifejezni.

Egyszerre ismét hallatszík a kereplő hang, most már épen ellenkező irányban; a fenevad felszökik fektéből s a legsodálatosabb ügyetlenséggel kétszer megfordul helyé-

ben, s azzal kiszámítva magában a két hang közti közép utat, elnyargal, egyszerre két első, azután két hátulsó lábával lépve, s szaggatott rőfögés közt tördelve az útjába akadó fákat.

Kevés idő vártatva több helyen szólal meg egymásután a kereplő, jobbról, balról, köröskörül hallatszanak üldöző hangjai, a csörtetés zaja ismét visszatért, s ugyanazon helyre, a honnan kiindult, ismét visszaüget a szörnyeteg.

Most már dühös. Szájában egy fiatal pálma van keresztben, melyet felszakított s nem ért rá lenyelni. Szemei be vannak dagadva véres pillái közé, s orrszarva nem mozog többé, hanem megkeményülve hátragörbült. Szemeivel nem lát, de orrával annál jobban érzi ellenségei szagát s hallja a közeledő lármát, melyet még emberi fül nem volna képes felfogni, s e láрма dühössé teszi. Főlemeli idomtalan fejét, s szörnyű száját eltátva, iszonyú ordítással tölti be a léget, mintegy kihívó csatahangot küldve üldözői elé, s azzal nekidől a féloldalával egy mohos kősziklának s fenyegető morgás között kezdi el szarvát kőszőrülni rajta, meg-megállva, hogy egy rikoltó, recsegő üvöltésnek levegőt adjon.

E közben mindinkább hallhatóvá lesz a vadászok lár-mája, a magas bokrok közül kitűnnek az elefántok tornyai, nyilas amazonaikkal, s a nyergeikben főlemelkedett vadászok strucztoallas kopjái, kiket mind e táj felé esalt a szörnyeteg ordítása.

Néhány percz mulva összeszorul a kör, az elefántok megállnak, ormányaikat főlemelve, s a paripák toporzékolva hánykódnak, a mint meglátják az elszörnyesztő fenevadat, mely lábait megvetve, orrszarvát a kősziklához feni.

Ekkor két ellenkező oldalról két lovag nyargal a rhinoceros felé, főlemelt kopjaikat magasra tartva. Az egyik Odenath, a másik Maeon.

Az ingerelt szörny Odenathnak fordul, s orrát a földnek szegezve, szarvával hosszú barázdát hasít a pázsiton nyargaltában s azon pillanatban, midőn Odenath ágaskodó

paripája sörényét félkézzel megrágadva, kopjáját biztos kézzel irányzá a vad felé, Maeon hirtelen elébb ráhajítá a magáét, mely hegyével a szarvorrú oldalába furódva, annak vastag bőrében függve maradt, alig érve hegyével az eleventjét.

— Ostoba, mit cselekszel? kiálta rá a király. A fenevad azon pillanatban villámsebesen megfordult, s kikerülve Odenathot, vérengző dühvel rohant másik ellenére, ki lováról leugorva, kardjával iparkodott annak hasa alá jutni.

A szarvorrú azonban nagyobb tárgyat szemelt ki boszúja tárgyának s böszült orditással rohant az elefántok közé. A nyilak, miket a tornyokból lőttek rá, visszapattogtak bőréről, s a hölgyek, kik a megriadt elefántok tornyai-ban hanyódtak, mint bárkában hullámos tengeren, sikoltozva fogóztak hevedereikbe; a legelső elefánt, melyet a vad megtámadott, egy irtóztató csapást adott ormányával a szarvorrú hátára, melytől az térdeire bukott, de a másik pillanatban villámsebességgel rohant az elefánt alá s egy iszonyú dőfással hanyatt dönté azt a bokrok közé, s azzal elkezdte alakjától nem remélhető fürgeséggel ugrálni, jobbra-balra osztva csapásait, hallatlan zavart idézve az elvadult elefántok között, melyeknek ordítása megböszítő a vadászok paripáit, hogy lovagjaik alig maradhattak nyergeikben.

Már szinte keresztül törte magát üldözőin a vadállat, midőn Odenath másodszor elékerült s menydörgő hangjával rákiáltott:

— Nekem tarts szörnyeteg.

E hangról megismeré az állat méltó ellenfelét s egy lépést hátrálva, nagy gondterhesen megforgatá fejét, első lábaival bömbölve szórta a földet s azzal elhallgatott, fejét elbúsultan a földnek szegezé, két szeme, mint két veres pont volt ellenére feszítve, s azzal sebesen, mint a kilőtt nyíl, rohant Odenathnak.

A paripának minden szőre borzadt, fülei felálltak, sze-

mei forogtak, orrlyukain forró gőz lövellt ki; a király nyugodtan tartá kezében dárdáját, s a mint a fenevad közel ért, egyszerre szemébe dőfte azt annak, a hol épen legsérthetőbb ez állat.

A roham sulyától hátulsó lábaira rogyott az erős csatamén, de Odenath meg nem tántorult nyergében, sem karja meg nem hajlott; a dárda hegyével leszögezve ott maradt lábai előtt a szörny, idomtalan fejének utolsó mozdulatával mélyen feltúrva a földet, s lábait szétmeresztve.

A vadászkiáltás örömhanga rivallt, s a környezők a király ügyességét s karjai erejét jöttek dicsőíteni; Maeon mellé furakodva daczosan dörmögé:

— Könnyű volt a vadat elejtened, miután én sebet ejték rajta.

Odenath méltó haraggal viszonzá:

— Épen e tettet volt oka, hogy az első találkozásnál el nem ejthetém; s ha e tiszteletlenségédért meg nem tudnék bocsátani mint király, kellene, hogy megbüntesselek szelességédért mint vadász.

— Tehát büntess meg, ha lássuk.

— Eredj előlem, hálátlan fiu; könnyen beszélsz velem, mikor tudod, hogy büntetésed nekem fájna jobban, mint neked.

VI.

Zenobia ezalatt az Orontes partján horgászott Herodéval. Ősanyja példajakint parancsot adott bűvárainak, hogy a víz alatt a kivetett horogra aranyhalakat akaszszanak, s tudta osztani a mosolyt, mely e gyöngéd csel következtében az ifju halvány arcán elvonult.

Mennyi lélekerő s mily női gyöngédség kellett arra, hogy e férfias munkához edzett asszony lemondjon legkedvencezbb mulatságáról, midőn annak riadó hangjai füléig hatnak el, s leüljön egy lélekbeteg gyermeket mulatztatni, kit rajta kívül mindenki megvet, kicsúfol; s míg

férjét és tulajdon fiát fenevadakkal küzdeni tudja, szeretete gyöngédségével mostoha gyermekét halmozza el, ez erőtlén hervatag ifjut, kinek minden öröme e csodás, e megfoghatlan szülői érzelem.

A vadászat zaja mindig hangosabbá válik, Herode remegve simul anyjához közelebb.

— Oh anyám! Hallod e lármát? Hallod ezt a szokatlan ordítást? Én félek.

— Az elefántok bögése az. Jer tova, ha félsz hallani.

— Oh nem tova, ott szeretnék lenni, a hol ez a lárma van, akkor nem félnék tőle.

— Ne hallgass oda; vidám kiáltások azok, kedvtelő vadászok ujjongatásai.

— Nem hallasz valami sikoltást közbe-közbe? valami segítség-kiáltó jajgatást?

— Ki tudná ezt ily távolról kivenni?

— Én hallom jól. Nem apám kiált-e?

— Hova gondolsz? Mi baj érhetné őt? Nincs sem ember, sem vadállat, melyet puszta kézzel meg ne öljön, puszta öklével képes betörni a bölény koponyáját, s az oroszánt fél kézzel megfojtani.

— Igaz, szolt Herode, nevetve, mint gyermekek szoktak, kik apjok erejéről, bátorságáról hallanak beszélni. Apám erős ember. Aztán Vaballath is vele van. Anyám, mért nem vagyok én oly bátor, mint Vaballath?

— Minek volna e bátorság neked?

— Mert ott volnék apám mellett. Hátha mégis valami baja eshetik; lehet, hogy kardja eltörik a viadalban, akkor én a magamét nyujtanám neki, orozva jöhetne rá valami veszély, melyet ő nem lát meg, én észrevenném s rákiáltanék, hogy vigyázzon. Eltévedhet kíséretétől, s valamely mocsárban elveszhet, én nem maradnék el oldala mellől soha. Ez mind megeshetik rajta. Jerünk oda, a hol az a lárma hallik.

— Messzűnnen is remegsz tőle.

— Ha látni fogom, nem félek. Aztán te mellettem ma-

radsz, ugy-e, nem távozol tőlem? Mitől félhetnék, ha te itt vagy? Ki bánthatna, ha te oltalmazol?

Édes gyermeki érzelem, mely mindenhatóvá képzei a szülői szívet és kart!

Az ifju nem birt nyugodni, míg Zenobia parancsot nem adott a hátramaradt kíséretnek, hogy induljanak a vadászok után.

Minél közelebb értek a zajhoz, annál többször iparkodék mondani s arczával és mozdulataival kifejezni, hogy nem fél, s midőn az első tanyához értek, hová épen akkor vontatták az elejtett rhinoceros roppant tetemét, annyi bátorságot vett magának, hogy leszállt hozzá és meg merte tapintani annak hosszú szarvát; hanem a mikor aztán hallá, hogy az egy elefántot összegázolt, s kemény kérges bőrével összenézte azt a vékony aranyhegyű nyilat, melyet remegő kezében tartott, elsápadva emelteté magát elefántja hátára vissza s félve kérdezé a vadászoktól, hogy e tartós lárma hasonló szörnyeteggel küzdés zaja-e?

— Ez csak hajtás, viszonya egy vadász. Egy tigris-pár vette magát a berekbe, s most azt nem birják onnan kihajtani.

— De apám jó helyen van, úgy-e?

— Az mindig jó hely, a hol apád kardja ki van vonva, felelt a vadász, a királyné intésére megindulva az elefánt előtt, s azon táj felé vezette, hol a király állott.

VII.

Egy széles csalitas bozót volt, a melybe a tigris vette magát; iszapos feneke, összebonyolódott szövevényei miatt lónak és elefántnak egyiránt hozzáférhetetlen.

A vadászok széles kört alakítottak a berek körül, mi alatt annak egyik oldalán felgyürközött arabok jártak lármat ütve, s botokkal kongatva a vastag bambus-bokrokat.

Odenath figyelmét annyira elfoglalta e munka, hogy csak akkor vette észre nejét és fiát midőn mellette álltak.

Az apa magán kívül lett örömében, midőn Herodet megpillantá, ki nem látva semmi tárgyát a veszélynek, hanem csupa örömteli arczokat, inkább örülni látszott, mint félni.

— Te is ide jöttél? szólt Odenath atyai örömében. Tehát benned is megszületett a bátorság valahára. Helyesen van: Csak egyszer nézz szemébe a halálnak, többé nem fogsz tőle félni. Itt jó helyen állsz mellettem. A tigris épen erre fogják hajtani. Fogd e dárdát s a mint látod, hogy kiugrik a bozótból, hajítsd reá. Akár találod, akár nem, mindegy. Tied lesz a dicsőség, hogy az első kopját te hajítád reá, s a dicsvágy bátorrá fog tenni.

Herode elvette a kopját, de arca másfelé volt fordulva, félelem, borzalom tekintetével.

— Nos, merre nézesz? szólt Odenath, ne onnan várd a tigris, ott bátyád Maeon áll a bokor mögött, nehogy őt hajítsd meg.

Herode remegve hajolt alá apjához, susogva:

— Ama bokorból egy nyílhegyet láttam feléd irányozva.

— Rosszul láttad, a tigrisre les ő is.

E pillanatban rivalgó kürt hang szólalt meg a bozót belséjében, vadállati kétségbeesett ordítástól követve: valami vakmerő arab kürtöt vett kezébe s a csalitba lopózva, csendesen az elbujt tigris háta mögé került, s míg ez makacson fekve maradt a hajtók lármájára s fektéből meg sem mozdult, ez egyszerre alig néhány lépésnyi távolban megfújta a kürtöt, mely véletlen hangtól fölriadva, böszülten szökött fel a fenevad, s ijedt ordítással törte magát ellenkező irányban a bozóton keresztül.

— Erre jön! erre jön! kiáltozák a vadászok, kik Odenath mellett álltak, s már ki lehet a tigris alakját venni a nádbokrok között, midőn hirtelen egy elhamarkodva hajított kopja, mely nagy zörejjel esett a bozótba, észrevételét a vadállattal a lesben állókat, mire az hirtelen megtorpanva, borzasztó nyávogás közt visszafordult, s szép csendesen hason csúszva, ismét eltűnt a sűrűségben.

— Ki hajítá e kopját? ordítá Odenath dühösen, megfosztva apai, vadászai és királyi örömeitől.

Maeon daczos arca elárulá, hogy e vakmerő ismét ő volt.

— Vegyétek el lovát, kiálta haragosan a király. Szállítsátok le lováról tüstént.

Ez a legnagyobb büntetés volt, a mi lovagot érhetett.

Maeon szemeiben a düh és szégyen könnyűi égtek; kirántotta övéből hosszú törét, gyöngyös hüvelyét elveté magától, s a nélkül, hogy egy szót szólna, a bozót felé indult.

— Hová mégy arra? kiált rá a király.

Maeon megállt s visszafordítá fejét duzzogva.

— Vagy én ölöm meg azt, vagy az öl meg engem.

— Ragadjátok meg! kiálta Odenath, facsarjátok ki kezéből a fegyvert, dugjátok be az őrjögöt egy barlangba; s hengerítsetek követ a nyílásra, hadd legyen ott, míg a vadászatnak vége van.

A király parancsai egy pillanat alatt teljesítve lőnek, Maeont lefegyverzik s barlang hiányában beerőszakolták egy roppant baobabfa odvas üregebe, sűrű tövissel elzárva annak nyílását. A tigris azonban nem lehetett többé berkeből kiverni. Már esteledni kezdett, s még nem bírtak vele boldogulni, ha egyik helyről elhajták, a másik oldalra ment, de a berket el nem hagyta.

Végre nem maradt más eszköz kiűzésére, mint a berket fölgyújtani.

Hosszú nyilakat kentek be cédrusgyantával s azokat meggyújtva, oda lövöldözék, a hol morogni hallák a vadat.

Az égő nyilak, mint megannyi lidércz, repültek az el-sötétült égen, sűrűen hullva a cserje közé, mely itt ott r' egygyulladva, egyszerre több helyen lángolni kezdett; a tűz tovább harapózott, az égő pontok összeértek, s a nedves rekettye ropogása közben megelevenedni látszék az egész csalit, mintha minden ágnak külön lakója lett volna, egész zivatara a madaraknak kerekedett föl az égő berek-

ből, ijedt ordítózással töltve be a léget; s minden irányban lehete látni a futó kigyókat, mik süvöltő fejeiket feltartva menekülni iparkodtak az égő zsarátnok alól, rémségesen hangzott a benszorult tekenősbéka jajgatása s borzasztó volt látni egy roppant boát, mely a tűz közé szorulva, miután mindenünnen visszariadt, végre felcsavarodott egy magánosan álló pálmafára, farkával verve az égő lombokat, széles szájával dühösen tátongva az alatta összeérő lángokra, s midőn a palma is meggyulladt, egy pillanatig kínos tekergéssel csavargott az égő sudar körül, s azzal hirtelen lebomlott arról, s a tűzre veté magát, fetrengő karikákat hányva benne, míg végkép megégett.

Az egész táj sötét volt már, mi annál borzasztóbbá tette a berek égését, a fellobogó tüzfény vérszint adva minden tárgynak. A tigrisnek semmi mozdulatát sem lehete még kivenni, egyszer azonban épen oda eshetett az égő nyíl, hol a vad elrejtőzve feküdt, s a mint a lángok melegsége kiállhatlanná kezdé válni, hirtelen elordítá magát a vad, s böszülten rohant ki a még egyedül ép oldalán a bozótnak.

Ott vártak rá mind. A tigris látta őket rászegzett szemekkel, felé emelt dárdaikkal, s lehajtva a földre gyönyörű karsu termetét, mérgesen összehuzva orrát és szemöldeit, körültekinte éles topázzöld szemeivel, s mintha kiszemelte volna magának azt, a ki legjobban félt tőle, néhány apró kuszó lépéssel előbbre simulva, hirtelen egy óriási szökéssel azon elefánt fejére ugrott, melyen Herode ült.

Herode a bámulat és félelem által meg volt meredve, s a dárdát kezében tartá, a nélkül, hogy legkisebbet tenne védelmére.

Az elefánt azonban készen várta ellenfelét, s ormányát hasa alá rejtve, a mint a tigris fejének ugrott, egyszerre derékon kapta azt, s egyet lóditva rajta, fölhajtá azt a levegőbe.

Az izmos állat kapálózva vetett bukfenczet a magasban,

s a mint visszafelé esett, egy kézív pendülése hallék s a földre hullott vad nem ugrott fel többet, ott maradt végig elnyulva, egy aranytollú nyíl szivét járta keresztül. E nyilat Zenobia küldte neki.

VIII.

A tárogató-szó hívása mindenünnen összetérite az elszéledezett vadászokat. Egy óriási banaánfa alatt ütöttek sátert, melynek roppant területe alatt az egész vadász-sereg elfért. Fáklyák helyett két szalmaszál gyújtottak meg, s ezek világánál ülték meg a vadászatot.

A langyos esti légben fegyvereiket s öltözetük nehezebb részeit lerakva, körülülték a pázsithól hányt kerek asztalokat a férfiak. Egyszerű ételek voltak azokra terítve, sült hús és bölényszarvakba töltött bor.

Minden ki volt fáradva a nap munkájától, csak a kedv nem még. A férfiak egyedül maradtak asztalaiknál, miatt a nők rögtönzött sátoraikba s fák galyaira feszített függő ágyaikba távoztak pihenni, hogy jelenlétök se ne gátolja a férfiak kedvét, se kicsapongásra ne ingerelje.

Az erőteljes férfihangok által énekelt kardalok lelkesítő riadalban hangzottak szét, a távolból hangzott egyes kürtszó, tán egy eltévedt vadászé, mire ismét a harci harmónia felelt vissza.

S midőn a bor lelke a sziveket átjárta, tánczra ugráltak a férfiak, harezias kört alakítva, melyben nem a láb járta a tánczot, hanem a kar, a fő, a szemek villogása. — Minden mozdulat harczot, viadalt kifejező, az egész egy csata fegyver nélkül.

Közepett ült a király. Trónja egy lefürészelt czédrusfa törzsöke volt, baldachinja a harmattól ragyogó lomb. Lábai-nál játszott Herode, papagálytollakból kötözve bokrétát.

— Valaki hiányzik közülünk, monda Odenath, oda intve fegyverhordozóját. Bocsássátok ki Maeont s hozzátok közénk.

Herode fölneszelt e névre, s elveté a tollakat kezéből s karjaival átfonva apja térdét, annak arczába néze félelmesen.

Maeont elővezették; sötét képpel, szótlanul állt meg a király előtt, palástja vállai körül volt tekerve s mindkét keze eldugva alatta.

— Megbocsátom hirtelenkedésed, monda Odenath, bizalmas szivességgel nyujtva elé kezét, jer, ülj oldalamba; a mi a vadászok közt történt, ne tartsák eszükben a rokonok.

S azzal két billikomot hozatva elő, egyiket fölvette maga, másikat Maeonnak nyujtá, nyájasan kínálva:

— E pohár az engesztelődésnek.

Maeon balkezével vette el a serleget, s azon pillanatban, midőn Odenath fölhajtá a magáét, kirántá palástja alól jobbját, melyben kardja villogott, s felordítva: «és ez a kard a bosszuállásnak» Odenathra rohant.

Sebesebben mint a kardcsapás, veté magát Herode apja testére, gyöngé kezével föl akarva tartani Maeon kardját. Nyomorú elfonnyadt teste kevés volt paizsának, a villámgyors dőfés az ő keblén keresztül érte az apáét, mindkettő szívet egy vassal szegezve egymáshoz.

Maeon lekapta a hátrahanyatló király fejről a diadémot, s azt saját homlokára téve, felszökött annak helyére, s véres kardját öklébe fogva, kiálta a rémülettől megkövült férfiaknak:

— Én vagyok királytok! E korona azzá tesz engem, és ha e korona nem, azzá teend e kard.

— Halál fejedre! orditá két férfi, kardot ragadva kezébe. Azon pillanatban mindkettő orgyiloktól átszúrva rogyott össze.

— Meg ne mozduljatok! kiálta Maeon hyænai szemforgással; minden ellenségem háta mögött egy hívem áll! Minden lázadó mellett ott ül a bakó!

Az emberek tétovázva tekintének egymás szemeibe, mindenik a másikat gyanítva Maeon hívének, s néhányan Maeon czinkosai közül seregleni kezdének körüle, míg

a király barátai eldugott fegyvereiket keresték s a boszú, a lovagiasság és önféltés elszántságával rohantak a gyilkosra a legelső fegyverrel, a mi kezökbe akadt s egyenkint estek el vad viadal közben, anélkül, hogy hozzá férhettek volna.

A zaj, a tombolás átalánossá lön, mindenki ellenségnek nézte társát, s a szilaj tusa közepett az egyik égő szálfá, gyökereig leégve, a küzdő tömegek közé zuhant, mint egy égi tűzkard, mely a harczólokat szétválasztani csapott le. Az ordítás közül egyedül Maeon menydörgő hangja halatszott ki.

— Én vagyok királytok! Én vagyok a megtapodott féreg, ki megöli az óriást. Rajtam nem fog sem fegyver, sem átok. Én vagyok a hetedik gyermek, ki burokban született, engem férfi keze el nem ejthet.

— Asszonyé fog hát elejteni, kiálta közbe egy haragtól csengő szózat, melynek hallatára Maeon egyszerre el-sápadt, elnémult; s a küzdő tömegeken keresztül egy nőalak tört felé, szétszórt hajfürtjei a sötét éjben is feketék voltak, égő szemei világítottak benne.

— El innen, asszony! kiáltanak Maeon párthivei, el-állva útját. Ez harcz, nem choraea!

— Én Zenobia vagyok! viszonzá büszkén a nő, s a kardcsapás, melylyel az ellenállók közé vágott, bizonyítja, hogy ő az.

Maeon hívei elhulltak egyenkint, gyalázatos halállal egy asszony kezétől; az utolsó, kinek a bosszúálló nő kardvillanása örökre kioltá szemevilágát, sikoltva terjeszté kezét Maeon felé:

— Maeon, véd magad! Ez asszony az égből esett ide, s minket a pokolra küld.

Maeon hallgatva, mozdulatlanul nézett a gyilkolva közeledő asszonyra, kinek tekintete megigézte a legbátrabb férfiakat, hogy nem tudták magukat védeni halálcsapásai ellen s erőtlenül hullottak el körülé. A véres kard le volt ercsztve kezében.

— Emeld fel ezt az orgyilkot! kiálta Zenobia, Maeon kardjára ütve.

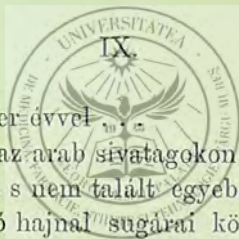
Maeon elborult arczezal tekintte a hölgyre s kardját elhajítá magától.

— Ha téged megölnélek, akkor hiába öltem volna meg ezt.

S hogy szavai nem kegyelemkérés voltak, azzal bizonyítá, hogy ráhágott lábával Odenath holttestére.

Azon pillanatban markolatig merült szívébe Zenobia kardja.

Szótlantul rogyott össze; Zenobia hosszú, hollófekete hajfürtei arczára omlottak, oda voná azokat ajkaihoz öszszecsókolá és meghalt.

Ezelőtt másfélezer évvel

Ha Egyiptomból az arab sivatagokon keresztül hat napig vándorolt az utazó, s nem talált egyebet egyes kutaknál, hetedikén a hasadó hajnal sugarai között messziről sötétlő pálmaerdőt látott megjelenni.

A tevék czentúl nyargalva futottak, a lovakat nem leheté visszatartani többé, az emberek arca is egyszerre felvidámult. Az a pálmák országa volt. Palmyra földé, a gazdag, a boldog, a hatalmas Palmyraé, hova kelet és nyugot sietett kincseit hordani, s örömeit keresni; hol egyedül lakott még igazság a földön; hol egyedül állt fölémelt fővel a nép királya trónja előtt; hol egyedül volt még megjutalmazva az erény, üldözve a bűn, védve az ártatlanság; hol gazdag volt a becsületes, s boldog volt a tisztalelkű; hol igaz mértékkel mérték a piacon; hol üresek voltak a börtönök; hol egy asszony kezében volt a királyi pálcza, kinek tekintete előtt elszáradt az ellen, s fölvirult az ország.

Ez volt Zenobia, Palmyra királynője, a hasonlíthatlan

városé, mely népek felett uralkodott, és a kiken uralkodék, azok mind áldák és dicsőíték.

Három napi járás volt e roppant város falainak kerülete, melyek égetett téglából voltak rakva, védő tornyokkal, s száz kapuval, miknek portáléin diadalfaragványok díszlettek, királyok, hősök képei, kik négylovas szekéren, vagy fehér elefántokon álltak, kezeikben pálmaággal.

De jobban, mint e fal, védte Palmyrát a körülfekvő végzetlen puszta, védte népeinek karja.

Minden reggel korán leheté látni a kapukon gyakorlatokra kivonuló seregeket, kik a királynő láttára gyakorlák magukat nyillövésben, kopjahajításban s bámulatos fordulatok kivitelében.

S ha szükség volt rá, fegyvert fogott minden férfi, a ki Palmyrában lakott, s ha ez nem volt elég, fegyvert fogott minden asszony.

E város egy aranymarkolatú kerdő volt, kívül ragyogó, belül éles.

Ez óriási templomok, roppant oszlopsoraikkal, mind úgy voltak alkotva, mintha varaknak lennének szánva, miket egykor védeni kell. Szilárd, tömör épületek mind, a miknek külalakját ragyogóvá varázsolta a keleti költészet.

A tágas, egyenes utcák palotáinak homlokzatán művészi véső remekelt, a roppant kerek tornyok, miken köröskörül egy tekergő csigalépeső vezetett, porphir oszlopokkal voltak tetejükig rakva; nagy, magas házak tetején virultak a függő kertek, kettős, hármas fokozatban, virágok, fák és tavak, mikben hattyuk fürödtek a magasban. A város közepén emelkedett Odenath mausoleuma, arany oszlopokkal, márványszobrokkal, miken a márvány becesebb lön az aranynál, az egész padlat a legragyogóbb színekből összeállított mozaikkal kirakva.

Vele átellenben állt Zenobia palotája, egészen fehér márványból, alabastrom oszlopokkal, csak nagyszerűségben királyi, minden külragyogvány nélkül. A királyné szerette látni a pompát, de nem magán.

És minden, a mit a szem látott, olyan volt, a mit a lélek megszeretett, nagy és szép együtt, az egymásfölé emelkedő csarnokok különböző színű kövekből építve; kék, zöld és rózsaszínű márvány, vereslő porphir, ragyogó fekete épületek, ezüst oszlopokkal; roppant kúptetők, miket réz elefántok háta emelt; csodás porticusok, miknek szövevényes bolthajtásai egymást látszottak támogatni, ellepve aranyzott rácsozattal, mely messziről úgy tűnt elő, mint egy arany csipkefodor; a szobrokkal rakott mérész ívezetű hidak s a tágas téreken fölnyúló hattyukaresű obeliskok, a sötét myrtusberkek közepéről fellövellő szökőkutak, mikben bájos istenszobrok füröszték márvány tagjaikat; s mind e pompa és magasság fölött egy nagy uralkodó templom dombteteje, egészen megaranyozva, hogy még a nap is megismerhesse benne azon helyet, melyben őt imádják.

Odenath halála után öt év múlt el már; kelet népei hozzá szoktak már a boldogsághoz és szabadsághoz. A nemzeti élet érzete átmelegíté a szíveket. A római senatus ugyan még szolgatartományai közé számítá Syriát, de a szomszéd fejedelmek nem küldék többé követeiket, sem a népek az évi adót Rómába, hanem Palmyrába, s Zenobia bibor palástban s fején diadémmal fogadá a hódolókat, kik őt kelet királynéjának kezdték nevezni.

Béke volt a szomszédban is, a népeket józan nyugalomban tartá a hatalmas nő közelléte, s egy napon egyszerre négy követ érkezett a világ négy része felől Zenobia trónja elé.

Nyájasan, de méltóságteljesen fogadá a követeket a kétszeresen hódító asszony: hódító szépsége és hatalma által.

Fegyver és drágakő ragyogott trónja körül, őt magát fehér ruha fődé, melyre biborpalást hullott, amaz a tisztaság érényű nő, ez a hatalmas királyné jelmeze.

Jött az első követ; Armenia királya küldé; esodabalzsamokat s varázsfűszereket hozott, miket bűvész-tudós magusok készítenek az élet hosszabbítására, s azokat Zenobia lábaihoz rakva, elfogódott hangon rebegé: «üdv neked, kelet királynéja!» s háromszor veté magát előtte a földre.

A másik követ Persiából jött. Sapor király koronája gyémántjait küldé az egykor megvetett ellenségnek, kinek most szövetségeért folyamodott. A követ megcsókolá előtte a földet s elragadtatással kiálta: «üdv neked, kelet királynéja!»

A harmadik követ Indiáról vándorolt ide, tenger mélyéről halászott gyöngyöket s beszélő madarakat hozva a királynénak, s a mint homlokával érintve a padlat mozaikját, monda: «üdv neked, kelet királynéja!» a madarak utána kiálták — üdv neked, kelet királynéja!

Zenobia komoly arczczal fogadá a hódolatokat, tekintetében nem látszott azon mosolygás, melyet gyöngé szivekből szokott előcsalni a hízélgés és szerencse.

Ekkor előállt a negyedik követ. Kemény tekintetű férfi: merész arcz, éles szemek, görbe sasorr, vállig meztelen karok; rövid tunica, vékony biborszegélylyel; ujján egyszerű aranygyűrű, az is vasszinüre festve; oldalán rövid széles kard; semmi pánczél, semmi arany, selyem vagy himzés öltözetén.

Merészen a királyné elé lépett, fölemelé fejét, s ujjával rámutatva, kemény hangon kiálta rá:

— Le onnan a trónról, asszony! Engem Róma küldött

Az arczokon az ijedtség viaszszíne s a harag lobogványa váltogatá egymást, csak Zenobia arczá maradt nyugodt. Kit a hódolat föl nem emelt, a bántalom le nem sülyeszte.

— Beszélj, monda a követnek; hanem arra gondolj, hogy neked, ki mint követ sérthetlen vagy, mást sértened nem merészség, asszonyt sértened nem dicsőség.

A követ összefonta mellén karjait s rendületlen hangon szónokolt:

— Ez ország Róma tartománya s te Róma alattvalója vagy; e területen senki sem lehet úr, csak a kit Róma tesz azzá. Férjedet a tanács engedé királynak lenni, téged nem ismerünk. A tanács határozata ez. Syria trónja Odenath halálával ravatallá változott, s a koronát, mely utána sem téged, egy asszonyt, sem fiadat, egy gyermeket, nem illet, tartozol férjeddal együtt eltemetni. Ha királyhoz mégy nőül, az ellen senki sem szól, de hogy egy országot válassz férjül, azt tiltjuk neked, s ha te Palmyra neje lettél, Palmyra özvegye fogsz lenni.

Zenobia arca lángolni kezd e szavakra. Midőn a római elvégzé beszédét, fölemelkedék trónjában, s belső indultól reszkető hangon válaszolt:

— Mondd meg Rómanak ezt: sem Róma, sem én nem vagyunk urai e földnek; urai egyedül az istenek, kik országokat osztanak, s királyokat kennek föl. E trónt, melyen ülök, nem Róma ajándékozta nekem és férjemnek: kardom vitta azt ki, az övével együtt, egy ellenség kezéből, ki előtt legióitok lerakták a fegyvert, s ki legvitézebb császártok alakját polyvával kitömve tartja bálvány istenei templomában; — és ez ellenségen én álltam boszút, míg Valerian tulajdon fia, — Róma caesarja — otthon tűzhely és serpenyők között tölté el idejét!

A római arca égett e szavaktól; — igazak voltak.

— És a senatus, mely reszketett, midőn a barbarok Róma falai előtt állottak, s midőn kardunk megvédte tőlük a keleti határt, megengedé, hogy mi is megpihenjünk saját hazánk földén, — most nem ismer engem; most szégyenel nevemre emlékezni? S ki ez a senatus? — Róma patriciusai talán? az ősi laticlavusok? A Cátók, Horatiusok, Flavusok dicső utódai, a háromszáz patres conscripti unokái talán, kik az égő város piacán, currulis székeiken ülve nyugodtan várták be a halált? Ők nincsenek többé. Tiberius, Caligula, Nero, Commodus, Caracalla,

Heliogabalus — ez örült szörnyetegei a világnak — tövestül kitépték soraitokból e büszkeségeit Rómának s ültettek helyökbe borbélyokat, gladiátorokat, libertinokat, kéjhölgyek fiait! nem elég . . . paripáikat ültették oda közibétek! . . .

— Asszony, ne tovább! kiálta közbe a római.

— Czáfolj meg, vagy mondd, hogy Rómában az igazmondás vétek. És e senatus szégyenl egy asszonyt ismerni királynak, mely kéjhölgyek előtt hajtotta meg nyakát! és egy római mer büszke arcot mutatni egy asszony előtt? midőn Rómában templom van emelve egy Faustinának, hol őt mint istenasszonyt imádják holta után, ki élteben az utolsó gladiátornak volt rimája! . . .

A római szemeből hullottak a könnyek düh és méltán érzett szégyen miatt.

Zenobia méltóságteljesen lépett alá trónja lépcsőjéről s kezét a római vállára tevé.

— A ki az oroszlant a pusztára küldé lakni, fegyvert is adott neki, melylyel magát védekezze. Hogy ha Gallienus jól megtanult bánni a főzokanállal, én megtanultam bánni a karddal, s ha neki illik a szoknya és főkötő, melybe férfi lételét megtagadva búvik, nekem meg illik a pánczél és sisak, s ha kedve van engem attól megfosztani, jöjjön érte, és vegye el tőlem . . .

Ezzel ismét felült trónjába.

— Te mondád! viszonzá a római s sebesen eltávozott.

XI.

Nem sokára megindult Marcus Labio propraetor a kisázsiai és egyiptomi legiókkal Zenobia ellen; az ország határán készen várta őket a királyné; apró előcsaták után előre hagyta őket nyomulni, akkor egész erejével rájuk veté magát. Hasztalan volt a római legiók összetartása, harcrendszere, gyakorlottsága a keleti fajok fanatismusával szemben; mindenütt túlszárnyalva, hátravetve, csatát

csatára vesztettek; nem futottak sehol, de fogytak mindenütt; egy kis csapat maradt csak utoljára, mely még folyvást küzdve hátrált egész a Bosporusig s ott az utolsó emberig elhullt, hogy vezérét és az utolsó sást megszabadítsa. A propraetor egyedül érkezett meg Rómába, elmondva, hogy látta Zenobia kardját villogni.

A győztes királyné útját virágokkal hinték a népek, kiknek szolgaságát a legiók vérével letörlé; egész Kis-Ázsia, Egyiptom meghódolt előtte, az országok, miket egykor ősei birtak, örömradióval üdvözlék az unokaleányt, ki a régi dicsőséget visszahozta rájuk. S van-e öröm hasonlítható a dicsőség öröméhez!

Gallienus császárt nem sokára utolérte a római caesarok sorsa. — Orozva meggyilkoltatott. — Utóda Claudius lett, bátor hadvezér, józan uralkodó, kinek nem sokára kemény harcrai támadtak észak barbar népeivel: a góthokkal és alemanokkal.

Egy napon ismét római követek jelentek meg Zenobia előtt, Claudius császár által küldve, kinek szónoka e szavakon kezdé beszédét:

— Üdv neked, kelet királynéja!

Claudius császár azon hizelgő izenettel tisztelé meg a palmyrai királynét, hogy míg ő nyugaton védi a birodalmat, addig annak fényét Zenobia tartsa fenn keleten . . .

XII.

Claudius császár nem tartá fenn a birodalom hatalmát nyugaton. Elesett a góthok elleni harcban. Ezuttal a császári trón a harcparipa nyerge lőn, s ki azt a több követelők közül legbiztosabban ülte meg, az Aurelián volt.

A nép ahhoz pártol, a kit legerősebbnek lát; Aurelián rövid idő alatt markába bírta szoritani a szétbomladozó római birodalom részeit. Egyik lázadó a másik után elesett, vagy meghódolt, legyőzetett, vagy áruló lett.

Csak Zenobiá állt még, csak Palmyra mert még Rómát vetélytársa lenni. Kelet minden népei szövetséget kötöttek vele a fenyegetve közelgő Róma ellen, maga Sapor király is odaveté a harc mérlegébe kardját, míg Egyptom népeit Firmus lázítá fel a közellenség ellen, fanatizálva a vad saracen fajokat.

Európa minden határán köröskörül hallatszott a felázadt népek csatakiáltása.

Mindez nem volt képes Aureliánt megdöbbeníteni.

Egy reggelen a byzanti hajók az ázsiai partokra szállították Aurelián legióit, s a másik reggelen már meg volt hódítva Bythinia.

A nomád seregek bámulva hátráltak az előrenyomuló hadtömegek előtt, melyeknek szabályosan rendezett hadsoraikat semmi oldalról sem lehetett megtámadni. Hasztalan állták el útjaikat a hegyszorosokon, a velitesek fölkeresték a gyalogösvényeket s útát törték a seregnek, hasztalan támadtak rájuk véletlen, midőn útban voltak, egyszerre minden oldalról. Azok rögtön, mint egyetlen gép, tömegekké alakíták hadsoraikat, miket sehol sem lehetett megbontani; hiában rontottak rájuk éjjel. A római sereg a hol megjelent, egy óra alatt körülszanczolta magát, s egy percz alatt ébren és helyén volt mindenki. Hiába temették be előlük a kutakat, hiába égették el az élelmi szereket; a legionárius, nehéz fegyverzetén kívül, tíz napi eledelt is hordott magával. A dunai legiók voltak ezek, az örök csatákban felnőtt veteránok, kiknek játék volt a háború, s a legnehezebb fáradság mindennapi szokott munka.

Ancyra megrettenve ellenállhatlan közeledtük miatt, melyet előre elhiresztelt a futó keleti csoportok ijedelme, megnyitá a császár előtt kapuit.

Tyana bezárta azokat. Azon nép, mely közt Apollonius élt, nem adhatta meg magát ingyen. Aurelián faltörői nem üthettek rést a város kemény falain, sem ajánlatai a nép kemény szivén.

Hosszas ostrom után egy éjszaka egy tyanai polgár ki-

szökött a városból, ki a császárnak illő jutalomért elárulá, hogy egy vízvezető üregén keresztül észrevétlen a város közepébe juthatni.

— Magadhoz méltó jutalmat fogsz kapni, mondá a császár az árulónak, s válogatott triariusai élén belopódzott a fölfedezett úton az alvó városba.

A csatazajra ébredő tyanoi nép városa közepén találta az ellenség legbátrabb legióit, élükön Aureliánnal.

A kard még kezében volt az elárult népnek, s ha nem védheté magát vele, önszívének fordíthatá azt, hogy hősi öngyilkolással meneküljön az ostromló boszújától.

Ekkor Aurelián nyájas, biztató arczczal lépett közējök.

— Bátrak voltatok, úgy monda, nem gyávaságtok, hanem árulás adá a győzelmet kezembe; és én nem azért jöttem, hogy büntessem az erényt, s jutalmazzam a bűnt. Ti legyetek szabadok és sértetlenek, az áruló pedig legyen a tiétek.

Ezt mondva, megragadá az áruló kezét s kilódítá azt a dühödt néptömeg közé.

Azok egy percz alatt izekre tépték az árulót, s a másik perczben hódolattal borultak a császár lábaihoz, ugyanazon kardot, melyet egy óra előtt ellene emeltek, most mellette ajánlván föl.

Igy hódítá meg a népeket a római, előbb elfoglalá városaikat, azután sziveiket.

XIII.

Aurelián közép termetű, izmos, széles vállú férfi volt, naptól barna arcza vonásai a harc és sziv küzdelmeihez voltak edzve, csak magas homloka mutatta a fejedelmi lelket.

Viselete ép oly egyszerű volt, mint a többi katonaké: harczon kívül fedetlen fő, vállig meztelen karok, kifejlett domború izmokkal, fehér rövid tunica, barna sandalok, mutató ujján a közönséges arany gyűrű.

Igy járt-kelt a legiók között, midőn azok fegyvereiket lerakva mulatoztak. E mulatság is hadi gyakorlat volt. Tárogató melletti pyrrhusi táncz, merész szökések, életlen fegyverekkel viadal, mik kétszer sulyosabbak voltak a szokottaknál, s bajnoki tusák.

Aurelián leszakított egy ágat a legközelebbi borostyánfáról, mely az imaei sikon bokrokban tenyészett, s azt fölmutatva, fölszólítá a bajnokokat.

— Ki akar küzdeni e jutalomért?

Egy zöld borostyán-galyacska nem igen gazdag jutalom ott, hol egész erdők vannak belőle.

Egyszerre száz pár vált ki a sereg legjobbjai közül e jutalomért küzdeni.

A győztesek ismét egymást vették elő, míg végre a küzdőtéren csak egy magas, fiatal siciliai maradt, ki küzdőtársait mind legyőzte, a kitűzött jutalomért a császár elé lépett.

— Oh még nem nyerted azt el, monda Aurelián. Még egy társad hátra van, a ki a győzelmet kétségessé teszi.

— Nem látok senkit, mond a legionárius.

— Engemet sem? Most enyelem jöjj küzdeni.

A legionárius arcza büszkeségtől ragyogott e pillanatban. Egyszerre küzdő állásba tévé magát, szembe állva a császárral, s minden erejét megfeszítve, elkezde vele birkózni.

A körülálló sereg tetszésdörgése hangzott e tusához.

A katona izmosabb volt, a császár ügyesebb, míg amaz óriási erejű karjaival a levegőbe iparkodott őt felkapni, Aurelián gyors fordulataival majd jobbra, majd balra rántá őt ki erős állásából, néha felhajíták egymást, s a leeső újra ismét talpon állt, s mikor legjobban hanyatlott, akkor fordult ismét egyet, ellenének új gáncsot vetve. Végre Aureliánnak sikerült arczát ellene mellére nyomhatni, s aczélölelésével hátraszorítani karjait; a siciliai már lassankint hanyatlott hátra felé, lábai belefurakodtak a fővénybe, midőn egyszerre eleresztve a császár kezeit, fejét sebesen kiölté annak ölelése alól s hirtelen félreugrott előle:

Aurelián saját erőfeszítése által kihozva a sulyegyenből, előre bukott, s térde és egyik keze a földet érte.

— Győztél katona! Monda átnyujtva a zöld ágat a bajnoknak a seregek örömmordítása között s saját kezével tűzve azt föl annak sisakjára.

Adta volna egy országért a legionárius azt a kis zöld ágat?

Hadrenden kívül bajtársa volt a császár katonáinak, a hadsor előtt imádott bálványa. Midőn aranyoroszlánnal ékített sisakját föltevé, szeme intésével igazgathatá az érez hadsorokat. Példabeszéd volt a rómainál, hogy jó katonának jobban kell félni vezérétől, mint az ellenségtől.

A gyávát, az engedetlen ép oly bizonyosan érte a büntetés, mint a bátrát, a hőst jutalom és dicsőség.

Tyana elfoglalása után Antiochiának fordult Aurelián. Itt üresen találta a várost. A lakosok jötteinek hírére, fölstedték vagyonaikat s elköltöztek a hegyek közé, nem hagyva hátra egyebet a puszta falaknál.

Aurelián fölhívást intézett az elfutott lakókhoz, oltalmat és bocsánatot ígérve nekik, ha visszatérnek s felszólítására nem soká megjelent Antiochia falai előtt Zenobia.

Kelet királynéja összegyűjté válogatott hadait s fiát, Vaballathot, s nevelőjét, a böles Longinust, Palmyrában hagyva, személyesen jött Aurelián elé.

Az immaei rónán találkozott a két tábor. Antiochia felől jött Aurelián, Emeza felől Zenobia.

Ezer lépésnyi távolban fölállíták egymás előtt hadsoraiikat. A császár legelől állítá négy részre szakgatott csoporozatban a gall és teuton segédsapatokat; a félmeztelen, vadbőrökbe burkolt hadfiak, szeges buzogányaikkal s hosszú pallosaikkal, az ellenség első dühének voltak szánva, a köztük maradt hézagok a könnyű parittyás had számára levén föltartva.

Ezek mögött foglalnak helyet tacticalai összeműködésben a legiók, fegyverzetük által mind egyformák, tojásdad paizsokkal, jobb kezükben az irtózatós pilum, az ellenállhatlan hajító dárda, melynek súlyos rohama elől semmi páncél, semmi paizs meg nem védhet, oldalukon a rövid, nehéz kétélű kard, páncélul egyedül a mellet védő lorica.

A légiók, tribunok és centuriók alatti cohorsokra osztva, szabályos négyszögeket képeztek, hol minden férfinak egyenlő hely volt engedve a küzdésre, s a cohorsok között három embernyi tér. A legelső cohors elején, hol a római sas állott, épen a vexillifer mellett lehete látni a siciliai bajnokot, a babérággal sisakján. Ki fogja azt onnan elvehetni?

Leghátul egyetlen tömött négyszögben álltak nyugodt arcuzal a triariusok. A sereg legjobbjai, legvénebbjei. Harcedzett hősök, sebekkel díszes arcuzal, mikén nem látszék többé sem a győzelem előérzeténi öröm, sem a haláltóli félelem. Vasemberek, kiknek nem öltözetük van érczből, hanem arczaik.

A sereg két szárnyán állt egy illyr és numid lovasság. Könnyen fegyverzett had, taréjos sisak, gömbölyű paizs és hosszú kard minden fegyverzetük.

Az egész néma hadsereg fölött semmi sem mozdul, csak a sasokra és parancskezekre kötött szalagok s nem hallik benne semmi hang, csak a tribunok szájról-szájra kelő jelkiáltása, s ha egy tag indul, vagy fegyvereit megzörrenti, mintha egyetlen gép mozditaná egyszerre száz kezét, egyszerre hangzik el minden lépés, egyszerre áll meg, a hajítódárdák közül egy sem áll elébb, vagy hátrább, maga a parittyások bonyolódott tekergése az utolsó lépésig betanult, szabályszerű.

A seregek mögött még egy csoport lovasság van hagyva a táborszerek és néhány csodás gép védelmére, mikkel köveket s óriási nyilakat lehet az ellenségre hajigálni.

Szemben a római sereggel félkör alakban voltak föl-

állítva a palmyrai hadak. Csupa lovasság, ezredekre osztva; minden ezrednek más színű zászlója, más alakú fegyverzete. Legszélről a beduin lovasok, hosszú dárdáikkal, fehér lepleik alól sötétlő szakállal s villogó szemekkel; a közepe felé a gyakorlottabb hadak: a kurdok, saracenek nehéz harczkardjaikkal s fűrészfogú hústépő pallosaikkal; legközepe tiz ezrede a legválogatottabb vitézeknek, tetőtől talpig pikkelypánczélba öltözve, még a lovak homlokán is vaslemezek, mik kiálló dárdahegyekben végződtek; e válogatott harczosok mögött volt a kétszáz harc-elefánt elhelyezve, miknek hátán minden felekezetek papjai ültek, bálványukat kezeikben tartva, a legizmosabb elefántra volt föltéve a nap arany bálványa, az emezai templomból előhozva, melyet kétszáz hófehér palástba öltözött boncz őrzött hosszú csillagalakú buzogányokkal, maga a főpap a bálvány mellett ült: hosszú fehér szakállal eltakarta a mellére himzett arany napot.

A gyalogság itt is csak a had sőpredéke volt, hátul hagyva fedezetül, mely a sátorokat őrzé, felmeztelen parittyás és kézijas csöcselék, melyet csak a zsákmány csalt a harciba. A keleti hősök nem jártak gyalog soha.

Az ezredek közötti hézagokat a kürtösök foglalák el; esodás alakú, sárkányfejű hangszereikkel, fejökre egy-egy oroszlanbőr sörényes feje huzva.

A palmyrai sereg úgy állt a rómaival szemben, mint egy óriási félhold, mely két ércszarvával amaszt átölelni s ölelésével megfojtani fenyegeté.

Az első kúrtriadó megszólalt. Aurelián egy emeltebb dombtetőre állt föl, honnan egész seregét beláthatá, míg Zenobia végtől végig nyargalt seregei előtt, lelke erejét öntve át azokba. Ezüst láncszemekből fűzött pánczél fődé a deli hölgy termetét, vállain gyémántos oroszlanfejekben végződve, s karcsú derekán széles aranyövvel átszorítva, fekete hajfürtei gömbölyű arany sisakja alá voltak felszorítva, melynek tetejét egy lángoló phönix ékcsité, oh annak könnyű volt meggyulladni szemei lángjától

orczája hevétől. A fehér paripa ágaskodva tánczolt királyi terhe alatt, mintha az által is magasabbra akarná őt emelni. A merre járt, a lelkesült hadak lázas örömkialtása terjedt mindenfelé, oly csodás ellentétül a római sereg hideg néma nyugalmával.

A második kürtszóra előnyargaltak az ezredek hadnagyai, s keleti szokáskint egyedül állva ki a had közötti síkra, hangos szóval föl hívák az ellenfél legjobb bajnokait lovagias párviadalra, bárminő fegyverrel.

A néma ellenfél velitesei parittyákkal feleltek e fölhívásra, mire a hadnagyok visszanyargaltak dandáraik elé s az erre támadt zaj és nyilsüvöltés közül csak Zenobia szavai hangzottak elő, a mint kardját kirántva, melynek esorbái sok harez küzdelmeiről látszottak beszélni, seregeihez szónokolt.

— Vitézek! szabad rónak, hódíthatlan bérezek szülöttei! A harez napja megvirradt, az ellenség előttünk áll. Ő láncczal kínál bennünket, mi kínáljuk vissza karddal. Nem első ellenség ez, a ki ellenünk jó, rohanjunk rá, hogy legyen utolsó. — Előttünk a dicsőség, hátunk mögött a gyalázat. — Előre!

A trombiták, kürtök, tárogatók harsogása folytatta szavait, s a hadsereg dörgő ordítása reszketni tanítá az egeket, egy kerek porfelleg támadt a nyargaló paripák robajában, a római sereg felé omolva, mintha a vihar hajtaná; belőle a kivont szablyák hánytak villámokat.

Legelsőbb a két szárny csapott a római seregre; az illyr lovasság azon pillanatban össze volt törve a palmyrai alvezér, Zabdas arab lovassága által. A nehéz harez-szekereze szétrepeszté a paizsokat, s a hosszú karesú dárda kihányta a lovagokat nyergeikből, ezek vad futamodással robantak a pusztának, Zabdas által üzetve. A tulsó szárny numid lovassága nem várta be a rohamot, mielőtt a syriai csapatok összecsaphattak volna vele, hirtelen megfordult s szélesen kiterjedt sorban el kezdte futni a nehéz pánczél s lovasság elől, maga után csalogatva azt a mocsáros la-

pályba s egyszer-egyszer összecsoportosulva visszatámadt reá, s mire az rendbeszedé magát, ismét odább vonult, keresztül-kasul hordta azt a sikon s kifárasztva, a nélkül, hogy harcza erezkednék vele.

Zenobia válogatott hada addig egész sulyával csapott le a római sereg legióira.

A germán legiók, mik legelől álltak, fogadták a roham első dühét. Mint a had istenasszonya nyargalt legelől a királyné maga, arca elé tartott paizszsal, a legió tribunját választva ki magának. Az egy nő által látva magát megtámadtatni, dühösen vágott hosszú pallosával Zenobia felé. Az öblös paizs nagyot kondult a csapás alatt, de a királyné karja meg nem hajolt tőle, s az ő csapása mint a villám csapott le a tribun mezetlen nyakára; halva rogyott az le, látni sem maradt ideje a csapást, nemhogy kikerülni.

A germánok minden hősi védelme hasztalan volt e föl-
tarthatlan roham ellen; a kard éle eltompult az átjárhatlan pánczélokön. Sorait összebomlottak; itt-ott látszott még egy-egy izmos herculesi alak, maga körül csapkodva szeges buzogányával s egyedül küzdve tömegek ellen, hosszú szőke haja repkedett a szélben, míg az is dárdáktól átfurva eldőlt s összetapostatott. Nem futott és nem adta meg magát egy is; a hol állt, ott halt meg.

Holttesteken keresztül diadalordítással rohantak a palmyraiak a római legiókra. Azok nyugodtan várták be őket egész tíz lépésnyi távolra, kezökben tartva a nehéz pilumot s azon pillanatban egyszerre hajíták elleneikre az irtózatot fegyvert, mely keresztül rontva paizon, pánczélön másfél lábnyi vasával, öldöklött a hova ért, s azzal kezökbe ragadva a rövid kardot, mint egy érzfal megállíták a rohamot.

— Ne vágj, hanem szúrj, katona! kiálta Aurelián a harczosoknak; a tanács jó volt: a kard éle nem fogta a pikkelypánczél, de a dőfés keresztül járt rajta, s a palmyrai lovasság egy eleven bástyát talált maga előtt, melybe seholy sem lehetett betörni; ha elesett egy, rögtön másik állt

helyébe, s ha kifáradt az első sor, egy pillanat alatt fölváltá a második, pihent erővel.

Az első cohorsnál folyt a legdühösebb harc; mindkét fél hősei itt voltak összegyűjtve, a hány palmyrai esett el, annyi római halt meg érte. Végre a legió tribunja is elhullt, s a cohors közepén ketté törtetett.

Aurelián a dombról nézte a csatát. Látta Zenobiát a tömegek élén harcolni, mint tördeli össze legjobb legiója sorait, az elsőt, a másodikat, végre csak az utolsó rend állt még. Az is keresztül törtetett, a hősök egyenkint hulltak el, csak a vexillifer körül küzdött még egynehány végszántással, köztük volt a siciliai, a babérággal sisakján. Végre csak ő maradt egyedül. Az ellenség körül özönlő; maga küzdött valamennyi ellen; balkezébe fogta a sást, jobbjaival villámsebessen osztá csapást és dőfést mindenfelé; egyik sebét a másik után kapta; arca, homloka vérzett, meg nem mozdult helyéből; végre egy nyilvessző állt meg szíve fölött, a bajnok feltérdre rogyott, a sisak leesett fejről, kezével a babérágot ajkaihoz szorítá, s egy jajkiáltás, egy sóhaj nélkül meghalt.

Ekkor jött elő Aurelián a triariusokkal.

A mogorva hidegség, mely a veteránok arcán honolt, most némi megtorló boszú vonásaival elegyült; fenyegető tekintettel közeledtek a győztesen előre nyomuló palmyraiak felé, s az első dárdasuhintás kényszeríté azokat az elfoglalt tért nekik átengedni.

Zenobia szemközt állt Aureliánnal. Mintegy új erőt gyűjtve megpihenni látszék leghatalmasabb ellenéveli végküzdelemre. Keble hevesen dobogott a harc küzdelmeitől, kardjáról a vér csepegett alá. Kigyulladt arcát, villogó szemeit közletről láthatta az imperator, hogy megítélhesse róla, miként méltó ellenére talált; hajfürtei kibomolva a sisak alól, szabadon lebegtek déleczeg vállalai körül. A harc-tárogató rivallása, a haldoklók nyögése s a küzdők tombolása közül kihallatszott dörögve csengő hangja, a mint harcosait új viadalra buzdítá; a veteránok minden oldal-

ról látták ellenök gyűlni e vérlepte alakokat, miknek arczán a fanatismus lángja vonaglott.

E pillanatban idegrendítő ordítás hangzott a palmyraiak háta mögött, mely kényszeríté őket megdöbbenve hátra tekinteni.

A jobbszárnyon levő numid lovasság, a nehéz arab seregeket a mocsáros lapályokba csalva, itt egyszerre keresztül tört azoknak szétosztott sorain, s míg azok messze hátra maradtak mögötte, a tartalékul maradt syriai gyalogságra veté magát.

Ez az első nyillövés után a futásban kereste menedékét, s a kétszáz elefánt a bálványképekkel magára maradt a támadók előtt.

Az elefántok harcfordítása volt az, mely a csatazaj közepéből kihallatszott, midőn a győzelem már félig a Zenobia kezei közt volt.

A palmyrai harczosok szívét egyszerre vad ijedtség állta el, midőn isteneik bálványait az ellenség által megtámadva látták. Egyszerre felbomlott a csatarend, visszafordult mindenki, s eszeveszett tömkelegben rohantak a bálványok védelmére, átengedve a vérről kivívott csatatérre a már félig leküzdött ellennek.

A papok ezalatt kétségbeesett küzdelmet kezdtek a numid lovasokkal, melybe az elefántok is belekeveredtek, a nap elefántja fölemelt ormánnyal rohant a lovasok közé, s felkapva egy decuriót nyakánál fogva, azzal mintegy buzogánnyal vágott a tömegek közé, útat törve iszonyú lábai gázolásával a legsűrűbb tömegek közt s hajigálva fel maga körül jobbra-balra az embereket, s a visszaesőket iszonyú agyaraival fogva fel.

Semmi sem volt képes a palmyraiakat rendbeszedni többé. Mindenki csak a veszélyben forgó bálványt látta, s annak megmentésére sietett a csatatérre. Maga Zabdas is elragadtatott visszatérő lovasai által, s iparkodott a zavargó csatazajban a királynét föltalálni.

Az még most is szemközt állt az ellenséggel s bátoritá, a kik körüle álltak és küzdött a római veteránokkal.

Zabdasnak erővel kellett megragadni a királyné paripájának fékét, hogy elvihesse őt a csatatérről.

A numid lovasok azalatt körülfogattak a visszaroohanó tömegektől s leaprítettak az utolsó emberig, de a palmyrai sereg is szét volt verve. A bálvány megmenekült; hanem a csata elveszett.

— Minden veszve van! kiálta Zabdas, magával vonva a királyné paripáját, mely ágaskodott, nyerített, kapálózott, nem akarva távozni a csatatérről.

— Nincs minden elveszve, viszonz a királyné, még áll Palmyra!

Azonban sietnie kell üldözői elöl; a római lovasság ismét összeszedte magát, egyedül azon csoportot látszott üldözni, mely Zenobiát követé. Kísérői egyenként hullottak el védelmében.

— Állj meg királyné és add meg magad! kiálta utána egy erőteljes hang az üldözők közül, s a mint Zenobia hátra tekinté, meglátta, hogy ez Aurelián.

Egyszerre meglassítá lova futását, leakasztá tegzét nyakából, egy nyilat fektetett az idegre s visszafelé fordulva lován, megvoná csendesen a keziját s perczig czélozott. Az ideg pendült. A királyné lova nyargalt, az üldözők messze elmaradtak. A nyil Aurelián vállát furta keresztül.

XV.

— Még nincs veszve minden, még áll Palmyra! Hangzék Zenobia szava a vesztett csata után.

— Föl a falakra, zárjátok be a kapukat, fegyverre a ki férfi! Nyissátok meg a templomokat, a vének, a világtalanok, a nyomorékok menjenek imádkozni, a többi harezoljon! Rakjatok tüzeket a téreken, a nők forraljanak ólmot és olajat, a gyermekek faragjanak nyilat, hozzátok föl a kriptából a halottakat, tegyétek ki az utcára, ők se pihen-

jenek! Mérget a nyilakra és mérget a szívbe! Férfivá legyen a gyermek és a férfi félistenné, villám legyen a kard!

Minden úgy lön.

Zenobia legkisebbik fia, Vaballath, már ekkor harczos ifju volt, ő járt utczáról-utczára, falakról-falakra a népet buzdítani. Ő volt vezére, költője, lelke a népnek.

Az első napon, hogy Aurelián Palmyra alatt megjelent, követet küldött Zenobiához, felszólítva őt a meghódolásra s azon esetben biztosítva életét, trónját és birtokait.

Zenobia körülhordozá a követet a város falain, megmutogatta neki a felállított hajító és kopjalövő gépeket, levezette a piaczkra, hol a népség fegyvergyakorlatot tartott, megmutogatta neki a roppant földalatti raktárakat, telve kifogyhatlan élelmi szerekkel, a gazdag forrásokot, a városba foglalt gyümölcstermő palmaerdőket, a szaporanyájakat, mik a hozzájárulhatlan mezőkön legeltek.

— Mondd meg uradnak, ~~mi~~ mit láttál. E falakon belől gazdag a föld, kívül rajtok koldus és sivatag. Velünk harczol az Isten, a föld és az idő.

A követ visszatért Aureliánhoz a daczoló válaszszal A város falain hallatszott az ezer meg ezer ajk által énekelt harezi kardal:

«Föl csatára Palmyra!
Föl csatára a halálíg!
Róma nem lesz úr e földön,
Rabfaj nem fog lakni benned,
Vagy velünk élj, vagy velünk vessz,
Vagy hazánk légy, vagy sirunk!»

Aurelián ostromra készült. Levele, melyet a római tanácsához irt, eléggé bizonyítja aggodalmait az ostrom kimenetele iránt.

«A római nép, így szól a levél, megvetéssel beszél a harezról, melyet egy nő ellen viselek. Azonban nem ismeri Zenobia jellemét és hatalmát. Lehetetlen fölszámolni

harczkészleteit kövek, nyilak s mindennemű hajító fegyverekben. Minden bástyaoldal két-három balistával van ellátva s harci gépei mesterséges tüzet szórnak. A bünhődés előli félelem a kétségbeesés bátorságával fegyverzé őt föl. Hanem én bizom Róma védisteneiben, kik ez ideig minden vállalatomban megsegítének.»

Rövid időn alkalma lön Aureliánnak megtudni, ha Róma védisteneinek hatalma elterjed-e odáig!

Egy reggelen az általános trombitaharsogás a falakra idézte a palmyrai népet. A legiók ostromra keltek, védelemre a palmyrai nép.

Mintha kalászos vetés támadt volna a bástyákon, köröskörül fénylettek a dárdák s a tornyok párkányain megjelentek a csodálatos gépek, fogas kerekeikkel, acélrugóikkal. Minden emelt hely tetején lobogott a harci zászló.

A legiók megosztott csapatokban közeledtek lassankint a bástyák felé, mint egy-egy változatlan alakú folt; midőn néhány száz lépésnyi közelbe értek, a falakon álló erőművek kerekei mozgásba kezdtek jöni, mindig lassabban birták azokat hajtani a mellőlük állított izmos balistariusok, a gépek hátra facsart karjai lassudan hajlottak alább, alább; egyszerre félreugrottak mellőlük a gépészek, az elszabadult kerék bűgva gördült vissza, s a föl pattanó érzgerenda három mázsás köveket hajított a messziről közelgő csoportok fejére.

Azok hulló nyilzapor s lecsapó kövek között jöttek előre, sem lassabban, sem sebesebben, mint azelőtt. Egyszerre támadtak minden oldalról a városra, a vízzel tölt árok nádkévékkel lön betemetve, melyen keresztül paizsokból egyetlen vastetőt képezve rohantak előre az ostromlók s míg egyfelől hosszú hágesókat támasztottak a falaknak, másutt a tekenős testudokat gördíték a kapukhoz közel, miknek oltalma alatt földalatti aknákat kezdtek ásni a bástyák alá, s mindezek között lehete látni a lassan mozgó ostromtornyokat, miket alá rakott faderekakon száz

férfi hengerített előre. Fenn a toronyban, mely oly magas volt, mint a bástya, a legmerészebb harcosok álltak, eltakarva egy felvont hid által, s alól kilátszottak a faltörőkösök fejei.

A hajítógépek kövei e mozgó tornyokra voltak leginkább irányozva. Némelyiket megtalálta a sujtó gránitdarab s az széthasadozva dült fel a bennlevőkkel együtt, másikat meggyújtá a repülő szurok-koszorú, az olthatatlan görögtűz, s az ott égett el a seregek láttára. Végtere egy közel jutott a falakhoz, vaslemezzel fedett oldalairól visszahullott a hajító dárda s a kénköves kanócz, szorosan oda férközék a sánczok mellé, s akkor egyszerre csörömpölve zuhant le a felvonó hid, a bástya ormaiba kapaszkodva vasfogóival. A legelső tiz-húsz férfi, ki e hidra felugrott, egy percz alatt halva esett le az árokba, keresztül-kasul löve mindenünnen oda irányzott nyilaktól, s az utánuk jövők egy pillanatra megdöbbenve álltak meg a keresztül láthatatlan nyilzapor előtt.

— Előre rómaiak! kiálta ekkor a tribun, elkapva a vexillifer kezéből a római sást, s athajítva azt az ellenség közepébe. Elvakult dühvel rohantak erre a rómaiak a hidon keresztül, zászlójukat visszavivandók. Paizsát szeme elé tartá a katona, hogy ne lássa a halált; s míg tiz alá hullt a hidról, egy végre a sánczig jutott, s míg az orozsláni vitézséggel küzdött, másik tiz jött utána és ismét tiz, és végre száz, a torony egy fedett lépcsőt képzett, melyen keresztül folyvást újabb vitézek nyomultak előre, kényszerítve haladni az előttük levőket. A rómaiak már tért foglaltak a bástyán, mindig többet többet, már a vexillum vissza volt viva, s a csapatok előtt magasra emelve, már a palmyrai hadsorokban megbomlott a csatarend, midőn egyszerre sebes futással látszék a rómaiak felé rohanni egy palmyrai ifju, paizsát szemei elé tartá, kezében fegyver helyett egy szikrázó csóva.

Ez Vaballath.

— Félre előlem rómaiak! ordíta vakmerően az ifju az

ostromlókhoz érve, s megcsóválván maga körül a szikrát okádó kanóczot, az pokoli körfényt alakita körüle, melynek olthatlan sziporkái megolvasták az érzet, s keresztülégtek a csontig.

A rómaiak néhány perczig megriadva e vakmerő támadó elől, ki nem emberi fegyverrel látszott ellenök harezolni, utat nyitottak neki, eltakarva arczaikat a gyilkoló szikrák elől, s e néhány percz elég volt Vaballathnak arra, hogy a bástyafalra ugorva, valamennyi harezoló fején keresztül biztos kézzel a torony közepébe hajtsa a romboló görögtüzkánóczot, s akkor kirántva kardját, fölkiálthasson: «ide mellém palmyraiak!»

A toronyba esett kanócz minden szikrája gyújtott, hasztalan oltották vízzel, tapodták el sarkaikkal, takarták be vérteikkel; vizen és vason keresztülégett az, néhány pillanat alatt tüzlángban állt a torony, a bástyán rekedt kis csapatnak senki sem lehetett segítségére, távolból nézhették az ostromlók, mint olyad lassankint összebb-összebb, míg végre csak a sashordozó marad fenn, s midőn egyedül látja magát, a sassal együtt aláveti magát a mély árok hegyes palisádjaira, kísérve a palmyraiak düh- és diadal-ordításaitól.

A város tulsó oldalán ezalatt sikerült az ostromlóknak az árkot betemetniök, a kévékből rakott gát mindig magasabbra nőtt, s az összekötött paizsok mindig közelebb látszottak emelkedni, daczolva tüzzel és kövekkel, miket a falakról leszórtak, s mik ártalom nélkül gurultak alá az óriási tekenőn, melynek minden pikkelyét egy férfi kar által szorosán a másikhöz kapcsolt paizs képezte, s melyet sehol sem lehetett megbontani. Egy izmos férfi már harmadszor hajit egész gránithasábokat a megtörhetlen érzelapra, a harmadik kísérlet után böszült dühvel ugrik le maga a vastetőzetre, s lábaival az ostromlók feje fölött tapodva, rettentő csapásokat oszt az alatta levők fejére; egy-két paizs betörik vaspörölye zuhanásaitól, s az ember maga elbukik a betört paizsok alatt, mint a ki beszakadó jégtábla alá tűnt el, de önfeláldozása megbontá az érz

pikkelyzetét, s a falakról égő nyilak özöne repült az ott támadt résre. A fölhalmozott nádkötegek egy pillanat alatt meggyulladtak az ostromlók lábai alatt, s egy óriási rézcsoda kinyuló torkán keresztül a legmagasabb toronyból égő naphtát s olvadt szurkot okádott a tűz közé. A paizsok zavarodtan bomlanak szét, a föld maga ég a szétzavart sorok alatt, mindenki fut! s azon pillanatban, midőn fedetlenül maradnak az ostromlók, összebomolva, mint leforrázott hangyaboly, s visszahemzsegve a lángbaborult lejtőről, rettentő ropogás tölti el a léget, ezer meg ezer röppentyű lövell szét a toronyból, millió kék, zöld és veres csillagot rugva szét magából, miknek sziporkái pokoli tüzesővel hullanak a megrémült tömegek fejére.

A legiók hátrálnak mindenütt, ember fölötti erő küzd ellenök; de nem fordítanak hátat, arcot mutatva távoznak lépésről-lépésre; merész tekintettel fordulva a süvöltő tűz-zápor elé, mely ijesztő ropogással tölti el az éjet.

Erre megnyílnak a kapuk, s vad ordítással rohan a hátráló tömegekre mindenünnen a palmyrai lovasság, a csörömpölő kaszás-szekerek; a legiók szembe állnak az üldözőkkel, a vad csatalármá, fegyverzörej és tűzropogás között hallatszik a tibicenek meg nem szakadó harczy zenéje, s a palmyrai falakról áttörnek néha a felharsogó ének szavai: «Róma nem lesz úr e földön!» Az éjszakai égés fehérjében úgy állanak e visszavonulásukban is szabályos dandárok körülrajongva ama dühöngő csapatoktól, mintha egy kitoró vulkán tüze alatt küzdenének mesés őskori herosok, alvilági daemonok rajával.

Amott egy nyugodt, félelmet nem ismerő férfi, mindenütt bátorítva; itt egy fehér asszony, vadul víva a hátráló csapatokkal. Amaz Aurelián, ez Zenobia.

A palmyraiak egész sáncaikig üldözték vissza ostromlóikat.

Aurelián átlátta, hogy ostrommal be nem veheti a várost, és mégis felfogadta, hogy el kell azt foglalni. S a mit egy római komolyan akart, az soha sem volt lehetetlen.

XVI.

Nap nap után mult, a nélkül, hogy Palmyra falai gyengültek volna; a nép kijárt a falakra, a rómaiakat gúnyoló fölhívásokkal boszantani, mindenki el volt bizva.

Zenobia legtitkosabb szobájába vonult félre Vaballathal, s széttekintve, ha nem hallja-e meg szavait valaki? így szóla hozzá reszkető hangon.

— Vesztünk közelget. Ellenünk a sors. Szövetségeseink egyenkint meghódoltak Róma előtt, legbuzgóbb párthívünk, Tirmusz, Egyptommal együtt elveszett, s Sapor király, midőn épen segítségünkre készült, meghalt, s halálával birodalma is szétomlott. Semmi reményünk a megszabadulhatáshoz. Isteneink is elhagytak, a szél nem oly dühös, a nap nem oly forró, a föld nem oly kopár, mint egyébkor. Ellenségeink kutakat ástak a puszta közepében s minden világrészből szállítják számukra az eleséget. Az egyiptomi legiók vezére Probus már útban van Aureliánhoz csatlakozandó; ha őt is bevárjuk, össze kell roskadnunk a támadás alatt. Még egy kétségbeesett merény van számunkra hátra. Ugyanaz, mely husz év előtt megmenté Palmyrát: a hegyek közt lakó nomád népeket föllázítani, s egyetlen rohammal elsöpörni az ellenséget falaink alól. E végre egyikünknek a környező ellenségen keresztül ki kell jutni a városból, s a másiknak védni azt azalatt, míg a segély megérkezik.

— Eredj te, anyám.

— Jó, határozunk kell gyorsan és tenni rögtön. Az éjjel rohamot kell intézni minden kapuról s e zajban könnyű lesz kimenekülnöm. De visszatérek!

— Anyám, szól Vaballath, vidd magaddal kis leányaidat is.

— Miért vigyem el őket innen?

— Ha vissza nem találsz térni, ha minket meg nem szabadíthatsz, gondolod-e, hogy Palmyra megadja magát

másképp, mint romba dülve? vidd magaddal a gyermekeket.

— Te el vagy szánva.

— Mindenre. Ha meghaltak, a kik a falakat védték, haljanak meg a falak is, veszszen el Tadmor neve is, ha népe elveszett! bennünket ne lásson senki rabszolgának. A dicső Palmyra történetét ne folytassa egy nyomorult, megalázott Palmyra!

— Véreből nőttél, szolt Zenobia, megszorítva kezét, s még az alkonyat leszálltával harcra rendezé a csapatokat, a királyné két leggyorsabb futó dromedárját hozatá elő, a puszták hajóit, mik pihenés nélkül futnak meg tiz mért-földnyi utat.

Alig csöndesült el az éj, midőn egyszerre megnyíltak Palmyra kapui mind, s a syriai seregek kirohantak minden oldalról a várost környező római hadakra. Azok egy pillanat alatt talpon állottak s úgy várták be a rohamot. Hozzá szoktak már a keletiek harcizalmódjához, éji rohamaikhoz, támadásuk zajához, elefántjaikhoz és görög-tüzeikhez; de Zenobia még egy új nemét találta fel számukra a harcra. Összefogatott kétszáz vad bikát a palmyrai legelőkről, a legszilajabbakat, minők emberarcot tűrni nem szoktak, azoknak szarvaik közé szurokba mártott venyigenyalábokat kötöztetett s ezeket meggyújtva, egyszerre kibocsátá valamennyit a rómaiakra.

Ezek hallák a rémséges üvöltést, láták az égő tüzekeket sebes rohammal közeledni magok felé, miket a bősült állatok szilajon ráztak alá s föl kínokban, s el nem tudták képzelni, minő ellenséggel leend dolguk. Bátran megálltak előtte, s midőn a szarvaikon hordott tűznél megismerték a bikákat, már akkor késő volt a csatarendet megváltoztatniok. Szétszórt sorokban kellett volna azokat elfogadni, mert az oktalan ellenség nem törődött az összetömött harcrenddel, hanem a dárdák közepébe rohant s a fájdalomtól elvakulva keresztül törte az érczhadsorokat, égő homlokával föltaszítva az előtte állót. A megtámadt dan-

dár erre zavarba jött, nem csata volt az többé, hanem bőszi viadal dühös vadállatok ellen, alkalmatlan fegyverekkel; a legiök szétbomolva hátráltak sánczaik mögé s onnan lödözték le nyilaikkal e bőszi vadakat, mik vad bömböléssel nyargaltak alá s föl a mezőn, a földet túrva égő szarvaikkal.

E látmány alatt senki sem vevé észre, hogy két dromedár sebesen vágat el a rómaiak sánczai között.

Az utolsó római őrszem észrevette a futókat, s a könnyű lovasság egy cohorsa rögtön utánok indult, hogy őket elfogja. A királyné meghallá az üldözők robaját s pihenés nélkül vágatott a pusztán keresztül. Az egyik tevét, melyen két kis leánya ült, maga előtt hajtá. A két gyermek egymást átkarolva ült a nyeregben, Zenobia meghagyá nekik, hogy hátra ne nézzenek.

A reggel első sugárjai a puszta közepén találták a királynét. Üldözői még mindig nyomában voltak; a láthatár tulsó szélén már látszott valami hosszú ezüst vonal csilamlása, az volt az Euphrat folyam, melynek partjain már a szabad nomád népek menesci legeltek; ha azokat elérheté, többé nem kellett futnia az ellenség elől.

A dromedárok előre nyujtott nyakkal röpülni látszottak a homokpuszta fölött, egyszerre azonban az első, melyen a két gyermek ült, megbotlott a kaviestömegekben, még azután kétszeres erővel nyargalt egy darabig, úgy hogy társa alig bírta utolérni, akkor futása el kezdett lassudni, szügye reszketett, s egyszerre megállt és hátramaradt. Zenobia ijedten ragadta meg a teve kantárát s erővel vonta azt maga után, az mindig lassabban haladt s gátolta társának futását, végre két térdére rogyott, s onnan egész testével a földre. A másik teve lehajlott hozzá, s megfogta nyakán levő kantárát fogaival, hogy föl segítse emelkedni. Az ismét visszarogyott, lábai nem bírták többé.

— Kapaszkodjatok fel hozzám! kiálta Zenobia leányainak s maga mellé ültetve őket, egy ijedt pillanatot vetett közelgő üldözőire, s vágatott tovább.

Az elhagyott teve fájdalmasan böge vergődött ott a homokban, föl-fölemelt fejével az eltávozottak után fordulva, mintha nem az fájna neki, hogy meghal, hanem az, hogy elhagyatik.

Az üldözők és a királyné közötti tér azonban mindinkább fogyni kezdte. A dromedár futása lassúbb kezdte lenni a hármas teher alatt, már a római lovasok nyilai füttyültek a futók körül. Nem volt menekülés többé.

— Vess el minket, anyám, szólt az egyik gyermek, s menekülj meg magad.

Zenobia könyezve csokolá meg a gyermeket s szorosabban ölelé magához.

Ha a dicsvágy nagyobb lett volna szívében, mint az anyai szeretet, megszabadulhatott volna.

Hogy hajítná el az anyja gyermekeit, még ha koronáját mentené is meg általuk.

Még egy félórai futás s kelet királynéja a reménylett partokhoz oly közel, ellensegei kezébe jutott.

Az elfogott királyné nemsokára Aurelián előtt állott, legyőzve, megalázva.

— Miért támadtál fel Róma ellen? kérdé a büszke győztes.

— Nem hajthatám meg fejem egy Gallienus, egy Aureolus előtt, felelt Zenobia, még fogságában is királyné. Téged egyedül ismerlek el legyőzőmnek.

A hirnök trombita-hangja a várfalakra idézte a palmyraiakat.

— Mit kívánsz? kérdé Vaballath a kapu tornyában állva.

— Meghódolást Rómának.

— Sokszor kérted azt, a választ sokszor elvived.

— Most nem kérem ingyen, hanem cserébe királynétok életeért; ezt mondva, egy arany bilincsekkel lelánczott nőt s két gyermeket mutatott föl a hirnök.

E látvány a palmyrai nép szívéből a lelket lopta ki, Va-

ballath halálra sápadva fordult társaihoz vissza, s csüggedten ment le a piacra.

— Minden el van veszve, még a dicső halál reménye is, szólt leverten az egybegyültekhez. Kapunk kulcsa van az ellenség kezében, anyám élete. De ne essetek kétségbe soha. Nyissátok meg a kapukat az ellenség előtt, de zárjátok be sziveiteket. Ássátok el a kardot, de ne ássátok el a gyűlöletet. Nem utolsó napja ez még a világnak. Bocsásátok be az ellenséget, én esküszöm, hogy nem fog az megvénülni itten; legalább ha összeomlanak e falak, nem egyedül minket temetnek el.

A palmyrai nép városa kulcsaival vásárolt kegyelmet királynéjának.

Aurelián megbocsátott neki.

De alig távozott el Palmyra alól, midőn a nép föllázadt az ott maradt dandárok ellen, s azokat az utolsó emberig kiirtá és újra be lönek zárva a kapuk, kitűzve az ormokra a harci lobogók.

A császár rögtön visszafordult, s napok mulva, a kik keletre néztek, midőn alkonyodott a nap, úgy tetszett nekik, mintha egyszerre két helyen volna az esthajnal: nyugoton is vörös volt az ég, keleten is.

XVII.

Mig Palmyra falai közé haldokolni járt a szellő, Róma utzáin végig vonult a triumphus.

Elöl a cserággal koszorúzott legiók, a tibicinek zenéje, a fehérruhás augurok, a virágfüzéres áldozat-bikákkal. Utánuk jöttek a gladiatorok, a circusok áldozatai, az elfoglalt tartományok szelidített vadai; husz elefánt, négy királytigris, gyönyörű tevepárducok, hosszú vékony nyakaikkal minden lépésnél köszöntve a háztetőkről ujjongató népet; óriási struczcok, miken aethiop fiuk nyargaltak, egész szekerek megrakva halomra döntött fegyverekkel, kincsekkel, drágakövekkel, mások elfoglalt országok koro-

naival, vagy elgázolt népek zászlóival tetézve. A kerek világ minden birodalmának követei, pompától ragyogó nemzeti öltözeteikben, Aurelián fegyverhordozói, kik ott-hon a maguk országában mindegyik egy-egy hatalmas király. A fogoly vezérek és hősök hosszú sorozata, köztük tizenkét amazon, hófehér paripán, kik a csatában fogattak el, s végre, kiken az egész nép szeme függött, a gallusok császára, Tetricus, ki saját népét elárulá, és Zenobia, kelet királynéja.

Legpompásabb ruhájában öltözve, fején gyémánt koronával ment a diadalszekér előtt kelet királynéja. Léptei ingadoztak a drágakövek terhe, vagy tán a gyalázat súlya alatt; hófehér nyakát arany békó övezte körül, melynek hosszú lánczát egy rabszolga tartá kezében.

Nyomában a diadalmas imperator jött, kezében pálmaággal, gyöngyökkel rakott kocsiját négy szelid szarvas vonta. Mellette kétfelől két költő verte lantját, az egyik dicsérő panegyricont, a másik gyalázó epigrammokat zengedezve a győztes nevére.

Csak egy mosolygása a sorznak! és az a nő, ki most gyalog megy a diadalszekér előtt, könyeivel jelölve az utat, ugyanazon diadalszekéren ülve jött volna be Rómába.

És e pillanatban csak egy gondolatja volt e megbukott nagy szellemnek. Nem az elmúlt nagyság, nem a meggyalázás keserve, nem a boszú, nem a félelem.

Egyetlen gondolatja az volt: miért, hogy fiát Vaballathot nem lánczolták mellé? Hol maradhatott ő?

Hajh! az már ekkor megölt rómaiak holttestéből vetett magának ágyat s templomok romjaiból készített temetőt!

Aurelián a diadalmenet végeztével egy gazdag uradalmat ajándékozott Zenobiának. Leányait később római senatorok vették el. Kelet királynéjának utódai sokáig éltek még Olaszországban s emlékeztek az elmúlt dicső napokra.

XVIII.

Ha most a vándor hat napig utazott az arab sivatagban, a hetediken pompás palotákat lát maga előtt megjelenni, miknek homlokai az égbe emelkednek; a ragyogó dómok, az óriás kúptetők egymás háta mögül tekintenek elő, minden színű paloták: kék, lilaszín, opál-fehér anyagból tornyosulnak az ég felé, roppant magasságú falak, viruló kertekkel mosolyognak a távolból; széles pálmaerdők terjedeznek nagy sötéten s körülárnyékozzák a ragyogó várost.

A tevék csöndesen ügetnek tovább, az emberek szomorúan fordítják félre arcaikat. A fatamorgana az, a fantasticus délibáb, a puszta álmai elmúlt dicsőségéről. Jön egy szellő s elleheli a roppant várost a föld színéről, a sokszínű paloták eltűnnek, el a sötét pálmaerdő és a magas falak. A sivatag közepén egymásra hányt oszlopok látszanak, miket félig behordott a homok, s egy tágas templom circusában lakik nagy nyomorúan negyven család, kik nádból épített viskókat ragasztottak a templom oldalához; márványfalak közt kizöldült töviseken néhány kecske legel. Három napi járó földön tört szobrok, csonka oszlopok merednek föl a sivatagból, várva az időt és a vihart, mely őket lassankint eltemesse.

Ez Palmyra.

TSONG-NU.

(Historiai novella.)

Hol, merre nem jártál te egykor bujdosó magyar nép? Merre nem hordoztad hajdan fegyveredet? Melyik föld, melyik nép nem látott még téged?

Hol a jeges tenger hófedett partjain alig teng az élet, odáig hatoltál, Oroszország legutolsó széléig; — végig

hajtottad legelő ménescid a Don és Volga végtelen rónáin; paripáid keresztül-kasul száguldották a három égőv alatt fekvő birodalmat.

Byzancz érzekapuját bárdal beütöfted; három lépéssel keresztüllépted a keleti Róma birodalmát.

Párist, az egykori Lutetiát, csak védistene, a köd rejté el szemeid elől, s a chalonsi mezőn, hol a félvilággal küzdöttél, százezer halottja fekszik ellenidnek, kiknek neve sincs már.

Hol a világváros Róma, nemzeteknek anyja, hetes halmán fekszik, ott is voltál, láttad őt remegni, láttad könyörögni.

És túl e világrészen, a bölcséktől ismert határok mögött, ott is jártál, ott is megismertetéd magadat.

Hol a mennyei birodalom, China, örökké egyforma századjaít éli; hol a sárga folyam mellett Pecking áll porcellán tornyaival s roppant népségével, mely egy országnak is elég volna: te ott is megjelentél, évről évre adódat megkérni.

A chinai császárok roppant bástyát emeltek ellened, egy kétszáz mértföldnyi hosszúságú kőfalat, minden nyílövésnyire magas tornyokkal.

De a bástya nem védi a népet, ha a nép nem védi a bástyát.

Alig volt készen ez óriási mű, a világnak e hetedik csodája, ismét megjelentek myriad és myriad lovas csapatjaid, ott, a hol senki sem várta, hol élettelen sivatag, úttalan rengeteg, parttalan folyamok állták el útjokat.

A hunn raj átkelt rajtok. A sivatagon megette a vadat, megitta véréit, a rengetegen utat égetett magának, s a folyamokat keresztül úszta.

A nép, mely a bástyát építé, ijedve hagyta azt el, a véletlenül megjelent had elől.

A hunn paripák ismét a mennyei birodalom földén dobogtak.

Ekkor a császár Kao-Ti összegyűjté seregeit; hegy nem

volt elég magas, melyről beláthatta volna hadainak terjedelmét; — e roppant sereggel indult a hunnok ellen.

Egy nagy rónát nézett ki magának csatatérül, ott négyszögbe állítá seregeit, maga középre állt, a hova semmi nyíl nem juthatott s odavárta elleneit.

A hunnok négy felé váltak, s roppant seregeiket szétosztva, elfoglalák a szomszéd hegyeket, körülfogva a császár táborát.

A megszámlálhatlan hadsereg nem tudott hová mozdulni, az éhség miatt hetednapra császárostul együtt megadta magát elleneinek.

Ez idő óta adót fizetett a mennyei birodalom a hatalmas nomád népnek; aranyat, selymet, porcellánt és a legszebb hölgyeket.

Ez így tartott éveken át. A hunn nép nem szántott, nem kereskedett, nem szőtt, mégis gazdag volt és pompás.

Történt azonban, hogy Kao-Ti császár meghalálózván, legidősebb fia, Tsong-Nu szállana fel a megürült trónra.

Ennek első dolga az volt, hogy apja háromszázhatvan feleségét mind a tengerbe hányatta, s valamennyi testvérét, nagybátyját és rokonát lenyakasztatá, miglen egyedül állott a trónon.

Ekkor kezdé széttekinteni országa fölött. Kétszáz-millió főnyi népen uralkodék, s mégis adófizetője volt kétszáz-ezer embernek; a hunn követek épen akkor érkeztek oda a sarczolt harácsot átvenni, mit a meghalt császár mandarinjai eleve nagy gondoskodva elkészítettek, megrakva ötven nagy teherhajót arannyal és ezüsttel.

Tsong-Nu kivezetteté a követeket a sárga folyam partjára, a hol a hajók állottak.

— Ime, itt a kincs, melyért jöttetek, monda nekik, s azal inte a mandarinoknak, hogy sülyeszszék el a hajókat.

A mandarinok az ijedtségtől elsáppadva hullottak

térdre a császár előtt, könyörögve, hogy ne hozzon veszélyt országára s ne semmisítsen meg annyi kincset.

Tsong-Nu rögtön leütteté a mandarinok fejeit s azzal maga ment a hajók fenekét megfürni, a szittyá követek szeme láttára sülyesztve azokat a víz fenekére.

-- Most menjeteK, temessétek be az arany- és ezüstbányákat, a bányászokat vigyétek onnan a vas-bányákba; nem aranynyal, vassal fogjuk ezentúl az adót fizetni.

Úgy lőn, a mint megparancsolá; a szittyá követek elementek, s a mennyei birodalom minden kovácműhelyei fegyvereket kezdtek készíteni.

Fegyver lett elég, de ember nem volt, a ki azt viselje.

A népnek egy ezredrésze sem volt képes a hadra. A legnagyobb rész művész volt, vagy mesterember; pap, kereskedő és hivatalnok több volt az elégnél; hemzsegett az ország koldusoktól, szemfényvesztőktől, csak a katona volt ritkaság. A ki volt is, nem hivatása vitte oda, hanem a kaszt, melyben született.

Tsong-Nu rögtön parancsot adott ki, hogy egész országában minden szövő-széket össze kell törni, a porzellánkemenczéket bedönteni, a kereskedők hajóit elsülyesztetni, a bálványokat leszórni, a hivatalnokokat s szemfényvesztőket füleiktől fosztani meg.

Úgy lőn, a mint parancsolá. Egy hét alatt össze voltak törve a bámulatos selyemszövő-székek, a himző-rámák, az üvegfestő-műhelyek, a porzellánhuták; megégették a selyempilléket, elgázolták a cochenillákat, kitépték tövestül a theafákat, a kaucsukerdőket; széthasgatták a kereskedőhajók bambuszból kötözött gördülő vitorláit; városról városra kergették a kigyótánczoltatókat, sáskaviaskodtatókat, kötélén ugrálókat, betanított majmaikkal, egereikkel és papagályaikkal; felforgatták a pagodákat; összezúzták az agyaras, terpeszkező állatfejű bálványokat; lekonzolták a hajcsárok tevéit; hasba szurkálták, a kinek a hasára arany, vagy kék, vagy piros kakas, mint hivatali rendjel volt himezve; — volt üzés, hajtás az országban;

a nekiszabadított katonák a kit elől-utól találtak, sapkáján keresztülhuzott ezaffjából, vagy füleiből vagdaltak el, — pedig chinai ember mindkettőre igen hiú; végre nem maradt egyéb műszer az országban, mint a földműves ekéje, az a csodálatosan ügyetlen X-alakú ásó, melyvel a chinai földjét fel szokta turkálni; ekkor ezt is megégetteté a császár s az asztagokat felgyújtatta, a gabonát beleszóratta a folyókba, tengerekbe.

Az embereknek nem maradt egyéb hátra, mint éhenhalni, vagy Tsong-Nu hadseregébe állani.

Vagy még egy harmadik: föltámadni ellene.

Ezt választák a Quenn-Hinn tartomány lakosai, az 1711 időben mintegy husz millió lélekből álló nép.

E tartománya volt Chinának mindannyi közt a legszebb, leggazdagabb.

Halmain a legbujábbban tenyészték a kávé- és teaültetvények, rónáin leggazdagabb volt a rizs-aratás, kikötőiben legtöbb hajó fordult meg, tenger-homokjában legszebb gyöngyöket termétt a csigaház, egész erdei voltak kenyérfából és banánból, folyamaiban bottal lehetett ütni a halakat, s kavicsdombjaiban gyémántok teremtek.

Fővárosa, Lien-King, terjedelmére megközelíté Peckinget; porzellántornyai, függökertjei, festett palotái, színes üvegházai, csigákkal kirakott utczái, bronzból öntött kigyói, szökőkútjai, kalapfödelü pagodái ép oly csodálatosak voltak, mint azé; itt tudták legjobban készíteni a pálmabort, itt himzettek legszebben selyemre, itt szőtték a legcsodálatosabb virágos kelméket, itt ismerék a titkokat, mint lehet az üveget hajlékonyná tenni, az aranyat rózsaszínűre, az ezüstöt azurkékre festeni; itt égeték a legátlátszóbb porzellánt, mely szikrát adott, mint a tűzkő, s melyet hajlítani lehet, a nélkül, hogy összetörjék. Itt tanyáztak a vén tudósok, kik rég ismerék ama csodás port, mely lángot ad és mennydörög, kik föltalálták a könyvnyomást, az északtüt, a léghajót, mikor még mind-ezeknek Európában hire sem volt; s midőn az év tiszte-

letére a búcsújárás napján a tartomány népei idesereglettek, mennyi tarka népet lehetett itt látni! A mandarinokat tányéralakú üveggombos sipkáikkal, mellükön az arany kakassal; a theakereskedőket hasukig lelógó vékony bajuszokkal, a mint a bazárok előtt keresztbe vetett lábbal leültek, s egy öblös tálból két vékony fapálczával rakták szájukba a halból, zöldségből s gyümölcsből összefőtt ételt; amott egy kötelen tánczó körű csoportozik a nép, ki rézalmákat hajigál a légbé, míg odább tánczó bajadér vonja magára a bámészok figyelmét, leterített szőnyegén kerengve, szökellve s csörgős dobját verve feje fölött; itt egy kalitkában felgyürközött hentes árul jól meghizott kutyákat s pórázra feltűzött kövér patkányokat; a chinai nép legkedvesebb csemegéit; amott a borbély háromlábú székét letéve az utca közepére, ügyesen tépdesi ki az emberek állaiból a szőrt; a házak tetőin egy szép hölgy hüsel nagylevelű illatos virágok arnyában, fízhúros hangszerét pengetve rózsaszínre festett ujjáival, lábacskaí, mik a selyem redők közül kilátszanak, a szánkóorrú papucesal együtt alig nagyobbak, mint egy gyermeké. Másutt templomba siet a nép, hol böujju káftanban hajtogatja szárnyalakú sipkás fejét egy két lábra állított rézvadkan előtt valami vén főpap; a templomajtó előtt kigyótánczoltató énekli ördögös danáit, mik kényszerítik a csörgőkigyót farkára állani s sziszegve tánczolni köröskörül a nép előtt; néhol a nép között málhákkal rakott tollas dromedárok ügetnek keresztül, másutt poroszlók nyitnak utat egy potrohos tisztviselőnek, kinek feje fölött hosszú nyelű napernyőt visz egy félmeztelen szerecsen rabfiú, vagy czafrangos palankinban czevelteti magát egy kényes, elhizott mandarin, felálló hajcsapja sipkájából kilóg, utána ügyetlen katonák tolongnak, fejükön nyilvégű sisak, melynek görbe fogantyúja van, mint a theás ibriknek, vezetőjük fejről pávatollak lógnak, majd elbukik hosszú köntösében, a zászlótartónak czikkezakkos lobogóján sárkányok vannak festve, sisakján forgandó szélvitorlát visel, és

valamennyi, míg egy kezében valami ügyetlen fegyvert hordoz, görbe kardot, melynek belül van az éle, nyilat, melyet kézzel kell hajítani, vagy dárdát, melynek hegye kigyófark alakú, a másik kezében lapátszerű legyezőt tart, melylyel a forróságot, legyeket üzi magától.

De semmi sem volt oly becses, oly hirhedt Quenn-Hinn tartományban, mint az ottani nők; ezek a karsú, érzéki alakok, piczi lábaikkal, epedő, hosszúkás, sötét szemekkel, halvány arczaikkal, gömbölyű vállaikkal; sehol sem tudták a mandolint úgy pengetni, mint ők, a hajfürtöket föl-felé fésülve sehol sem tudták oly szeszélyes alakú kontyba csavarni, s a bogláros emailtükkel oly izletesen körülütözködni, az övet úgy kötni a karsú derékra. A lefüggő fátyol, a hosszú bő patyolatujj senkinek sem illett oly jól, mint ő nekik.

Ez a nép szegült Tsong-Nu parancsai ellen. A vének, a mandarinok, a kereskedők, a selyemszövők testületileg tagadták meg rendeleteinek végrehajtását.

Tsong-Nu ekkor kiküldte katonáit, hogy a lázadókat menjenek megbüntetni, s egy het, alatt nem volt a Quenn-Hinn tartománynak sem kave, sem thea-ültetvénye, sem bányái, sem szövöszékei, sem porzellán-hutái; Tsong-Nu fegyveresei kivágtak, letörtek, összezúztak, betemettek mindent.

Ekkor összeszedete Tsong-Nu minden férfit, a ki a Quenn-Hinn tartományban lakott; a ki a gyermekkoron felül volt, azt elvitte katonának, a ki a férfikoron felül volt, azt megölette; nem maradt ott egyéb, mint a gyermek és a nő.

A katonának vitt férfiak nem részesültek többé a kényelemben, heverésben, melyben azelőtt; korán reggeltől késő estig fáradságos hadi gyakorlatokat tartatott velük Tsong-Nu; az ügyetlen fegyverek helyett kézjához kellett szokniok, s a legyező helyett nehéz paizst kellett emelniök. A legkisebb vétség-, mulasztásért bambuszszal vertek a hibázó talpára s egy engedetlen tekintetért fejét ütötték el.

Ha valamelyik elszökött, azon városra izentek, a melyből való volt s jaj volt neki, ha elő nem teremté a szökevényt, — a földdel tétetett egyenlővé.

Egyszer a Quenn-Hinn népfaj közül egyszerre tizen szöktek meg, mind Lieu-Kingből való ifjak.

Tsong-Nu ráparancsolt a városra, hogy a szökevényeket keresse föl, s midőn az engedett időre azok meg nem kerültek, kimondá a másfél millió lakosú városra, hogy semmivé legyen!

És tulajdon magukat az onnan elhozott férfiakat küldé irtóztatós ítélete végrehajtására.

Ez nála szokás volt. A fegyelem legiszonyúbb próbája volt ez s még nem akadt rá eset, hogy a szülőtte városát elpusztítani kiküldött sereg a parancsot ne teljesítette volna.

Első eset lön a Lieu-Kingé. A kiküldött sereg, a helyett hogy lerombolta volna apái lakhelyét, megerősíté annak bástyáit, s a piac közepére egy nagy, rézből öntött fenevadat állíta föl és aláírta: «e vadállat Tsong-Nu», s azzal kimondá, hogy városát halálig fogja védni.

Tsong-Nu három napi böjtöt hirdetete e hir hallatára az egész országra, mely idő alatt naponként háromszor kiálták ki a templomokban, a piaczokon s a városok kapuibán a császár rettenetes esküjét, melyben felfogadta az isteneknek, hogy nyoma sem maradand meg Lieu-King városnak, sem a népnek, mely azt építette.

A böjt után összegyűjté seregeit s minden oldalról be-tört Quenn-Hinn tartományba. Ki nem menekülhetett senki, az egész nép a főváros körül torlódott össze, ott kellett neki magát védni, vagy elveszni.

A halálra ítélt ország a kétségbeesés erejével oltalmazta bástyáit. Három évig ostromolta Tsong-Nu Lieu-King várost, a nélkül, hogy egy házat elfoglalhatott volna belőle. Szerencséjére a scythák messze fenn az obi jeges partján táboroztak ekkor s nem értek rá őt zaklatni, egész erejét a lázadók ellen fordíthatá.

De az ellentállás megtörhetlenné látszott; az ostromlótak nagy árkokat fúrtak a föld alatt oda, honnan legerősebben hányták Tsong-Nu köhajtó gépei a mázsás sziklákat bástyáikra s megtöltve azokat ama csodálatos porral, melyet később Európában Schvarcz Berthold fedezett föl, fölvettették őket a levegőbe.

Három év alatt Tsong-Nu több embert veszte hadaiból, mint a mennyi a várost védte. Ekkor ő is az elemeket hívta segítségül; vizet a tűz ellen. Míg a városiak tűz-aknákat ástak a föld alatt, azalatt ő a városukon keresztül hullámozó zöld folyamat óriási gáttal elrekeszté.

A megállított folyam iszonyú erővel fordult meg medrében s néhány nap alatt tengerre gyűlt a város körül, víz alá meríté annak utcáit, ledönté a földszánzókat, kiűzte a lakókat házaikból, s eloltá a föld alá furt tűz-aknákat.

Tsong-Nu ekkor hajókra, tutajokra szállítá ostromló seregeit, s így támadta meg a védelemtől megfosztott lakókat, kik a nöttön emelkedő vízár elől házaik tetejére menekülve, minden rendszeres védelemmel kénytelenek voltak felhagyni. Az ostromlók egyenként támadták meg a házakat s utczáról utczáró foglalták el a veszni kényszerített várost, melynek sorsából nem volt egyéb hátra, mint a halál.

A kétségbeesés e pillanatában fölgyujtá palotáit a nép, s a hullámok és lángok csatája közt vitta ki utolsó harczát, melynek végeztével az egész Quenn-Hinn népből nem maradt meg egyéb, mint a gyermekek és hölgyek.

Midőn sem tűz, sem víz nem talált mit rombolni többé Lieu-Kingben, akkor széttöré a gátakat Tsong-Nu, a kék folyam zuhogva rohant le a pusztult város romjairól, vért és holttesteket sodorva örvényei között. Tsong-Nu ekkor katonáit ereszté a városra, hogy azt eltemessék. A szó teljes értelmében el lőn az temetve. A tornyok, a csonka falak, melyek még állottak, lehordattak a föld színére, a köhalmokat behordták földdel, bokrot ültettek tetejökbe, a szétvert paloták helyét behantolták pázsittal. Semmit

sem volt szabad elhozni a városból, a drágaságokat belehányták a kutakba, hogy még emléke se maradjon utána; nem sokára a hely, hol a büszke város állott, egy zöld legelővé lőn varázsolván, melyen gyéren ingott a vadbokor, befutva szurós tövisindáktól, csupán azon szobor csonka talapja maradt fenn, melyen a réz fenevad állott, Tsong-Nu gúnyemléke; most e csonka köre e szavak lőnek írva:

«Itt volt Lieu-King város!»

Egyéb semmi. Száz mértföldnyi területben üres volt és laktalan a vidék.

Az elhullottak koponyáiból egy roppant pyramidot emeltek a zöld folyam mellett, melynek szegletköveire ez volt írva:

«Itt van azon népnek bölcsesége, mely Tsong-Nu ellen fellázadt!»

Az egész vidék erdői felgyújtattak, s hogy még a vizeknek se legyen lakója, a nagy zöld folyamba egész hajókkal hordták az ólmot, arzenikumot és timsót. Azóta sem lakhatik benne hal s vízzel semmi állat sem oltja szomját.

A Quenn-Hinn tartomány megszünt lenni.

A megmaradt gyermekeket szétosztá Tsong-Nu egész birodalmában rabszolgául s a hölgyeket díjul adta katonáinak.

Csupán egyet tartott meg magának, egy szép tizenhat esztendő hajadont, ki az általános romlás alatt a császár lábai elé rogyott s szépsége bűbájával egy percze még a boszút is elaltatá annak szívében.

E hajadon volt Bil-man-ha, egy árva, kinek apja és testvérei kard által estek el, s kinek arczán még piroslott családjának ráfecscent vére, midőn Tsong-Nu csókjai azt onnan letörölték.

A leány legszebb volt a Quenn-Hinn hölgyek között, és a Quenn-Hinn hölgyek legszebbek voltak egész Chinában.

Szemeiben azon éjfélsugáros epedés, arczán a bársonyos virághamv, ajkain ama részegítő hőpirosság, mely el

tudja fordítani Tsong-Nu lelkét a halálkiáltástól, hogy egy perczig ne abban gyönyörködjek, hanem ő benne.

És Tsong-Nu keblére ölelte a leányt s kettős gyönyört érze, midőn ajkai annak égő arczát érinték s fülei a kiirtott nép halálordítását hallák.

A láng az égre lobogott, a hullám döntögeté a tornyokat, a kardesapások alatt százezrek sikoltása hallék, Bilmán-ha karjai Tsong-Nu vállalai körül fonódtak; ő pedig látott, hallott, ölelt és az mind gyönyör volt.

A láng az eget, a vér a vizet, a csók a leány arczát festette pirosra; egyik szebb volt mint a másik, rózsaszinű folyam, rózsaszinű ég, rózsaszinű leány, — ott egy letört ország, itt egy letört menyország.

Tsong-Nu beleszeretett a leányba, ki Lieu-King romlása közt osztotta szívének dobbanásait.

Lieu-King pusztulása után néma lön az egész ország. A megrémült tartományok reszkettek a szörnyű példa előtt s hallgatva teljesíték a kényúr parancsát.

Ha életüket, vagyonukat, boldogságukat parancsolta volna levetközni, — megteendék. Ha azt kívánta volna, hogy a két tengert kössék össze csatornával, vagy hogy a Poyang-hu tavat kiszárítsák s medrébe narancserdőt ültessenek, kivitték volna.

Tsong-Nu mind ennél nagyobbbat és váratlanabbat kívánt: összegyűjté seregeit s tudokra adá, hogy át fognak menni Scythiába, a hunnokat saját országukban küzdeni le, s birodalmuk fővárosait elfoglalni.

A nép reszkette hallá a parancsot és hallgatott, a bölcsék fejet hajtottak a császár előtt és nem mertek szólni.

Tsong-Nu egy intésére útnak indult a hadsereg. — Mielőtt összesereglettek volna, eszébe jutott Lieu-King elpusztítójának, hogy azon gyermekek, kiket a Quenn-Hinn nép közül elhozott, férfiakká fognak nőni az alatt, a míg ő oda lesz, s emlékezni fognak rokonaik halálára s föl-

támadhatnak ellene, azért meghagyá a városoknak, hogy a mely napon a hadsereg megindult, minden gyermeket megöljenek.

S akkor útnak indult.

Az ország határán szemlét tartott hadserege fölött. Több mint egy millió harcusból állott az, a számtalan paripák felhőket vertek porból a légbbe; az élelemvivő tevék, elefántok, s a bivalyoktól vont szekereknek nem leheté végét látni.

A mint a császár bölcsei e roppant sokaságot megláták, szívök megesett rajta s egy közülök a császár elé lépett, magát milliókért föláldozandó.

Ott arczra borult Tsong-Nu arany trónja előtt s fölemelve kezeit, ellentmonda néki.

— Hatalmas császár, minden népeknek parancsolója, napnak öcsese, holdnak bátyja, minden csillagoknak igazgatója, egyedüli uralkodó a földön, minden fehér elefántoknak ura! ne vesd ki füledből a te szolgádnak beszédét. Mert bizony nem leszen jó te néked Scythiába általkelned, hogy a hunnok városait elpusztítsad, mert a legközelebb lévő is azok közül messzebb vagyon országod határitól kétszáz mértföldnél, melynek neve Urdombha. Út pedig nem vezet odáig, hanem szakadékos hegyek, rengeteg erdők, élelem nélküli földek; mert a szittyá nép nem vet gabonát a földbe, tejet és húst eszik csupán, s ha ellensége közelít, odább tereli élelmét, s üldözőit éhen hagyja veszni. De ha eljutnál is oda, gondold meg, hogy most a hunnok ámbár messze vannak, ama mesés tengernek partjain táborozva, melyet ha «tó»-nak nevez a hajós, zivatart támaszt ellene; de hamar szemközt jöhetnek rád, s fegyvereik hatalmasak. Azért gondold meg szándékosat oh hatalmas uralkodó, és ha már harcolni akarsz a hunnokkal, várd őket határaidra, eljönnek ők és nem kívánják, hogy te elébök menj.

Tsong-Nu végig hallgatá a bölcs beszédét s akkor leüttette fejét.

Azzal paripájára ült s kinyargalt hadserege elé, melyhez ily beszédet tartott :

— Napsugárból eredt vitézek! Egeket reszkettető győzhetlen bajnokok! Sokáig nyomott bennünket az idegenek rabigája, itt az idő, hogy azt visszavigyük nekik. Előttünk áll Scythia, zsákmányoktól gazdagultan, a hol tej és méz folyik, s zengő almákat terem az erdő; hátunk mögött marad Tat-Sin-Koung* elpusztulva, ugarrá téve. Én pusztítám el ezt, hogy annál több kedvvel rohanjatok Scythiára, s ne kívánjatok itthon maradni; — palotáitokat lerontám, erdeiteket kivágtam, de ti szebb palotákra, illatosabb fűszer-erdőkre fogtok ott találni; — ötven hajót süllyesztettem a sárga folyamba arannyal és ezüsttel megrakva, de ti száz annyi kincset fogtok zsákmányolni Urdombha városban, melyet elfoglaltok; — kiosztám közöttetek a Quenn-Hinn nép leányait, a kik a csillagok sugáraiból születtek, de ti szebb hölgyeket fogtok találni Scythia leányai között, kiknek szemeik ragyogóbbak, derekuk karesőbb, ajkuk édesebb, szerelmük forróbb, s kik a ti öleléseitekre fognak jutni. Azért hagyjátok el itt az ország határán mindazon nőket, kiknek uraikká tettemek, ők e harczos útban csak terhünkre lennének, s nehogy visszakivánkozzatok hozzájuk, ha elhagyátok őket, hagyjátok őket itten halva!

Halotti csenddel fogadta a hadsereg Tsong-Nu szavait.

— Im én magam megyek a példával elő! kiálta fel Tsong-Nu, s maga elé hozatva kedvesét, a gyönyörteljes Bil-mán-hát, keblére ölelé őt s csókjaival becsukva annak szemeit, hirtelen kirántá kardját s a szép leány szívébe döfte.

Aztán ismét megcsókolá, s kit pirosan, mosolygóan vett ölébe, halványan, halottan letette a földre.

A nép fölkiáltott, minden kard kirepült hüvelyéből s minden hölgy holtan feküdt le férje lábaihoz.

Így indult ki Tsong-Nu China határából.

* China neve a bennszülötteknél.

Kietlen, puszta vidék volt Seythia határa. Vad erdők látszottak mindenütt a szem előtt, hová a fenevad is csak meghalni jár, s megmászhatlan sziklák hegylánczai, miknek koronás tetején örök a hó.

Tsong-Nu roppant fáradsággal utat vágatott a rengetegen keresztül, áttörette a hegylánczokat, a mocsárokra hidat építtetett s mire megtevé a kétszáz mértföldnyi utat, seregének fele elveszett éhség és fáradságos munka miatt.

De még akkor is elég hatalma volt a hunn várost elfoglalni. Kémei útba vezették, senki sem állt neki ellent, s midőn már azt hívé, hogy a várost kezében tartja, oda érkeve, annak csak hült helyére talált. A hunnok városai nem voltak kőből, faezölöpökre kifeszített bőr és vászon képezé házaikat; Tsong-Nu jöttének hírére fölszedték a sätorkarókat, összehajtották vászon falaikat, feleségeiket, gyermekeiket fölrahták ernyős szekereikre s gulyáikkal, méneseikkel együtt odább mentek.

A hatalmas császár nem kapott ott egyebet, mint a szét-dült tüzhelyeket, s a szakmányéhes hadsereg az ígért paloták, kincsek, s tűzzemű hölgyek helyett nem talált mást, mint az ott hagyott sírokat, azokat mohón feldúlták, de a mit bennök találtak, nem volt egyéb fegyvereknél, s azoknak sem vehették hasznát, mert nehezek voltak nekik. Az összeragasztott ökörszarvakkból készült kéziv idegét nem bírta a chinai kar megfeszíteni, s a buzogányt magára ejté, ha fölemelte.

Tsong-Nu, mint a prédáját elszalasztott oroszlán, futott az előle eltűnt hunnok után. Láttá őket a láthatáron, a mint sötét felhöként odább húzódtak előle, s nem engedte megpihenni népeit, míg őket el nem érik.

Az üldözött hunnok belemélyedtek Hylæa idegen sivatagába, hol még a vadállat is éhen hal meg, ha eltéved; Tsong-Nu mindenütt utánok. Schol sem érhetette be őket. Seregének ismét fele elhullt a kényszerített üldözésben s még egyet sem birt elfogni a szittyák közül; tevői, bivalyai

elfogytak, lovai kidültek, s már hétszáz mértföldnyire volt a sivatag közepében, még sem tudta elleneit ütközetre birni.

Itt megelégette e dicstelen fáradságot, s miután népének és kincseinek millióit elpazarlára, kifáradva megállt Hylæa közepén s a mint ott egy kopasz gránit kőszálat látott a pusztaság közepett fölmeredni, e sziklára roppant betűkkel fölvésette e szavakat:

«Itt járt Tsong-Nu, a mennyei birodalom ura, minden fejedelmek fejedelme, a napnak öcsese, a holdnak bátyja, az egész földnek örököse, az egyedül győzhetlen úr; — s ez emléket hagyá itt Scythia közepében hétszáz mértföldnyire, ellenségeit idáig üldözve és általuk félve.»

Másnap, a mint táborát kerülné, seregeit véve számba, messziről három lovagot láta felé közeledni; a lovagok viselete, kócsagos süvegeik, vállakra vetett kaczagányuk s kéziveik mutatak, hogy hunn nemzetből valók.

A mint a lovagok a chinai táborát meglátták, megfordultak, s egy közülök hosszan kürtjébe fűtt, melynek mélabús hangjait sokszorosan látszott visszahadni a távol erdős bércek viszhangja.

Tsong-Nu utánuk kiálta: «megálljatok!» s parancsolá lovagjainak, hogy fogják el őket; a hunn paripák azonban a széllel tanultak versenyezni, s míg a chinai ügyetlen lovasok messze maradtak mögöttük, egyedül a császár s válogatott kísérete érhetett nyomukba.

Már mintegy négyszáz lépésnyire lehettek egymáshoz, ekkor a középső a hunn lovagok közül hátratekint s azzal lekapva válláról tegzét, a mint nyargalva rohant, nagy nyugodtan hátrafordulva, egy nyilvesszót illesztte ijára s lassan, figyelve megfeszíté az ideget.

Alig lehete oly távolból kivenni, hogy mit akar? a chinai lovagok löttek hozzá, de nyilaik a köztük levő térnek felét sem repülték keresztül.

Ekkor pendült a szittyá ijász tegezshúrja, egy balhangzatú süvöltés hallatszott — és Tsong-Nu, torkán keresztül-ütve az ijász nyilától, holtan hullott le lováról.

Erre köröskörül megzendült a vidék. A hunn hadseregek visszatérve az Obi mellől, minden oldalról rátámadtak a vezére elestén megrémült táborra; — tiz napig tartott a harc s tiz országot festett végig vérével.

A harc végeztével visszajöttek a hunn vezérek azon kösziklához, melyre Tsong-Nu nevét és tetteit fölvéssette s ezt írták utána:

«Idáig jött és itt veszett el minden seregével!»

PEROZES.

(Historiai novella.)

I.

Bahram király egyike volt Persia leghíresebb uralkodóinak.

Birodalma nagy volt és hatalmas, városai ragyogók, hadseregei vitézek és felesége szép, mint az örök tavasz.

Egyetlen fia volt, azt hitták Perozesnek, mely név a persák szelid költői nyelven annyit jelent, mint «Feriz».

Szép, karsú, izmos ifju volt Perozes, hajfürtei oly sűrűek és sötétek, mint egy czedruserdő, areza rózsza és lilium, szemei tűzvilága granát, homloka márvány, ajka bibor, és természetének izmai aczél.

De mi haszna? Ha e szép alakban nem volt lélek! Az ifju tizennyolcz évet ért már, és még egy szikrája sem égett benne semmi szenvedélynek, a szép homloknak nem volt egy gondolatja, a rózsaaarzon semmi kifejezés, a biborajakról egy okos ige nem jött ki soha, s a daliás természet, melyről szobrászok vehettek volna mintát Achill alakjához, reszketett, ha csatákról beszéltek előtte; az erdőkben megkergette a vad, megkergette a méhe, s játszó gyermekek elijeszték, ha rátámadtak.

Perozes elmétlen, dőre volt.

A király kétségbe volt esve, valahányszor fiára gondolt,

előhivatta mágusait, bölcseit, azok kifáraszták tudományukat a rossz szellem elűzésében, mely az ifju lelkét bilincsben tartá; — elhozatta a hindu varázslókat, kik fültompító zenével s idomtalan tánczezal iparkodtak megtörni a varázst; összecsődité Aegyptus kuruzslóit, azok kenték, fúrták, föröszték a herceget, itatták bűbajos levekkel, az országban áldoztak, imádkoztak érte, templomokat építettek még a külföldi isteneknek is. — Semmi sem használt. Perozes dőre maradt.

Végre azt tanácsolták Bahramnak, hogy küldjön Görögországba, ott a philosophok hazája, azok tudnak faragni ex trunco Apollinem, hozasson közülök egyet, s bizza rá fia nevelését; ha az nem önt belé lelket, akkor aztán senki sem.

Bahram szívesen elhozatott volna akár egy egész akadémiát, s föltevé, hogy ha egy nem lesz elég, elhozatja valamennyit.

A felszólított athenéiak tehát kiválaszták maguk közül a legtekintélyesebb bölcset, embert, a kit hittak Epiphanesnek s elküldék azt Bahram fiába lelket művelni.

A derék férfin három lépésnyire érzett a bölcseiség szaga; midőn Ktesiphonba érkezék, az első napon legyűrte a birodalom valamennyi mágusait, olyan kérdéseket intézve hozzájuk, mikre egyik sem tudott felelni.

A király bámulva győződék meg róla, hogy ez fel fogja építeni fiának szellemét, s levezette őt a kertbe, hol Perozes szokott ácsorogni, s ott rábizta, hogy keresse fel és beszéljen vele, ha tud.

Épen este volt. Perozes egy kis csergő-patak partján hanyatt fekvé heverészett, boldog semmit nem tevésben, s bámulta a csillagokat.

A mint a philosoph eléje járult, fehér palástban, hosszú fehér szakállával, az ifju felriadt ijedten, és el akart szabadni.

— Miért akarsz előlem elfutni Perozes?

— Fehér medvének néztelek. Megijedtem.

— Tégy különbséget a természet rendei közt, oh Perozes, figyelmezteté öt bölesen a böles. A fehér medve — *ursus maritimus* — tartozik a *plantigrada* — talponjárók — seregébe; az ember pedig — *animal implume bipes* — tollatlan kétlábú barom. És én ezek közé tartozom. Mivel foglalatoskodol e pillanatban oh Perozes?

— A csillagokba nézek.

— S minnek tartod te a csillagokat? kérde a böles, rést kapva most mindjárt véghetetlen tudományokat teríteni ki a gyöpre.

— Apró kis lámpásocskáknak, miket a tündérek meggyujtanak, hogy mikor utaznak az égen, el ne tévedjenek hazulról.

A böles száználmas megvetéssel tekintte az esztelen ifjura.

— Nem úgy van, Perozes. E csillagok nagy hősök képei, kik az égbe vannak felemelve; ez a hét csillag itt a kos, alatta délfelől van a ezethal, felette balra áll a bika. Az a 22 csillag ott az oroszlán; ama csoport ott a nagy medve, mellette van a kis medve, a kis medve mellett kezdődik a sárkány, mely áll 25 csillagból, s farkával lenyulik a nagy medvéig; ez a hosszú láncolat itt Aesculap kigyója, ama fényes csillag ott a keselyű, mellette a hattyú 24 csillaggal, továbbá a róka és lúd; itt a tejút alatt áll a tengeri disznó, a hattyú és ő között pedig van a csikó. Ha kíváncsi látni a tevepárducot, ez amott áll; a nyulat, galambot és a nagy kutyát csak később fogjuk megláthatni. — Mondjad tehát már most énnekem, hogy mi az ég, és mik a csillagzatok?

— Az ég egy nagy ól, felelt Perozes, mely tele van mindenféle marhával, a kiknek kezükön, lábukon vannak a szemek.

Epiphanes megcsóválta fejét. Ezt még nehéz vele megértetni, gondolá magában, s jónak látá *empyricus* láncolat utján elébb az ifju vallási fogalmait kipuhatolni.

— S mit szeretsz te még az égben a csillagokon kívül, oh Perozes?

Azt várta, hogy Perozes az isteneket fogja említeni.

— A szívárványt, felelt ez ártatlanul.

— Ugy? szólta a philosoph. De azért nem ereszté ki kezéből martalékát. Tehát micsoda szerinted a szívárvány?

— Egy nagy aranyhid, melyen a tündérek lejárnak az égről a földre.

— Tanuld meg oh Perozes: a szívárvány, melyet a te érzéki tekinteted balga aranyhidnak képzel, Thaumás és Electra leánya Iris, Junónak, az istenasszonyok királynéjának szolgálója, s azon fényes öv egy szalag, melyet ő röptében az égen végig húz. Mi tehát a szívárvány?

— A szívárvány, felelt Perozes mogorván, egy hosszú cingulum, melyet egy rettenetes széles istenasszony dereka körül akar kötni, de a mely őt soha sem éri be, csak félig.

A bölcs keserűen sóhajta fel.

— Oh királyi utód, minő hozzád méltatlan járása van elmédnek!

— Kihez beszélsz? kérde az ifju csodálkozva.

— Nemde nem a király fia vagy-e te, Perozes?

— Én a pillangók pasztora vagyok a mezőkön.

— Boldogtalan ifju, te még önmagadat sem ismered. Pedig első szabálya az életbölcsetségnek: «γνωσι σηαυτον»; ismerd meg magadat. Tehát figyelj reám oh királyfiu, én meg fogom veled ismertetni magadat, s miután lelkedben világot gyújték, e világnál lassankint meg fogod ismerni az egész empyricus mindenséget, és ha arról helyes fogalmad leend, akkor belépünk a lelki mindenségbe. Vedd tehát elő lelkednek azon tulajdonságát, melyet a bölcsészek figyelmező tehetségnek hívnak, s mely középhelyet foglal az emlékező és összevető tehetségek között, alárendelt szolgálója az ítélő tehetségnek, ellentétese azonban a képzelő tehetségnek. — Így. — A te atyád, a nagy Varanes, vagy mint barbar nyelven hívják: Bahram, egykor Perigord erdejében vadászva, egy kis kunyhó előtt megállt, szomját itallal enyhítendő, s ime azon kunyhóból egy csodaszép leányzó lépett elé; termete Vénusé, hajfürtei

Bereniceé, homloka Pallasé, vállalai Diánáé, csipői Junóé és lábszárai Laodiceáé.

— Kölsön kérte tőlük?

— Ez rhetori figura, hozzájuk volt hasonlatos azon tagjaiban.

— Nem ismerem e kisasszonyokat.

— A bájos ismeretlenő atyád ajkaihoz emelé a friss forrásvízből tele meritett amphorát, s míg atyád torkának szomját enyhíté, szemeivel a leány szemeibe nézve, új szomjat érze keblében támadni, a szerelmet. Az ismeretlen leányt megszeretvén, nőül vevé, és ez a te anyád.

Perozes jovialiter felkaczagott.

— De hát vak volt az apám, hogy nem ismert rá az anyámra?

Epiphanes szája tátva maradt e kérdésre.

— Hisz azt mondád, szolt Perozes, hogy az egy ismeretlen nő volt, ha anyám volt, nem lehetett ismeretlen.

Ez a fiu azt gondolta, hogy az ember anyának születik.

Epiphanes meg volt akadva, nem találva sem az ethica, sem a dialectica, sem a metaphysica terén módszereket hasonló kétségek megoldására.

Jónak látta tehát mellőzni böles «horret vacuum»-mal az oculta qualitast s odább tért.

— Halljad azonban és végy tanuságot róla, mily veszedelmes a nagyok kedve ellen bár csak szókkal is véteni. Atyád, Bahram király, korának legügyesebb ijásza levén, egykor anyáddal, kit minden hölgyei felett leginkább kedvelt, kilovagolván vadas kertjébe, meg akará neki mutatni nyilazásbani felülmulhatatlan ügyességét. Száz lépésnyire tőlük legelészett egy antilope, melyet meglátva Bahram, vön puzdrájából két nyilat s azt mondá, hogy most azzal oly könnyedén fogja találni az antilope füle hegyét, miszerint az nem gondoland egyebet, mint hogy valami légy csipte meg. Ugy történt. A nyil megcsapta a vad fülhegyét, mire ez azt vélve, hogy bögölylyel van dolga, felemelé hátulsó lábát s megvakará vele a fülét. Bahram király

ekkor a másik nyíllal egyszerre oda szegezte a vad hátulsó lábát a szarvához.

— Szegény antilope.

— Te a vadat sajnárod, a helyett, hogy atyád remeklövését bámulnád. Anyád még rosszabbul cselekvék. Midőn Bahram király azt várta, hogy elragadtatva a csodálkozás által, magasztalja e non plus ultráját az emberi tökélynek, anyád kimagyarázhatlan közönbösséggel e rövid megjegyzéssel válaszolt: «gyakorlat teszi a mestert». Atyád magánkívül lett dühében, a hódolat elmulasztása nagy bűn a hatalmasok előtt, s anyád valóban méltán bünhődött miatta. Bahram király rögtön eltiltá őt színe elől, egy magas kopár hegytetőre építtetett neki egy várat, oda száműzte és azon hegy tövéen túl nem volt neki szabad menni, hanem ott kellett élnie távol minden emberi társaságtól, fény és mulatság nélkül, borzasztó elhagyottságban.

— Hát a szegény antilopéval mi történt?

A philosoph elformált e kérdésre. Hát azért erőttette ő meg ékesenszólása csatornáit, hogy tanítványa az antilopéről kérdezősködjék?

De rendbeszedé ismét nyugalmát, s folytatá elbeszélését.

— Történt azonban egyszer, hogy Bahram király, száműzött nejét régen elfelejtve, a vadászaton néhány kísérőjével eltévedett; midőn e közben mindig mélyebben bonyolulna az erdők labirinthjába, végre egy meredek hegy alá érkezék, melynek tetejében mint egy sasfészek, egy magányos épület volt látható. Sem ő, sem kísérői nem tudták, mely erősség lehet az itt e rideg magányban, s kinek van kedve oly helyen tanyázni, hová élő lélek csak eltévedve jut. Ez alatt, míg a meredek hegyoldalt kerülgetnék, valami utat keresve, mely e magányos lakba vezet, meglátnak egyszerre egy délczeg női alakot, ki izmos vállán egy egész eleven ökröt emelve, biztos léptekkel halad a meredek hegyi ösvényen felfelé. Bahram király és kísérői

bámulattal tekintének a nő után, ki előttük emberfölötti erővel látszott birni, s gyorsan utána siettek, hogy őt utolérjék. És most képzeld atyád meglepetését, midőn szemtől szemben állva a csodaerejű nővel, benne saját száműzött feleségére ismert. «Lássad, monda a nő, szintén megismerve a királyt, hogy gyakorlat teszi a mestert; én gyöngé asszony, midőn általa száműzetém ide e kopársziklai tetőre, akkor egy borjut kezdtem el vállamra emelni s felhozni a hegytetőre. E munkát mindennap megtevém, s a mint az állat nőtt, aként nőtt vállaim ereje, úgy, hogy midőn ez felnőtt, kész ökör lett, akkor is elbirtam azt hordani. Így teszi gyakorlat a mestert!» Hogy e szavak után atyád mit cselekvék, azt kigondolni képzeletedre bízom.

— Hát lesegítette az anyám válláról az ökröt.

— Kebelére fogadta elűzött nejét, egyedül részesévé tette trónusának, s e boldog kiengesztelődés áldásából származál te oh Perozes, ki uralkodni fogsz atyád holtá után annak minden birodalmain, addig pedig általam, Epiphanes philosophus által fogsz vezéreltetni a bölcsesség előcsarnokába, méltó társaul azon száznál többre menő tanítványoknak, kik lelki vezéreltem alatt levének bölcsék és boldogok, hadvezérek és senatorok. — Ime már most ismered magadat, ismeresz engemet, mondjad tehát el nekem, mit beszéltem én neked most?

Perozes lusta kedvetlenséggel szórta az előtte futó patakba a markába szedett citromfü-leveléket, miket a bölcs beszédje alatt tépegetett le s nagy boszúsan felelt:

— Hát azt beszélted nekem, hogy az én anyám egy ismeretlen asszony, a ki felnevelt egy borjut, te pedig egy ismeretes philosoph vagy, ki felneveltél százat.

Epiphanes dühösen ugrott fel a gyepről, mérgesen rángatva előre hátra tógája szárnyait; egy szót se szólt többet Perozesnek, ott hagyta őt a faképnél, s felmenvén Bahram királyhoz, megállta előtte és monda:

— Uram király, — fiad bolond!

II.

A böles Epiphanes a királyfi dőreségének okát mind a persa mágusok rossz nevelésének és a Zendavesta barbar isteneinek tulajdonítá, s kereken kimondá, hogy a míg az udvarnál jobb erkölcsök nem fognak taníttatni, az oltárokon értelmesebb istenségek nem állanak, a kikkel legalább görögül lehessen beszélni, addig ő hozzá sem foghat Perozes ujjászüléséhez.

Bahram király ráhagyta, hogy tegye hát a napot és csillagokat a hova akarja, s oltson el minden tüzet az országban, csak az ő fiában tudjon aztán lángokat gyujtani.

Epiphanes úgy cselekvék, a persa bálványok elpusztultak a görög istenek előtt. A nap arany képe helyet adott Apollo szobrának, az emberfejű szárnyas bikák helyett elkövetkeztek Bacchus és Mercurius képei, úgy hogy Perozes akármerre fordult, mindenütt emivelt istenségekkel találkozék, kiknek mindegyikéről bőségesen tudott kalandokat mondani a böles Epiphanes: melyik hány halandó leányt csábított el? ki hol istentelenkedett? hogy hajtotta el a más gulyáit? hogy korhelykedett mindenféle halandókkal; s a mi a nőnemen levő istenségeket illette, azoknak történeteit a költők előadásai szerint ismerteté meg tanítványával, kinek mind ezen gyönyörű eseményekre az az észrevétele volt, miszerint ugyan jó, hogy ezek az urak és asszonyságok istenek voltak, mert ha emberek lettek volna, nagyon megkergették volna őket a világban.

A mit pedig legjobban bánt az egészen Perozes, ez az volt, hogy mindezen görög istenek úgy álltak ott, a hogy őket az Isten megteremtette; e körülmény legtöbb foglalatoskodást adott figyelmének, s miután egynehányszor megkérdezé Epiphanestől, hogy nem szokás ezeket soha felöltöztetni? s mindannyiszor azon feleletet nyeré, hogy az épen a legidealisabb viselet, fogá egy napon, midőn igen meleg volt, leveté minden ruháját, s ilyen

szép állapotban felsétált a királyi udvarba, még pedig a királyné termeibe.

Ott, a mint a királyné hölgyei megpillanták, összevissza sikoltozva futottak szét, a királyné pedig elszörnyedve csapta össze kezeit, s kapván egy palástot, oda futott Perozeshez, s arcát félrefordítva nyujtá a palástot fiának.

— Fedezd el magadat.

— Köszönöm, szólt Perozes, nem fázom.

— De gyalázat így mutatnod magadat a világ előtt, öltözetlenül.

— Ha ezeknek az isteneknek nem gyalázat, miért volna az nekem? Ha ezek előtt nem szégyenlitek magatokat, miért szégyenlitek én előttem? Engem ismertek, hogy milyen jó fiu vagyok, emézekről ellenben jól tudjátok, mi nagy gonosztévők voltak, s mégis én előlem szaladtok el.

— De Perozes, az ég esillagaira! te ne hasonlítsd magadat istenekhez; látod-e, hogy élő ember, én vagy más ilyen formán járna, a hogy te jársz?

— Hát járjatok ti is így, szólt Perozes vállatvonva s tovább ballagott, keresztül-kasul sétálva az egész palotán, s kétségbeejtve valamennyi asszonyszemélyt, a ki csak összetalálkozott vele.

A királyné pedig sirva futott Bahramhoz, ezen szavakon kezdve beszédét:

— Fiad bolond.

Bahram király azonban megértvén a dolgot, valamennyi Bacchusra, Venusra és Apollóra olyan szürdolmányokat szabatott legottan, hogy a körmük hegye sem látszott ki belőle. Csak így leheté Perozessel újra felvétetni öltönyeit.

III.

Ilyenforma kudarczokat vallván a philosophia és mythologia, valami együgyű embernek az a gondolat ötlött eszébe, hogy Perozest talán bizony jó volna megházasítani,

az ilyesmi sok embernek elveszi az eszét, hátha annak meg, a kinek nincs, helyrehozza. A tanács a király fülébe ment, s az ráhagyta, hogy biz ez jó lesz, nagy sebtében el is küldött a szomszéd armeniai király udvarába, kinek annyi leánya volt, hogy válogathatott belőle Oriens és Occidens.

Követei el is hoztak belőle egyet, a kit legmódosabbnak találtak, s azt nagy fényes kísérettel elszállíták Persepolisba, a hol akkor a királyi udvar székelt. Három nap tartott, míg a kíséret hátulja odaért, a hova az eleje, oly hosszú sort képeztek a mindenféle teherhordó tevék, elefántok és öszvérek, mik a menyasszony piperetárát szállíták, és a rabszolgák és szolgálók, az énekesek és czimbalmosok, a kötélén tánczolók és szemfényvesztők, s más afféle haszontalan népek.

Három egész hónapig tartott pedig maga a menyegző ünnepély, egyik nap vadászat tartaték, másik nap lovagjáték, a vendégségeknek vége-hossza nem akart szakadni, napvilágnál kezdtek meg a mulatságot, s folytatták fályavilágnál, s az énekeseknek be nem állt a szájuk a zengedezéstől.

Perozes hallotta, hogy ez mind az ő kedvéért történik, s nézte türelmesen három hónapig, hogy mi lesz mind ebből? csak néha kérdezve meg Épiphanestől, hogy e sok szertartás közül melyik legyen voltaképen a házasság? Az csak legutoljára fog következni; lőn a felelet.

Perozesnek azonban mind nem tetszett ez a mulatság; már három hónap óta nem hagyták őt bolyongani a réteken, a hol ő a pillangókat szokta őrizni, s a hol neki a madárkák énekeltek; a helyett hallott mindennap trombitasivalkodást s izetlen verseket, és látott pánczélos vitézeket, kik egymást játékból úgy eldöngették, hogy megfeküdtek bele, a mi Perozesnek egyáltalában nem tetszett. Különösen volt egy testvére menyasszonyának, Tiridat, ki azt elkísérte idáig, a ki mindenkit levert és leöklelt, a ki csak vele sorompóba lépett. Ezt a goromba embert ki nem

állhatta Perozes. Fogait csikorgatá, midőn látta, hogy ismét nem tudták kivetni nyergéből, s miután nevelőjét megszokta valami emberfölötti lénynek tekinteni, azt biztatá váltig, hogy menjen oda és verje meg ezt a neveletlen embert; hanem Epiphanes böles volt szót nem fogadni.

Ez alatt naponként látá menyasszonyát, kit mindennap eléje hoztak, egyik nap úgy, mint a másik nap újszínű, alakú és kelmejú ruhákba öltöztetve, új kacskaringós hajbodorzatokkal felékesítve, s néha-néha jobban kifestve, mint másszor. Perozes azt gondolta, hogy mindig másikat mutatnak, s ha mondták, hogy ez az ő menyasszonya, esodálkozva kérdezé: ez is az? Legalább is azt hitte, hogy kilenezven különbnél különbféle leánynyal ismerkedett meg, s midőn végre megmagyarázák neki, hogy ez szüntelen ugyanaz, kíváncsi nyugtalansággal mondá, hogy mennyire szeretné ő ezt a leányt igazán megismerni.

Megörülének ezen szónak környezői, mert azt hívék, hogy beleszeretett a leányba s mindjárt elkészíték számára a pompás, illatos menyegzői kamarát, a hová elvezették hozzá menyasszonyát, s azzal ott hagyták vele egyedül.

A leány meg volt tanítva, hogy körülbelől hogy viselje magát, s meghuzódék a kamra egyik szegletében, játszva a szemérmestest.

— Gyere ide közelebb, inte neki Perozes, s megfogta a vonakodni látszó leány kezét, s oda fordítá az ablak felé. Hát te vagy az én menyasszonyom?

A leány sóhajtással felelt, s meg levén tanítva, hogy mit mondjon, így szólott:

— Leghívebb rabszolgálód a földön.

— Még én soha sem láttalak ám téged.

A leány azt hitte: Perozes közellát, s odalépett az orra elé.

— De még most sem látlak, pedig szeretnék már egyszer megismerni.

— Hát vak vagy Perozes? kérdé felboszantva a leány.

— Nem látlak attul a sok csecsebecsétül, a mi rajtad van.

A leány elmosolyodék, gondolva, hogy Perozes hamiskodik, s lekapcsolá válláról palástját, lerakta karpereceit s azzal szemlesütve kérdezé :

— Látsz-e már most ?

— Még most sem látlak, szólt Perozes hidegvérrel.

A menyasszony még csupán csak arany övét tartá magán, melyet kikapcsolni egyedül a völegény dolga, s mely az utolsó csalánszövetü leplet szorítja derekához. Látva azonban, hogy Perozes még egyre báméskodik, maga leoldá az övet, s azzal félénken rebegve monda :

— Látsz-e már most Perozes ?

— Még most sem látlak, szólt Perozes érzéketlenül, hanem ha letörlöd arczodról ezt a sok fehér és piros festéket, akkor majd meglátlak, addig nem tudom, hogy ki vagy ?

A leány dühbe jött e szóra, arczul vágta Perozest, hogy zöld karikát hánytak a szemei, s azzal felkapkodá öltönyeit, s mérgében sirva elrohant Bahram királyhoz, s lábaihoz vágva jegygyűrűjét, monda :

— Fiad bolond.

IV.

A dolog azonban nem maradt ennyiben. Tiridat, a menyasszony testvérje, megtudta huga meggyaláztatását, e szennyet vérrel esküvék lemosni, s szörnyen fenekedett, hogy Perozest kettőbe hasítja.

Jöve tehát Bahram király személyesen a fiához, s hozza neki egy kardot kardkötöstül.

— Fiam, monda neki szépen, elég soká voltál gyermek, ideje, hogy férfiú légy. Proféta már nem lesz belőled, annyit látok, hanem lehet belőled jó katona, azt remélem. Nosza tehát fogjad ezt a szépséges aranyos kardot, — fogantyuja tiszta jaspis, kötőjét anyád maga himezte saját kezével, — kössed azt az oldaladra.

— Minek nekem ez a nagy kés? szolt Perozes.

— Nagy falathoz nagy kés is kell, rád pedig most ugyan- csak nagy várakozik, az armeniai Tiridat, kinek testvérét meggyaláztad, s ki emiatt most téged személyes párbajra hi fel.

— De én nem megyek.

— Perozes, te bolond vagy! kiálta felindult haraggal Bahram.

— Tiridat a bolond, nem én. Hát azért, ha mi egymás fejét leverjük, kevésbbé lesz a testvére kifestve?

— De ő téged az egész udvar előtt hívott fel párbajra, s gyávának és nyomorultnak nevezett, ha helyt nem állnál előtte.

— Az nekem nem fáj.

— És el fogja hiesztelni a külső országokban, hogy Bahram király egyetlen egy fia, Perozes, egy haszontalan pulya! Nevedet a historia-írók a gyávák között is a leg- utolsók közé fogják írni, s a külföld népei, ha csúfolkodni akarnak, a te nevedet fogják említeni, s a persa nemzet szégyenpirulva fog gondolni országának azon éveire, melyekben te uralkodál fölötte.

— Rövidebb életem lesz-e nekem az által?

— De tudd meg Perozes, hogy Tiridat téged élethalálra keres, s ha a sorompókban önkényt elé nem állsz, meg- esküvék, hogy a hol előtalál, ottan ver keresztül.

— De már attól nem félek, kiálta fel Perozes biza- kodva.

— Hogyan? tehát mit fogsz akkor cselekedni? kérdé Bahram, megörülve, hogy tán fölébredt fiában a bátorság szelleme.

— Hát elfutok előle, vagy fölmászok egy fára, s majd meglátom, hogy ér utol?

Bahram király csüggedten sóhajta fel:

— Fiam bolond.

Azután szomoruan fordult ismét felé.

— Lásd Perozes, ha te nem akarod használni e kardot,

melyet számodra hoztam, akkor magamnak kell azt megtartanom, mert Tiridat azon esetben, ha te meg nem jelensz, velem kíván megküzdeni, s akkor én leszek kénytelen helyetted helyt állani.

E szavakra elkomorodék Perozes, szemei megteltek lassanként könnyel, félrefordítá arcát, s leborult karjára sírni.

— Ha tehát atyád vérét nem akarod kiontva látni, fogjad e fegyvert, majd küldök hozzád egy bajnokot, ki a velebánásra megtanítson, három napi idő marad a fegyverforgatás fortélyait megtanulni, negyed napon azután a trombiták harsogásainál meggondolhatod, hogy engemet állíts-e ki a harczi síkra, vagy magadat?

A király elment s nem sokára jött utána a vívómester.

Ez a derék férfi egy összewissza, szabdalt arcú veterán volt, fél szemét, fél orrát, fél fülét elhagyogatta itt-amott a harcban.

Ez fogá Perozest, s miután annak vaskemény izmait, izonyú karjait és ideges ökleit összetapogatta és erősen feldicsérte, kezébe nyoma a kardot, s vívó állásba iparkodék őt helyezni, míg Perozes arcán félreismerhetlen jelekből látható volt, mennyire fél saját kardjától!

A vívómester derék verekedő volt, hanem annál rosszabb szónok; midőn tehát Perozest küzdő állásba helyezé, elkezdé neki a vágásokat mutatni és magyarázni.

— Ide vigyázz, jó Perozes. Kardodat emeld fejed fölé, a könyököd ne mozduljon, az a vágás, a mit mostan egyszerre lefelé téssz, ellened koponyáját fogja ketté hasítani, úgy hogy az agyveleje szertefecsen.

Perozes undorodva húzta félre a szája szegleteit az æstheticátlan magyarázatra.

— Ha pedig ugyanezen vágásnak nagyobb súlyt adandsz, egész karoddal lesujtva, akkor ellenfeledet merőben ketté hasítod, úgy hogy fele jobbra, fele balra esik.

Perozes azt az észrevételt tevé rá, hogy az mégis nagyon illetlen cselkedet volna.

— Most azonban tartsd rézsút kardodat, s célozz ellened nyakára, e vágástól, ha jól ki van mérve, annak feje fog lábaidhoz gördülni.

Perozes ijedten kapta fel a lábát, mintha már valamit gördülni látna utána.

— Ha ellenben visszakézzel balról jobb felé csapsz hozzá, s kardod hegyét vágás közben egy kissé megsuhintod, akkor fel fog ugrani a feje magasra, s onnan esik le a földre.

Perozes félreugrott, nehogy épen ő rá essék.

— De vigyázz most királyfiu, mert egy mestervágásra tanítlak, melylyel csalhatlanul legyőzened ellenedet. Míelőn így szemközt álltok egymással, te egy csapást mérsz annak fejére, ő erre feltartja paizsát, te ekkor hirtelen térdre bukol, s balkezeddél megkapva ellened paizsának alsó párkányát, jobb kezeddel kardodat azon a helyen, a hol a páncél véget ér, egyszerre ahírlól fölfelé ellenfeled hasába taszítod, úgy hogy a hegye a háta közepén jön ki.

Perozes minden újabb magyarázatnál jobban reszketett, a kard úgy inogott kezében, mintha csak a szél fúná, ez utolsó tanításkor végre undorodva veté azt el magától, s köpenyébe takarva arczát, könyörgött a vívómesternek, hogy ne mutasson és ne beszéljen neki több ily utálatos dolgot.

Az megnémult bámultában, s visszatérve Bahramhoz, a legelső szó, melylyel azt megvigasztalá, ez vala:

— Uram király, fiad bolond.

V.

Perozes ott hagyta feküdni az elvetett kardot, s szomorúan lefeküdt ágyára. Képzeletéből nem bírta elüzni azon iszonyú eszméket, mikkel vívómestere megijesztgeté, s bár rettegett azon gondolattól, hogy helyette atyja leendő kénytelen megvívni, mégis nagyobb volt irtózata a vérengzésnek e gyülölt eszközétől, mint hogy képes lett volna azt

újra kezébe venni. Behunyta szemeit, hogy ne is lássa azt többet, s a mint hunyva tartá szemeit, elaludt csendesen, s álmában megint csak kezében volt a kard, oda volt ragasztva, oda volt növe hozzá, s ő egy sorompóba volt kiállítva, a hol akármerre fordult, mindennüen emberek tolokodtak eléje, kiket agyon kellett vernie, ketté hasogatnia, hogy egyik fele az egyik lábával jobbra, a másik balra szaladt el, fejeiket kaszabolta, hogy csak úgy ugráltak körülé, s gurultak lábaihoz, vagy soronkint szurkálta őket keresztül, hogy a mint az egyiknek a hasába beleszúrta a kardot, a hatodiknak a hátán jött ki a hegye. Perozes homlokán a hideg veriték gyöngyözött az iszonyat miatt; nem tudta megállítani kezét, inkább szerette volna már, ha ötet vágta volna le valaki, de nem parancsolhatott kardjának, sebesen pörgött az kezében, mint a szélmalom kereke, s csak úgy repkedett körülé a sok fél kéz, fél láb, miket a körülé ögyelgő emberekről leszabdalt. Végre kétségbeesése kínjában leveté magát a földre, és ekkor csakugyan leesett a földre — az ágyrul és föl-

A kard ott feküdt mellette.

— Engem többet meg nem ijesztesz, monda magában, s fogá két ujjal a kardot, mint a hogy valami útált tárgyat szokás felesipni, egy kigyót, vagy egy békát, a mihez az ember restell egész kézzel nyulni.

— Elviszlek, behajjitalak a vízbe, a hol legmélyebb lesz, oda; mondogatá a kardnak, s kimászva a palota ablakán, a nagy vadaskerten keresztül éjnek idején neki indult csalitnak, bokornak, eltévelygett az erdőben, szomorúan, elesüggedten, míg csak a palota tornyait beláthatá; sehol le nem ült pihenni, kerülte a járt utakat, s a legsűrűbb bozóton törtetett keresztül. Mikor aztán anynyira elbujdosott, hogy nem félhetett, miszerint a vad Tiridat utána jöhessen, elkezdte azon töprenkedni, hogy mit csináljon azzal a karddal? Ha sűrű bokrot talált, gondolá, hogy oda rejti; de eszébe jutott, hogy a karesú őzi-

kék ott szoktak nappal hüsselni, s megsérthetik magokat benne, s csak tovább ment. Fára akarta akasztani, de meggondolá, hogy kis madár rá talál szállni és gyöngelábát elvágja, s vitte tovább. Ha vizet talált, abba akarta hajítani, de meglátta az apró ezüst halaeskákat uszkálni benne, s félt, hogy valamelyiket megsérti vele. Földre akarta leszúrní, de meggondolá, hogy ott apró virágok gyökereit metéli szét, s elhervadnak, elszáradnak.

Szomoruan egy tóparthoz ért végre, ott ledült búsan a fűbe, s a kardot letette maga mellé. A pillangók, a kis zöld ugró bogarkák, mintha ráismertek volna, körülrepkedtek, keresztülszökdeltek rajta, a falevelek, mintha integtenének felé, suttogva, zizegve bókoltak feje fölött, s a lombok közt fehér fészében megszólalt az arany tollú madár, üdvözölve a kelő hajnalt.

Perozes valami olyan nehézet érte feküdni szívéen. Nem esett jól neki sem virágillat, sem madárdal, sem pillangórepülés, sem hajnalsugár. A tó fenekén feküdt egy nagy fekete kő. Úgy szeretett volna az a fekete kő lenni ott a tó fenekén.

Egyszerre valami sikoltás hangja riadt fel az erdőben, mintha valaki segélyért kiáltana, valaki, a kit bántanak, valami nő.

Perozes borzadva figyelt, az irtózat megreszketteté tagjait. A sikoltás újra hangzott, mindig jobban közelítve felé. Az ifju ónterhes zsibbadást érte tagjaira leszállni, futni, kiáltani akart, s nem bírt fölkelni helyéből, a hang nem jött ki összekulesolódott ajkain, szemei előtt összeintott a világ, s agya szédületesen kezdte zúgni.

A segélykiáltozás egészen közel ért már hozzá, s a mint a bokrok ritkulni kezdtek, három marczona alakot látott Perozes előtünni, valami arab kalandorok lehettek, kik egy fiatal leányt hurezoltak magukkal. A leány oly gyönyörű volt, hosszú felbomlott hajzata utána söpré a földet, szép arcza rettegéstől és a küzdelemtől égett, a mint szerte szétekinte, mintha Istent keresne, a hol ember

nincsen segíteni, karsú termete úgy vonaglott a durva rablók karjai közt, kik derekát átölelve, s gömbölyű karjait hátra kötve, ragadták őt magukkal.

Perozes reszketett a lelkét fogva tartó igézet hatalma alatt, idegei megmeredtek, a vér megfagyott ereiben, s a szív dobbanása elállt . . . E pillanatban felé fordítá kétségbeesett arcát a hajadon, s térdre rogyva rablói lábain előtt, oly ékesen szóló sirással könyörge hozzájuk.

Perozes valami ismeretlen tüzet érte ereiben egyszerre végig futni, szive lüktetni kezdett sebesen, ajka kigyulladt a haragtól, lélekzetében düh forrott, melle kitágult és öklei összeszorultak . . . Az egyik rabló megragadta a könyörgő leány szép hosszú haját, s felrántá őt annál fogva, a leány fájdalmasan sikolta fel . . . E hang keresztül járta Perozes szívét, a varázs szét volt törve lelkén, megrázta izmos tagjait, fölorvított mint egy veszett orosz-lán, s fölkapva a maga mellé tett kardot, ádáz dühvel rohant a rablókra, s az elsőt közülök úgy vágta meg, hogy fele jobbra, fele balra hullott, a másíknak visszakézzele leütötte fejét, hogy felszökött a levegőbe, s a harmadikat úgy verte keresztül, hogy kardja hegyével a háta mögött álló cserfához szegeződött.

A királyfi, mint ki egy új világba lépett, önmagát és mindent, a mit körüle látott, megcsodálva tekintte szét. Más vér folyott ereiben, más tűz ragyogott szemében, más szív dobogott keblében. Lábát levágott ellenei tetemére téve, kihívó tekintettel emelé fel homlokát, mintha várná, hogy jön-e még több? Az egész világ kevés lett volna neki, hogy megrettenjen tőle, midőn a szép hajadon ott feküdt alétan lábainál, és ő érezte azt jól, hogy azt egyedül neki kell megvédenie.

Azután, hogy sokáig nézte az alélva fekvő leánykát, a harag heve lecsillapult szívében, egészen más melegségnek adva helyet; így megy át a szivárványban a sötétkék a rózsaszínbe észrevétlenül. Csak most érzé még, hogy él, és hogy élni jó; — felvevé ölébe a szép leánykát, oda futott

vele a hűs tó vizéhez, s meglocsolá annak arzát, hogy föléleszsze

Ki tanítá őt meg erre: hogy az álom nem halál? A lányka fölveté szemeit és sirni kezdett. Az ifju oda hajolt hozzá, s édes, bátor férfihangon elkezdé őt vigasztalni Ki tanítá őt meg erre: hogy a nyájas férfiszó felszárítja az asszonykönyet? A lányka megismeré benne szabadítóját, s lehajolt, hogy kezét megcsókolja. Perozes megirigylé saját kezétől a csókot, s fölemelve a leánykát, ajkaival fogadá el az édes adózást, s oly mélyen, oly mélyen tekintett annak szemeibe, s oly forrón szoritá őt szívéhez Ki tanítá őt meg erre: hogy szív szíven jobban dobog, szem szemben jobban ragyog, s csók ajkra édesebb?

A varázsszóra fölébredt az alvó lélek. Perozes újjá születék. A mi gyöngeség volt eddig, az mind erő lett szívében. És a varázsszó volt a szerelem.

A lányka elmondá neki, hogy a tóparton áll kis kunyhója, melyben ősz anyjával együtt lakik, ki halászattal keresi kenyerét. E napon elment Persepolisba az öreg, eladni fogott halait, s azalatt jövének a rablók, kik el akarták őt rabolni török háremek számára.

Perozes viszont elmondá, hogy ő egy üldözött fejedelemfi, kit atyja elátkozott, s most bujdosni kénytelen. Hogy ennyiben igazat mondjon, arra nemes szíve kényteté, de böles volt elhallgatni, miként ez atya Bahram király.

Ily futó fejedelemfiak nem ritkák voltak azon időkben, néha testvér, néha idegen ellenség verte ki őket palotáikból, s jó volt rájuk nézve olyankor a puszták védelme, s akadt mindannyi számára virág is a pusztában, a bujdosást megédesítendő.

A leány szájalmat érze az üldözött iránt, s a szájalom is egyik testvére a szerelemnek, s jól esett, hogy az ifjunak, ki őt megoltalmazta, ez oltalmat visszafizetheti.

— Jer velem kis hajlékunkba, mondá meleg kézzorí-

tással vezetve magával az ifjut; itt esendesen fogsz élni, míg sorsod jobbra nem fordul, senki sem látogatja e helyet, és ha jőne is valaki, én azt mondanám, testvérem vagy, s eltitkolnálak.

Perozes oly boldognak érzé magát. Látta a kis kunyhót, repkénynyel befutott falával, hallá a gerliczéket turbékolni a mohos tetőn, s mindez úgy tetszett neki. Megkérde a szép lánykától nevét, az felelé, hogy őt Artemisnak híják; Perozes örült nagyon, hogy neve is ilyen szép; pedig még ekkor csak testvére volt a leánya.

Két nap mult el, két év Perozes lelkének, két percz szívének. Artemis hosszan elbeszélte neki Persia történeteiről, miket apjától hallott téli éjszakákon, ki még Nushirván alatt szolgált; a hősookról, kik magukat hazájukért föláldozták, a csatákról, mik ellenség vérével festették a haza földét, a népről, mely fölégette városait a hódító idegen előtt, s böles és nagy uralkodókról, kik újra fölépíték azokat, s virágzóvá tévék a hont, s azok között a legnagyobbról, Bahram királyról, kinek neve: «az istenek barátja, emberek legyőzője, zsarnokok ellensége, királyok királya, a persa haderő vezére».

Perozes figyelve hallgatott, mint ki idegen országból jött ide. A trónhoz és saját atyjához oly közel nem látta azoknak magasságát, le kellett szállnia a halászkunyhóba, hogy a mire a bölcsek és irástudók meg nem taníták, egy pórleány szép ajkairól tanulja meg. És kedves volt a tanítás; az olyan leczkét könnyű elhallgatni, a hol az egyes és kettős pontokat egyes és kettős csókok képezik, rövidek ott, hol comma jár, hosszabbak, a hol gondolatjegy következik . . . Ámde hisz ezek testvéresókok voltak.

Harmadnapon megjött a vén halász Persepolisből, leánya messziről eléfutott, s elmondva neki a veszélyt, melyben forgott, bemutató neki bátor megmentőjét, tud-

* Φίλος τῶς θεοῖς, νικητὴς ἐπιφανῆς, τυράννων ἕχθρος, σατραπῆς μεγιστῶν τῆς περσικῆς ἀρχῶν δυναμῶς . . . Theophilakt.

tára adva őszintén, hogy ez egy bujdosó fejedelemfi, kit atyja megátkozott, s ki most menekülni kénytelen.

Az öreg megszorítá az ifju kezét, s a közben kiesett a köny szeméből.

— Miért sírsz ? kérdezé tőle Perozes.

— Hajh! sóhajta az öreg, Bahram királynak is volt egy fia, a ki bujdosásba ment, de őt nem üldözé senki, csupán saját gyávasága. Tiridat, az armeniai király fia kihívta őt lovagi párbajra, s Bahram király egyetlen fia megszökött előle gyáván. Ezért búsul most az ország, s gyászba öltözött az udvar, a királyné sir éjjel-nappal.

— A királyné sir éjjel-nappal; mondá utána elbúsultan a királyfi.

— Bahram király fia megfutása után maga akart kiállani a dühös Tiridat elé, a midőn a satrapák mind lábai elé veték magukat könyörögve, hogy ne tegye ki életét, inkább ők maguk egyenkint megvívják Tiridattal, ki Armenia legnagyobb hőse.

— És Bahram király nem vivott, ugy-e bár ? kérdé Perozes aggódva; minden vér eltűnt arczáról.

— Nem, felelt csüggedten az agg, és Tiridat visszament hazájába, mindenütt a merre járt, kürtszó mellett kihirdetve, hogy a kerek föld népei között nincs gyávább, mint a persa nép, és az egész persa nép közt nincsen gyávább Perozesnél.

— Halál fejére e szóért! ordítá Perozes dühtől szikrázó szemekkel. E gyalázat nem marad a persa népen.

— Bár volna Perozes oly férfi, mint te vagy, szólta az öreg, de ő elbujt, most a midőn Tiridat hadsereget gyűjtve, harcuzal kezdi megtorolni az ő miatta támadt boszút, és Perozes, a helyett, hogy a személyes haragért személyesen állana helyt, megengedi, hogy az egész ország szenvedjen miatta. Oh derék hős, bizonyára, ha te volnál Perozes, és azt hallanád, hogy ősz apád harcuzba készül, s ez lesz tán utolsó harcza, bárha átkát hordozod is, visszatérsz, és testeddel fedeznéd őt.

Perozes egy szót sem szólt rá, csak kiment az erdőre, hol a levágott rablók három paripát hagytak el hosszú pányvákra kikötve. Kiválasztá azok közül a legjobbat, kardját megtörlé a vértől, mely sötét foltokat hagyott rajta, s visszament a kunyhóba, lovát fékjénél vezetve.

— Köszönöm a rossz híreket, monda ottan az öregnek. Majd ha visszajövök ismét, én jókat hozok cserébe.

Azzal a lánykához fordult.

— Midőn bujdosó valék, te nekem testvérem voltál; majd ha egykor király leszek, te nekem királyném leendsz.

Artemis sóhajtva kérdé a kedves ifjutól:

— Mikor jösz hozzánk vissza ismét?

— Majd ha az a hir fog járni, hogy a kerek ég alatt legvitézebb nép a persa, és az egész persa nép közt nincs nagyobb hős Perozesnél!

Azzal búcsút inte nekik, folytette magát lovára és elnyargalt szemeik elől.

Egész Ktesiphon faláig jött az armén sereg, itt találta szembe a persát, melyet az ősz Bahram maga vezérelt.

Tiridat zászlóira kutyák, macskák voltak festve, miknek Perozes feje volt adva, s a főzászlón, melyet Tiridat maga hordozott kezében, a persa királyfi asszonyruhába öltöztetve volt látható, kezében guzsalylyal és orsóval.

A csata megkezdődött, Bahram nemes haraggal vezérlé seregeit az arménokra, de az évek megfogyaszták karjainak erejét, s az örökké győztes hős, kit soha sem látott ellenség futva, tapasztalá e csatában, hogy kardja nem vág oly mély sebet többé, miként harmincz év előtt, midőn Giubbinnak nevezték el, mivel karja oly erős volt, mint a kemény faág, s midőn a hyrcani sziklák közt tizenkétezer bajnok élén megállítá a nagy khán négyszázezernyi seregét, s megölte őt és fiát és szétverte seregeit, hogy a Pule-Rudbar oldalain omlott a vér, mint a patak. Hajh, azóta.

sok év lefolyt, a kemény fát megörlék a férgek, s Bahramnak meg kellett érnie a szégyent, hogy fülébe hallja dörmögni ellensége gúnyszavát.

— Ha te Giubin vagy a kemény fa, én meg Tiridat vagyok, a tüzes villám, mely téged ketté hasít.

Bahram látta őt mindig közelebb jönni, legjobb lovagjai egyenkint hullottak el az armén óriás kardcsapásaitól, ki a szégyenhirdető zászlót magasan tartá egy kezével, másikával pedig elolta mindenkit, a ki azt ostromolni elé állt.

Végre az ősz király maga huzá ki kardját, s szembe-készült ellenével, vagy lemosni fia gyalázatát ellene vérevel, vagy megtetézni azt magáéval.

Tiridat messziről kaczagott.

— Számláltasd meg ősz hajszálaidat Bahram király, midőn ellenem jösz, kiálta rá gúnyolódva, s megpörgété súlyos kardját, melyről a persa vitézek legjobbjainak vére folyt, és legyen ég és föld tanúm, hogy nincs gyávább nép a persánál, s az egész persa nemzet közt nincsen gyávább Perozesnél.

E pillanatban, midőn a persa csatárok szégyentől leveretve, hátrálni kezének, vad üvöltés támadt a hadsorok között, s az ellenség sorain keresztül egy ifju lovag láttatott keresztül törni, páncél nem fedé tagjait, sem homlokát éreztetik, meztelen karjai fel voltak gyürve, s hajfürtei repkedtek szabadon.

Az armén had a harcok istenét hitte alászállani, mint a pozdorja tört össze csapásai alatt lándzsa és paizs, s a kire egyszer ránézett, az nem látta meg szemével többet a napot.

— Velem állj szembe Tiridat! kiálta a bajnok rettentő hangon, mely mint a mennykőcsattanás a harangszót, úgy harsogá túl a csatazajt.

Senki sem ismert reá. Ez arcz Perozesé volt, de ez ádáz indulat csak egy Nimrodé lehetett, saját édes atyja Bahram sem vélhette őt fiának; tán valami Amshas-

pand* ez, ki emberi alakot ölte? vagy egy sirból fölkelte hős, kit a szégyen fölébreszte onnan?

— Nincs ellened több, csak én! kiálta a lovag Tiridathoz érve. Jól befedd magadat paizsoddal, ha az ércz eget magadra vennéd, e kard azon keresztül is rád találna.

Mindketten megsarkantyúzák lovaikat, a föld döngött rohanásuk alatt, a mint összerontottak. Tiridat előre feszíté hosszú kopjáját, melyről a csúfos lobogó csüngött Perozes meggyalázott alakjával, de az ifju elkapá balkezevel a dárdát, s annálfogva közel rántva magához ellenét, kardjával egy irtóztató csapást mért annak öblös paizsára.

Tizenhat bivalybőrből készült a kemény vért, s négy sor ezüst lappal volt borítva, kiverve aczélszegekkel, de ez egyetlen csapástól szerte szakadt a bivalybőr és ezüst lap, s Tiridat jó öblös paizsát két darabban látta lefittyenni karján.

Ijedten bocsátá el egyszerre dárdája nyelét, melyet ellene vasmarkából nem bírt kifacsarni, s kardot rántva kezde vini.

Az ifju csapkodott reá jobbról-balról, sűrűen hullottak csapásai Tiridat vállaira, oldalára, míg a villámsebes kard szikrákat vert ellene kardjából, félrecsapva annak ütéseit.

De Tiridat tagjait erős láncszem pánczél óvta; a híres Misdas készíté azt egykor Psammis király számára, aczélsodronyból, láncszemekből, egymásba font csillagokból, és sem dárda, sem kard éle keresztül nem járt azon. A persa ifju hasztalan paskolá ellenfelét, legkeményebb csapásával sem tudott sebet nyitni rajta.

Tiridat nevetve szólt:

— Mit pazarlod szép erődöt? engem nem fog a kard éle, engem bűvös tóban fürösztenek születésem órájában, s kard és nyíl meg nem jár engem.

— Ha kard és nyíl nem jár téged, szólt a persa, meg-

* Persa hitregei angyal.

lássuk, a buzogány nem jár-e? s a mint balkezeben volt az elragadott zászló, végén nagy nehéz rézgombbal, megcsóválta azt feje fölött, s lecsapott vele Tiridatra.

Mint a nehéz istennyila jött süvöltve az ütőgomb, s bár Tiridat ellene tartott kardjával elhárítá azt fejről, az ütés mégis megérte, alácsúszva a kardon, s őt úgy találva oldalba, hogy sziszegve hajlott félre.

Megfordítá erre lova kantárát Tiridat, s seregei rémületére futni kezdett a persa bajnok elől; de ez sem volt nála restebb, a dárda buzogányával mindenütt üté ellenét, bőrét nem sérté a fegyver, de csontjait törte össze, végre leesett lováról, s a mint lehullott sisakja, a persa ifju oda-szökött, s egy kardcsapással levágta fejét.

Az armén sereg elrémülve kezdte futni; a diadalmas bajnok pedig végig nézé a kezében maradt zászlót, s mosolygva tekintte végig a reá festett gúnyképen, azután föltűzte a dárda hegyére ellensége véres fejét, s úgy emelve fel a zászlót, felkiálta:

— Én vagyok ez a Perozes!

VII.

Diadalünnep volt Persepolisban, az ősz Bahram király élte legszebb napját ülte: egyetlen egy fiának diadalünnepét.

A mit sem bölcsek, sem a mágusok ki nem tudtak vinni, az ifju lelkének megnemesültét, e csodát Bahram egyedül az istenek hatalmának birta tulajdonítani.

Örült, vigadt az egész nép, mert az ifju királyfi jó volt és nemesszívű, s a milyen szép volt alakja, olyan szép lett lelke is.

A király maga mellé ülteté jobb felől, valamennyi satrapái, bölcsei és mágusai előtt és monda neki:

— Kérj tőlem a mit kívánsz, s bárha országom kérjed is, esküszöm, tiéd legyen.

— Nem kérem én országodat, szólt Perozes. De van

Persepolis mellett egy kerek erdő, még ez erdőt sem kérem tőled, abban van egy kisdud tó, annak partján kis hajlék áll, még e hajlékot sem kérem, hanem abban lakik egy vén halász, kinek egy szép leánya van, a kit Artemisnak hívnak, ezt a leányt add nekem nőül.

A satrapák, a bölcssek, a máguszok elszörnyedve kiáltának fel:

— Uram! fiad még most is bolond!

De Bahram élesenlátó lelkével rögtön megérté a csodát, mely fiának lelkét adott, az örök titkú szerelem az, kivel Isten megosztá a teremtés hatalmát, hogy alkosson új világokat.

Bahram nem felelt fiának, elbocsátá őt maga elől, hanem a mint Perozes eltávozott, a bölcssekhez fordult a király:

— Ti magatok vagytok a bolondok.

Szerte járt már az őromlás az országban, hogy nincs nemzet, mely a persánál vitézebb, és az egész persa nép közt nincs nagyobb hős Perozesnél.

A hír elhangzott a kis halászkunyhóig is, s a szép leány megemlékezék e szóra, melyet a búcsúzó ifju monda neki, hogy ekkor fog visszatérni.

Egy napon fényes kíséret érkezett a kunyhó elé a királytól, kik Ariemist atyjával együtt pompás öszvérekre ültetve, felvitték Bahram elé.

A leány szeme elvakult a pompafénytől, mely a palotából mindenünnen elragyogott, koronás fejedelmek voltak a királynak még fegyverhordozói is, csillogva aranytól és drágakövektől, de mind ennyi fény között is meg tudott a lányka látni egy egyszerűen öltözött ifjut, ki ott állt a többi satrapák között, azok közül csak fénytelen öltözete által tűnve ki. Ez volt az ő ismeretlen ifja, a névtelen királyfiú.

A király megnézte a leányt, megfogá annak kezét, s trónjához vezetve szólta:

— Szép hajadon. Egyetlen fiam sokáig lélek nélkül élt a világon és senki nem volt képes őt meggyógyítani. Ekkor megláta téged, s látásod lelket öntött bele, ő vissza lőn adva nekem, honának és önmagának, im most viszont, én és a hon, és ő maga te néked adjuk őt, hogy ha boldoggá tevéel bennünket, e boldogságban részesülj te is, s az életet, mit te neked köszön, hadd ossza meg veled.

Artemis lesüté szemeit, s rebege vizsonza:

— Oh nagy király, istennek barátja! nagy tisztelet, a miben részesítesz, ámde én fiadat nem ismerem, még nem is láttam soha; hanem itt satrapáid között áll félrevonulva egy szegény száműzött királyfi, kit szivemből szeretek, s a milyen boldogság lenne másnak fiaddal a trónt megosztani, oly boldogság énnekem ő vele megosztani a puszták tanyáját.

A király megzavarodva kérdezé: ki legyen az? s Artemis remegve mutatott Perozesre.

Mindenki szeméből kicsordult a könny. Perozes elragadtatva rohant kedveséhez, s keblére ölelte őt és nyájassággal halmozá el.

— Én magam vagyok Perozes! Miattam megvetéd a trónt, általam legyen az tiéd.

Az ősz király megáldá mind a kettőt.

* * *

És a historia bizonyítja, hogy jobb, bölcsőbb és vitézebb királya nem volt a persa népnek Perozesnél.

HYPPONA ROMJAI.

Ki tanítja az elhagyott virágot kinyitni, melynek magvát vándor madár vagy eltévedt szellő veté el avar pusztaságba, mely virágot nem látott soha? Egyedül nő az ott fel vad szél fuvalmainál, meddő füvek között. Bámulva áll meg előtte a pusztai vad és nem meri bántani, testvérét sem a pusztai szél, sem a vérivó vad nem látta még soha. És az mégis kivirágzik, kinyitja kelyhét reggelenként s összecsucolja alkonyatkor, s mikor minden virága lehervadt, megsárgul és elhal, röpülő magvait széthordják a szelek.

Ki tanítja a szívet szeretni? ki mondja meg neki, hogy a szerelem a lélek virága, mely nyitni kezd, ha tavaszát érzi? Ki tanítja meg őt félni a haláltól, mely megjön, ha a virágok lehervadnak? Ki tudatja vele, hogy ama távol kékség, melynek homályába, ha meghal, a virág röpülő magvait a szellő átviszi: a boldog túlvilág? . . .

I.

Messze, messze, hová a vándormadár megy, ha az ősz ködeit érzi; honnan a tavasz jó hozzánk, mely nálunk csak vendég, ott örökös lakó; sziklás tengereken, sivatag homokpusztákon túl, hová csak elvétevé téved emberi lábnyoma, elvadult ligetek közepén ott feküsznek Hyppona romjai.

Nem beszél történet az összedült falakról, húszt mértöldnyire a szomszéd sivatagban sárból vert kunyhók szorultak egy vár közepére rabló beduinfaluvá, ezeknek ősei nem építék az omladékokat; hetekig mehetni bármely irányban a pusztán keresztül, egyes tevenyájon vagy nyomorú föld alatt lakó troglodit csoporton kívül semmi sem környékezi Hyppona romjait.

Tán még akkor más emberek éltek, midőn ez óriás gránittömegek falakká épülének? vagy tán tenger feneké volt a sivatag, melynek legmélyében tengeristenek építének csodás palotákat, s azoknak romja ez, mely pusztán maradt, midőn a világfordító változás a tengert más helyre parancsolá, s fehér csigahéjakkal ellepve sivatagnak hagyta hátra a tenger fenekét, melyet ha öntöznének, nem fű és virág, hanem corallok és csodás polypok teremnének rajta?

Csodás faragványok látszanak még most is e romok kövein, oly alakúak, minők többé nem léteznek; emberi nyelv nem mondhatja ki, nem írhatja le azokat, még a füvek is másformák, melyek e romokat benőtték, melyek alácsüggnek piros indáikkal, fehér harangvirágaikkal a magas kövekről, mint a növényország csodái; virágzó tarka tövisek, oroszlanfejű haragos sárga virágokkal, melyekből kettős piros nyelv nyúlik messze elő; levéltelen tuskés növényi kigyók oldalt kinőtt piros virágbimbókkal, nagy sárga virágok, melyek a nap felé fordítják sugáros tányéraikat, ezüstlevelű fák sárga virágocskák, sötétpiros bogycok elszórva fehérlelő lombjaik között; ismét más növény: egyik levél a másikból rendetlenül kinöve s oly csodás sárga pontokkal tarkázva, mint egy leopard, hosszú sárga fűrtői a vadselyemnek, s a keleti lilium kardos levelei s számtalan neme a fölfutó folyondárnak, mely az olaj- és vad mandolafák bokrait egymáshoz kötozi; néhol a falakról cseppenként fehér nedv szivárog alá, húsos levelű virágok izzadják ki azt a forró verőfényben, melynek melegére néha egy-egy kis aranyzöld gyík búvik elő a virágbozótból, egyetlen élő lény, mely e romokat lakhelyül választá.

Gyönyörű kilátás esik e romok ablakain át. Egyfelől a sik homokpuszta, sárga elenyésző látkörével, melyen a fata morgana néha fölfordított légalakokat mutat. A sivatag szélén magas pálmák, miket a pusztai szél ingat. Keletről ismeretlen hegylánc; a színes távolban hegyek és völgyek váltják fel egymást, mik körül a leáldozó nap festői nimbuszt lehel; a legközelebbi hegy sötétkék, amaz

túl rajta lilaszín, világos zöld liget zománczczal, s a melyik legközelebb van a naphoz, az bibor és narancsszín, teteje égő arany. Majd ha leáldozik a nap, túloldalon feljö az ezüst hold, átnéz a romok ablakain, s az idegen ég ismeretlen csillagai kigyulladnak. A gönczöl-csillagok alig tűnnek föl a láthatáron, oly távol van innen az észak.

Ritkán látogatják meg e tájat kíváncsi utazók. Többnyire, kik a világ minden ismert szegletét bejárták, unalmokból vetődnek ide, ha csak nem túlságos ismeretszomj hajtja e járatlan, ismeretlen földre. Többnyire valamely ismert folyam eredetét fölfedezni törekvők tévelyednek e nagyszerű romokhoz, kiknek azután évek múlva csak holt hírét hallani; elvesztek, nem tudni, hol és hogyan? tán az örökké tartó pestis ragadt rájuk az ég alatt, vagy a sirocco szele temette őket el a homokban, vagy eltévelyedtek a pusztában s elvesztek szomján a feleüton, vagy a tigrisek tépték széllyel, vagy a vad rabló népek gyilkolák le fényes gombjaikért? Hosszú és veszélyes út egy ismeretlen célhoz.

Évek előtt élt e romok között egy fehér hajú, fehér szakalú agg. Egyedül, társtalanul lakott ott, ritkán járt ki onnét, de ő hozzá gyakran eljártak a szomszéd barbarok, ha bajukat érzék; ő csodatevő gileadi balzsamot osztott nekik, mely az amyrisfa sebeiből csepeg; azok pedig ruháit csokolák, azt hitték, hogy az használ valami ellen.

A köznép szentnek tartotta őt, a mi egyébiránt oly országban, hol a fehér kutyát és a tarka menyétet s a fokéte békasót is szentnek tartják, nem valami különös megtiszteltetés az emberre nézve.

Nagyon egyszerű életmódot viselt. Ha a fügefa virágzott, az olajfa gyümölcsei értek, s ha az olajbogyók elfogytak, a fügefa váltotta fel azokat. Ebből állt egyszerű tápláléka. A sesamvirág tölesérei minden reggel tele estek friss harmattal, s ő neki évek óta a harmat volt rendes itala. Évenként két hónapban nem virágzott a sesam,

akkor mértföldeket járt a keleti hegyek felé, hol az egyetlen pusztai forrás volt, melynél a vándor nomádok itatták tevéiket; innen kellett hordania ivóvizet.

Egy terebélyes vén olajfa alatt lehete öt rendesen ülve látni, melynek dereka körül egy ezüst öv volt kötve, mely kissé tágabb volt a fa vastagságánál; rendesen két gömbölyű domb között ült, az egyik magasabb volt, a másik kisebb. Az a két domb tele volt virággal, s ő reggeltől estig nem szünt meg e virágokhoz beszélni, vigan, szomorúan, egyenkint sorrul-sorra elértekezett velük, s azután ha beszédét végezné, figyelmesen viselte magát irántuk, mintha azok visszafelelnének neki; hallgatott, örömét mutatta, mintha igen szép dolgokat mondtak volna neki a virágok, vagy elbúsult, elkezde sírni, ha megszorították. Este, mikor a virágok lassankint becsukódtak, búcsút vön tőlük, elvonult omladékai közé, mint e mesés város följáró szelleme, s onnét számlálta a lehulló csillagokat.

Régtől élhetett már; senki sem emlékezett születése órájára, senki sem látta őt fiatalnak, a vele egy idős czedrus is száradni indult már s az üstökös csillag, mely vele fiatal korában együtt virrasztott néma éjszakákon, ismét visszatért százados útjából, s őt mégis itt találta; csak szakálla lett hosszú és fehér ez idő alatt, mint az üstökös csillagé.

Egy-egy szál hulla ki néha az ezüst szakállból. Azt a pusztai vén egy kis domb alá temette. Napok mulva azon a dombon a vad selyem-virág, a keleti árvalányhaj kezde felsarjazni; hosszú fehér selyem szálai úgy lengtek a szélben, mint egy szent asceta hófehér szakálla.

Egyedüli ünnepnapjai voltak életének a napfogyatkozások. Edzett, gyémánterejű szemeit nem vakíták annak sugárai, bele mert nézni és meglátta benne pusztá szemmel a foltokat, s éjjel meglátta a legparányibb ködesillagot a tejút közepében.

Szigorú életmódja hosszúvá, szinte elpusztulhatlanná tette életét, melynek folyását s tán változatait, örömeit s

buját nem mondá senkinek, csak virágainak; azoknak nyelvén pedig kivüle senki sem értett.

Ki tudja mi van ott a láthatáron alól, melynek hajlása nem hagyja gyanítani: tenger van-e arra, vagy magasló bérczek? ki tudja sejteni, e ránczos hideg arez minő lehetett, mikor még piros volt s mosolyogni tudott? . . .

II.

Egy ütés a költő varázs-vesszejével! — A keleti táj, sárga pusztáival, színes hegyeivel, ingó pálmáival s égető egével eltűnik, szelidebb virágok, szelidebb emberarcok hazájába jöttünk; az ismeretlen romok laktalan országa helyébe pompás paloták sorai merülnek föl, ködökbe burkolt óriás városok, keresztes templomaikkal, élénk népzajos utcaikkal. Az estimára hívó harangok zúgnak a városok fölött, a háztetőket fehér hó fedi, melyek az est sötétéből mint fekete lapra írt betűk tűnnek fel, a házak ablakai szerte világítanak, néha egy-egy csapat fekete holló kóvályog, zajt ütve a légben a közelgő hóförmeg elé.

Farsang utója van: az utczákon bódult néphulladék úzi lupercaliáit, fényes teremekben az előkelő világ.

. . . . Majd ha e zajgó örömhanges városok is oly hallgatólag romok lesznek, minők azok ott messze délfelé, merre a vándor madár megy, honnan a tavasz jő, melyek éppen oly ragyogók, oly népesek voltak! s úgy járnak őket is majdan látogatni egy most ismeretlen föld mívelt lakói, mint mi e rejtélyes omladékokat, s kérdeni fogják: mi volt e városnak neve? Ki hordta ide az omló tornyokat az elvadult erdő közepébe, ki lelke él e düledék alatt, hogy oly buján nő rajt a vadvirág? . . .

Tombolva szól a táncz-zene, a terem ezernyi légszeszcsillártól ragyog, a fehér márványfalak színes fátyolokkal vannak koszorúzva, mikkel tarka virágfonadékok ölelkeznek; a földig érő metszett tükrök arany rámaírói eleven

rózsakoszorúk futnak alá, a terem plafondján alabastrom angyalok fonnak ezüst és carmin arabeskeket az ultramarin-alapon.

Mint az éjféli vihar, mely a maledivai pusztá templomban olykor felhők nélkül világos holdfénynél megjelen, a kövek nyílásai vad dalt sipolnak, a fák sudarai zúgnak, a vihar közbe ordít, majd messze enyészve, haldokló nyögéssel vész el a fák között, a távol csalogány ábrándos énekét engedve hallani, s majd újra visszatér, mindig növekedve, mindig ordítóbban; letépi az erdei fák fürtös virágait, s a romok közt fehér és piros leveleket tánczoltat köröskörül; úgy zúg, úgy csapong a tánczok dæmoni zenéje, úgy repülnek a fehér és rózsaszín virágok a zene örvényében, pár pár után, könnyük, mint futó tündéralak, mely a virágok fölött elfut, a nélkül, hogy a harmatot leverné rólok: mind megannyi menyasszony és vőlegény. Itt egy barna férfi szöke halavány leánnyal, mint zöld lomb fehér virág mellé kötve, amott barna lángszemű leány szöke ifju karján, mint égő rubinkő arany foglalatban, ismét két halavány együtt, mint égneek szemeik, keblök mint liheg, mint simúlnak egymáshoz, délczegen, vagy szeliden, hévvel, vagy bájos negédesen; a táncz-öltöny mint repül, büvköröket vágva maga körül röptében, legsebesebben a rózsaszínűek! A rózsaszínű öltöny könnyebben igéz és könnyebben fog rajta az igézet. Ki rózsaszínű öltönyt hord, valahányszor ruhájára tekint, eszébe jut róla a szerelem, e rózsaszínű ördög.

A zene mindig bóditóbban hangzik, a hangok mint pajkos dæmonok ragadják ellenállhatlan erővel, szárnyakat adnak a vigadónak; egyik álarcz a másikat kergeti, arannyal, ezüsttel csillogó álarczok, mint az ezeregyéjszaka tündérei. Mit a legbizarrabb képzelet kigondolhat, szépet és meglepőt, tarkát, neveltetőt, képtelent: mindaz itt egy szemfényvesztő csoportban, mely mint a kaleidoscop ábrái jön, változik, tarkul s mindig csodásabb, mindig meglepőbb képleteket mutat. Az ó és új világ minden iz-

lésű nemzetöltözéki: tarka mandarinok csengős süvegekkel, lógó bajuszokkal; karesű mamelukok selyem kaftánokban, karjaikon egy-egy igéző termetű bajadert vagy hourit vezetve; idomtalan hordónyi termetek caricatur fejekkel; eszményített mythologiai alakok, köztök tarka arlequinek, a legsűrűbb tömeg közé fúrva magukat, s ismét egy-egy őshajdani pánczélos lovag-kép, s a több exoticus indus és eskimo álarcz között zsinóros prémmenték s alföldi csikós ideálok, körülsevegve sípegő nődominóktól, mint színes colibriktól a tarkán komoly virágok.

E tarka szívarványló néptömeg közt egy magányos alak tűnik fel olykor, egy magas férfi, fekete dominóban; arczát fekete bársony álarcz fedi; egyedül jár, mindenütt van és senkit meg nem szólít; úgy lézeng elshanva ott, mint egy láthatlan léleknek eleven árnyéka; mindenki a ki ránéz, találkozik bántó szeméi tekintetével; úgy látszik, hogy ez ember megérzi, ha ránéznek.

Fehér virágú jázminbokor mellett egy szerelmes pár ül. Szerelmes mind a kettő, mert igen halvány. Gyermekek még, kettőjük életideje együtt alig tesz egy férfieletkort. Azt hiszik, hogy a jázminbokor, mely mellé ültek, mindent eltakart; szemeik — kék és fekete szemek, egyik a nappali, másik az éjjeli ég — egymás sugárait szíják; úgy fogják egymás kezét, mintha attól félnének, hogy valami fatum-erejű hatalom széttépi őket s azután hullani fognak végtelen távolba, mint a hold gözköréből kiszabadult meteor, melyet a föld vonzereje ragadott magához. Az ifju ajkaihoz emeli a kedves szép kezeckét s megcsókolja azt, — nem: lelkét lehelli rá; a leányka egy fürtöt tép le a jázmin virágról s a tolakodó ajkak elé azt nyujtja védelmül; kedvese megcsókolja azt is, suttogva: oly halvány, mint a te arczod, s a megcsókolt virágot a leányka fürtei közé tűzi, annak fehér harangkái a leány arczához érnek; az ifju a visszaadott virágot érinti égő ajkaival, mely a leány arczához ér, s virág és leányarcz nem hasonlítanak többé halaványságban egymáshoz: epedő hold

után a rejthetlen szerelem hajnalfénye pirul át ezen . . .
 És a szerelmesek azt hiszik, hogy őket senki sem látja.

— Vigyázz, nézz oda! rebeg a leány összerezzenve, mint az érintett fájvirág levele, a mint a fekete álarcz messziről közelite feléjük. Miránk néz!

— Tedd fel álarczodat, suttogja az ifju. Még csak néhány perc s azután e fekete szellem varázshatalma alól örökre mentve vagy. Nézd, ismét másfelé fordult, nem látott meg.

— Oh mint szédülök. — Ha ismét elvesztenénk egymást, egymásért üldöznének mindkettőnket és soha sem látnálak többet soha!

— Mutass nyugodt arcot; minden a percztől függ. A légszszeszfelügyelőt megvesztegettem. A legelső jelre, mely a táncz kezdetén megszólaló zene lesz, az ilyenkor rendszeren legnagyobb zavarban egy csapfordítással eloltand minden lámpát, — te ekkor vigyázz, nem messze hozzád balról égő szivar fényét fogod látni a sötétben, fuss rögtön oda, a többi isten dolga és szerelmünké . . .

És a szerelmesek azt hitték, hogy őket senki sem hallja.

Az ifju néhány perczre eltávozik; künn egészen új álarczot és dominót váltott, s alig lépett a terembe, egy mély suttogó hang nevéen szólítá és valaki könnyedén a vállára ütött.

Hátra tekint. Az árnyszerű álarcz volt. Az ifju hideg borzadályt érte végig futni testén, lelke legmélyeig hatott, midőn ez ember közellétét megérezé.

— Béldi Dávid, egy szóra, sugá amaz.

A megszólított leigézve állott meg előtte s kötve volt szemének nézése által.

— Én ismerem önt, s tán ön is engem. Én azon leánynak atyja vagyok, kit ön el akar szöktetni . . . Csitt! semmi zajt . . . Én nem szoktam találgatni. Vonuljunk itt egy mellékterembe, hol nem figyelnek ránk.

Az ifju visszaborzadva követte az embert, de nem birt ellenállani.

— Ne féljen ön tőlem, ifju ember, üljön mellém, ne remegjen, kivált ne én tőlem. Én szintúgy reszkethetek a sors előtt, mint ön; — ha lelkem látni kezd, szintúgy elhalaványul arcom, mint az öné. — Két év előtt még két-száz mértföld választotta el bennünket, s leányom és ön boldogok voltak, mert egymást nem látták soha. Oh én nagyon értem szavaim mindegyikét, s ha ön úgy értené, vére fagyna meg. E leány most önt szereti, már egy év óta szereti; és minő szerelemmel? azt csak én tudom, ki egy év óta látom, mint hervad el lassan beteg virág gyanánt; ki hallok minden fohászatát, mikbe álmatlan éjjelen telesírt fekhelyén lelkét eltépi; ki könyeinek helyét arczán észreveszem s betegágyánál lázálmai szavát kihallgatom. Hiába akartam magammal elhitetni, hogy nem az; oh e szerelem a legörültebb szerelem. — Nem jött ön soha ezen gondolatra, hogy miért kelle a sorsnak önt épen ide vezetni, hová semmi eszme, semmi vagy nem köté, nem vonzá ön lelkét, csupán azért, hogy itt találjon élethosszú szenvedéseinek kútfejeré? miért kelle önnek én reám akadni? olyan szük-e a világ, hogy mi ketten nem kerülhetjük ki benne egymást? vagy tán ha két különböző csillagban laknánk is, még onnan is össze kellene jönnünk egymást megrontani? . . . Én kerültem önt; midőn nevét hallám, elutaztam, hirtelen és messze, s leányomat boldogtalanná tettem ön miatt; e leány, kit úgy szeretek, s kinek annyival tartozom, mindennap háromszor imádkozott a halálhoz, jól tudtam, — és inkább hagytam volna őt mégis meghalni, mint hogy önt újra meglássa. Miért kelle önnek utánam jönni, s e leánynyal újra találkozni? . . .

— Uram! szólt Béli, önnek beszédei elég rejtelmesek és ijesztők, fenyegetéseit azonban nem rettegem. Egy volna, a mitől félni tudnék: Irén szerelmének elvesztése, de ez ön bűvkörén kívül esik. Én nyugodt vagyok.

— És e nyugalom engem kétségbe ejt! Ha ön kitépné magát ez ígézetből, menne messze, merre még világ van, hol ember, ki hozzánk hasonlítson, nem él többé, tán el-

hajthatná fejünkről a rettentő fatumot, mely egy csapással mindnyájunkat kárhóztakká tud tenni.

— Tegyen, bevárom a csapást.

— Ifju ember, ön most 21 éves. — Emlékezzék ön vissza, ez előtt 15 évvel, midőn egy este zivataros hófuvatos éjszakán önnek atyja, ki hivatalt viselt egyik erdélyi kisvárosban, önnek anyjával és önnel ment haza késői mulatságból. Egyik kezével önnek kezét fogta, másik karján neje támaszkodott. A szél fútt, az éji őr távol épen a két órát kiáltá éjfél után . . .

Béldi szorongó kebellet, lélekzetét visszafojtva nézett a beszélőre.

— Önnek édes anyja még akkor igen szép volt és fiatal; olyan szemek nem voltak a Székelyföldön, mint az övéi. Önt igen szerette az édes anyja, de férjét is szerette. Késő éjjel, midőn az utczán vezette nejét az ifju Béldi, hirtelen két álarczos férfi ugrott elébe, s mielőtt védhetne volna magát, agyon szúrták, nejét elrabolták, és ön azóta nem hallotta anyjának híret.

— Kicsoda ön, uram? kérdé-ntózáttal ugorva fel helyéből Dávid, s az álarczos karját megragadta.

— Nem jó önnek hozzám kézzel érni, monda nyugodt hangon az álarczos. Én ezt tudhatom, mert ön mióta erővel bir, szüntelen e gyilkos nyomait keresi, s titkát sokaknak felfedezte.

— De hát mért eleveníti ön fel e véremléket? miért mondja ezt nekem?

— Azért, hogy valahányszor ön a szerelem gyönyörei után akarja kinyújtani kezét, jusson eszébe azon végsikoltás, melyet elrabolt anyja ajkairól hallott, s valahányszor a szerelem álmairól akar álmodni, lássa meg lelkében haldokló apja képét s annak a friss havon szétomlott piros vérét.

— Ön boszúmrá akar figyelmeztetni? Mig fiatalabb voltam, hagytam magamat üldözni e sötét eszme által, s legboldogabb reményem az vala, melyben a rabló véérébe

márthatám kezem. De nem akarta az ég. Már szinte nyomán voltam a gonosztevőnek, midőn a sors ez angyalt küldé éltem megváltójául; s azóta van szerelmem boszúm helyett, s azt tőlem nincsen ki elvehesse többé.

— És ha ön azon sikoltást még egyszer hallaná, ugyanazon hangot, ugyanazon szavakat: «Isten, mentsd meg férjemet!» . . . Oh Béldi, menjen ön, míg nem késő, és kerülje a balsorsot.

— Maradni fogok, uram.

— Úgy én leszek kénytelen leányomat megörzeni . . . Itt rá a legfőbb idő. — Azt hiszi ön, hogy én nem látom meg a szemekben, az arcok vonásain a még ki nem mondott gondolatot? Tegnap este leányom e vigalomba kívánczozott, nem tudtam miért? Ő különben oly magánykereső, nem tudtam, hogy ön itt van. Ma este leányom megcsókolta kezemet, s én egy égető könyüt érzék szeméből kezemre gördülni. Ez a köny megmondta nekem, hogy leányom el akar engem hagyni, hogy e csók búcsúcsók volt. De nem fogok aludni.

E közben a teremben a zenéhez készülő hangszerek pengetése kezde hallatszani; Dávid hideg vérrel vön ki egy szivart tárczájából s azt a lámpa lángjánál meggyújtá.

A fekete dominó eltávozott s a terembe sietve, egyenesen leányához indult, félszemmel Dávidra nézve vissza.

Alig ért a terem közepére, midőn a zene hirtelen megriadt, s e jelre minden lámpa, minden csillár kialudt, a termék végig pokolsötéten maradtak.

E vaksötétségben csak egy égő szivar vörös csillaga látszék vezérfényül csillámlani.

— Ragadjátok meg őt! ordítá egy kétségbeesett hang a terem közepéről. Ott — azon égő szikra! — ne hagyjátok az Istent így megcsúfolni! . . . Béldi, halld szavamat, megállj! örült leendesz, az élő istenre esküszöm, ha e leányt érinted! — Oh — átkozott vagy! hörgé, midőn a szivar a sötétben elhajítva eltűnt. Nem volt rá szükség többé.

A zavar általános lett, — sikoltás, harag-ordítás, kaczaj, össze-vissza kiabált nevek chaoszi disharmoniája, botlás, tapogatás közt jobbra-balra futkosó emberek, törött orrok, tépett öltönyök, felforgatott állványok, zörgés, sikoltás mindenfelé; valódi pokoli tréfa.

Végre a rendőrség érkezéével néhány fáklya kezde új fényt deríteni a felfordult teremben, hol minden a lehetőségig legnagyobb zavarban volt. A terem közepén feküdt összegázolva egy fekete álarozos férfi. Ájult volt, s orrán és száján folyott a vér. Elrabolták egyetlen leányát...

III.

Semmi sem oly édes, mint a lopott boldogság! kilopni a világ közepéből a boldogságot s egyedül, magányosan elzárkózni vele; hogy senki ne tudjon róla, ne örüljön neki és ne irigyelje. Elzárkózni egy kedves szeretett nővel a legvadabb erdő közepébe, vagy elhagyott szigetbe, csendes, látogatatlan házba, s ott élvezni annak viszonyszerelmét, — együtt nézni vele a nap és hold futását, s a nap-és holdfényben nyíló s hervadó virágot; együtt hallgatni a mezei madarak énekét s a téli zivatar süvöltését, együtt öszülni meg vele, s nem tudni arról, mi a széles világon történik, nem osztozni annak sem örömeiben, sem bánatában. . . .

Ilyen hely a beszki Kárpátok egyik szakadéka, mely e hegláncz legelhagyottabb részét képezi, körülövezve sűrű zöld erdőtől, mely fölfelé fenyvessé kezd válni.

Idomtalan síromladékok állják el az utat mindenfelől, itt-ott látszik egy-egy keskeny ösvény, mely mély partmosásokban, meredek sziklák gerincein kanyarog tova, néhol egy-egy mohos fenyőfa dereka által folytatva, mely öles sziklahasadékok fölött keresztül dülve természetes hidat képez a szédítő magasban.

A völgyekben néhol hallani távol tanyai ebugatást, s látni a fák közül felkanyargó kékes kémény-füstöt, de útra

alig akadni, mely a tanyához vezet; néhol a szélesebb havasér felett gondosan fentartott hidat láthatni és utat nem, mely rajta keresztülvinne; körül sűrű beláthatatlan bozót, másutt egyes sziklai fal közepén vágott ajtó tűnik fel, olyforma, mint az elhagyott aknák nyílása, mely előtt zöld a fű, s ha az ember esetleg egy-egy magányos ház elé vetődik, azt mind magas kőfal keríti, ablakai az udvar felé vannak fordulva, ajtaja zörgetésére senki sem felel.

Hány rejtélyes ember, hány különöz lélek lakja e vad tájat, kikről a világ nem tudja, hogy hová lettek? Hirtelen eltűntek, élet vagy halál nyoma nélkül, s többé híroket sem hallá senki. Sötét misantropok, kik az emberi arcz látását kerülik; nehéz bűnökkel terhelt vétkezők, kik börtön, vagy vérpad elől szöttek ide e nagy börtönbe; üldözött szerelmesek, kik a világ örömeit s előítéleteit elhagyák, hogy sziveik paradicsomát megszabadíthassák; őrzöngö tudomány-fukarok, kik ide jöttek holt tudást gyűjteni, mintha féltének az idő azon perczeit, melyben emberi ajk kérdéseire eleven szöval kell felelnök; bukott becsület rabjai, kik homlokaikon az örök gyalázat bélyegét viselik, kik a világra nézve mind meg vannak halva, s kik egymást nem látják s nem keresik soha. Egy-egy különöz regény mindegyik élete, tele bámulatos eseménynyel s csodás sorsfordulatokkal, miket nem tud meg senki, nevük és emléküik holt a világ előtt.

E környék pórlakosainak főnyerészetük ily világfutóknak szük lakhelyeket és szük élelmiszereket szolgáltatni s továbbbi kilétükröl nem tudni semmit. — Ha itt-amott egyes kecskéket őrzö pórfiura lehet akadni, az gyakran tíz kérdésre sem ad egy feleletet, azt is csak nyámogva, kitérölleg; úgy látszik, hogy mindjárt megismerik az idegent és félnek tőle.

Egyikében e környék legszebb helyzetü tanyáinak, melynek zárt oldala gondosan irtott erdővel, ablakai meredek, megjárhatlan mélységgel voltak szomszédosak, lakott néhány hónap óta az ifju szerelmes elszöktetett kedvesével.

Az ilyen üldözést kerülő szerelmesek rendszeren nem szoktak örökké itt maradni; az üldöző apa, vagy férj kiengesztelődik, vagy meghal, akkor ők is visszatérnek a világba, s ezért ideiglenes lakásaikat mentől kellemesebbé szokták idomítani; nem úgy, mint kiket sötétebb eszmék hajtottak ide, s kiknek kunyhóit az által lehet amazokétól megválasztani, hogy míg ezek sötét, elhagyott kinézésűek, amazok gondosan ki vannak cziczomázva; a falakra virágok vannak felfuttatva, a tetőn a fülfű rózsái virágzanak, a dúczon galambok tollázkodnak s a kéményen gólyafészek terjeng, az ablakban házi madár énekel, s az ereszen komolyképű macska mosdik vendégekre várva.

Milyen kevés kell boldog embernek arra, hogy szerelmes legyen, milyen kevés kell szerelmes embernek arra, hogy boldog legyen! A boldogság mindenütt kikelti a szerelmet, mint a nap a virágot, s a szerelem mindenütt rá talál a boldogságra. A hajnal az ő számára veszi fel rózsafátyolát, az ég az ő számára hozza fel napját, csillagait; a föld ő neki termi virágait, az álmok legszebb képei őt látogatják meg, minden szép és ragyogóvá lesz, mihez ő hozzá ér. — Gyakran látni, mily jó kedvvel tud együtt kacagni két fiatal gyermek; ha kérdenéd: min nevetnek? nem találnál benne semmi különöst; tán egy elbomlott hajfürt, egy eloldott csokor, egy elszalasztott madár, vagy elejtett gyöngyszem, vagy tán épen semmi az, és ők mégis nevetnek, jó kedvük van, boldogok, mert olyan a szerelmes.

De ne hagyjátok magatokat elesábitani. A szerelem mámor és a mámor rövid. A szerelem istenimádás, s ki merné bevallani lelkében, hogy már nem fogja többé imádni az istent! Ki merné észrevenni, hogy szerelme hül? s pedig úgy szokott lenni. Kik a szerelemért áldozatot tesznek, ki nem kerülük azon időt, melyben eszökbe fog jutni, hogy ezen áldozat igen nagy volt, s ez a szerelem halála, — ezentúl elfogy az, mint a hold, alászáll lassanként, mint a délpontját túlhaladt csillag . . .

Tavaszi este volt, az ég piros alkonyában csoportló vándormadarak röpdöstek fehéren feketén, melyek a tavasz előérzetével jöttek messze vidékekről régi fészkeiket újra fölkeresni.

Béldi Dávid komolyan ült s szóttalanul kis kertje gyep-ágyán, mely a háza előtti meredek mélység szélére volt rakva, néhány hónap ideje itt-ott szomorú vénség jeleit rajzolta arczára.

— Nem örülsz-e, nem vagy-e elégtül, kérde a kedves nő, halvány-piros ajkát ajka elé tartva, s nappali kék szemeivel szemébe tekintve; nem vagy-e boldog, mint én? s átölelte őt tapadó karjaival.

A férfi nem ölelte őt vissza, szemeibe nem tekintte, az ajk ajánlatát nem akará érinteni, a távol hegyeket s túl rajtok a lehajló eget nézte és sóhajtott. Ez vágy volt a világba vissza. Fogoly sóhajtása a börtön ablakából.

— Egészen itthon leendünk itt, mondá, a sóhajt észre nem véve, a hölgy, a leghízselgőbb hangon; nézd, már ezek a kis fák, miket mi ültettünk, mint megnöttek; jövő évre tán gyümölcs is terem rajtuk? — a kis galamboknak is van már fiuk, — őszre talán? . . . s itt szívére tevé kis kezét, s oly szemérmesen mosolygott s úgy elpirult halvány kedves arca.

Sirva ölelte őt magához ekkor a férfi, összecsókolta az ölébe borult főt, s midőn arczát az égnek emelte, nem örömköny, fájdalomköny ragyogott szemében.

— Miért ne lehetnénk boldogok? szól édes rábeszélő hangon a hölgy, minden örömünk van, mit isten ingyen kegyéből ad, s ha nem osztozunk is más örömeiben, de más bajában sem. A természet szép, szebb, mint az emberek. Az isten közel van itt is. S ha a világ gyönyöreit kellene élveznem, azok csak lopnák tőlem az érzést, mely most egyedül a tiéd, helyet foglalnának szivemben, mely most egyedül a te szerelmeddel van tele. — Oh jó mincünk e magányban élnünk.

— Most, de a jövő? Most még örömeinknek van túlsúlya, de ha megjönnek a bánat évei! . . .

— Nem értelek. Nekem csak az lehetne bánatom, ha nem szeretnél, vagy meghalnál.

— S mit tennél akkor?

— Mit? Nézd, milyen szép magas ez a bérez: mikor ilyen szép alkonyat volna, megvárnám, míg feljön az első csillag, akkor felállnék e szirt szélére, fölnéznék az égre, egy fohászt az istenhez és a te nevedet, s azzal lehullanék, s mindennek vége volna.

Dávid ijedten kapta karjai közé a szirt szélén lebegő hölgyet. — És az, kit isten angyalul küldé le hozzánk, hogy az égből bűneink bocsánatát hozza hirül? . . .

— Velem jöne a sirba.

— Oh! és mindez egy emberért, a kit verjen meg a boszuálló isten!

— Miért átkozod őt? Ő jó ember, de szerencsétlen; szerencsétlensége: hogy azokat kénytelen élethalálra üldözni, kiket életénél jobban szeret. — Te nem ismered őt.

— Bár ismerném. Bár letéptem volna álarczát, midőn először és utószor találkoztam vele, hogy ráismerhetnék a más világon, ha az isten színe előtt fog sáppadozni, s ott is visszaátkozhatnám azon kárhozatért, melyet fejemre esküdött.

— És az enyimre is. S még sem volt előttem az apa-átok oly iszonyú, mint a mily szép volt a te szerelmed. Pedig én leánya voltam, és engem is megátkozott.

— Átkát kinevetem, de üldöztét is. Vesztegeti a bírakat, hogy nyomunkba jöhessen. Nevemet úgy beszennyezé, hogy azt soha ember nem viselheti többé, s orcátlan volna az a nő, ki bevallaná, hogy valaha engemet ismert. Titkoltam eddig előtted, de kell, hogy te is megtudd és megátkozd érte. E napokban, midőn vidéki kémkedéseimnél a legközelebbi mezőváros egyetlen fogadójába fáradtan betértem, s titokban kutattam, hogy nem szólnak-e rólunk valamit a lapok, melyek ott a tekeasztalon elszórva

heverték: a legelsőn, mely kezembe akadt, nagy torz betűkkel nyomva láttam meg nevemet. Mintha hívott ördög állt volna elém keresztbehányt idomtalan lábaival, ez undok betűkben saját nevemtől megundorodtam. Gondolkoztam róla, hogy elolvassam-e, mi rólam írva van? Melynek tudása hónapok óta gyötört, most kezemben van; elolvassam-e? Nem kell, nem akarom, gondolám s elvetém olvasatlanul. . . . Oly könnyűnek éreztem utána szíve-
met, mintha egy ördög csábító büvkörét törtem volna szét magam körül s könnyebbült lélekkel vevém kezembe a másik lapot s beletekinték; oh pokolkárhozat! ott ismét az én nevem, ismét ez undok szétficzamolt betűk; a harmadik, a negyedik mind, mind az én nevemet mutatva; mindenütt e pokoli szörny fekete fogai vigyorogtak reám! . . . Daczolok veled, utált, rettegett rém, gondolám megtörve rettegésemet. Daczolok veled, hadd lássam, mennyire tudják az emberek az ördögöt játszani? s hadd nevessem ki őket érte, a nyomoruakat! s elolvassam egyenként mind, mind, a mi rólam írva volt; arcom lángolt, midőn hozzá fogtam, s szívem kezdte fagyni, midőn elvégzém; soha, soha nem féltém ennyitől. Hittem, hogy szívem mélyébe fognak markolni saskörmeikkel; hittem, hogy nevetségessé fognak tenni, hogy pellengérré állítják érző szívemet; hogy rajta minden vigyorgó suhancz egy seprücsapást tehessen, s minden szenteskedő falusi ártatlanság átszurdálhassa mindennapi lelke gondolatait kíséző kötötűjével; hittem és féltém tőle, hogy téged is gyaláznifognak, hogy nyilván, örök bélyeggé nyomatott betűkben fogják ártatlan fejed fürteit lenyirni, s a nyilvánosság piaczközepén, a szégyenközön, ecclesiát követtetni veled szerelmedért, melynek még vétke is szentebb és tisztább, mint az ő esteli imádságuk; de ők mindezt nem tevék. Hallgatának szerelmem felől, nevedet elhallgaták, hanem mint éjjeli rablót pellengéreztek ki, kinek nevét s alakleírását minden faluvégen, minden utcaszögleten olvassa a szájangó csöcselék: ki egy hölgyet erővel elrabolt; nem,

mert szerette, hanem hogy drága ékszereit ellopja! Boldogtalan te! ki egy fuvarosnak, hogy sietségét megvásárolod, gyémánt melltűdet ajándékozád, tanúbizonytságot tettél ez által ellenem! s most nem mint nőcsábító, hanem mint nyomorú zsvány vagyok kihiresztelve, kit, mihelyt megismer valaki, elfoghat, vasra verethet, megölhet! — a mi mindegy — élő vagy holt fejem dija 100 arany.

— Iszonyú, a mit mondasz, de engem ez sem bánt! hadd higgye a világ, a mit kedve tart; mi kívül vagyunk rajta, s ha valaha idáig látna szemeivel, s kezei utólérnének rejthelyünkben, egy szavam levenne rólad minden vádat, egy szavam, melyben megvallanám, hogy önkényt, szíven akaratóból követtelek.

— De e szót nem mondhatnád el soha. Ki tudja, mi oka van azon embernek arra, hogy bennünket még most is, mikor már semmit meg nem történtté nem tehet, örült erőszakkal akar elválasztani? Te soha sem látnál többé engemet, soha sem hallanál rólam semmit. Elitélnének a külszin után, és nem volna, kinek megmondanod, hogy ártatlant itéltek el.

— Oh iszonyú apa! Kényszeríteni fogsz, hogy kétségbeesésem perczében halálo dért imádkozzam.

— S ezen ember nevezi magát apának! soha, soha nem volt neki gyermeke; lopta idegen bölcsőből leányát: hogy legyen kit vénsége napjaiban kineznie... Ismerted-e valaha anyádat?

— Soha. Gyakran kérdeztem őt apámtól, hogy hol van? Ilyenkor arca kétszerte sötétebb lett, félénken körütekintte, mintha lelket érezne közelében, s szomorúan monda: meghalt, igen, meghalt; s ha kértem, hogy vezessen el sirjához, azt felelé: messze van, igen messze! s ilyenkor oly merően, oly sokáig nézett rám, mintha gyanakodó szemeivel lelkem fenekére akart volna látni. Nem tudom miért? de ha sokáig nézett rám ily merőn világos szemeivel, rosszul lettem bele. Egyszer egy szép fiatal hölgy arczképével ajándékozott meg; azt mondta.

hogy ez volt anyám. Ha ez volt, úgy igen jónak kellett lennie, szemei oly szépek, oly nyájasak voltak, annyi bú-bájt, annyi andalgást csak a te szemeidben bírok föl-találni.

Dávid hirtelen önkénytelenül összeborzadt. Valami ismeretlen fagy állta el egy percze szívét. Az ember, ki sokat tépelődik a sors titkaival, sokszor érez ily futóborzadályt; mintha lelke szemei egy percze megnyitak volna s látta volna az egész világos jövődöt, melyet rémültében, mielőtt öntudattá tehetett volna, újra elfelejte. Tán azon szót hallotta ilyenkor kimondatni, mely jövődjének átka leend, s melyet újra elfelejte? tán azon csillagot találta meg az ég miliárd fénye között, mely sorsát vezeti s melyet mielőtt megjegyezhetett volna, újra elveszíte az aranyporral hintett ég csillámai között; tán azon helyet lépte át, hol egykor sirja domborulni fog! . . .

Tavaszzsal, a vándor madarak jöttével, egy reggelen vén golya szállt le a kis magányos ház kéményére, megigazgatá piros orrával régi fészket, helyet vert magának fekete szárnyaival benne, azután ismét körülröpködté a háztáját, mintha arról akarna meggyőződni, minden úgy van-e még, mint a hogy ősszel itt hagyá? Ebben megnyugodva, le-bocsátkozék ismét a kéményre, s ott féllábon állva, egyszerű kepleléssel mondá el ünnepélyes üdvözlétét ifjúkori szállása helyének, s végre leröppent a kised udvarra, s patheticus komolysággal lépdelte végig annak ismert hosszóságát, orrának és magatartásának ünnepélyességét semmi könnyelmű kedélykitöréssel nem kisebbitve, mint ezt a kevesbbé hidegvérű fecskék szokták tenni.

Dávid ablakából nézte az otthoniasságot affectáló szelíd állatot, s vevé észre, hogy midőn az olykor szárnyát meglibbenti, alatta valami piros iszák tűnik elő. Kíváncsi volt megtudni, mi lehet az? s kiment hozzá; a golya, a mint

az ajtót hallá csikorogni, magas leereszkedéssel tön egy lépést felé, s orrát függőleges állásba hozta, egyet kettőt pattantva vele, mi gólyanyelven különös megtiszteltetés jele lehet; de midőn ez idegen ifjut meglátta, visszahökent, kettőt hátra lépett s félszemmel rásandítva, bölcsen végig nézte, azután orrát magasra fölemelve, nyakát kinyújtva, nemes lenézéssel félre fordult tőle és fölrepült ismét a kéményre. Ott azután napestig kelepelt, estefelé egy eleven kigyót kegyesen lenyelvén, elnémult s késő éjig elmélkedék féllábon állva a világ mulandóságáról.

Dávid végtelenül kíváncsi volt megtudni, hogy mit viselhet e tudományos állat szárnyai alatt? de az oly híven látszott megörzeni a fidei commissumot, hogy semmi hízegéssel nem leheté lekötelezni annak átadására.

Egyszer azonban meglátta a komoly madár a fiatal hölgyet az udvaron, s rögtön különös galant arczkifejezéssel szálla le hozzá, nyakát mélyen lehajtotta előtte, szárnyaival legyezé oldalait, orrával kelepelt; egy szóval rendkívül kezdte neki a szépet tenni; a hölgy elérte a bókot, szinte nem maradt adós: kisdud tenyerében egy marok tengerit nyújtva a hűsevő madár elé, mit az alázatosan megköszönt, s a dologból épen nem látszott viczcet formálni. A hölgynek eszébe jutott ekkor férje kíváncsisága, s közelebről kezdé hizelegni a szelíd állatnak, megsimogatta annak hegyes fejét, mire a madár lehető legnagyobb gráciával hosszú orrát végig fekteté a hölgy tenyerében, s önkényt hagyá szárnyát felemelni, s az alá kötött rejtélyes csomagot leoldani, azután ismét fölrepült s egész nap nem szünet meg kelepelni.

A hölgy gyermeki örömmel futott férjéhez a madár-ajándékkal, mit az tán messze Indiákról hozhatott magával, s Dávid felbontva a piros hólyagba burkolt csomagot, abban egy hosszú fehér pálmahárs-szijat lelt, teleirva csodásnál csodásabb ismeretlen kék és zöld betűkkel. Ebből természetesen egy betűt sem értett; hanem eszébe jutott, hogy mielőtt ők e házba költözének, egy maniacus

régiség- és természet-buvár lakott abban, ki ugyanott meg is halt, s ki hihetőleg e vándor-madár által levelezett távol tartományok lakóival.

A gerendák között elfelejtve, összepeénészedve heverték a holt tudós iratai, hosszú élet tudományos törekvésének eredménytelen töredéke. Dávid vágyott tudni e szavak értelmét, vagy tán fátuma hajtotta őt eddig nem tudott titkok leleplezésére . . .

Nagy csomó szárasztott virágok, rejtélyes arab és chaldei kéziratok, keleti nyelvek vastag szótárai s egyéb halomra hányt sárguló hieroglyph képek között, végre ráakadt ama pálmafoszlányokra, melyeket hasonló iszákban, hasonlóúl tele írva 30 év óta küldözött, a kihaló s újra támadó vándor golya-nemzedék által, az ismeretlen más világrészt lakó.

E foszlányok egy pergamentbe kötött kézirattal voltak összekötve, melynek egyik táblájára nagy betűkkel írva volt: «Al-Hyas-Otber jegyzetei».

Dávid fölbontá a könyvet.

— «Harmincz éve (így kezdődik a kézirat), mióta Al-Hyas-Otbernek a vándor madaraktól leveleket küldök, s tavasszal ugyanazok által leveleket kapok tőle.

Eleinte csak azt akartam ezen levelezés által kifürkészni: hogy vándormadaraink hol szoktak telelni? később azonban maga azon ember, ki e jó szerencsére bizott s három rendbeli napkeleti nyelven irt leveleimre válaszolt, kezde rendkívül érdekelni.

Legelső levelében rögtön barátjául fogadott s ennek megerősítésére egy ambramézgából készült pecsét alá szakállának három szálát oda ragasztá. Szakálla már ekkor is nagyon ősz volt.

Lakása valahol Abessinián túl, Afrika belsejében, a Niger és Senegal folyók eredete körül lehet, hol a hajdani boldog Hyppona feküdt, melyről egy carthagói évkönyv tesz említést, s hová oly sokan szöktek el Carthagóból, hogy halálbüntetés alatt kellett megtiltani e város nevének említését.

(Megjegyzendő, hogy ez nem azon Hyppona, mely simplex i-vel iratik, s melyet az egyiptomiak építettek Psammatich pharao alatt, a hol jelenleg a legtöbb csoda készítettik, — s létezése inkább csak a körülményekből vont hypotheticus gyanú, mint topographiai bizonyosság.)

Ezen mélyen rejtett országot, melyet térképeinken — környékével együtt — fehér, beiratlan foltul találunk s csak úgy sejtjük, hogy itt vagy amott létez? szomszédaiak szentországnak hívják, mire azon uralgó körülmény adhatt nekik alkalmat, hogy ez országot szentek igazgatják, ezek annak királyai, birái, főpapjai és főorvosai.

Különös fogalmaik lehetnek azon embereknek a szentekről és erényekről. — Általános vallási és polgári elvük ez: egyetlen erény a szeretet s szerintük minden erény csak a szeretet variatioja; «szeretni az istent», csak az az erényes, ki az ő csillagaikat, az ő virágaikat, az ő folyamait imádja. «Szeretni a szülőtte földet», e szabály azt mondja: hogy csak az igaz ember, ki az ő kunyhóik alatt született, ki az ő nyelvüket beszélte legelőször. «Szeretni apát, anyát, szeretni a testvért, a nőt, gyermeket, szeretni az életet és a halált», ez náluk az emberi hivatás maximuma, ki ezeket elmulasztja, az mindennapi ember, az paria, a kit érzéketlen szívével arra rendelt a sors, hogy a többinek szolgája legyen; hogy éljen megvetve, és haljon meg fáradalmak alatt. Minél több nemét ismeri valaki a szeretetnek, rangjára annál magasabb, s ki azt mind együtt gyakorolja: az a szent, az a király, az ítélő bíró, a főpap, a gyógyító.

S itt jön elő a legkülönösebb világnézet, mely a rendes emberi ész ellen-polusát mutatja fel.

Annak, kinek homlokát ők szentté, királylyá, bíróvá kenik fel, testvérét kell nőül venni; mert különben a szerelem hiányos marad. A király neje szinte királynő, s így annak szintoly jónak, szintoly tökéletesnek kell lenni, minő férje. Szeretnie ugyanazon istent, ugyanazon hazát, ugyanazon szülőket, ugyanazon gyermeket, kiket férje

szeret, mert mindezen szeretet szavának más hír felel meg a szívben; s nincsen nagyobb halálbűn, mint ha valaki más istent imád, ki nem az ő istene; más hazában él, mely nem az ő hazája; mást nevez apjának, ki neki nem apja; mást nevez gyermekének, ki neki nem gyermeke; más testvérét, más nejét szereti, ki nem az övé. Ezek a közhit megátkozottai, az átok bélyegét viselők.

Eleinte visszatetszőnek tünt fel előttem e szokás, mint bárki előtt is, ki művelt népek megszokott fogalmait szitta vérebe, míg azon gondolatra nem jöttem, hogy ezen népnek tán tisztultabb fogalmai vannak a szeretetről, ez érzetnél nem játszik oly szerepet az érzékiség, mint a milyenben mi azt ismerni tanultuk.

Minden ősszel irtam Al-Hyas-Otbernek régi vándor madaram által, később annak fiaitól, melyek szinte anyjuk fészkére szoktak s azok minden tavasszal visszahozták a feleletet a távolban nem látott ismerőstől, — ki szinte egyike volt hona fölkejtjének s tán épen a főbbek közül való.

Beszéltünk sok tudományos érdekű dologról, ő küld nekem érdekes rajzot népe viseletéről, különös himzéseket a legfinomabb pálmahárspapiron, s utóbb egy maanimot, mely világos, átlátszó hólyagba rakott legkülönczelebb apró czifraságból áll: száraztott és szintartó tarka virágszirmok, ragyogó lepkeszárnyak, apró aranyzöld és karmazsin bogárcák, világoskék és tejszínű virágmagvak, tarka kolibritollak, s sárga borostyánkő cseppek, mikre apró finom chaldei betűk voltak elhelyezve a hólyagba, hogy annak sehol sem lehete nyílására akadni. A sok apróság közepébe egy nagybecsű piros fénybe játszó zöld drágakő is volt téve, melynek tüze a hólyag vékony hártáján keresztültündököl; — de bárha legnagyobb szükségem lett volna is arra, nem szakítottam volna el miatta e csodás hólyagot. Ezt nevezik az afrikai népek maanimnak, melyet fejedelmek szoktak kegyeltjeiknek ajándékba küldeni; ki ilyenek van birtokában, az bátran utazhatik a barbar

tartományokban; a nép tiszteli a maanimot, mint tulajdon fetisheit.

Egyszer meg találtam irni Al-Hyas-Otbernek, hogy az nálunk nagy véteknek tartatik, ha valaki rokonát nőül veszi. Testvért szeretni pedig vérbűn.

Álljanak itt tulajdon szavai, mit erre felelt.

«Az mondjátok ti, hogy két ember volt először a világon. E két ember anyja volt a föld, atyja volt az isten, és a két ember volt férj és nő, és e két embernek egy atyja, egy anyja volt. Ezeknek lettek ismét fiaik és leányaik; hol kerestek ezek maguknak férjeket és nőket, ha kívülök senki sem élt a világon? Ha ezredek előtt, mikor az emberek még jők voltak, nem volt ez vétek, miért az most, midőn állításaitok szerint rosszabbak az emberek, mint régen?

Azt mondjátok, hogy tisztodik az ember azon vértől, mely saját vérenek mása, undorodik az arcztól, melyben saját vonásaira ismer, s összehuzódnak érzékei a természetelen gondolattól, mint a esiga szarvai, ha élő kézhez érnek. Ti nem találjátok természetellennek, ha a testvér testvérét gyűlöli, üldözi, megrontja; ti örökséget hagytok hátra fiaitoknak, s megengeditek, hogy azon a testvérek összeveszszenek s egymást megátkozzák s haraggal szivökben haljanak meg; — mi nem találjuk természetellennek, hogy egymást elvegyék, s holtuk napjáig szeressék és tudjanak egymásnak örülni. — Lehet, hogy nektek van igazatok, lehet hogy nekünk; — nálatok a testvérek egymásnak férje és neje. Lehet, hogy úgy van jól; lehet, hogy emigy. Nálatok igen helyes dolog az életet örök lánczczal fűzni össze egy olyannal, kihez csak percznyi érzék-fellobbanás köt, kinek csak külsejét, arczát, szemeit szeretitek, vagy kit épen nem is magát szerettek, hanem valamit, a mi rajta kívül van s a mire a nő maga csak ráadás; — nálunk helyes dolog holtig összekötte lenni azzal, kinek lelkét gyermekéveinktől fogva ismerjük, ki szeretett bennünket nem azért, mert úgy tanították, nem azért, mert meg-

esküdött rá, nem azért, hogy égő vérét hűtse; hanem azért, mert szíve akarta úgy s szeretni fog halála órájáig és megsiratni, mert abban, kit eltemet, lelkének párját veszti el. — Lehet, hogy ti cselekesztek helyesen, lehet, hogy mi. Lehet, hogy ti vagytok boldogok; de hogy mi azok vagyunk, annyi bizonyos.» »

. . . . E barbar tudós nagyon szívéből szedte az élet-bölcsészetet, melynek ezelőtt negyven évvel én is jobban meg tudtam volna felelni, de már bennem a szívnek sem szája, sem füle nincsen. Most csak mint természettani ritkaságot tudom bámulni azon tartományt, hol a száz éves öregek annyira tele vannak szívvel, s a hol szentnek tartják azt, ki testvérét nőül veszi, — különös szokások uralkodnak egynémely barbar népeknél! . . .

Eredeti fogalom náluk még az élet és halál szeretete. Ki legvénebb a honban, az a többi királyok és bírák főnöke, erre hallgat a többi; mert ez legjobban tudja szeretni az életet. S ha ennek rokonai, neje, gyermekei meghalnak, oda megy lakni kedves halottai sírjához, ott tölti napjait, éjeit, barátkozva a halál eszméjével, mely azokat tőle elvevé, s mely azokkal őt ismét egyesíteni fogja.

Igy lakott ő már évek óta egy templom romjai közt a puszta közepén, hova korán elhalt testvér nejét és utána ment fiát temeté egy nagyobb és kisebb sírdomb alá, melyeken örökké nyílik a virág. Azon ezüst övet, melyet neje viselt életében, egy olajfa körül fűzé, melyet magról kelte neje sírja előtt s hite szerint addig nem fogja láthatni túlvilági kedveseit, addig nem halhat meg, míg az olajfa az ezüst övet be nem teli, — s az soká tarthat, mert az olajfa nehezen nő.

Ott lakik most magányosan a pusztai romban; nem látogatja más, csak népe alsóbb rangú bírái, kiknek tanácsot oszt, s a szomszéd barbarok, kiket balzsammal tart.

Oly hosszú idő óta ismerjük egymást. Egyetlen ember, kivel valami közöm van s az is ezer mértföldnyire tőlem. Gyakran hí, hogy menjek el; röpülni nem tanultam.

Mint fog a jó ember aggódni majd, ha egyszer évről-évre üresen fog hozzá visszatérni a vándor madár, mely nyáron az én kéményemen, télen az ő temploma kövein fészkel! . . .

V.

Tavaszzal mondá a fiatal hölgy, szívére téve kezét: «ha jő az ősz, talán?» az utógondolat ott maradt szívében. Mint az őszi virág, mely tavaszzal kizöldül és őszig folyvást zöldül és vár türelmesen kora tavasztól késő őszig az időre, mely az ő virágait is meghozza, úgy várja, várja virágait a nő szíve kora tavasztól késő őszig; érzi, sejti, hogy van egy magasztos cél, mely minden élettörekvés vezéresillaga, van egy túlvilági kéj, melyet nem minden embernek szabad megismerni, s melynek gyönyöre egyedül önzéstelen s mégis igaz, mégis holtig öröklő. S várja, várja, míg az ősz virágai is kinyitják bimbaikat, míg a chrysanthemum is viragozni kezd, melynek levelei legkésőbb hullanak le az őszi dér ezüst-harmatától . . .

. . . Gyakran látni az erdők harasztjain meddő zöld növényeket sűrű nagy levelekkel, — a tavasz már ott találja őket, és nem hoz számukra virágot, — sem a nyár, sem az ősz, — keresztülzöldelik az évszakot, oly tarka az egész mező, csak ők maradnak szomorúan, virágtalanul; a lepke és a méh fölkeres minden virágot, csak őket nem; csak midőn a csipős őszi dér csókja pirosra fest mindent, a mi zöld, szállanak le rájuk a késői fehér lepkek, — a legelső hóesés hideg pillangói.

Milyen szomorú virág az a nő, ki soha sem hallá magát így szólítani: «anyám».

Ha a világ minden gyönyöreiben válogathat is, nem érzi azon gyönyört, mit érez a virág, ha első bimbaja linyilik. Virágtalan virág, örömtelen lélek marad. Meghal, a nélkül, hogy tudná: hogy miért született? . . .

Megjött az ősz, a fiatal hölgy örömeit meghozta magá-

val. A remény ígérete, a boldogság megérkezett. E boldogságot csak az érezheti, ki szívének, ki lelkének egy részét elszakítja, hogy azt tanulja szeretni, s általa viszont szerettség. Az anyának gyermeke e lelkéből szakított lélek; a költőnek geniusa, mely megtanítja őt ismerni mindazon örömet és keservet, mi egy ember keblében ébren, vagy alva él.

Kis leány volt a kedves, anyja nevére nevezték őt Leonórának. Atyjának szemeit és anyjának mosolygását hozta magával a világra. S valóban úgy tetszék, mintha e kis teremtés atya szemeiből a ragyogást, anyja arcjáról a mosolyt vette volna el; a nő sokat sírt, a férj hallgatag volt és magába zárt.

Egész napokon át elbolyongott a szomszéd szirtek között, gyakran az éj is ott találta, s kinn virradt meg a holdvilág alatt; ott ült őszülő fá törében és merengett — és vágyódott — és nem tudta hova.

Felmászott életveszélylyel a legmagasabb sziklatetőre, s ha látta, hogy annál még magasabb is van, újra oda küzdte fel magát, csupán azért, hogy annak ormáról egy sárguló fűszálat letéphessen, s elmondhassa nejenek, e fű másfél ezer lábnyira a tenger színe fölött termett, e fűért életemet kockáztattam: játszál vele szép kis leányom.

Tévbolyongásai közt egyszer föltevén magában, hogy egy meredek, kopár és igen magas sziklafal tetejébe fog felkapaszkodni. Egy egész holdvilágos éjjel végezté be a fáradalmas munkát; sziklák repedései, kúszó kőfali növények indái voltak segítő eszközei; mire felért a hegyfalazat legtetejére, a telehold épen akkor merült el ezüst-lavinaként a belátszó láthatáron s a nap legelső sugarai akkor törtek ki a tulsó hegyek mögül.

Mily tekintet volt ez! fenn a tiszta égben, hol a csillagok már sáppadozni kezdtek, két szép fiatal sas röpült nagy egyedül, kívülök sem madár, sem felhő nem járt ott, — lenn pedig ismeretlen völgy mélysége látszék,

melyen még a szürkület ködei feküdtek, az egész képet még regényesebbé téve. Meredek, szakadékos, hozzájárulhatlan sziklatorlatok köríték mindenfelől e völgyet, sehol legkisebb nyoma bele vezető útnak, vagy ösvénynek; fal, kopár kőszikla mindenünnen, a kősziklák teteje magas fekete fenyőfákkal koszorúzva.

Távol a Tátra jégfehér csúcsa ragyogott a kelő napvilágban, s messze és közel csöndes volt minden.

A reggeli köd oszoltával szabadabb tekintetet lehetett vetni a völgybe, mely akkor tünt ki teljes vadregényes pompájában.

Több száz ölnyi mélységben e sziklatorskolat közt, mint egy szirt-oáz feküvék a titkos völgy rejtve, eltakarva. Alól vad sötét fák lepték el a termő földet, mikre a környező bérezbálványok minden perczen leszakadni készülöben látszának, a völgy legközepét gombölyű tengerszem foglalta el, sötétzöld, soha hullámot nem verő tó, melybe sehonnét nem foly a víz, sehová nem foly belőle ki, mégis mindig friss és hideg, s apály-dagálya van a hold járása szerint, mint a tengernek.

E tengerszem partján egy kisded fehér ház, mely körül vidám zöld pázsit terül, a ház alacsony kéményén át halványan kanyarog fel a sötétzöld völgy öléből kékes távoli füst.

«Kik laknak e rejtett tanyán, s hogy járnak ide? van-e valahol útja e völgynek, melyen mostani lakói ki s be járnak? Boldogságát jött-e ide rejteni az ember, vagy magát rejté el a fátum kereső szemei elől e völgybe, melyet tán egy évtizedben egyszer lát meg idegen emberi szem?»

Dávid rendkívül megszerette e helyet; mihelyt hazuról ellophatta magát, jött ide, felmászott a hegytetőre, ott egy ismerős fenyő alá leheveredett, naphosszant elbámult a néma nesztelen völgybe, melynek erdős ligetében néha éles szemével nyüzsgő fekete vadakat vélt észrevehetni, s a tengerszemben úszkáló fehér hattyúkat, de emberi ala-

kot soha, bár a kis fehér ház kéményéből naponta szállt felfelé kékes világos füst.

Gyakran vágyott volna Dávid e házhoz közelebb jutni, de a völgy mindenfelől zárva volt, bármely oldalról került is felé.

Ily tájékozó bujkálásai alkalmával többször találkozott egy magas, sovány arcú férfival, kinek egy párszor köszönt is, de ki azt soha el nem fogadta s szóba soha nem állott a kérdezősködővel.

E tájat sok misantrop lakja, azért a sötét ember magaviselete Bédit nem zavarta meg, ő még tovább kutatta a völgy bejárását, midőn egy reggel, szokott fenyőfája alá leülvén, annak tövében fekhelyén egy nevére czimezett levelet láta letéve; megdöbbsent . . .

. . . Ki lehet az, ki arra gondot tart, hogy ő e helyre szokott járni?

Felbontá a levelet.

«Béldi Dávid! így hangzik az. Ne kísértsd az istent azzal, hogy e völgybe akarsz jutni. Gyakran csak egy lépésnyire vagy azon küszöbtől, melyet ha átlépsz, nyomorúbbá lehetsz, mint minő ember volt valaha; őrizd magad a megtévelyodástől. Lélekölő iszonyat lakik itten, melynek tudása az érző lelket halálra kergeti, mint vérbűnök kísérete a vétkezőt. Siess innen, ez rossz hely te neked, és imádd a halált, hogy előbb rád találjon, mint te e helynek titkaira. Még most boldog vagy, van nőd és gyermeked, s mindent remélhetsz a jövődtől, de ha e völgybe jutsz, semmid sem marad, mint a megörülés, és ez örök és gyógyíthatatlan.» Aláírva: egy ember, a kit nem szeretsz . . .

VI.

Messze ellátszik a kis csöndes hajlék mécsvilága az erdők sötétében, mint egy kis piros csillag fénylik az a sziklatetőről a holdvilágos éjbe.

Pisla mécs világánál fiatal nő dúdol kis gyermekének bölcső-éneket.

— Aludjál, aludjál szépen én angyalom; virágok között járj, angyalokkal beszélj, csókra ébredj. Aludjál, álmodjál szépeket, én angyalom.

Mit álmodhatik az ember, mikor még lelkét nem érezi, mikor még beszélni nem tud?

Bár egyetlen eszmére lehetne visszasejteni, mit az ember két éves kora előtt érez. Tán még akkor azon más világra is emlékezik, a honnét ide jött?

A gyermek a bölcsőben aludt, kis kezeit kirakva, és álmában mosolyogni kezdte . . .

Azt mondják, hogy ha a gyermek álmában mosolyog, az őrangyal beszél vele, az mond neki oly csodás szép dolgot, miktől kis lelke repes örömeiben.

A gyermek a bölcsőben alszik s álmában hirtelen felzokog, elkezd sírni, azután ismét néma lesz, elesöndesül és tovább alszik.

Azt tartják, hogy ilyenkor az angyal azt mondta neki, hogy édes anyja el fog halni.

— Aludjál szépen én angyalom, aludjál.

A nő imádkozik: megköszöni Istennek az életet, annak örömeit, s könyörög, hogy szerettei boldogok legyenek. Az ima után nyugodtan hajtja álmra fejét, tudja, hogy míg ő alszik, az a csillag ott fenn az égben nem hunyja be szemét: és aggodalom nélkül alszik el. Feje alatt férjének egyik keze van; a másik kezét ajkaihoz, onnét kebléhez szorítja, szelid sóhaj repül el kebléből s az utána maradt átszellemülés mosolya a hunyt szemű arczon mutatja, hogy a lélek már az álmok csodás országában jár.

Csak Dávid nem alszik szép neje, szép gyermeke mellett. Minő szép mind a kettő ily álomhalottan. Az élet rózsapírja a halál néma arczán. Az álomban minden arcz visszaveszi lelke típusát; szép, mosolygó lesz, ha lelke is az, — vad, mogorva, ha belől is olyan. Az álom nem

hagyja meg a tettetés vonalmaid az arczón. A mely arcz álmban mosolyog, az csak szép lelket takarhat el, a szív ott még az ártatlanság nyugalmát éli.

De Béldi Dávid mind ebben nem gyönyörködik, az ő lelkének kísértetei vannak: künn a holdvilágos éj, — a rejtett ismeretlen völgy képe, a sovány, száraz arczú bujdosó s a rejtélyes levél vészjóslatai . . .

Ah ez átkozott levél! Mit a fátum tán teljesületlen hagyott volna, ez végéhez sietteté. Lehetlen volt többé ellenállania. Tudnia kellett az okot, mely tán eddigi szenvedéseinek kulcsát kezébe adhatá; látnia a fátumot színről színre, mely addig csak fátyolosan kísérte. Ha van balsors, mely egy ember életéhez hozzá esküdött: jöjjön minél előbb; ha van ítélet, mely korábban megiratott, mint az ember született volna, legyen kimondva minél előbb. Ha tudni lehet, hogy sírunk hol fog állani, mért ne lehetne azt megnéznünk életünkben?

Dávid lassan kihúzta neje kezéből, majd feje alól kezeit; a nő álmban vankosát ölelte meg férje helyett, az ő nevét rebegte és a levegőbe esókölt. Dávid pedig lassan felkelt, felölté durva kámzsáját, vadaskését öve mellé szúrta, fegyverét vállára vetette s csöndesen, nesztelen elhagyta alvó kedveseit.

. . . A holdvilág ragyogott a csöndes éjben, a kis hajlék mécsvilága mint égő rubinkő ragyogott az erdők kietlenében . . .

Dávid sietve haladt rövid tájékozás után a rejtett völgy felé. Nem nyughatott, míg oda utat nem talált. A mint az elválasztó sziklagerinczeket végig kémlelné, szemközt halvány csillámot láta közelgeni, mely közelebb érve, a vad sötétképű férfira ismert, ki kezében égő bányászlámpát hordva jött errefelé. Béldi nem akarva ezúttal vele találkozni, egy kőhid alá rejté magát, melyet hajdan bányászok építének, s mely most össze-vissza roskadozott.

A lámpavivő átment e hid előtt s itt balra térve, egyenesen a sziklák közé tartott, melyeknek tövében egy bozontos

fagyalfa-bokrot félre hajtva, gyanúsan, félénken körülnézett, azután lámpavilágával együtt eltűnt.

Béldi elhagyva rejtekét, utána lopózék az eltűntnek s a bűzös fagyalbokrot félre hárítva, az alatt egy elpusztult akna-nyílásra akadt, mely félig el volt lepve omladék-kövekkel. Benézett: egy hosszú, szűk folyosót látta maga előtt, melynek egyik oldala egyenesre, másik góth ívre volt alkotva, melynek sötét távolában egy távozó lámpacsillám látszott vezérfényül mindig tovább haladni.

Ez egy régi bánya kereszt-folyosója volt, melyet egyenesen szokás fűrni egyik hegyoldaltól a másikig, melyen az aknákból a vizeket vezetik le. E folyosót még a római coloniák vésték, látszottak mindenütt a hajdani bányászat nyomai, a kalapács és véső dolgozása.

Ez volt tehát az átjárás a rejtélyes völgybe.

Dávid elszántan hágtott le a barlangnyílásba s óvatosan, fegyverét kezében tartva sietett a távozó világ után, melyet olykor a vivő alakja eltakart, ki a háta mögött maradt sötétségben nem vehete észre, hogy valaki utána jött.

Egyszer azonban egészen eltűnt a vezérvilág. Hihetőleg a folyosónak valamely kanyarodásánál veszett az el, s Dávid egészen sötétben maradt. Fekete, átláthatlan sötétben, melyben alakot nem lehet kivenni. Kezeivel tapogatózva haladt most előre, gyakran térdig ért a földalatti víz, melynek zuhogó folyamában kellett gázolnia s néha valami sikló lusta hideg testre talált lépni, mi tán valamely undok földalatti csúszó lehetett, melyet a sötétben nem vehete észre. A lég oly meleg volt itt a föld gyomrában, hogy szinte fulladozott tőle. Így haladt lépésről-lépésre, minden perczen várhatva, hogy észre nem vett akna torkolatába talál lelépni s örökre ott vész el.

Hosszas vergődés után a kétségbeejtő sötétben végre egy mellék folyosóra akadt, melynek legvégén homályos fényfoltként világita be a külvilág sáppadt éji derengése. A föld felett mégis világosabb az éjszaka, mint a föld alatt.

E sáppadt fény felé indulva, nem sokára végét érte a

hosszú bányatunnelnek s hasonló keskeny omladékos bokorbenőtte nyíláson, mint milyenen bejött, kibújva, a rejtett völgyben lelé magát.

A hold épen délponton állt az égen. Minden tárgy kétes fényű kísértetvilágban tűnik fel: mik nappal holt sötét tömegek, most élő halálfehér alakoknak látszanak; a völgyet körülvevő vad, haragos arcú sziklaóriások, mik a csillagokon túl látszanak emelkedni; egyes kiszáradt leveltelen fák szétnyúlt karjaikkal, a hófehér levelű nyárfabokrok az erdőben s fölöttük a haragos zöldbe burkolt fenyők, mint fehér tündérleányok sötét varázslók lábainál.

A tengerszem tükrében a hold fénye és hattyúk úsztak. A levegőben a denevér és az éji fecske bolygott síró repüléssel.

A tóparton állt egy régi épület, fakó dűledéke; tán azon kéjpalota lehete ez, mit Marcus Coluber római praetor építtetett, hova rablott kincseit s hölgyeit elrejté, midőn még Pannonia római szolgatartomány volt, s melynek kedvéért roppant fáradsággal és költséggel bányafolyosót fúratott át a hegyen, melyben kénkövön és arsenicumon kívül semmi ásvány nem találtak. A hely neve volt: «Ad labores montis caprae.»

E romot benőtték a vad bokrok, hulló köveiből egy kis hajlék épült mellette, mely fehér egyszerű falával oly festői ellentétben áll a roppant elfakult romok pusztuló dűledékeivel.

E kis ház körül ember-magasságú kerítés van rakva ragasztalanul egymásra halmozott kövekből, melynek tetején erdei tövisből van kötözve koszorú a bejuthatás nehezítéseül. A kapu szegekkel van beverve, alatta nagy lyuk, mely egy nagy fekete medvének szokott ki- s bejáró nyílása lenni, mely a házat őrzi, s jelenleg a kapu előtt ül és széles talpát nyalja s szörnyen unatkozik.

A bányafolyosótól keskeny kanyargó ösvény vezet az erdőn át a kised házhoz, melyen nagy kerülőt kell tenni hozzájuthatásáig, a közbeeső mélység miatt; noha a ház a

folyosó nyílásától alig van hatvan lépésnyire. Látszanak nyomai, hogy e folyosó torkolatát amaz omladékokkal hajdan hid kötö össze, de elpusztult s most az erdön át kell hozzá kerülni hosszú, csavargós gyalogúton.

E gyalogúton egy fekete szikár férfi halad. Azon férfi, ki után Dávid jött.

Dávid jól megjegyzé magának az utat, melyen az ember eltávozott, s figyelmét a házra fordítva, egy bokor rejtekébe leült.

A mint így merengve nézte a titkos házat, melyben ismeretlen fatuma volt zárva, megnyílt a hold fényében annak egy ablaka s egy hölgy tekintte ki rajta, kinek arcán a távolság s az éjféli derüje miatt csak annyit leheté ki-venni, hogy igen halovány.

A halovány hölgy tenyerébe hajtá arcát, s nézett föl sokáig a holdba. Azután hirtelen összeborzadt, kezével mintha el akart volna magától valamit taszítani, . . . s ismét visszavonta magát, s az ablakot nyitva feledé.

Rövid idő múlva reszketeg, mesés fájdalmú hangon kezdé ott benn énekelni, oly különös háborgó éneket: «fehér a hold, fehér a hó; — benéz a hold az ablakon, — ne nézz reá szép gyermekem, — beléd szeret s elvisz magával, — fehér leendsz, mint az a hold! — A nap minden este meghal. — A hold, a megholt napnak lelke, mely éjjel feljön a sirból, együtt jár a halottakkal, s kísérti az ébren levőt. — Ne nézz bele szép gyermekem, a hold a holtakat szereti, a kit megszeret, haloványyná teszi s elviszi magával.» . . .

Mi neve azon érzésnek, midőn rég, rég elmúlt, elfeledt idők emlékét egy újra hallott hang ismét megmozdantja szivünkben? mintha egy perczre visszazállana a lélek az évtizedek óta temetett halottba s az fölnyitná szemét, egyet sóhajtva megfordulna koporsójában, s ismét behunyná szemét, hogy tovább aludjék.

Dávid félálomban érzé magát e hang, ez ének után. Tán valaha álmában, tán születése előtt, vagy tán bölcsője

fölött hallá e dalt? de hallania kelle, mert oly ismerős volt előtte még az ének áriája is.

Tovább hangzék . . . «üvölt a házi eb — kicsukva a fergeteges éjbe: — valaki halni fog; — sikolt a halálmadár a ház orma felett, — elrepül, — újra visszaszáll, szeme fénylik a sötétben; — valaki halni fog; — fut a csillag, leesik az égről, lehull a tengerbe, elalszik; — valaki halni fog. — Sirnak a csöndes házban, nősírás, gyermeksírás hallik, az ablaktáblák csukva vannak, a léleksengetyü szól: — valaki halni fog. —»

Mindig világosabban kezde kiderülni Dávid lelkében e hangok után a sejtelem visiója. Kezde emlékezni csöndes, meleg kandallós szobára, egy halvány férfiarezra, tarka játékszerekre, miket a férfitől kapott, kinek térdén ülve regényes meséket hallgatta átült gyermekfigyelemmel, emlékezni kezde a mesék régióira, hova a férfi szavai lelkét elvezeték s az érzetekre, miket lelke akkor felfogott s mik oly hirtelen elmúltak; — a holdvilágos estékre, midőn selyemfürtű fejét egy szép nő kebelére hajtva, hallgatá annak ábrándos énekét, mely oly különös, oly mondhatlan hatású volt, — a halálmadár kiáltására odakünn s az ebek üvöltéseire s a megnyugtató kebelre, melynek ölelése alá e hangok elől gyermekfélelemmel rejté el magát s a babonás szavakra, miket e nőtől ilyenkor hallott. — Igen, igen, — e nő — az ő anyja volt! ő tudott csak ilyeneket, és kivüle senki, a dajkák nem tudták eltanulni tőle . . . Hah, egy percz alatt mindent, mindent tudott! e nő — ott a rejtett házban — az ő anyja. Világos, világos minden! . . .

Az ének újra szólt, bővösebben, rejtelmesebben, mint az előbbi, s a hang még jobban reszketett. «Fehér a hold, fehér a hó! Piros a vér, — hah! ki irt piros betűket a hóra? Gyilkos! gyilkos! gyilkos!»

E perczben a vén medve az ajtó előtt közbe ordita s az ének megszakadt; a sötét férfi az ajtó elé ért, a medve hizelegve, morogva ugrált elé, s orrát kezéhez dörzsölé.

A férfi kinyitá az ajtót, midőn, mintha a tulsó sziklafalban megütődött viszhang kiáltaná rá vissza az ének végzavát: «gyilkos!» Hátranézett, mitsem látva, belépett az ajtón s azt magára zárta, azontúl ismét néma lett az erdei hajlék.

Pedig e szót Béli kiáltotta reá.

Ez volt tehát, ki őt az idejutástól oly rejtelmes fenyegetésekkel akarta elijeszteni! ez, ki apját megölte, anyját elrabolta s ide temetkezett vele és eleven bűnével a tág sziklai sírba. Ez volt, kit ő annyi év óta hasztalan keresett s kire, hogy rátalált, a mennyországnál édesebbet érze. Boszút, halálszomjas boszút.

Ott fogja őt nyugalmai ágyában meggyilkolni.

Kezét bemártani kiömlő vérébe, s véres ujjáival írni fel homlokára a gyilkos nevet, s ha halála órájában imádkozni akarna, imádságai közé kaczagni, hogy az ég helyett a pokol hallja meg azokat.

Azonban be kellé várnia, míg a hold lemegy és sötétebb kezd lenni. Újra visszament a bányatoroklatba, ott egy sziklára leült; küzdött fejében egyik gondolat a másikkal, s mentül tovább vívott eszméivel, annál világosabb lőn előtte, hogy ez nem álom, hanem szemmel látott való.

Itt elnyomta az álom. Álmában újra azokat látta, miket ébren lelke mutatott meg neki, úgy, hogy midőn fölébredt, alig hivé, hogy aludt. Annyira azonban emlékezék, hogy álmában egyike azon verseknek, miket anyján kívül más nem szokott énekelni, eszébe jutott. «Lobog a mécs». Igen; így kezdődék azon vers.

Künn az alatt a hold alászállt, az éj utolsó része vad, zivataros lett, fergegeteg támadt, szakadt a zápor és a villámok verték az egeket hosszú tűzkigyó korbácssal. A völgy sziklái közt megszorult csattanások hangja úgy bögött, úgy ordított százszor visszakiáltva, visszamennydörögve.

Egy erdős sziklaórmon a villámlobogásnál három fenevad viaskodott, két farkas és egy medve. A farkasok kőszáli zergét ejtettek el, s ide hozták azt a zivatarban elköl-

teni, a medve rajtok ütött a prédáért s vittak mérges marakodó csatát. Ordításaik olykor túlkiálták a viszhangos mennydörgést. A két farkas a medve nyakába harapott, az pedig magához ölelte az egyiket s iszonyú torkába befalva a farkas fejét, azt agyon marczangolta, a másiknak pedig egy tenyérsapással letörte a derekát s ledobta a sziklaoromról fejtetőre, azután dühösen széttépte a rámaradt prédát, fogai csattogtak, sebei égtek, nem evett belőle, hanem ordítva visszarontott az erdőbe, melyből előjött.

A vihar lassanként elvonult a völgy torkolatából, csak néha villant már meg fehér villámfénye, minden villánásnál a fekete éjben oly fehéren tünt elő a kis néma ház s elmaradt dübörgés hallatszék utána a messze hegyek közül.

Dávid megindult boszuló útjára. Fáradalmas bolygás után a ház közelébe jutott, melynek kapuja előtt a vén medve nyújtózkodék, égő sebeit nyalogatva. Nyakára nagy szeges örv volt fűzve, minő házi ebekén szokott lenni.

A mint a házörző vad idegen szagot érzett, körülszaglált a levegőben, füleit hegyezte, négy lábra állt, orrát a földnek feszíté s haragos morgást kezdé hallatni.

A hogy Dávidot hirtelen meglátta, dühösen talpra állt, nagy, élesfogú véres száját messze felnyitotta s éles körmeit előre nyújtva, ordítva rohant az idegennek.

Dávid hirtelen félreugrott előle, egy élőfa mellé húzta magát, s midőn az ügyetlen vad ellenfele helyett a fát ölelte meg, éles vadászkését markolatig döfte szügyébe.

A leszúrt vad összehömpörödött, halálos kinsikoltás tört ki felhúzott inyei alól, még egyszer fel akart emelkedni, mondhatlan düh kifejezésével forgó szemeiben, azután erőtlően hátrahanyatlott, körmével a földet felkaparta s a fűbe harapott.

Dávid hóna alá törle véres vadászkését. — Ez is jól esik, mert ez is vér.

A kis ház ablakai mind feketék voltak, aludt benn minden élő.

Dávid oda lopódzék azon ablak alá, melyen a hölgy kinézett, átbújt a kapu alatt, s az ablakot megzörgetve, kezdé a kísértő hangján énekelni azon éneket, mely álmábar jutott eszébe, a távol zivatar dörgő accordokban kísérte félelmes énekét. — «Lobog a mécs világa, — a lélek fújja azt, — aludjál, ne nézz fel, aludjál; — zörgetik az ablakot, — a lélek zörgeti azt; — aludjál, hűnyd be szemedet, aludjál. — Sir valaki az ajtó előtt, hideg van, didereg. — Aludjál, ki ne menj, aludjál. — Szólnak hozzád, nevedet mondják, hívnak, aludjál, ne félj, aludjál. — Van neked jó anyád, rejtsd keblére arcodat, szépet fogsz álmodni, nem bánt a kísértet, aludjál, aludjál!»

E dalt hallá ő oly sokszor anyjától; e dalban akará magát megismertetni.

— Ki van itt? hangzék az ablakon belől lassú női szózat.

— Én vagyok itt, Béldi Dávid, fia azon Béldi Dávidnak, kit éjjel megöltek, s nejét elrabolták. . .

Elfojtott sikoltás hangzék benn a házban.

Percz mulva az ajtó felnyílt, egy nő nyitotta azt fel, fehér öltözetben, gyertyával kezében, reszketett minden tagja, szemei ragyogtak.

— Anyám, édes anyám, rebegé Dávid, a 15 év óta keresett nőt karjába szoritva, s összecsókolá őt, arcát és kezét. Megtaláltalak végre.

— Te vagy az! rebegé a nő, az ifju arcát vad örömmel nézve, igen, igen, te vagy, ugyanezen arc, mely apádé volt, ugyanezen termet, e hang, e homlok, e kezek, mind, mind az övé, ki iszonyúan meggyilkoltatott, s kit soha nem feledtem el, ki miatt az Isten elvette eszemet, de te visszahoztad azt nekem. Hogy jöttél ide? Csitt, csitt, a gyilkos itt van, téged is meg találna ölni, mint apádat megölte, lassan beszélj.

Érte jöttem! s akarom, hogy meghallja, a mit mondok, mert az halálitélete leend. Az ég és a pokol véráldozatát kéri.

— Igaz, igaz; az ő órájának is ütni kelle, 15 évig nem húztam volna végig az életet, ha azon remény nem biztatott volna, hogy őt meghalni lássam.

— Nem szeretted őt soha?

— Gyűlöltem örökké.

— Nem fogsz irtózni, ha vérét ömleni látod?

— Akarom látni. Apádat megölte s véres kezeinek undok ölelését kelle túrnóm, csókját éreznem annak, ki férjemet szemem láttára megölte; anyja voltam egy gyilkos gyermekének, ki fiamtól elrabolt; de meg tudtam volna neki bocsájtani. Egy szép kis leányom volt, szöke mint egy angyal, mikor a gyermek 12 éves volt, elvette azt tőlem s egyedül hagyott az emberlaktalan magányban. — Három év múlva jött csak vissza — egyedül. Kérdém tőle: hol van a leány? ő azt felelé: nincs! Nincs? úgy legyen számodra irgalom az isten előtt!

. . . . Mindenemet elvevé ez ember. . . .

S ezzel megfogta fia kezét az asszony s bevitte őt a házba. Minden csendes volt ott. A legelső szobában mélyen alvó álmhörgeése hallék. A nő oda vezette fiát, félre hajtá az ágy függönyeit, s a gyertyával az alvóra világíta.

— Jól megnézd, ne félj tőle. Nincs ez arczon az ember-szeretetnek egyetlen vonása sem, mely könyörületre birjon. Minden redőben egy hideg ördög ül, mely Istent és embereket gúnyol. Nézd: mint ránczolja homlokát álmában, keble mint piheg, — így alszik a rossz lelkiismeret: nyitott ajakkal, elszorult szemekkel, kezei most is fojtogatnak valamit. Ne hagyd, hogy felébredjen, vagy ha félsz vérétől, add nekem a kést: eddig sem tudom, mi tartóztatott, hogy álmában szívébe nem vertem azt?

— Álmában? Nem! Álmában meggyilkolni gyáva-ság volna, — előbb fölébresztem, bele akarok látni szemibe.

— Csitt, csitt! ne azt; szemei igaznak s elveszik erődöt, oltsd el a gyertyát; úgy öld meg, vagy szemeivel fog megátkozni. Takard le fejét lepellel.

Dühösen ugrék Dávid az alvó gyilkosra s balkezevel torkát ragadta meg, jobbával a kést emelte reá.

Rémülten ébredt fel az, két kezével megkapta a fojtogató markot, s a boszuló arcát meglátva, kétségbeeső kiáltást hallatott, azután vánkosa alá nyult s mielőtt Dávid észrevehette volna, egy vékony tört rántott onnan elő és megsúrta vele, mire az elereszté torkát s fegyveres kezét akarta elkapni.

A nő, midőn fiát vérzeni látta, oda szökött a küzdők közé s fia ellenfelének kezét megragadta erős szorítással, s a tört kifacsarta markából; a leküzdött ajkán kétségbeesett sikoltás tört ki, s a nő kezére meleg vér fecscsent, férjének gyilkosa halálosan meg volt sebesítve. De fia is vérzett.

— Siess anyám, nyögé Dávid, nézd az én vérem is folyik, menj a bányauregén át a nyárfaerdőig, ott van a sziklaormon kisdéd fehér hajlék, benne lakik nőm és kis gyermekem. Mondd meg nekik, hogy én is meghalok.

— Nem, fiam, te nem halsz meg, hisz sebed oly kicsiny. Az Isten nem mérheti rám ennyi szenvedés után még a te halálodat is; de nődet felkeresem, el kell téged innen vitetnünk, itt nem maradhatsz, ez átkozott helyen. A nyárfaerdőn túl, mondád!

— Igen, igen, siess, oh én fázni kezdek. — Csókold meg őket helyettem is, talán sohasem látjuk egymást többé! . . .

— Nem, nem! te élni fogsz, élni fogsz értem. Ide hozom nődet és fiadat, az ő csókja meg fog gyógyítani. Sietek, sietek!

A nő elfutott. Dávid befogta vérhullató sebét, — tántorgott, szédülni kezdte, mereven nézett a haldokló ember hályogosodó szemei közé, azután melléje rogyott s úgy tetszék, mintha eszméletét kezdené veszteni.

Úgy rémlék előtte, mintha a haldokló ember oda mászna hozzá s szánó mosolylyal nézne szeme közé és ezt mondaná oly hangon, melyet már hallott életében: boldog-

talán! Az a nő, ki neked anyád, feleségednek is anyja, mert nőd az a kis szőke leány, a kit emlegetett, s kinek apja én vagyok, testvére és férje te magad. — Boldogtalan! Te anyádat nődhöz küldéd; hogy fognak ezek majd egymásra ismerni! Boldogtalan! Jobb lett volna nem jönöd utánam.

Dávid úgy hívé, hogy mindezt hallja; kiáltani akart, de nyelve le volt kötve, mozdulni akart és nem tudott, úgy érzé, mintha a holt ember lábai előtt feküdnék.

Végre fölszakította álmnyomta szemeit. De a halott most is az ágyon feküdt, szája és szemei pedig csukva voltak. Semmi nesz messze és közel.

Ekkor erős forró láz állta el tagjait s magán kívül feküdt ott hosszú, senkitől nem számlált időig. Tán több napokig, tán egész hétig.

Midőn felébredett, rendkívül el volt gyengülve, alig tudott mozdulni. Mellette a halottnak nagy szaga volt már, nyilván nagy időnek kelle elmulni azon borzalmas éj óta.

És senki sem jött őt ápolni, senki a holtat eltemetni az egész idő alatt. Fejében még zúgott az érthetlen gondolat-ár. Kiáltani akart, de nem volt hangja. Fel akart állani és tagjai összeroskadtak alatta.

Ekkor megrémlék előtte a visióbani halott nyilvánítása. Jéghideg borzadály futotta el minden idegeit. Ez új lázas erőt adott kimerült tagjainak. — Nem, nem lehet! kiáltá teljes hitében annak, mit maga előtt tagad s tántorogva kirohant a házból.

Elvánszorgott kinos sietséggel laktanyájához, a rémület sarkantyúzta fellázított lelkét. Haza ért, a ház nyitva volt — és üres. A kalitban a madarak éhen elveszve heverték, a kandallóban a hideg hamu maradt, a böcső üres volt, a gyermekruha elszórva, rendetlenül fel volt dülva minden. Senki, senki a háznál, minden üres volt és elhagyott.

— Igaz, igaz, rebege s megsemmisülve rogyott össze kűszöbén.

E küszöbön most az erdő virágai teremnek.

S gyakran lát a babonás képzelet holdvilágos éjszakákon fehér női alakokat, kik vijjongva kergetik egymást az erdő fái között, az egyik ölében kis gyermeket visz, a másik késsel fut utána. Ha sokáig hallgatná az ember sikoltásaikat, megőrülne bele. A pór keresztet vet magára, ha látja, s lassú hangon súgja nejének: nézd, azon asszony leke, ki férjének testvére volt. — Minden lélek dicséri az Istent!

S túl a sziklákon, túl a tengereken, a boldog Hyppona vadregényes omladékainál, honnan a tavasz jő, hová a vándor madár megy, tán most is él a sirórzó remete, ezüst szakálla hull, a virág nyílik e sirhalmokon, az olajfa mindinkább beteli az ezüst övet, s az ős népkirály mindig közelebb látja az időt, mely neki testvérét, gyermekének anyját újra megmutatja

Mi hát a bűn és mi az erény?

Miért erény az, mi két zonával idább halálos vérfertőzet?

Miért szent az amott, ki itt örült és elátkozott?

Hogy lehet egy eszmében együtt pokol és menyország, üdv és elkárhozás?

Itt, itt adj világot emberi ész, vagy törpülj le önműveid előtt.

SOLIMÁN ÁLMA.

I.

A szultánnak örömnépe volt.

Egyik diadalhír a másikat érte. Szárazról és tengerekről, a világ mind a négy része felől győztesen tértek vissza az ozman hadseregek.

A föld leghatalmasabb királyai hajoltak meg a félhold hatalmától s követeik meghódoló ajándékkal várakoztak a magas kapu előtt.

Egész Stambul visszhangzott a diadalkiáltástól, a muezzim szava helyett új meg új örömhír kiáltotta meg az órákat. A nép betöltötte az utcákat, a nők tarka csoportokban ültek ki a házak tetőire, a gyermekek felmásztak a házak mellé ültetett platánokra s riadozva zúgták szakadatlanul Solimán nevét.

Az Aja-Sofia templomától egész a Solimanje-mecsetig hosszú kettős sort képezének a felállított janicsárok ezüsttől csillogó rendei; a közbeeső út hosszan be volt vonva a legdrágább persa szőnyegekkel.

A két mecset között állt Mahmud siremléke, zöld és fehér corynthis márványoszlopokból emelve, melynek aranyozott rácsozatán keresztül a thúja és cyprus sötétzöld bokrai s a rózsza és jázmin eleven virági kandikáltak elő.

Átellenben e ragyogó, keleties siremlékkal állt egy szomorúbb épület: elevenek sírja, — a statusbörtön, melynek szűk ablakhasadékain halavány holteleven arcok sápadoztak ki a napvilágra.

Minden ember ujjongott, örült, remélt, a pór nép pénzszórásra gondolt, a katona sokszorozott zsoldra, a papok új templomokra, a hivatalnokok előléptetésre és a foglyok szabadulásra.

Az idő gyönyörű volt. Kelő nap, keleti égen; egy elmúlt éjszakai eső után a cyprusok illata ülte el a levegőt, az arany félholdak sűrűen ragyogtak a hattyúnyakú minaretetek tetején.

Egyszerre megdördültek a serail ágyúi, hirdetve, hogy a szultán megindult a diadalmenetre, a bömbölő hangokat sokszorosán adták vissza a távol hegyormok és a közel népjajkai. A harsogó tábori zene mindig közelebb, közelebb jött, kísérve egy szakadatlan üdvözlő ordítástól, mely nyomról-nyomra támadt, a hol a szultán végig haladt.

Az egész roppant város élni látszék, a régi omladozott palotákon, mik a görög császárok idejéből maradtak meg s a körülök halmozott apró faépületek tetőin tarka néptömeg lebegtette hosszú kendőit, a sötétkék Bosporus

árbocterdeje, a csonka szobrok, mik a házak körül fölmeredeztek, a három összefont kigyó szobra a Hebdomon palota mellett, a sírkertek s a legtávolabb hegyek is ujjongó, tolongó néppel voltak megrakva, csak az Aja-Sofia mutatott sötét, élettelen képet óriási kúptetejével, és a még sötétebb börtön.

A zaj, az üdvkiáltás, a tábori zene mindig közelebről hangzott, — egy pillanatra elcsendesült, midőn a szultán a Sofia-templomhoz érve, ott lováról leszállt s ajtatoskodni betért a mecsetbe. Azután ismét újra kezdődék a zaj és tolongás. Jött a végeláthatlan menet; elől a csatákból megtért katonaság, mindennemű phantasticus fegyverzeiteikkel; itt fényesre csiszolt paizsok, középen kiálló törhegygyel, gömbölyű sisakok, szeges buzogányok, amott turbános nép, lengő kócsagtollal, gyöngyökkel rakott forgók, bogláros övek, görbe kardok; majd czirkasz-lovasság pikkely-pánczélokban, tegezettel, puzdrával, hosszú, villogó hegyű dárdákkal s tekenős paizszsal, arany szegekkel kiverve; ismét puskás hadak, nehéz ezüsttel vert hosszú löfegyverekkel, fejükön vörös fez, hosszú kék czafranggal; majd a testőr spahik, selyemmel hímzett keleties öltönyükben, arab méneiken, fegyvereik markolatja smaragd- és rubinttól ragyog; utánok a tábori zenészek, csodás alakzatú rézkürtjeikkel, dobjaikkal, csengetyűikkel s mind e tarka csoport között a felül lengő koszorúzott lófarkak, félholdak és színes lobogók.

A katonaság után jöttek a hadi zsákmánnyal megrakott tevék csoportjai, szerezsen fiuktól vezetve. A felhalmozott drága edények, ragyogó boglárók és fegyverek egymásra hányt tömegében három kirabolt ország kincseit lehetne szemlélni.

A nép még kísérte szemeivel a feltollazott és csöngetyűzött dromedárok sorait, midőn ismét új jelenet vonta magára a figyelmet.

Két roppant elefánt közelgett, ormányaikban palmaágat tartva, s a hátukon vitt biborral és keleti shavlokkal be-

aggatott tornyocskákból két csausz hányt arany- és ezüst-pénzt tele marokkal a tolongó nép közé.

A pénzdarabokon czivódókat majdan a diadalszekerek dörgése választá szét, mik négy fehér lótól vonatva, a harezban elfoglalt zászlókat hozták; utánuk jöttek a bajadérek, karsú tánczosnők, piros rózsával koszorúzva, eszményi öltözetekben, miknek habkönnyű kelméje oly át látszó, mintha ködből volna szöve; szökdelő lábaik alig látszanak a földet érinteni, míg a csengetyüs dobok, miket fejük fölött összeütnek, úgy összhangzanak szemeik vad villanásával.

Utánok jött az imámok és dervisek hosszú bús csoportozata, vezetve a fő ulemától, csodás tagjártatásokkal s még csodásabb énekléssel.

Végre jött maga a szultán, vezéreitől környezve.

Fejedelmi öltönye himezeten Persia kimerítette művészetét, ragyogott turbánján és fegyverzetén rubin és gyémánt, de semmi sem volt rajta oly fejedelmi, mint hosszú hófehér szakállá és semmi sem ragyogott úgy rajta, mint villogó tűszemei. Előtte vitte egy főcsausz hófehér paripán a próféta zászlóját.

A körüle lovagló basák kelet minden pompájában ragyogtak, csupán egy volt mindannyi közt egyszerű vas fegyveröltözetben, semmi gyémánt, semmi kashmir rajta; egy délczeg daliás férfi, ki a szultán jobbán lovagolt, — Ibrahim, a nagyvezér.

A szultánt riadó örömkialtással fogadta a mozlim nép, mindenütt a merre járt, s a «Solimán!» kiáltás közt sűrűn lehet hallani e nevet is: «Ibrahim!»

A szultánt követték háreme kedvencz hölgyei, a Kislar-Agától vezetve, a ki utálatos fekete vén ember volt s valamivel kevesebb, mint férfi.

A hölgyek mind aranyozott palankinban vitettek, legelől egymás mellett a Sultana-Valideh, a szultán anyja, s a Sultana-Aseki, Solimán kedvencz neje, utánuk a többi hölgyek, a szultán nejei és leányai, mind valami fényes

ragyogó fátyollal leterítve, mely úgy tünt fel arcaikon, mintha félig átlátszó arannyal volnának fedezve.

A menet után újra az előbbi sorozat ismétlé magát, dervisek, almék, diadalszekerek, pénztszórok és tarka fegyveres nép.

A mint Solimán Mahmud siremlékéhez ért, ott megállt, feltárita annak aranyozott rácskapuit. Intésére nyolcz fekete rabszolga félrehárita a cypruslombokat, mik a szőnyegekkel terített mausoleumot elfedék, másik nyolcz egy nagy márványlapot emelt fel egy rejtett mélység nyílásáról s ekkor egy arany-csapot megfordítva, a mély üregből roppant vizoszlop lövellt föl, szivárványszíneket vetve körül a rásütő naptól. Egy szökőkút volt az, melylyel Solimán népeit meglepé; a legnagyobb jótékonyág kelet forró éghajlata alatt.

A meglepett nép kitörő üdvkiáltással fogadá a szultán kegyét, ki ekkor balra fordulva, hol a sötét épület állott, inte a tömlöcztartóknak, azok föltárták a csikorgó kapukat s a börtön szomorú lakóit megszabadítva lánczaiktól, kibocsáták mind a tomboló tömeg közé, az élő napvilágra.

Az üdvkiáltás még egyszer oly magas lön. Solimán tovább lovagolt, szemei még jobban ragyogtak, mint egyébkor. Egy köny ragyogását lelete bennök látni.

A Solimanje-mecsethez érkeve a szultán, leszállt lováról, leterítetté szőnyegét, leborult imádkozni, melyet buzgóan végezve, megtörle kezével arcát, meghajtá magát jobbra és balra a két láthatlan angyalt üdvözölve, kik török hit szerint az imádkozó mellett kétfelül állanak, s azzal átadta az ulemának és imámoknak az új templomot, melyet akkor építettett, márvánnyal és mozaikkal kirakva s arabeskekkel kifestve.

Minél tovább ment, az örömkialtás annál jobban nőtt. A nép, mely az elszórt pénzt fölszedé, s az új szökőkút kristályvizét izlelte, a foglyok, kik börtönükből kiszabadultak; s a papok, kik új templomot kaptak, mely pompában s a Korán mondatai nagyszerűségében, mik fekete már-

ványra aranybetűkkel voltak vésve, még az Aja-Sofiát is fölülmulta, és a katonák, önmaguk látásától ittasak, nem szüntek meg Solimán nevét visszhangoztatni. Az erkélyekről hulló koszorúk zápora borítá útját s a hölgyek illatos víz harmatát hinték le rá.

Itt jutott vissza a serailba, melynek ajtai bezáródtak a tömeg előtt, csupán a szultán kíséretét, papjait és hárem-hölgyeit bocsátva keresztül, míg a nép a kapun kívül maradt, új örömhirt várva az erkélyen megjelenendő kiáltótól.

A diván gyöngyházzal kirakott termében trónja párnájára ülve, maga elé szólítá Solimán országa legfőbb embereit, s egyenkint mindeniket külön megajándékozá s magasabb hivatalra emelte. A hírnök minden új kinevezést trombitaharsogás mellett adott tudtul a népnek, s a nép harsogó kiáltásban adá tudtul öröme nagyságát.

Mindenki beteljesülve látta vágyait. E nap örömnapp volt mindenkinek, mely a legmerészebb reményeket gyümölcsözőkké tette.

Csupán egy volt még hátra, ki jutalmát el nem vevé: Ibrahim.

Öt hagyta legutoljára Solimán.

Mindenki feszülten leste, mi tisztelet várható arra, a ki már a legnagyobbat elérte, a mit a szultáni koronán alúl birni lehet s midőn a szultán maga elé szólítá Ibrahimot, mindenünnen irigy szemek tekintének felé, óhajtva, hogy hulljon le az, a mi már magasabbra nem mehet.

A szultán szeretetteljes arcczal tekintte Ibrahimra.

— Országom nagyjai közt legnagyobb vagy, Ibrahim, szólt a nagyvezérhez, im én téged még nagyobbá teszek. — Ime összegyült agák, bégek, basák, padisahk és imámok, hajoljatok meg Ibrahim előtt; én öt fiammá fogadom, ki divánom vánkosán jobb felől fog mellettem ülni. Hírnök, kiáltsd ki a népnek, hogy Solimán Ibrahimot fiává nevezte ki.

A nép őrjöngő örömkialtása megreszketteté a palotát, s a divánba gyült országnagyok mellükön keresztbevetett

karokkal hajoltak meg Ibrahim előtt, ki szomorúan sóhajtva fel s szemeit a földre szegé.

— És, hogy ne csupán név szerint légy fiammá fogadva Ibrahim, ime lépj e rostélyzathoz és nyisd fel azt.

Az agák szöktek Ibrahimot megelőzni a szolgálattételben. Solimán intésével visszatéríté őket: «egyedül Ibrahimot illeti annak felnyitása», monda.

Ibrahim oda lépett a rostélyhoz, felnyitá azt, a rostélyon túli nehéz selyemfüggöny kétfelé vált s a rejtekből egy csodaszép hölgy lépett elő, egy karcsú eszményi alak, rózsaszínű kaftánkában, oly lenge, oly ætheri, hogy az ember szinte fél, hogy eltörik az öleléstől.

Ibrahim a fátyolon keresztül is megismeré a kedves szép gyermeket; gyakran látta őt meleg nyári estéken asszonyaival a Hellesponton hajókázni s nem egy szerelmes szót váltott már vele titokban.

— Ahidalla! rebege, reszketve szerelem- s meglepetéstől.

— Ő leányom, ki által fiam leendsz, monda a szultán gyöngéden, s a divanjához járuló gyermek arczáról föllebbenté a könnyű fátyolt.

Ah, minő szépséget takart föl akkor! Ez arcz az ezer-egyéjszakai tündérek egyikére emlékeztetett, kik hivatva voltak az embereket örültekké tenni a gyönyör által. Ibrahim térdére rogyott, úgy fogadta keblére az imádott hajadont, s a körülállók arczain egy gondolat volt olvasható; e gondolat: hogy Ibrahimnak meg kell halni.

Ennyi gyönyör, ennyi dicsőítés több volt, mint elég arra, hogy életével bünhödjék érte, a ki azt elfogadta.

Solimán nem látott örömkönyeitől, Ibrahimot szerelme tette vakká, de a nő szemei mindig ébren vannak, midőn szerelme tárgyát veszély fenyegeti.

A szultán összecsókolá kedvenc gyermekét s ölébe ültetve, hizelgő hangon monda neki: «kérj tőlem a mit tudsz, e perczben, ha országom felét kérended is, megadom».

Ahidalla apja térdeihez borult s reszkető hangon szólt:

— Atyám, hatalmas szultán, mindent adtál nekem, a mi e földön boldoggá tehet, nincs mit kívánnom egyéb, mint hogy e boldogságom tartós legyen. Azért igérd meg nekem azt és esküdjél meg reá, hogy férjemet, Ibrahimot, akárki és akármit mondjon is egykor felőle, soha megöletni nem fogod.

— Mi jut eszedbe ez órában, leány?! kiálta fel Solimán elszörnyedő arczczal.

— Ne légy irántam baragos, oh atyám. Én tudom, hogy a nap, miután delet ért, aláfelé megy. Sokszor láttam palotádban ismerős boldog arczokat, mik jó kedved napvilágában ragyogtak; hallottam másik éjjel bevarrott zsákokat nehéz terheikkel a tengerbe hullani s a boldog kegyenczetket nem láttam azontul körüled. Nénéim egyikét nem rég Ajasz basának adtad nőül, a ki első volt kegyenczeid között, nem rég Ajasz basa a magyarok által megveretett, s azóta néném sűrű gyászruhát visel, s ha férjét kérdik tőle, könyez. Oh atyám, veszélyes ott lakni, hol a villámok teremnek. Te nekem kértél hagytál országaidból, én nem kérek tőled egyebet, mint hogy ne öld meg azt az embert, kit most fiadnak fogadtál s kit legjobban szeretsz.

Solimán elkomorult; tekintete az alatt, míg leánya beszélt, néma szemrehányással járt végig udvarnokain, kiknek örök cselszövényük egymás közül a legnagyobbakat megbuktatni, annyi áldozatot juttatott eszébe. Ahidalla leborultatyja ruhájának szegélyét csókolni, Solimán pedig inte az ulemának, hogy hozza elő az Alkoránt.

Az ulema lassú léptekkel közeledék a szultánhoz, a néhez, zöldborítékú szent könyvet hozva két kezében, hosszú sovány arczán semmi vonás sem változott, úgy nyujtá a Koránt Solimán elé.

A szultán fölkel, jobb kezét a Koránra tevé, baljával leánya kezét fogta meg. Az udvarnagyok leborultak a földre, homlokaikkal a padozatot érintve, s azon helyzetben maradva, míg a szultán esküvék, hogy Ibrahimot, a míg ő élni fog, bármi következék az idők folytán,

soha meg nem fogja öletni és megöletni nem engedi; azután Ibrahimhoz lépett, megölelte, megcsókolá, s maga mellé ülteté jobb felől, míg Ahidalla lábainál foglalt helyet.

Az udvaroncok még egyszer lehajták magukat a földre, után mormogva :

«La illah, il Allah!»

Künn a tomboló néptömeg «Solimán és Ibrahim» neveit üvölté kicsapongó örömeiben.

II.

A szultánnak rossz napja volt.

Egyik gyász hír a másikat érte. Kisded várak, apró hadseregek álltak ellent roppant hadainak, összetörték vezéreit, megsemmisíték terveit. A Zrinyiek maroknyi hada egy egész országot védett óriási hadereje ellen, a tengeren Dória János verte szét hajóhadaít, majd itt, majd amott lettek vezérei árulókka, szövetségesei, vazalljai pártot ütöttek ellene.

A szultán haragra volt gerjedve, s haragját népein tölté, egy nap alatt kiüríté minden börtönt s másnap újra megtölteté azokat, a halál minden nemei segítének pusztító haragjának.

Az emberek elbújtak házaikba, a Besestán bezáratott, az ápoló házaktól kiűzettek a koldusok, helyt adandók a sebesülteknek; jaj volt annak, ki a szultán szeme elé került, sohasem volt bizonyos, hogy egy visszatetsző mocszánásért nem fog-e megöletni?

Nagy, kemény böjt volt kihirdetve az egész országra, a templómok előtt a dervishek szakállukkal söprék a földet, ordítva: Allah, allah, Illeha Mahomed, rasul allah usár!! Stambul utczáin járt a búcsújáró gyászmenet, zsákba öltözött papok, megtépett szakállal, mentek legelől, egy óriási ravatalt emelve vállaikon, mely eltört kardokkal és kézívekkel volt tetézve, nyomukban jött a hadsereg, vérrel feeskendett ruhákban, sirva és Allaht ordítva, s korbács-

csal verve hátukat, utánuk a harcban elesettek üres lovait vezették halálra ítélt keresztyén rabok, kik közül minden száz lépésnyire egyet megöltek. Jöttek azután a janicsárok, övig mezetlenül, derekaik tövissel körülövezve, vállaikon a harcban elesett vezérek koporsóit hozták, kiáltozva: «Allah, Jeri, Muffa, Ai!» Tovább hangzott a szomorú ijesztő gyászzene, a posztóval bevont dobok, s a sikoltó tilinkók, miknek hangja a gyermeksiráshoz hasonlít; itt egyszerre arczra borult az egész nép: oly látvány következék, melyet nem volt szabad látni a pór nép szemének, kétfelől kivont karddal mentek a csauszok, a ki föltekint, annak fejét rögtön elütendök; középen ment harmincz basa, mezitláb; összekötött kezeikben egy-egy tevéfarkat hordva, fejeik vérbemártott kendővel körültekergetve és a basák között jött a nagyvezér egy sánta öszvéren, feje vérbemártott kék kendővel becsavarva, szakálla hamuval hintve, egyik kezében hozta a «veszély zászlóját», a másik kezében egy nádszál volt, melyvel saját fejét verve kiáltozta: «Affät millei Zaffai!» Körül ordított, sirt a nép s a port csókolta fel a földről. Végre jött két elefánt, szürke lepellel bevonva, melynek háтарól apró réz aspereket szórtak a nép közé; — befejezte az iszonyú jelenetet az örjöngő dervishek csoportja, kik szédítő keringéssel orditák: «Allah Buffaj! Allah Mitrei Chrestinnai! Oh!» s mezetlen testüket éles késekkel szurdalák, hogy a vér köröskörül fecskendett róluk. Így járt a gyászmenet templomról templomra.*

Végre rettenetes átkot esküdött a szultán, hogy azt, ki még egy gonosz hirt tudtára merészlend adni, a város legmagasabb hegyén húzatja karóba.

Az udvaroncok reszkettek és hallgatának.

Ekkor jött a híre: hogy Gritti, a szultán legkedvesebb megbizottja, ki alkudozás végett küldetett a portától, Erdélyben a magyarok által fiastul együtt lenyakazattott.

* Cserei Mihály: Erdély története.

Az eseményt lehetetlen volt elhallgatni, s ki legyen oly merész, hogy megmondja azt a haragjában beteg szultánnak?

A sápadt, sovány ulema volt az, ki elébe lépett. Solimán megöelő tekintettel pillanta rá fekhelyéről.

— Mi baj megint? Rossz hirt ne mondj, ha élni szeretsz. A hallgatás arany.

— Meghajtom fejemet előtted, kegyelmes úr, tiéd az. Semmi sem jó, semmi sem rossz a nap alatt. Allah előre végze el mindent s tőle rossz nem jöhet. Most hozatott hírül, hogy küldötted és megbizottad Gritti — a magyarok által megöletett.

A szultán felorditva szökött fel fekhelyéről, szemei vérben és tűzben forogtak.

— Ulema! te tréfálsz a halállal, hogy e hirt szemembe mered mondani!

— Nem uram, te a rossz hír mondójára itéltél halált, az enyim nem az. Gritti nek jó volt meghalni, mert áruló volt ellened.

— Nem hiszem.

— Magának akarta ő Erdélyt és Magyarországot s szövetekezett, hogy téged trónodról letaszítson.

— Holtat rágalmazol, ulema! — Kivel szövetekezhetett volna? — Kinek van a világ fejedelmei közt elég hatalma engemet trónomon csak meg is ingatni?

— Annak, kit magad tettél ily hatalmassá.

— Nem értelek, — nevezd meg. Allahra! Holtakat akarok ma csinálni.

— Nevét ki nem mondom, kegyelmes úr, mert lehet, hogy azt rossz hírnek vennéd, hanem ime olvasd e leveleket, mik Gritti irományai közt találtattak, s magad add tudtul a gonosz hirt magadnak.

A szultán kezébe vette a leveleket, s végig futott rajtok tekintetével. Arca elhalaványult, az iratok kihullottak reszkető kezéből.

— Ibrahim! rebegé, kezét forró homlokára csapva;

«Ibrahim!» hörgé újra s arczát divánja vánkosai közé rejté.

— Ő volt az, — ő az, viszonya az ulema, ezért tért vissza a persa hadból parancsod ellenére.

Solimán hörögve takarta el könyes arczát, mintha egy halálra sebzett oroszán sirna.

Azután fölemelé fejét s egyszerre hideggé vált arczczal fordula az ulemához.

— Megesküvém, ugymonda, hogy éltében nem fogom és nem engedem őt megöletni.

— Úgy volt, kegyelmes úr, az Alkoránra esküvél.

— S az Alkorán szent könyv.

— Valóban az. E szent könyvre esküvél, hogy a míg élsz, nem öleted meg őt; de e szent könyvben írva van e mondat: «a ki aluszik, az nem él». Tehát ölesd meg őt mikor alszol. Így nem éltében öleted meg őt, mert a Korán azt mondja: «a ki aluszik, nem él».

— Te monád, szólt a szultán s elbocsátá az ulemát.

Este eljött hozzá leánya Ahidalla, gyöngéd mandolinzenével üzve az ősz apa gondját. Solimán sokaig mulatott vele, kérdezősködött gyermekéről, megcsókolta homlokát s jó éjt kívánva neki, elbocsátá őt férjéhez.

Azután kioltottak minden mécset a serailban, bezárták a kapukat, jeléül: hogy a szultán lefeküdt.

Az ulema ott örködött hálóterme ajtajában; s mikor a muezzim az éjfél énekelte, belépett a szobába, megtudandó, ha alszik-e a szultán?

— Ébren vagyok, szólt Solimán, meglátva a belépőt. Az ulema ismét csendesen visszahúzódott.

Mikor a muezzim a második órát énekelte éjfél után, ismét belépett az ulema. A szultán mégis ébren volt.

Az éj vége felé fordult már, a kakasok elkezdtek szólani, az ulema beüté fejét a szönyegen. «Nem alszom!» hangzék elébe.

Már a hajnal látszott derülni. Az ulema fáradtan ült le a küszöbön és elaludt; nemsokára valaki felrázta ál-

mából, felrezzent. A szultán állt előtte egészen felöltözöködve.

— Te aludtál el, nem én.

Solimán egész éjjel le nem hunyta szemeit.

Másnap a sors úgy hozta magával, hogy az egész napot családjá körében töltse. Ahidalla, ki még most is kedvence volt, oda ült apja ölébe s ősz szakállát czirógatva, játszadozott vele. Ibrahim még most is legdélecegebb, legderekabb volt mindazok között, a kik ott körüle jártak. Solimán úgy szeretett volna nekik valamit megmondani, csak egy intő suttogást, hogy távozzanak e helyről, menjenek, hol rájuk nem lehet találni, de az ulema ott állt mindig háta mögött s őrzé minden szavát, minden arczvonását.

És ismét eljött az est. Az ulema ott virrasztott a szultán hálószobája küszöbén. És ismét hiába. Solimán egész éjjel nem tudott elaludni.

A harmadik éj első felét ismét ébren látta lefolyni a szultán, még hallotta a muezzim dudolásának első szavait, de már az utolsókat nem, akkorra elnyomta az álom.

És álmodott.

Leánya Ahidalla rohant oda fekhelyéhez, kétségbeesett tekintettel, tépett ruhával, szétszórt hajfürtökkel.

— Mit akarsz? kérdé az álomlátási képtől.

— Ibrahimot meggyilkolják a te parancsodra! És te nekem megesküvél, hogy nem fogod őt megöletni.

— Bolond vagy. Ibrahim itt ül jobbomon. Ülj ölébe, esőkold meg. Látod, hogy él.

A szultán álmodott s künn hálószobája előtt a testőrök egy halavány nőt tartóztattak fel, ki oda akart hozzá rohanni. — «A nagy úr aluszik», mondának neki.

S a szultán újra álmodott.

Ismét ott volt előtte Ahidalla, összekulcsolt kezekkel veté magát lábaihoz sikoltva: «Ibrahim ártatlan, hazugul rágalmaztatott, ne gyilkold meg őt.»

— Nem hal meg, monda a szultán, nem hittem, a mit

mondtak ellene; — ha igaz volt, megbocsátom neki, eredj haza és légy nyugodt.

S másodsor is elüzték a testőrök az alvó szultán ajtajától rimánkodó leányát, legkedvesebb kegyenczét, a szerencsétlen Ahidallát.

És újra álmodott a szultán.

Holthalaványan jött elébe Ahidalla, hozta az Alkoránt, fehér ujjával rámutatott: «megesküvél» rebegé alig hallhatóan.

A szultán borúsán felelt.

— Jól tudom, távozzál előlem. Férjed bűnös, de megesküvém, hogy nem öletem meg. Hagyjátok el sietve országomat. Menjetez Palesztinába. Rejtsétek el magatokat; te pedig légy boldog, gondolj reám és szeress.

És látta azután, mint ültek lovaikra Ibrahim és Ahidalla. Siessetek! siessetek! kiálta utánuk, a porfelleg elnyelte alakjaikat, lovaik dobogása elhangzott, hajóra ültek, a hajó elvált a parttól, a szél kifeszíté vitorláit, a távol elnyelte alakját.

— Allah nagy! sóhajtá a szultán megkönnyebbült lélekkel, ők meg vannak szabadítva.

E perczben harmadszor üzték el az örök Ahidallát, ki szétszórt hajjal, tépett öltönyben, kétségbeesve erőszakolta a bemenetelt atyja hálóteremébe. «A nagy úr alszik», mondanak neki.

— Allah nagy! Én megmentettem őket, monda az álmodó szultán.

E perczben lépett hálóteremébe az ulema, egy szőnyeggel letakart ezüst tálat hozva kezében.

A szultán felébredt. «Mi az?» kérdé felriadva fekhelyéről.

Az ulema feltakarta a szőnyeget; az ezüst tálról egy véres, halavány fő bámult holt szemekkel a szultánra.

— Ibrahim! hörgé eliszonyodva Solimán s visszarogyott fekhelyére.*

* Mambrius Rosæus.

A LÁTHATLAN CSILLAG.

A mult években egy öreg angol kereskedővel jöttem ismeretségbe, ki ifjabb éveiben, mint tiszt, az angoloknak Akbár Schah elleneivel folytatott pártfogoló harcaiban részt vőn s a katonai pályát ott kapott sebei következtében hagyta el, később úgy lett kereskedő.

A következő történetet tőle hallottam elbeszéltetni.

A természetes és természetfölötti események csodás összefüggése valami regeszerű, mythologiai szint ad e történetnek, a benne uralkodó csillag- és szellemalakok bűbajos fény és árnyékul lengik körül a történet folyamát, csodás, fölfoghatlan uralkodó befolyást gyakorolva a különben természetes eseményekre; a rég megholtak és az örökké élők vándor-árnyképei sejtelmesen bolyongnak az élő alakok között, néhol emberi lényekkel kötnek rokonságot, azokat pokoli magasságra emelve magukkal, s az emberi lélek üldöző tagadása elől tömegestül a szentírás sorai közé hátrálva, melyek lételt adtak nekik, a midőn anathemát mondtak rájuk.

Az események azonban megtörténtek nálok nélkül is. A kik a sors vakságában hisznek, kitörölhetik az alakok jelenlétét az események közül, s akkor egy rendes, kalandos eseményt fognak látni benne, minő emberek között szokott előfordulni.

Mister Drayson, az említett kereskedő ugyan komolyan állítá, hogy az általa elmondottak egy akkori hadi bulletinben is meg vannak említve s a főbb körülmények egy, az akkori hadjárat eseményeit tárgyazó hadi folyóiratban, mint lett dolog, híven följegyezve.

I. A SAUL-TEMPLOM.

Még a mostani hindostani fejedelem öse, első Akbár hívta az angolokat segédül külellenségei ellen. Minden oldalról szorongatva volt; egyfelől a mysorei rajah, Hider Ali verte szét seregeit, másfelől a szomszéd nomád népek jöttek elő hegyeik közül; pusztítva, dúlva nyomultak birodalma belsejébe, Delhit elfoglalák, s kétszáz millió guinéere menő kárt tettek az országnak. Ily helyzetben nem volt mit tennie, mint magát Anglia karjai közé vetni. Az angolok védelme alatt ismét erősbülni kezdte a birodalom, s bárha önállóságából sokat elvesztett, de külellenségeitől megszabadult. A nomád népek visszavonultak ismét bejárhatlan hegyeik közé, Hindukush és Himmelaya vad bérczei tán újabb századokra elrejték őket, a Sind és Ganges partjain a vándorfajok kecskebőr-sátrai helyét elfoglalák a britt kereskedelmi társulatok bureaui.

Csupán egy faj tartotta ki legmakacsabbul a harcztot. Mikor már a többinek hirtelen mulni kezdett, ezek még akkor is elő-előtörték a laktalan pusztákból, a Salamon-hegy havas bérczei közül, gyalog, lóháton, olykor ördöngös bércecsónakaikon, mikkel a hegyek közül eredő Indus-folyam kataraktáin is tudtak hajókázni; rohantak előre sebesen, nyomában a jöttüket megelőző rémhírnek; ölték, a ki halandó volt, rabolták, a mi szemöknek megtetszett, s ha észre vették, hogy valahol komolyabb készülétek vannak ellenök, ismét oly hirtelen eltűntek, mint jövének.

Betöréseik mindig sűrűbbek, mindig alkalmatlanabbak kezdtek lenni, a nép pusztá nevök előtt reszketett, volt is oka rá; a hol ök egyszer végig vonultak, azon a folton még a föld sem termett esztendőig.

Ezek voltak az afghanok.

Mikor én a keletindiai hadsereghez jöttem, még akkor is réme, insége voltak a hozzájuk közel lakóknak.

Egyszer azonban egy indigó-telepítvényt találtak megrohanni, mely a Blackfort-ház tulajdona volt; a telepítvény helyén nem maradt egy élő fa, egy zöld növény, egy evert karó, egy felismerhető emberi holttest, nemcsak megölve, lerombolva, hanem a szó teljes értelmében semmivé volt téve minden. Csak az elébb elfutott szomszédok hozták hírül, hogy ott az afghanok jártak.

Ezt többé elnézni nem lehetett. Mig a vad szomszédok csak a falvak fölégetéseire szoritkoztak, addig senki sem gondolkozott mulatságaik megzavarásáról; hanem a Blackfort-ház már egyszer a legtekintélyesebb gyárházak egyike volt Angliában s az ezen elkövetett injuriát megtorlatlan hagyni nem lehet.

Rögtön egy tekintélyes hadesapat indított el Calcuttából a Hindukush felé, négy zászlónalj vadász, négy osztály lovas karabinier; egy lovas ágyúüteg és egy röppentyütelep kíséretében, melyhez egy század utász volt mellékelve. Ez utásszázadnál voltam én főhadnagy.

Egész a Malhavi határhegyekig legkisebb ellentállásra sem akadtunk, itt-ott találtunk csupán feldúlt, leégett falvakat, levágott erdőket, mik az afghanok itt jártáról tévének tanuságot.

Az erdő bevágása nekik sajátos védelmi rendszerök szokott lenni; ha üldöztetnek, félig befűrészelik a fák derekait, a hol az út végetlen kiterjedésü erdőkön visk keresztül s mikor üldözőik a veszélyes helyre érnek, a szélső fákat neki döntik a többieknek s azok egymásra zuhanva, gyakran embert és lovat ott temetnek.

Ily jelenetnek mindjárt a legelső napokban voltam tanuja; mielőtt egy afghant láttunk volna, az előttünk vonuló karabinier osztály előlovasait egy pillanat alatt összehörte a halomra zuhanó erdő. E jelenethez képest egy mina felvettetése csak szinpadi tréfa. A fák irtózatos roppanással hullottak egymásra, a nőttön növekedő harsogást csak egy iszonyú kiáltás multa felül, a közbeszorult vadállatok és madarak halálordítása, s a másik pillanatban,

mintha a forgószél ragadná fel magával, egész fellege a menekvő madaraknak támadt elő az erdő romjaiból, saját egybegyült ijedt kiáltásával töltve be a levegőt.

Szerencsénkre a lovas osztály nem volt még benn az erdőben, csupán az előre küldött két ör lovag veszett oda; hanem az utat felfogó fatörzsökkel még másnap is volt bajunk s utóbb is csak ágyütegünk hátrahagyásával hatoltunk rajta keresztül.

A brigade-vezér, sir Browding, semmi akadály által sem hagyva magát visszariasztani, parancsot adott másnap a tovább nyomulásra.

Dél tájon elértünk a Hindukush hegyek aljáig, melyeknek czédruserdeiből vágatva rohan elő az aranyhomokos Sepra folyam. A távolban meglátszottak a Salamon-hegy csúcsai, melyek örök hóval lepve, e hegyláncz legmagasabb részét képezik.

Ez már az afghanok tartománya. Útközben több üres falura bukkantunk, melyekből jöttünk hírére minden élő lélek kiköltözött. Nem találtunk egyebet az agyagból vert üres kalyibáknál.

Hanem láttunk néha előttünk egyes, vad kinézésű lovakat, nagy, magas, hegyes süvegekkel, viczkándozó lovakon, egy-egy perczre előtűnni az erdőből s ismét sebesen visszanyargalni, rendesen oly távolban, hogy löni nem lehetett rájuk.

A lovakok mindig sűrűbben, mindig közelebb tünedeztek elő s a velünk hozott malayok, kiket kémekül eresztünk előre, hírül hozák, hogy a Sepra tulsó partján nagy csoportban várnak ránk az afghanok, átkelésünket megátolandók.

A kérdéses hely közelébe érve, a gyalogezredek a folyam innenső partját ellepő chinabokrok közé lönek elhelyezve, a röppentyütelep egy dombra fölállítatott, s míg egy ezred vadász esatárlánczban nyomult a folyam felé, a lovasság nagy része a folyam mentében fölfelé vonult, a folyam sekélyesebb részén keresztül az ellenség háta mögé kerülendő.

A legelső röppentyűre, mely a tulsó part bokrai közé röpült, egy percz alatt megelevenültek azok. Száz meg száz alak, mely eddig rejtve volt: gyalog és lovas, ugrált elő a part mögül, a bokrok, a sziklák rejtekéből, s rohant összezavarodva a távolabb erdőnek, egy lövést, egy kardcsapást sem kísértve meg.

Mi azt hívők, hogy könnyű szerrel legyőztük az átkelés akadályait s rögtön hidat vertünk a sebes folyamon összekötözött bambustörzsökökből, melyen gyalogságunk legkisebb zavar nélkül kezdett keresztülvonulni.

Alig valánk azonban felényire a tulsó parton, midőn egy mindenünnen hangzó pokoli ordításra, köröskörül az erdéből töméntelen vad, sátánalakú nép rohant elő, az átkelt csapatokat minden oldalról túlnyomó tömegekben támadva meg.

Nem első csata volt ez, melyben részt vevék, de félelmeőbb ellenség szemébe nem néztem soha. Ezek a szilaj fekete alakok viczkándozó lovaikon, sötét arcaik homályából, melyek csaknem egészen be voltak nálók növeszénfekete szakállal, nyugtalan, eles, vadállati szemek villogtak elő, feketén, mint az éjszaka. Öltözetük is oly vad, oly rendkívüli volt, mintha az emberek nemzeti szokást csináltak volna abból, hogy kinézésök irtózatossá legyen, s ha szólani hallotta az ember, mintha dæmonok beszédét hallaná; minden, a mit az ember álmaiban látott, regékben hallott elmondani, rémségest, csodálatost, földfölöttit és földalattit, eszébe jutott e szavakra, miknek kiejtése alighasonlított emberi nyelvhez.

Csapataink rögtön tömegeket formáltak s kemény sor-tűzeléssel fogadák megtámadóikat.

A déchargeok azonban, mintha csak élettelen árnyékok közé lettek volna löve, legkisebb hatást sem idéztek elő a támadókban; lovaikra lehasalva nyargaltak felénk, úgy, hogy csak fölemelt fejeik látszának elő, villogó szemeikkel; körülszökellték négyszögeinket, pokoli vérszomjú gúnycaczagás közt, nevetve és beszélve hozzánk azokat a vad,

ijesztő szavakat, a mik nem emberi nyelv és emberi fül számára látszának alkotva lenni.

Katonáink szuronyszegezve várták be a rohamot, mielőtt azonban összecsaphattak volna, egy vadállati bögéshez hasonló kürtrivalgás szólalt meg az erdéből, támadóink megdöbbenve látszának rá figyelni s azzal irtózatossá hahota, kecskemekegés és hiénanyivás hangjai közt megfordultak s hánykolódva, viczkádozva apró kusza lovaikon visszaesörtettek az erdőbe.

Percz múlva hallható volt oldalvást lovascsapataink trombitahangja, melyeknek átkelése okozá elleneink gyors visszavonulását, hátralévő gyalogságunk gyorsan átkelt a túlpartra, néhány röppentyű süvöltött még a rohanók után a banaánfák labirinthos sűrűjébe, azután csatarendben vonultunk előre az afghanok nyomában. Lovagaink egyszer-egyszer utólérték őket, a köztök támadt verekedés azonban alig tartott néhány pillanattig: úgy látszék, mintha nem tartották volna még magukat elég erősöknek velünk nyílt csatát elfogadni.

Naplementig üldöztük őket be a hegyek közé; a legvégső pont, melyet elértünk, egy a hegyoldalba épített pusztai épület volt, a velünk volt malayok állítása szerint a Saul temploma.

Csodás, sajátzerű rom, nem olyan, mint más romok szoktak lenni, össze-vissza düledezve. Ez épen, egészen állt, mintha csak félbe volna hagyva, s ezredévek után arra várna, hogy valaki folytassa. Az épülethez a legkeményebb anyagok vannak használva, színes porphyr és fekete bazalt, miken az idők foga egy csorbát sem ejte, a sima lapok lazurja még folyvást tükörfényes, csupán oda, hol egyik kő a másikat éri, ültetett a vadon természet százados aloe- s óriási cactus-töviseket.

Az építészeti modor is, mely ez épület stíljét elvadija, oly szokatlan, oly kiválólag merész, minőt sehol másutt emberi kezek művein nem találni: a vakmerő boltozatok, az óriás architrab, melynek több mint ezer mázsás bazalt-

oszlopát a legbámulatosabb eröművek által lehete csak a levegőbe fölemelve úgy keresztbe fektetni, a hogy az mind e mai napig látható, mindez arra mutat, hogy itt valaha magasabb, erősebb, hatalmasabb lények éltek, mint minők most, lett légyen azok neve dæmon, vagy ember.

A nagyszerű rom oldalához egy kis sárból rakott galyiba van ragasztva, mint valami fecskéfészek, gúnytanújelül annak, mennyivel kisebb helyen megfér testben és szellemenben a mostani ivadék, mint titáni ősei, kik helyt adtak neki.

E helyen túl a beközelgő alkony miatt nem lehete mennünk; éji szállásra tehát odább levonultunk egy tisztás térre, mely a sűrű erdő között csupán batatákkal és törpekeleti szilvabokrokkal levén benöve, tábori állomásra alkalmas helynek látszék. A Saul-templom több ezer lépésnyire maradt el előttünk, a keleti csillagok alkonyfényénél óriási formákban előtűnve, a mellé nőtt pálmák úgy lengtek falai közt távolból, mint aszú fűszálak.

II. AZ ÖRDÖG IVADÉKA.

A takarodóra lovasságunk is visszatért az üldözésből; én és tisztársaim egy terebély kenyérfa alatt ütöttünk sátort, csak egy hiányzott még közülünk, legjobb barátaink egyike, Davidson.

Már épen keresésére akartunk indulni, midőn az örök egyike hírül adá, hogy a Saul-templom felől látja őt nem épen sietve erre felé jönni.

Mindenki fiatal, heves vérű fiúnak ismerte őt, azt hívők, hogy az ellenséget kergeté mind ez ideig.

Társaink egyike figyelmezteté őt, hogy az ily magányos üldözéseknél könnyen ott hagyhatja az ember a fejét.

— A fejemet épen nem, viszonzá Davidson mosolyogva, hanem a szivemet, úgy látszik, hogy aligha el nem veszítém. Mindnyájan kérdőleg tekinték rá.

— Hát vettétek észre azt a kis fecskefészket, annak az idomtalan épületnek az oldalához tapasztva? Ugy-e nem? Én is csak visszafelé jöttünkben kezdtem rá figyelmes lenni. Itt valaki el lehet rejtve, gondolám, s lovamról leszállva, befeszítém az ajtót. Képzeltétek meglepetésemet. A kunyhó lakójában afghan ellenség helyett egy királyi vadat találtam.

— Tigris?

— Nem, egy szép leányt.

— Áh, áh!

— Egyedül volt, soha csodásabb alak szemébe nem néztem. Magas, karsú, mint az antilope, arcz- és bőrszine az itteni nők szennyes színétől elütőleg hasonló volt az aranyhoz, vállaitól kezdve egész csipőig fődetlen volt: minden tagja fényes és gömbölyű, mintha érzeből lett volna öntve; azon alul hosszú hófehér gyapotöltöny folyt le sarkáig, festői redőkben tapadva természetéhez. Mind ez elég lehet arra, hogy egy fiatal ember agyát fölgyújtsa; de ha arczába tekintek, azon különös, földöntúli kifejezésű arczba, melynek aranyszínen egyszer-egyszer keresztül-lövelt az indulathajtotta vér rózsapirja, a vékony metszésű hallgatag ajkakra s a hosszúkás, félig zárt szemekbe, melyek szempilláin keresztül valami idegen tűz, valami pokolbeli fluidum látszott ereimbe átszivárogni, akkor a szerelmi hevülést valami bódult, önérzéstelen őrzöngés váltá fel bennem. Leigézve állottam előtte. Érzém, hogy megbüvöl és nem tudtam ellene állani.

— Én azzal segitendék magamon helyzetemben, hogy átöleltem volna, szólt közbe Smith, egy meglehetősen cynikus tüzértiszt, kinek haja már őszbe kezdett csavarodni.

— Tettem. De azt bántam meg leginkább. E csodás, elasticus bársonysima test érintésére egyszerre oly erővel szökelt föl minden vér agyam felé, hogy én, mint a gutaütött, lélekzetfogyottan rogytam térdeimre a leány lábaihoz, kezeimmel öltönyébe kapaszkodva. Ekkor néhány

szót szolt hozzám azon a vad, idegen nyelven, a mit az afghanok beszélnek, mintha valami sírból fölkelte lélek szavait hallottam volna. Lázás borzongás futott végig; még egyszer félve, iszonyodva tekinték a csodás arcra, melynek arany színével oly szokatlan igézzel ellentézetten a rózsapiros ajk, a tüzlövellő szemek s a tkeresekbe font hosszú aczéléfnyű hajzat. Beteges-lázasan, égő főfájással, hideglelős vérforgással léptem ki kunyhójából s azon perczen minden bajom elmúlt, nem hagyva egyéb utóérzést hátra, mint azt az emésztő vágyódást, melynél kezdődik. Kedvem lett volna újra visszamenni, midőn harmadszor hallám a takarodót s fölébredt bennem a katona, kit a kötelesség hív. Szeretném, ha nem mentem volna oda soha.

— Nagyon heves a fiatal ember, veté közbe a vén tüzértiszt.

— De az igaz, szólalt meg egy vén katona közülünk, egy eszmét kapva meg Davidson beszédéből, hogy az a nyelv, a mit ezek az emberek beszélnek, alig hasonlít valamihez, a mi emberi, és ha az a leány is azon nyelvet beszélt, úgy nem csodálom fiatal barátunk megrendülését; én vén ember vagyok s mégis oly saját hatással volt rám minden szavok.

— Pedig én szeretném nyelvöket ismerni s nagy kár, hogy nem ismerem, szolt közbe szivara hegyét elharapva s kiköpve Smith. Hogy majd ha egyet-egyet elfogunk közülök, megtudhassuk, hova rejtette el kincseit. Te talán érted a nyelvöket, Meliah? Micsoda? Hát emberi nyelv-e az, vagy állaté, vagy ördögé?

E kérdés egy vén malayehoz volt intézve, ki seregünknek vezetőül szolgált. Az afghanok feleségét, gyermekét megölték, tehát biznunk lehetett benne.

A malaye fölkelte a megszólításra ültéből s oda jött közénk.

— Önök helyesen találgatták, monda végig simítva nagy hosszú szakállát, az afghanok nyelve a gonoszlelkek nyelve.

Többen gúnyosan kezdtek kaczagni.

— Ha egy biblia volna önöknél, utána nézhetnének, hogy igaz-e az, a mit mondani fogok?

— Nálam van, mondám. Nálunk skótoknál divatozó puritán szokásból soha sem indultam hadba, a nélkül, hogy egy kis, nonpareille betűkkel nyomtatott bibliát magammal ne hozzak, most is zsebemben volt. Kérdém a malayet, hogy mit akar benne kikerestetni?

— Saul királyt, ki ezt a templomot építteté.

— Ezt itt előttünk?

— A gonosz lelkekkel. Oh, ne tessék nevetni. Önök szentírása világosan mondja, hogy Saul király régi ismeretségben volt a földalattival. Gyakran eljárt hozzá az úrnak gonoszlelke, a pokolbeli fejedelem, Asasiel, a mikor Saul reszketve, láztól gyötörve ült királyi székében, a dárdat kezében tartva, míg az ördög beszélt hozzá. Ilyenkor hivatá magához Dávidot, ki trónja zsámolyára ülve, verte a lantot, szent énekléssel hallotta a gonosz lelket a király elöl, ki irtóztató szavakat hallott a lelkét háborító szellem szájából, szavakat, mik lelkéhez tapadtak, mik elöl lehetetlen volt füleit elrejtienie, miket lehetetlen volt elfelednie. Ilyenkor arra biztatá az ördög, hogy azon dárdával, mit a király örvénylő féltében kezébe ragadott, legkedvesebb emberét, fogadott fiát, a szent énekest verje keresztül. A király irtózott e gondolattól. Minden érzéke föllázadt ellene, és az ördög mégis kényszeríté őt; az izzadság csurgott homlokáról, szemei elhomályosultak a küzdelemben, fogait csikorgatá, és ajka tajtékot vert s kétszer hajítá az ördögtől kinzatva dárdáját az énekes felé. A fegyver mindig kikerülte Dávidot s mellette fűrődött a falba Nemde, így van az irásban, uraim?

— Igen, Meliah, csak folytasd.

— Egyszer elhagyta az Isten a királyt, a próféta megátkozá s azontúl Asasielnek lön fölötte korlátlan uralkodása. Ez kényszeríté őt, hogy Dávidot hegyeken, országokon túl üllözve kergesse. Az ördög tudta jól, hogy ez

ember lesz egykor az Isten legnagyobb magasztalója, s kényszeríté Sault, elfeledve hajdani ellenségeit, egész hatalmát ez egyetlen ember ellen fordítani, ki neki nem vétett, sőt szerette s kétszer adta tanújelét annak, hogy megölhette volna a királyt és nem tevé.

E lélek megtanítá a királyt saját nyelvére, azon nyelvre, melyet ott alant beszélnek, a király megismerteté ezt két-tővel fiai közül; ezek voltak Izbózech és Mefibózech, a király legkisebb gyermekei.

Asasiel, látva a jövendőben ama pompás templomot emelkedni, mit Dávid utóda építendett az egek istenének, biztatá, gyötré Sault, hogy építsen egy roppant templomot Astarothnak, mely név alatt tisztelék a vad népek a földalatti Istent.

Saul nem mert hozzá fogni, félt, hogy az építők kitalálják titkát az épület alakjából; ekkor Asasiel maga hozott neki építőket — az álvilágból.

Fekete, szökdelő alakok, vad, sötét arczokkal, s villogó nyugtalan tűzszemekkel jefentek meg a földön, kik mind valami csodálatos, emberéktől érthetetlen nyelven beszéltek, s csak Saulnak tartoztak engedelmességni. Ő és fiai érték e nyelvet.

Egy napon hirül vevé Saul, hogy ellenségei táborba gyülekeztek ellene, ő is összegyűjté seregeit. Két, egymással szomszéd város falai alatt szállott táborba a két ellenséges sereg, a városok nevei nem jutnak már eszembe.

— Sünem és Gilbona, mondám én, rá akadva a bibliában az érintett helyre.

— Úgy van, folytatá a malaye. Saul meglátta ellenei táborát, először életében rettent meg az ütközet előtt, az Isten lelke, ki a bátorságot adja, eltávozott tőle. Nem nyughatott, tudni akarta a leendő harez kimenetelét. Ingadozni kezdé Isten és ördög között, szeretett volna menekülni innen, s nem fogadtatott be amott, kérdezé a prófétákat a jövendő sorsa felől, azok hallgatva távoztak el tőle; az Urim, Tummim néma maradt kérdésére, az Isten nem

jelent meg álomlátásai között. El volt hagyatva az égiektől, vissza kellett fordulni a földalattiakhoz

Csodálkozva tekinték a malayera.

— Olvastad te a bibliát valaha ? kérdém tőle.

— Sohasem ; a mit mondok, hagyományul tudom, hanem hallottam, hogy a ti szent könyveitek is bizonyosságot tesznek róla A király nem nyughatott, ismerni akará sorsát, s miután prófétái nem adtak feleletet, a varázslókhöz folyamodott. Uralkodása elején vallásos buzgalommal üldözé őket, s most kénytelen volt azokat fölkeresni, kik előle elrejtöztek. Egy asszony élt Endorban, egy vén boszorkány, azt látogatta meg Saul, késő éjjel s álruhában : felszólítá, hogy kérdezze meg a sirok lelkeit, a holnap jövendője felől. Az asszony vonakodott, félt az ördöngösökre szabott büntetéstől ; Saul azonban esküvel és ígéretekkel rávevé, hogy idézze magára a jövendők tudásának lelkét. Az asszony engedelmesskedett ; a mint a hívott lélek reá szállt s eltölté ereit nem emberi lények számára teremtett érzésekkel, elkezde vonaglaní, szemel forogtak, haja felborzadt, ajka elkékült látni kezde s felsikoltva rogyott Saul lábaihoz, rámutatva : «Te vagy a király! te vagy Saul.» — «Ne félj, monda a király, nem lesz bántásod, idézd előmbe a megholt próféta lelkét.» Az asszony port hinte a földre, halálüző szavakat mondott, kezeivel szétválasztá a levegőt, s ekkor sírbolti halavány fény mellett egy alak emelkedett elő, halavány, testtelen légi kép, reszketve, mintha a szél fúná lengeteg átlátszó alakját. A király nem birt rá nézni, eltakará arcát palástjába, az asszony reszketve, sikoltozva tekintte az idézett tüneményre, mely fölött hatalma volt, de melytől irtózott. «Mit látsz ? » kérdé tőle a király. — «Isteneket látok feljönni a földből.» — «Nézd meg arcaikat, minőek ? » — «Egy vén fehér ember, szólt reszketve az asszony, hosszú bő palástban.» — A király oda nézett, s borzadva ismerte meg a próféta arcát s leborult előtte a földre.

«Miért háborítál? kérdé tőle a lélek tompa enyészetes hangon. Miért hivattál elő a sírból?»

«Holnap harczom lesz elleneimmel, beszélt a király, szólj, mit tegyek? megmaradok-e?»

«Holnap te és fiaid — velem fogtok lenni», válaszolt a lélek, s visszahanyatlott a földbe.

A király csüggedten rogyott le a földre. Még azon éjjel, a mint táborába menne, kísérői rémülve vevék észre, hogy a király természetnek kettős árnyéka van, egyik hát mögött, melyet a holdvilág vet, a másik előtte, szemben a hold-sütéssel. E másik árnyék volt Asasiel. Midőn sátorába ért és magára maradt, hirtelen egy fényes alak szállt alá elébe, mintegy a sátor menyezetén keresztül, egy angyal négy szárnynyal és fényes arczezal, mely hasonlatos az olvadó aranyhoz, s kezében éles, fényes kétélű karddal.

«Én vagyok a Malach-Hamowesh, szólta a tünemény, az úrnak halálangyala, ki átadott tégedet nekem, téged és a te fiaidat és a te népedet mind. Holnap meghalsz és ketté vágatol.»

Saul kiáltva hitta Asasielt. Az nem kelhetett, a földön feküdt, mint egy árnyék, az úrnak angyala egyik lábával fejére hágott.

Percz mulva eltűnt a tünemény, Saul reszketve kérte Asasielt, hogy szabadítsa meg a haláltól.

«Életet elvennem szabad, de adnom nem», válaszolt a lélek.

«Tehát meg fogok halni?»

A lélek kivezette őt a sátor elé s fölmutatott az égre.

«Látod ott ama csillagot?» kérdé tőle.

«Egyet sem látok. Az ég sötét».

«Úgy meg fogsz halni», monda a lélek szomorúan.

«Szabadítsd meg legalább fiaimat».

«Ha templomomat fel fogják építeni, élni fognak. Hivasd őket elő, kérdezd meg tőlök, melyik lát csillagot az égen; ha lát valamelyik, az élni fog, az menjen el a Paropamisus hegyek közé, hol szolgálaim építik a templomot parancsodra,

ott készítsen egy hozzád hasonló alakot viaszból, azt ültesse a királyi székbe, hogy meg ne tudják, miszerint meghaltál és parancsoljon a te nevedben.

Saul úgy tön, mint a lélek mondá. Előhivatá fiait, kérdezé tőlük, hogy látják-e azt a csillagot az égen?

Három közülök semmit sem látott. Ezek voltak Jonathan, Abinadab és Malkisuah. Nem tudom, úgy híják-e őket a ti szentirástokban?

— Igen.

— A másik kettő látta a csillagot. Ezek voltak Izbózetth és Mefibózetth.

Másnap megütközött a király az ellenséggel. Látta elesni mind a három fiát, s vesztett csata után saját fegyverével ölte meg magát, az ellenség rátalált és elvágta fejét. Izbózetth és Mefibózetth megszabadultak.

Ezek úgy tőnek, mint apjok meghagyá, viaszból egy alakot készítenek, mely hozzá hasonlított, azt felöltöztették királynak, koronát tettek fejébe s nevében parancsolának a sötét szolgalegények fölött, kik iszonyú erőlködéssel hordának köveket kövekre az Astaroth templomához.

Egy napon azonban a fehér hangyák és méhek meglepék a szobrot s mielőtt a fiak észrevették volna, összeörlék a viaszalakot, fejét elhordák magukkal. A visszatérő dæmónok ijedten vevék észre, hogy a király fő nélkül ül trónusában s összebb-összebb roskadozva, végre egészen összedül és porrá omlik.

Rögtön szétfutottak mind. Abban hagyták az építést, a templom így maradt félbe. Az idő nem birt azóta egy követ is megmozgatni rajta. A mint egy száz mázsás követ hoztak keresztül a levegőn, azt ott ijedtökben elejték. A tudósok ráakadtak s azt mondták rá, hogy «meteor».

Izbózetthet ez eset után saját szolgálai megölték s fejét elvivék Dávidnak.

Mefibózetth pedig elbujdosott a hegyek közé néhány hívével Beerótból, s minthogy mindkét lábára sánta volt, s bajnok nem lehetett belőle, ott a tudományokra adta

magát, embereit megtanítá a dæmonok nyelvére, a bűvészetre, a csillagjóslatra; ezekből lett az afghan nemzet.

Ezek is, mint őseik, folyvást a dæmonok nyelvét beszélik, varázsolnak s az ég csillagaiból jósolják, mikor lesz jó idő harcolni. Oh, az csodás csillagászat, az övék. Itt nem egyes embereknek van külön csillagzatuk, hanem a sorsnak magának: csillaga van a szerelemnek, a hadnak, a lopásnak, a hajózásnak, csillaga minden sorsváltozatnak, s a mint az ember egyik vagy másik befolyása alá botlik, úgy változik sorsa jobbra, balra.

— Ez a hindu nekem nagyon tudálékosnak látszik, mormogá félig hozzám intézve szavait Smith.

— Azt nem kell önnek csodálni; egy országban sem foglalkozik annyi ember a theosophiával, mint Indiában, s Meliah azok közé tartozik, kik ifjabb korukban magasabb tudományos művelődésben részesültek.

— Hát te nem vagy-e ismerős a csillagzatokkal, Meliah? kérde a malayetól a vén katona; tán ismered azt a csillagot, melyet az ördög mutatott Saunak, s melyet az nem látott?

— Oh igen, felelt komolyan a hindu. Most is ott van az, és most is a harcosok szerencsecsillaga, és most is megvan az a tulajdonsága, hogy a kik a harezot túl nem élik, nem látják meg.

— Ah, ezt mutasd meg nekünk, kiáltának fel tisztjeink, tréfás kíváncsisággal. Egy ilyen csillagot szép volna nem látni.

— Szivesen, felelt komolyan a malaye, álljanak ide mellém.

Körüle álltunk. Az ég tiszta volt, a csillagok szokatlan fényben ragyogtak.

— Látják önök itt fejünk fölött azt a három második nagyságú csillagot egy vonalban, délnyugatról északkeletnek fordulva.

— Azok az Andromeda csillagai, szólt valaki közbe.

— Igen, a középső neve Mirák, a szélső Alamák . . .

Alább kelet felé a tejúthoz látszik az Algol, mely minden két éjjel fényes s másik éjjel homályos. E négy csillag között van egy kised ködfolt.

— Azt látjuk, mormogák tisztjeink mind.

— És azon ködfolt közepében van az a csillag, melyet Asasiel mutatott Saulnak.

— Ah! kiáltának fel társaim, ott semmi sincs. S nevetve fogák körül az indust. Meliah meg akart bennünket tréfálni.

A malaye eltitkolhatlan zavarral fordult hozzájuk: «És senki sem látja azt önök közül?»

— Én látom, szólt ekkor közbe egy fiatal dragonyos kapitány, kit Drumfieldnek hívtak.

Mindnyájan megdöbbenve néztünk reá.

— Az ördögbe, ne tréfáljatok, lehetetlen azt nem látni, kiálta közbe Smith hevesen. Ott van világosan és a ki nem myops, láthatja.

— Ugy-e, ön is látja? kérde Drumfield.

— Mi az? mi az? kérdezősködék a fiatal Davidson, ki eddig gondolataiba elmélyedve nem figyelt a beszéd folyamára, s most az élénkebb zajra előjött.

Megmagyarázták neki a helyet, hol a csillagnak látszani kelle s feszült várakozással lesték, mit fog észrevenni?

— Hát természetesen, hogy ott van, felelé, egy harmadrendű csillag; de igen könnyen kivehető, épen a ködfolt közepében.

Most már igazán megzavarodottan tekinték egymás szemébe, az arcok elhalaványultak; az mégis különös volt, hogy egy és ugyanazon csillagot három ember lásson és a többi nem.

Még egyszer oda tekinték, élesen benézve a ködfolt közepébe.

— Valóban, ott látszik egy csillag, mondám elbámulva; de rendkívül homályosan, alig lehet negyedrangú csillag.

— Ah ön nem jól lát! kiáltának rám minden oldalról.

— Ott nincsen semmi, kiáltának egyfelől, míg más-

résről azért támadtak rám, hogy mint tudom azt a csillagot homályosnak nézni, mikor az a legszembeötlőbb fényes.

És valóban én a leirt helyen egy kis pislogó homályos csillagot láttam.

— Ez összebeszélés! mondának többen, próbára akarják tenni hitünket. Majd megkérdezzük sir Browdingot, ő nagy astronom, könyv nélkül ismer minden apró mécszet az égen, majd ő meg fogja mondani, hogy kell-e azon helyen csillagnak lenni?

S ezzel többen társaink közül elmentek a colonelhez s kevés idő múlva diadalmas arcczal jöttek vissza. A colonel azt mondta: hogy az Andromeda ködfoltjában nincs csillag, nem is volt soha.

Társaink nevettek, bolondoztak velünk, csúfolták az öreg malayet, hogy felsült az astrologiával; mi pedig halaványan, elijedve néztünk egymás szeme közé. Míg társaink azt hitték, hogy trefálunk, mi világosan láttuk a csillagot, Smith, Davidson és Drumfield fényesnek, én magam homályosnak.

Az öreg malaye eltűnt körünkől; az örök azt mondák felőle, hogy félrement egy bokorba, ott lefeküdt és sir.

III. A CSILLAG VÉDENCZEI.

Másnap korán reggel sir Browding összehívatta a tiszteket és a vezetőket s a napi parancsokat kezdé kiosztani. Nekem előre kell mennem, az elrontott utakat helyrehozhatni, Davidson parancsot kapott a Saul-templomhoz előrségre menni, a malayok minden irányban elindítottak kémkedésre, Meliah pedig egy levelet kapott a coloneltől az afghanok vezéréhez átviendőt.

— Köszönöm, sir, szólt a hindu, visszautasítva a megbízást, erre nem vállalkozom, semmi kedvem, tevé utána halkan, de a körülállóktól hallhatólag — olyan néphez

követül menni, a ki a küldött idegeneket elevenen szokta megsütni.

— Ugy uraim, szólt a colonel kegyetlen phlegmával, önök közül kell valakinek parlamentairül átmenni. Többiek között: ön Smith, — különben sincs semmi foglalatossága, minthogy ütege elmaradt, érti is a hindu nyelvet, üljön csak lóra, s adja kézhez ezt a levelet.

Smithnek különben nagy vörös ábrázatja volt, most az egyszer nagy fehér ábrázatot kapott helyette. Szó nélkül átvette a levelet, keblébe dugta, s lóra ült. Ő jól hallotta a malaye észrevételét, s érdeemesnek sem tartotta tőlünk elbúcsúzni, oly bizonyosnak tartotta, hogy ott vesz.

— Ah uram, önnek nincs mit félnie, biztatá a malaye; ha az én hajam oly ősz volna, mint az öné, magam is neki mernék indulni; az ősz hajak ott tiszteletben vannak tartva, s ön a csillagot is látta.

Smith tréfának vette a biztatást, s bosszúsán vágta sarkantyúját lova oldalába. A heves paripa erre elkezdte böszülten ágaskodni, hánykolódni, Smith még élesebben nyomta oldalaiba a sarkantyút, mire a toporzékoló paripa egészen fölegyenesedett s egy pillanat múlva lovagjával együtt hanyatt vágta magát, s még kétszer megfordult az alá esett lovag testén, míg lábra tudott állni.

Smith szájából ömlött a vér, az oda futott orvosok azt mondták, hogy meghalt s félre vitették.

— No ennek sokat használt a csillag látása. E cynikus észrevételt hallám itt-ott ez eset után tétetni. A colonel egy másik tisztnek inte, hogy vegye át az afghanokhoz viendő levelet. E tiszt Drumfield volt, a fiatal barna dragonyos. Ennek már nem volt mit biznia az ősz hajakban, de annál inkább bátorságában, mely a veszély félelmét nem hagyta ismerni; kardját felakasztva, lovára ugrott, s bennünket büszkén üdvözölve elnyargalt.

Én magam is nemsokára elindulék az útakat javíttatni, mik készakarva lehengergetett sziklával egészen járhatatlanokká voltak téve. Az idő egész délig kellemesen hűs

volt, déltájon a forróság miatt néhány órai nyugalmat engedék embereimnek. Alig ülhetek le azonban pihenni, midőn mintha a föld okádná ki, oly hirtelen száguldtak elő minden oldalról pokoli lármával ama fekete, ijesztő alakok, hegyes fejű, kurta, viczkándo-zó lovaikon s iszonyú ordítás, hahota és mekegés között támadtak reánk.

Én azonban előre gondoskodva a védelemről, egy részét csapatomnak mindig fegyverben tartottam s most a csapat élére állva, jó közelre bevártam őket, s csak akkor adattam rájuk tüzet, midőn minden lövésnek találni kelle. A décharge nem volt hatás nélkül, mert a csapat a helyett, hogy ránk rohant volna, hirtelen félre kanyarodott s nem-sokára újabb zajukat hallók a tőlünk távolabb eső Saul-templom felől. Nyomukban mindenütt folyt a vér, de egy halott sem maradt ott; ez a faj még holtan sem esik le lováról.

Mikor félrekanyarodtak, néhány pisztolylövést tettek felénk, s ugyanakkor úgy érzem, mintha mellemet valami egy percze megütötte volna. A hogy embereimhez fordulék, valami szokatlan megdöbbenést vettem észre arczai-kon, egyike a hozzám közel állóknak oda ugrott mellém s megragadta karomat, ezen szavakkal: «Mindjárt el fog esni». S hevesen gombolta fel az öltönyt mellemen. Csak akkor vettem észre, hogy a vér egészen ellepte ruhámat s valami lélekzetfojtó szúrást kezdtem érezni mellemen. Meg voltam löve. Egy pillanat mulva összefolyt szemeim előtt a világ, lábaim ingadoztak, eszméletemet veszve lerogytam, s mire föleszméltem, már a táborban valék, s jól hallottam, midőn valaki azt mondá fölöttem: «Ez is látta tegnap a csillagot».

A mint mindinkább eszmélni kezdék, szokatlan robaj, szörnyüködés zajlott a táborban, száguldozó lovagok érkeztek az erdőből, s világosan hallám, a mit a colonel beszélt hozzájuk és azok ő hozzá.

A bennünket megtámadott afghanok tőlünk elriadva a Saul-templomi előőrökre rohantak, s azoknak nagy részét leölték.

— Hol maradt Davidson? kérde a colonel a megmenekültektől.

— Ott veszett, felelé egyik. Én magam láttam, mint szúrták fel levágott fejét egy dárda hegyére.

— Miért nem szabadítottátok meg?

— Már késő volt, közülünk is mindenki ott veszett, a ki közelebb állt.

— Ez is látta a csillagot, — hallám újra gúnyosan mondatni.

A rám jövő sebláz újabb eszméletlen állapotba helyezte, zavart alakok és eszmék rajzoltak agyamban, egyik a másikat üldözve, de jól emlékezem rá, hogy mind e zavart kép között legelevenebben láttam a vén malaye alakját, a mint kezeit hóna alá dugva, szomorúan beszélé társainak a kémekek által meghozott hírt, hogy az afghanok a hozzájuk küldött parlamentairet holnap fogják kivégezni. «Különös! suttagá az öreg hindu, pedig mind a négyen látták a csillagot, s mégis mind a négy elveszett.»

Borzadva hallám, hogy én is az elveszettek közé vagyok sorozva, de testemnek nem volt megmozdulásra való ereje többé, s a mi kevés lelkemnek megmaradt, azt is letörték az újabb lázrohamok. Csupán azt véltem még hallhatni, hogy másnapra általános támadás volt rendezve az afghanok ellen.

A mint a reggel első sugára sátoromba besütött, felébredék. Lázam elmúlt, csupán valami lankasztó bágyadság érezteté még velem, hogy meg vagyok sebesülve; a belépő tábori orvos nagyon meg volt elégedve állapotommal. «Ah hisz önnek semmi baja sincsen, monda, köszönje ön bibliájának, mit zsebében viselt, a golyó azon ment keresztül, a seb jelentéktelen, a biblia nélkül ön most igen csöndes ember volna.»

— Anyám nem hiába unszolt, hogy el ne hagyjam magamtól.

— De nemcsak ön az, a ki így helyre jött, folytatá az orvos, beszédre kapva. Az éjjel Smith, kiről azt hittük,

hogy a ló agyonzúzta, szinte magához jött, ma már beszél és minden tagját birja. Én valóban legkisebb csodálkozás jelét sem mutatnám, ha önnek másik két csillaglátó társa is föltámadna halottaiból. Szegények, jó volna biz az rájok nézve.

E pillanatban valami zaj hallatszott a sátoron kívül, valami örvendetes, csodálkozó kiáltozás. — Az orvos kinézett, s percz mulva hüledezve tért vissza: «Nem mondtam? szolt, önnek társa épen most érkezik a tanyára, épen, egészségben, mije sem hiányzik.

— Kicsoda? kérdezém, kíváncsian emelkedve föl ágyamban.

Davidson, kinek levágott fejét valamennyien látták, kik a Saul-templomtól megmenekültek.

Kíváncsi voltam őt látni, kivettem magamat a szabadba s kettős lón csodálkozásom, egyfelől Davidson pillantva meg, másfelől azt látva, hogy a sátorok mind eltűntek a térről, a tábor helyén csak gyöngye escorte maradt, mely a hátrahagyott betegeket őrzé. A főserég hajnal előtt elvult előre.

— Merre ment a parancsnok? kérdé Davidson, s egész lényegén valami izgatott, bágyasztó kimerültség volt észrevehető.

— Azt nem tudom, felelé az orvos, ma még titoktartóbb volt, mint egyébkor, nekünk azt parancsolta, hogy innen meg ne mozduljunk és seregeivel jobbra-balra eltávozott, hogy még ne is gyaníthassuk az irányt, melyet kitűzött.

— Már most merre keressem őket?

— Legokosabban teszi ön, ha itt marad, úgy is oly rosszul néz ki, mintha négy éjjel egymásután virrasztott volna.

És valóban Davidson arca tegnap óta úgy elváltozott, hogy alig leheté ráismerni. Szemei beestek, arca elsápadt, ajkai megvékonyultak, és szemei körül valami idegenszerű tüzes veresség volt észrevehető.

Leült mellém, nem birva lábain állani, alig látszott észrevenni, hogy én is beteg vagyok.

— Mi lelt? hol jártál? kérdezém tőle, kinézésén megütközve.

— Ah, az pokoli kaland volt, felelé sóhajtva, pokoli kaland. Alig hiszem, hogy valaha kigyógyuljak belőle, vagy a fejem, vagy a szívem örökre meg van rontva.

— Az Istenért, mi történt veled?

— Az a leány . . . az a leány! soha sem fogok nőre gondolhatni többet, a nélkül, hogy borzadás ne fussa át lelkemet.

— Tőle jösz?

— Isten tudja, honnét jövök? Ah barátom, nem feketék az ördögök, hanem asszonyok, szép asszonyok, az ő szemek lángjában van a pokol, a mi engem most is éget, most is emészt, gyötör.

— Ön beteg, szolt közbe az orvos.

— Meglehet, meg vagyok igézve.

— Vagy tán megmérgezte? Evett, vagy ivott ön valahol valamit?

— Semmit, semmit. Meg vagyok igézve.

— Az nem lehet; ezek a hinduk nagy tökélyre vitték a méregismeretet, nem csak ételben italban tudják azt beadni; egy érintés a homlokon, egy leülés a megmérgezett helyre, a beszívott illat képes az ő ætheri mérgeiket odább adni. Szóljon ön, hol volt, mit csinált, kivel érintkezett? Mondjon el mindent, nekem tudnom kell, mert orvosa vagyok.

Davidson két tenyerébe hajtá szenvedő fejét s reszketeg, izgékony hangon elkezdte beszélni.

— A mint a Saul templomához kiértünk, csapatomat őrhelyeire elrendezve, magam egy szolgám kíséretében körüllovaglám a tájat. Valami mondhatlanul kényszerítő érzés arra késztetett mennem a kunyhó felé, míg valami komolyabb benső szózat megdöbbentve állított meg útam-ban, eltaszítva onnan. E megdöbbentő szót akkor félelem-

nek neveztem magamban, s büszke daczczal indultam le-
küzdésére a kunyhó felé, azon katonás határozattal, hogy
a kit benne fogok találni, legyen az férfi vagy nő, vagy
ördög, mint ellenséges kémet elfogom és magammal vi-
szem. E szándékomat azonban rendkívül megzavarta azon
körülmény, miszerint a kunyhó lakóját már mintegy reám
várva találtam ajtajában, aranyszín arczán szokatlan mo-
solygás fénye piroslott, ajkai rubin hasadékán a legtisz-
tább fogak gyöngysora látszott elő, s az a tűz, mely föl-
emelt szempillái alól felém lövelt, nem volt az a leverő,
visszataszító villámfény többé, mely első találkozásunk-
kor, hanem valami édes, éltető, melegítő, eleven napvilág.
Oh minő vágyam volt e napvilágnál melegedni. Elfeledém
határozatomat, melylyel oda jövék s lovamról leugorva,
nem törődve semmivel a világon, odarogtam a csodás
lény lábaihoz, térdeit átölelve s csókjaimmal halmozva el,
a hol értem. Ő lehajolt hozzám s fölémelt, s tiszta hindu
nyelven megszólítva, hívott be magához. Szavai, kelet leg-
költőibb hangzatú nyelvén intézve hozzám, végkép elbű-
völtek; rohantam, tántorogtam utána, kezét reszkető ke-
zeim közt tartva és szeméimmel nem bírva megválni ra-
gyogó arcjától. A kunyhó hátulja, melybe vezetett, a Saul-
templom falához van ragasztva. Csak akkor vettem észre,
hogy a kunyhóból egy bejárás visz a rejtélyes épületbe s
a kunyhó maga csak a bejárás elrejtéseül van ide tapasztva.
Két hosszú földalatti folyosón és számtalan csigalépcsőn
keresztülhaladva, végre egy tágas gömbölyű terembe ért
velem, melynek csodás faragványú oszlopai, középett mind
összejöve, egy merész boltozatot képezének, minőről épi-
tésznek soha eszméje nem volt. Egyik oszlop a másikat
tartja, egyszerre kellett mind valamennyit fölállítani, mert
ha csak egy hiányzik belőle, az egész összedül; a terem
közepén valami láng égett egy üres csészében, sem kanóc, z,
sem olaj, semmi éghető anyag nem volt körülé, ott lebe-
gett a csésze fölött az üres légben.

— Naphtha lehetett az, vágott közbe az orvos.

— A terem oldalai nehéz virágos selyem és thibet függönyökkel voltak beaggatva, miknek egyike egy alacsony kerevetet látszott félig eltakarni, mely hosszú, fényes selyemszörű angora szőnyeggel volt beterítve; a leány oda futott, félrerántotta a függönyt, egy ott közel álló kis elefántesont asztalt odarántott, s mellém ülve, átkarolt, megölelt, s édes kedves hangon elkezdte kínálni előbb étkeivel, azután csókjaival. Az asztalka rakva volt izletes, zamatos keleti gyümölcsessel s metszett hegyi kristály üvegekkel, mikben narancs és rubinszín italok töltve, de én egyikből sem izleltem semmit.

— Azt ugyan jól tevél, meg voltak mérgezve bizonyosan, szólt közbe az orvos.

— De nem azért, mintha ez akkor eszembe jutott volna, hanem, mert sokkal edesebb gyönyör volt hozzám közel. A csodálatos lény kábító lehellete arcomat égeté és szemei égeték bennem a lelket; átkaroltam, magamhoz szorítám oly erővel, hogy azt hívém még kell halnia ölelésem miatt, s mentül erősebben szorítam szívemhez, arcza annál igazóbban, bájolóbban mosolygott reám, s midőn ajkaival hévvel kereső ajkaimra hirtelen lehajolt, azt hívém, az ég szakad rám, minden túlvilági gyönyöreivel. E pillanatban homlokomra tevél kezét, s ekkor úgy érzém, mintha azon ujjai, mik halántékomhoz értek, nedves helyet hagynának magok után s azon három ujj helyén még azután is valami hűsítő érzés maradt hátra.

— Az volt a méreg, mormogá az orvos magában.

— E pillanattól kezdve csak azon üdvezítő érzésre emlékezem, mely ereimben végig hullámozott, egy perczre a fölmagasult gyönyör minden érzéseimet elvevé, megszüntem látni, hallani, lelkem és testem két különvált lénynyé szakadtak, nem eszmélék magamról.

— Ez mind a méreg hatása volt.

— Midőn ismét magamhoz tértem, az emésztő élvezetláng még forralta véretem, idegzetemet kinteljes csiklandozó gyönyör reszketteté, szívem szökellt. A leány ott ült

mellettem, elbűvölő, észvesztő alakja alig volt tőlem egy lépésnyire; közelebb akartam hozzá menni, kezemet akartam utána kinyújtani, és nem tudtam megmozdulni többé.... Minden tagom, minden izem meg volt merevedve. Szólni akarék, s nem bírtam ajkamat kinyitni, le akartam hunyni szememet s az sem volt hatalmamban többé.... Tetszhalottá voltam téve.

— Mondám, hogy méreg! kiálta az orvos triumpháló hangon. Ez éghajlat csodás növényei képesekké teszik az embereket oly hihetlen hatású mérgek készítésére, miknek mi neveit sem ismerjük.

— És vérem, szivem, lelkem élt. Láttam, eszméltem és nem tudtam mozdulni. A leány pedig oly gyöngéden, oly szeliden nézett reám, hogy nem tudtam őt magamban átkozni. Ekkor úgy tetszék, mintha alattunk, a padlat alatt valami tompa zörgés, zúgás moraja jönne közelebb. A leány hirtelen felugrott a kerevetről, a szőnyeg alól egy hosszú éles yataghánt vont elő. Szemei vadul villogtak, ujjaival végig pöngető a fegyver élét, s ezzel hirtelen kirohant a teremből. Percz mulva elfojtott kiáltás hangzék kívülről neszelő füleimbe s nemsokára visszatért a leány, egy levágott főt hozva kezében.... ott künn hagyott szolgám fejét. Iszonyú erőködéssel feszítém meg idegeimet, szét akarva törni a lebilincselő igézetet; most már nem a leány után, hanem kardom után akartam kinyújtani kezeimet.... és nem tudtam megmozdulni. A leány leveté a padlatra a véres yataghánt, az angora-szőnyeggel egészen betakarta termetemet, szolgám fejét oda téve maga mellé, kardommal és tollas fővegemmel együtt. A föld alatti zörej most ismét hallatszott, de már sokkal közelebb. Percz mulva hallám a függönyöket suhogni, a terem megtelt emberekkel, hallám azokat a kárhozatos dæmoni szavakat, mik oly borzalommal tölték el a szívet. Ezek az afghanok voltak, kik egy földalatti rejtek úton jöttek ide, előcsapatom háta mögé. A leány egyik kezét és fél térdét rám tévé, oda szoríta a kerevethöz s néhány ördögi szót

mondott az afghanoknak, azok maniacus örömmordításban törtek ki erre és oda rohantak. Azt hívém, el vagyok veszve. Ekkor a leány odanyujtá nekik a levágott fejet és tollas kalapomat, azok feltették a véres főre a kalapot s azt egy dárda hegyére szúrva, ordító ujjongatással rohantak ki a teremből.

— Ah, ön ezúttal köszönettel tartozik annak a dámának, hogy megszabadítá.

— Átkom reá! Birtam volna csak magammal, nem lett volna az ő szabadítására szükségem.

— Kétlem, Davidson barátom, mert a kik a Saul-templomon túl voltak, azokból egy sem jött vissza, csak az utóörök tudtak megszabadulni.

— Az afghanok eltávoztával ismét feltakarta arczomat a leány, oda borult rám, megölelt, megcsókolt, s azután valami balzsammal megkenve szemhéjaimat, lassanként érzém, hogy tagjaim merevültsége feloldódik, szempilláim könnyedén lecsukódnak, érzem, hogy testem visszakapja mozgását s azon gondolkodtam, hogy mint fogok rögtön felugrani, s kardomat a varázsló kísértet szívébe döfni, ezt gondolám s e gondolattal elaludtam.

— Ez volt a másik méreg mithridatja — ellenmérge.

— Midőn fölébredék, ismét e gondolat jutott eszembe. Fölugrottam. A kunyhóban találtam magamat egyedül és sehol sem lelém a nyilást, mely onnan a templomba vezet. Ha a szerte elhullott holttesteket nem láttam volna, azt kelle hinnem, hogy egy évig aludtam, s álmodtam mindazt, a mi velem történt. És most úgy fáj minden tagom, idegeim érzékenyek, fejem kábult és vérem nem akar lecsöndesülni, semmivé vagyok téve.

— Nincs önnek mitől tartani, a mithridat előlte az erősebb méreg hatását s a vincetoxikont az erős ifju természet kiheveri. Hanem az, a mi a dologban legesodálatsabb: hogy ön is látta tegnap az Andromedában a csillagot s ime ön is a legvilágosabb halálveszélyből kimenekült, míg küldött társai többnyire ott vesztek. Még csak Drum-

field van hátra; ha még ezt is ép testben látnám hazatérni, csakugyan azt kellene hinnem, hogy a többiek mind el fognak veszni. Hanem ezt szegényt az afghanok mai nap alkalmasint martyrára tevék.

A doktor alig végezte beszédét, midőn az örök egy emberre kezdének kiabálni, ki az erdőből jött feléjük. Alakja egészen fehér palástba volt burkolva, s födetlen feje ősz volt, mint a galamb.

Indusul kiabáltak rá s ő tiszta angol nyelven felelt vissza, meg egy kicsinyt káromkodott is hozzá.

— Az ördögbe, a hány van, hát senki sem fog rám ismerni!

Emberek rábámultak, mindenkinek úgy tetszék, mintha látta volna valaha ezt az embert; de senki sem merte rá fogni, hogy kicsoda? Oda vezették hozzánk. A mint meglátott bennünket, örvendezve kiáltá neveinket. A doctor még habozott, de én ráismertem; «Drumfield!» kiálték rá hangosan, a mennyire sebem engedé.

Percz mulva sorra ölelte mindenki a jövevényt.

— A menyköbe, szölt az orvos, ön jól tudta magát maszkirozni.

— Micsoda maszkirozás? kérdé Drumfield.

— No ezt a fehér parókát értem a fején.

— Semmi paróka, barátom. Ez tulajdon hajam.

— Lehetetlen! még tegnap hollófekete volt.

— Tán a nagy rémület őszítette meg.

— Azt kikérem magamnak. Ilyen indulatokat nem tartok. Ez a fehér haj engem igen érdekessé fog tenni, kivált a hozzákapcsolt események miatt. Azok nem mindennapi dolgok.

Mindnyájan kértük, hogy ismertessen meg ez eseményekkel.

— Előbb adjatok rám valami ruhát. Láthatjátok, hogy úgy vagyok felöltöztetve, mint valami ó-testamentomi próféta... Meliahnak igaza volt, mikor a levelet nem akarta az afghanokhoz vinni. Még azok nem tanulták a

jus gentiumot; egyébiránt Orpheus óta, ki a pokolba ment parlamentairenek, még eddig az ördögök közül senki sem is tért vissza. Ezek a tisztelt ördögök, a mint közibök értem s a küldött levelet átadtam, egy pányvát vetettek a nyakamba, lerántottak a lovamról s mielőtt az amiensi tractatumnak a követek sérthetlenségét illető paragraphusát felolvashattam volna előttök, megkötöztek s nyalábra fogva bevíttek egy csodálatos alakú pagodába, mely oda volt építve valamelyik isten számára a legsűrűbb erdő közepébe. A pagoda közepén állt egy rézbálvány, ökör feje volt és kövér emberi termete, rendkívül hasonlított mister Snarkinshoz, az élelmezési biztosunkhoz. Homlokára zsidó betűkkel volt írva a név: Moloch. A bálvány lábainál egy asszonyság ült, a bálvány papnéja. Úgy veszem észre, hogy itt e hivatalt mind a nőnem viseli, férfinak nem szabad magát e heverő mesterségre adni.

— God-dam, ott örömet járhatnak az emberek a templomba, monda az orvos.

— Ne fészkelődjél barátom, az asszony vén volt és rút mint az éjszaka, ha ugyan láttál már zöld éjszakát, mert képe tökéletesen hasonlított színere nézve az éretlen olajbogyóhoz, megaszalva. Az asszony láttomra fölkel helyéből s oda jött hozzám, két rét görnyedve, s beszélt fölöttem mindenféle ördöngös szavakat, hadonászott száraz kezeivel fejem fölött s vissza-visszafordult bálványa felé magát meghajtani. A bálvány erre elkezdett fényleni, izzani, belülről irtózatot tüzet gerjesztettek alá, az érz vöröslött a belső tűz miatt, iszonyu fényt vetve a különben sötét terem alakjára. Száján és szemein keresztül sugárosan lövelt elő lángtalan tüzlég, nehéz, tompa bögést hallatva. Azzal még egy sereg asszony jött elő, tiz vagy tizenkettő, egyik vénebb és zöldebb mint a másik, azok elkezdtek körülem táncolni és énekelni, oly tánczot és éneket, a minőért megvesznének a balletesinálók, ha eltanulhatnák. Le-leterítették egy fekete lepedővel, azután azt megint lekapták rólam, elébem guggoltak, a számba

néztek és énekeltek; a legmulatságosabb az volt az egészben, a mint a ceremóniákból észre kezdém venni, miszerint nekem azon megtiszteltetésben kelle részesülnöm, hogy az izzó bálvány karjai közé vettessem, melynek képe már akkor oly vörös volt, mint mister Snarkinsé, mikor kisült rá, hogy lopott . . . E perczben zaj hallatszott az ajtó előtt s egy magas néember lépett be a pagodába, fölhevült arczczal járulva az áldozók elé s hevesen beszélve a jelenlévő afghanokhoz azon az irtózatos dæmoni nyelven. A vénasszonyok erre dühösen veték magokat közbe. Az újon jött néember azonban előmbe állt, elfödve amazok rohama elől. A mint a gesticulációkból kivehetém, azon támadott a vita, hogy elfogóim az utóbb jött néember szolgálatában álltak, az pedig egy másik bálvány papnéja volt, s most a két hamis isten összekapott az áldozaton. Attól tartottam, hogy megfeleznék. De nem történt úgy; az afghanok úrnőjöknek fogták pártját, a vén asszonyokat elhajigálták az útból, azok aztán neki estek bálványuknak, azt hitták, hogy tegyen igazságot, s hogy az meg sem mozgult a kedvökért, leköpködtek, eloltották alatta a tüzet.

Engem pedig felkaptak az afghanok a levegőbe s vittek úrnőjük után. Csak ekkor vettem szemügyre a néembert; magas, szép, karesú alak volt, arczzsine hasonlatos az aranyhoz, vékony ajkain, félig zárt hosszúkás szemein valami különös megragadó komolyság honolt, hosszú aczéléfnyű hajtekeresei hosszan lógtak le nyomában . . .

Davidson figyelni kezdte az elbeszélésre.

— Fején kerek ezüst korona volt négy hegyes ággal, különös ellentétben aranszín arczához, folytatá Drumfield, komolyan, hallgatagon ment elől, vivőimet vezetve föl a helyre. Mindig magasabbra, mindig közelebb a Salamon-hegy hófedett csúcsához. A növényzet lassanként gyérülni kezdett. Majd hófedett halmokhoz értünk, hol már alig tengett egy-egy törpe czedrus; végre semmi sem látszott más, mint az örök hó és jégthalmok, fehérén, ridegen. Itt egy barlanghoz vezetett bennünket a néember,

mely egy jéghegy oldalába mélyed, belül épen úgy bevonva ragyogó jégkristálylyal, mint Irlandban a Surturhule. Falak és boltozat milliárd gyémánttól látszottak ragyogni a fáklyák világa mellett.

E barlang torkából egy vízforrás buzog fel, több ölnyi magas oszlopban vetve föl magát gránit medenczéből. E fontaine vize oly forró, hogy a mit belé vetnek, rögtön megfől benne, s körös-körül mellette, a hó és jég közegett, a legbujább növényzet díszlik fel, a legritkább, csodaszép kövér levelű növények, mik csak a meleg források partjain tenyésznek, búbajos ellentétül a fehér hómezővel.

A vezető nő itt megállt, az afghanok letettek a forrás partjára s tisztelettel hajták meg magukat előtte. Kitaláltam, hogy a forrás ama másik bálvány, mely engem áldozatul kér, hihetőleg ennek forró vizébe kell vettetnem. Legalább nem látom azokat a csúf zöldképű vén asszonyokat, gondolám magamban s megnyugodtam benne.

A leány odalépett hozzám, egy fürtöt levágott hajamból, egy érczmedenczéből valami kenőcsöt véve tenyerére, azzal fejemet, alig hallható szavak mormogása közben, bedörzsölé, s azzal egy fehér lepellel tetőtől talpig letakart. Megvallom, hogy midőn sima bársony kezével hozzám ért, egészen más vágyakat érzék magamban, mint a halált.

Egy óra mulva a barlang megtelt vén és fiatal afghanokkal, a vének ép oly utálatos feketék voltak, mint a fiatalok, csak hajuk és szakálluk volt fehér. A hold besütött a barlangba. Épen holdtölte volt. A leány kiállt a középre, kezeit keblén összehajtva, meghajtá magát a hold előtt s annak foltos képére mutogatva, rövid, szakgatott tételekben valami vad hangzatú verseket mondott, miknek végén az öregek mindannyiszor nagy mekegve keltek föl ültökből, az ifjak pedig kardjaikat verték pajzsaikhoz. Tán a közelgő csatáról mondott nekik jövendőt a papnő.

Ekkor megállt a forrás craterénél, fölvette a hajfürtöt, mit fejemről levágott s a forrás cratere fölé tartotta. Né-

hány alig hallható igét mormolt, a forrás bugyogó vize szinte emberi hangokat látszott adni, a nő hangosabban szólt, hangosabban bőfögött fel a forrásvíz hangja is, s mentül jobban kiáltozott a nő, a forrás hangja annál erősebben tombolt, bőgött, harsogott, mintha két természetfölötti lény pörölne egymással egy ember lelke fölött, míg végre a nő hajfürtömet vad sikoltással veté a vízbe s balkezelével felém mutatott. Az öregek felugráltak erre, rám rohantak szörnyű ordítással, fölemeltek a földről, levették fejemről a lepelt s azon pillanatban ijedten tántorodtak vissza tőlem, s arcczal a földre borultak le előttem . . . Én nem értettem a dolgot . . . A papnő ott állt a forrás fölött, a besütő hold ezüsthényt orzott csodás aranszinű alakjára, úgy állt előttem, mint valami túlvilági lény, ki előtt önkénytelenül törtek meg térdeim. Egyet intett az öregeknek, azok föloldották kötelekeimet s a legnagyobb tisztelet kifejezéseivel vezettek ki a barlangból, felültettek egy lóra, azt ketten két felől gyalog vezették, így vittek végig a falukon, a népség mindenütt lefeküdt előttem a földre s midőn egy berek közepén egy pagodához értünk, ott letettek, megcsókoltak ruhám szegélyét s bebocsátottak az ajtón. A pagoda közepén az aranszinű hölgy várt reám, kecsesen, méltóságteljesen fogadott, mint egy királyné, kezét nyújtá elé, tiszta hindu nyelven mondva: «Szabad vagy; mehatsz, merre akarsz». Én nem tartóztathatám meg magamat, hogy az előmbe nyújtott kezet forrón meg ne csókoljam. Ah barátom, ha ezen kezet érintettétek volna.

— Érintettünk ott egyebet is, sóhajta magában Davidson.

— «Minek köszönhetem életemet?» kérdém hálateljesen a szép papnőtől. — «Hajfürteidnek», felelé s egy gömbölyű ezüst tükröt tartá elé. Csak akkor vettem észre, hogy ősz vagyok, mint a galamb. A kenőcs, melylyel fejemet bedörzsölé, megfehéríté hajamat, hogy megmentse fejemet. Se baj, hajamat megfesthetem még, a

milyenre akarom; de bőrt nem tudom, hogy festenek magamra, ha abba a forró vízbe belédugtak volna. Azért éljen az én arany színű királyném, ki engem ezüstszerűre festett!

A víg fiu megnevette beszéde végét, és mi is utána nevetünk; csak Davidson bámult hallgatagon maga elé, mintha valami képet nézne, mely csak lelke előtt látszik.

A mi nevetésünk nem tartott soká. Néhány hírmondó érkezett eltikkadtan a csatából: «Siessetek innen! kiálták, seregünk körül van véve, Colonel elestével fölbomlott a csatarend, a tisztek mind — mind elestek.»

Csak mi négyen maradtunk élve: Smith, Davidson, Drumfield és én. Magam is meg voltam sebesítve. Azért láttam tán homályosnak a csillagot? . . .

Igy mondá el mister Drayson előttem e történetet. Lehet, hogy nem ragaszkodott egészen az igazsághoz . . . Az is lehet, hogy mind ez eseményt a nélkül hozta össze a vakeset, hogy valami magasabb fátumnak befolyása lett volna rá . . . Minden esetre emberi dolgot fogunk cselekedni, ha azt, minek lételet fölfogni nincs erőnk, merészen megtagadjuk.

Ezt a novellát én 1850-ben irtam. A kiket a mese kútforrásaiul megemlítek, az angol nagykereskedő, mr. Drayson, és az angol hadászati folyóirat csupán képzeletem alakjai, a kiket soha nem láttam. Ez nemcsak költői szabadalom, sőt kötelesség ilyenféle bevezetést adni egy mesének, hogy az olvasó által azt könnyebben bevehetővé tegyük. Negyven év múlva a csillagászok felfedezték az Andromeda ködfoltjában rejlő új csillagot. Egy külföldi observatorium igazgatója, a ki angol fordításban olvasta ezt a novellámat, kérdést intézett hozzám, hogy hol vettem a tudomást erről az eddigelé észre nem vett csillagról ezelőtt 40 esztendővel? Nem tudtam rá választ adni.

J. M.

AZ UTOLSÓ CZIGÁNYORSZÁG.

Szegény, szegény hegedűsök ti!

Kik vándoroltok az egész világban és vándoroltok nemcsak hazátlanul, hanem még mezitláb is, vagy pedig olyan csizmában, melynek már más félre gázolta a sarkát.

Kik mulattattok boldogot boldogtalant s cserében viseltek érte boldognak boldogtalannak avult köntösét.

Kik laktok a faluvégeken, mint semmi néphez nem tartozó nép, — kiket tegez minden ember, de senki sem tart rokonának, — kik idegenei és jövevényei vagytok ivadékról ivadékra minden földnek.

Kik megszoktátok a pironkodó szót, a fázást, éhezést s éltek megpanaszolt kegyelemkenyéren — és a mi keserűbb a pironogató szónál, hidegnél, éhségnél, kegyelemkenyérnél: kik sehol sem mondhatjátok: «itthon vagyunk».

Vajh! volt-e valaha olyan ország, melyben ti voltatok az urak?

A hol vajdáitok előtt meghajolt az utczán minden ember, s sarkantyúitok pöngésére kinéztek kapuikon az emberek?

A hol nem laktatok a falu végén, hanem benn a városokban, fényes palotákban, állatfejekkel felczifrázott oszlopú, kacsakaringós tetejű, talitarkára festett aranyos, ezüstös palotákban?

A hol nem parancsolt veletek a kisbiró, öregbiró, szolgabiró és az ő hajdúi, hanem ti magatok tartottatok törvényt kerek piac közepén, s a tisztes kondor szakállú vajdák bölcs ítéleteit irástudó bölcsek jegyezték fekete táblára, egymást öklelő igazi cigány-betűkkel?

A hol nem viseltetek olyan ruhát, a mit más ember már elnyűtt, hanem lehúztátok a párduczna és jaguárnak az ő bőrét s azzal övedzétek körül derekaitokat, asszonyaitok pedig az ő szép rózsaszínűre festett ujjaik hegyé-

vel olyan fehér kantusokat szóttek-fontak az angorajuhok ezüstös gyapjából, mint a hegyekre esett hó, s viselték azokat szépen kivarrva himes virágokkal, egész földig körülszegve szironyos szalaggal s csinosan körültekerve a karsú derekakon, hogy a szép gömbölyű vállak s az ideges sima karok szabadon maradjanak?

A hol ha hegedültetek idegen nemzetnek, hegedültetek neki karddal és dárdaival, s hogyha vándoroltatok szomszédok földére, nem az kergetett el benneteket, hanem ti kergettétek el őt?

A hol tejjel, mézzel folyt a patak, kövér vaddal bővelkedett az erdő, magától termett a föld, aranyat ezüstöt kínáltak a hegyek, s a mi többet ér tejnél, vajnál, aragnál, ezüstnél, a hol azt mondhattátok: «itthon vagyunk».

Vajh! volt-e ilyen ország valaha?

Messze, Ázsia közepén, a hol a Hindu-kush hegyei a Ganges szent vizei előtt megnyílnak, a szakadékos vizomlásokon át keresztül tekintve, egy boldog tartomány képe áll előttünk, melynek neve Zingara.

Boldog ország, áldott ország; ége nyájas, földje zsiros, tavasza virágosabb mint másutt, nyara enyhébb és ősze gazdagabb.

Hol a mi kerteink ritka gyümölcsfái erdőszámra nőnek s a mi drága csemetéket mi csak a boltokban látunk, aszalva, préselve, — azokkal ott a házi állatok hiznak.

Még a vadak is szelidebbek, mint mi nálunk. A szép hosszúsörű kecskejuhok tavasszal le hagyják nyírni gyapjaikat s ősziig semmi gondja rájuk a gazdának; a fecske enni való mézgából készíti fészket, mit Európában mint csemegét drága pénzen adnak; a nyúl nagyobb, a farkas kisebb, mint nálunk; a fák derekaiból édes ital csorog, ágaik közt teljes gyümölcs terem, virágaikból méz csepeg, tobozaikból ruhának való gyapot fakad, kérgeikből becses festék ömlik, leveleikből drága ital készül.

A hegyek gyomrai aranytól terhesek, s hogy az ember-

nek még a kereséssel se legyen nagy dolga, kimossák azt onnan a patakok s elszórják a parton.

Újabbkori utazók, kik e földet sűrűbben kezdik látogatni, mióta a hatalmas Anglia Kelet-India urává tette magát, gyakran emlegetnek egy nagy kiterjedt várost, melynek még most is bámulatos omladéki ott látszanak a szent folyó partján két felől. Egy roppant köhid két oszlopa még most is kiáll a vízből, mely a város két partját egymáshoz kötötte.

Körül sűrű erdő terül, a beomlott paloták közepéből nagy pálmafák nőttek elő, mintha iszonyú nagy cserepekbe volnának ültetve, óriási virágok, a chinafa és a fahéjfa-bokrok elleptek minden utcát, minden piacot s a legmagasabb bolthajtásokról hosszú, kapaszkodó növények szárai csüggnek alá tarka virágokkal. Messze, messze az omladékhoz nem lakik semmi emberi lélek, a legközelebbi rongyos falu tíz mérföldnyire van hozzá.

Az utasok csodálatra méltó rajzokat közölnek az épületekről. Szépségök nagy részt lekopott már, de a maradványokból is kivehetni, hogy itt hajdan nagyratörökvő boldog emberek laktak, kiknek módjukban állt lakásaikat faragványokkal, virágok és állatok kivésett alakjaival felczifrázni, s a kik e tömör, vastag oszlopokat, e nagy márványdarabokat egymásra halmozták, azok sokáig akartak e földön lakni; s ime házaik túléltek uraikat, s az épületek még állnak, a midőn már senki sem tudja, hogy ki lakott azokban.

A tizennegyedik század vége felé még e város palotáiban vidám zene hangzott; ezen rombadült épületek mind meg voltak népesülve s éjjel-nappal olyan zaj volt e városban, mintha egyre-másra lakodalom volna.

Évek és századok óta, miket senkinek sem jutott eszébe számlálni, lakott itt egy szép, olajbarna arcszínű népfaj, mely híres volt a Ganges vizétől a chinai falig három dologról. Egyik volt papjainak jóslata, másik költőinek éneke, harmadik bajnokainak vitézsége.

Mert három osztály volt közöttük, egyik a bűbajosoké; ez volt a legfőbb, másik a költőké, harmadik a harezosoké és mindenik osztálybelinek a fia azzá lett, a mi volt az apja, s egyik osztályból a másikba átlépni nem lehetett, sem pedig a bűbajos leányát katona el nem veheté, a ki alacsonyabb osztályból valónak tartatott. Az utolsó osztály, mely a néphez sem számíttaték, volt a földművelőké, és azokat lenézte a többi három, s azoknak be sem volt szabad lépni az elébbiek küszöbén.

Egy uralkodója soha sem volt e népnek, hanem a mely földön valaki leghatalmasabb és legbölesebb volt, ott uralták. Itt a bűvészt, amott a költőt, másutt ismét a hadvezetőt.

Azon időben, melyről e történeteket írjuk, egész Zingarában ismeretes volt e három név: Ruhiva, Csalaróda és Mange.

Ruhiva volt a legvénebb bűvész, ennek volt egy szép leánya: Palamira, és ezt szerették ketten, Csalaróda a költő és Mange a bajnok.

A leány pedig szerette mind a kettőt és nem tudta elhatározni magában, hogy melyiket szereti jobban, mert ha a költő szépen tudott is énekelni karesú termetéről, melyet a szellőtől ingatott virágszálhoz hasonlított, földig érő fekete hajzata tekerseiről, melyet az égből aláeresztett tündéri hálóknak nevezett; ámde a bajnok tudott hozni tarka selyemruhákat e magasztalt termetre, s ragyogó gyöngyökét fekete hajába; s a milyen szépen tudta verni a költő a kifeszített hűrt vékony pálezikákkal, olyan szépen tudta verni a bajnok az ellenséget éles görbe karddal, s egyiknek a hire sem volt kisebb, mint a másiké, s egyik is oly forrón szerette, mint a másik.

Lőn azonban, hogy egy napon csodálatos tünemények mutatkoztak Zingarában. A mint a nap lenyugodott, az ég még sem sötétült el, hanem a távoli Himalaya bérczetőin, miknek örök havas homloka az eget látszik érni, valami veres fény visszaverődése látszott egész éjjel, egész reggelig.

Napok mulva megtudták, hogy mi volt ez a tünemény.

A rettenetes Tamerlán jó azon táj felől végeláthatatlan tatáresordával, s körül feléget erdőt és falut az ellenség földein, hogy sem ember, sem állat azon ne lakják többé.

Jaj tenéked szegény Zingara.

Nagy ijedtségben volt a népség. Megállt a jövendőmondás a jósok szájában; nem tudták megmondani, mit hoz a holnapi nap? Megállt a hegedűvonó a lantosok kezében, elfeledték a harcra buzdítás nótáját, és kiesett a kard a harcosok markából, mintha valaki kiütötte volna azt onnan.

Mit használ jóslat, ének és fegyver, ha nincs szív, mely azokat emelje?

De volt! Palamira szive volt az.

Felöltözött a szép leány legszebb kantusába, karjára kapcsolt két arany pereczet, hosszú fekete hajába font három szivárványos szalagot, karcsú derekára felkötötte a drága tibeti övet, melynek végébe palmák voltak varrva himmel. Gömbölyű nyakán három sor igazgyöngy volt fűzve s pártája ragyogott tűzvillogású gránátgyöngyöktől; keblére volt tűzve egy eleven rózsza.

Hejh de mennyivel szebbek voltak szemei a gránátnál, piros ajka és gyöngysor fogai eleven rózsánál s igazgyöngy füzernél, s egész tekintete, járása, kelése mennyivel többet ért aranyból, ezüstből; a ki őtet látta, nem látott az rajta sem ékszer, sem selymet arannyal áttörve, hanem csak bűbajt és eleven szépséget.

Oda hivatá magához Palamira a két ifjat, kik belé szerelmesek voltak. Egyiknek vállára tette jobb kezét, másiknak bal kezét. Csalaróda szép halvány ifju volt, ábrándozó lesütött szemekkel, hosszú fekete hajfürtei kondor karikákban omlottak vállaira. Mange erős, ideges termettel bírt, arcza sötétbarna volt a naptól és piros a szerelemtől, hajzata magasra volt felkanyarítva s körülfogva egy érczabronceszal, hogy mikor harcol, a szemébe ne esüngjön.

A mint így vállaikra tevé kezét Palamira, szemébe tekintte az egyiknek, szemébe a másiknak is s így szólott hozzájuk :

A ki engemet szeret, bebizonyítja nekem azt, hogy szeret. Nem elég beszélni, nem elég ajándékot hozni annak, a ki engemet szeret; hallgatni kell annak és meg tudni halni, valamint én meg tudok halni azért, a kit én szeretek. Ragadd te kobzodat, ragadd te kardodat — s menjetek az ellenség elé. Veletek megyek én is. És a mikor én elől fogok menni, hátul maradtok-e ti akkor, nem inkább egyik jobbfelől, másik balfelől fogtok-e mellettem állani? És ha meg kell halni, nem inkább ott estek-e el mellettem egyik jobb-, másik balfelől, s megöleltek és úgy haltok meg velem együtt?

A költő rácsapott kobzára, a harcos rácsapott kardjára, harcias hangot adott mindkettő.

Azzal előhívták az ősz Rubivát, kinek kondor ősz fején minden szál haj fehér volt már, de egy szál sem esett le róla, s tudára adták szándékukat.

Az ősz vajda megtörülte mindkét szemét; felölté hosszú, csikos palástját s kiméne velük együtt a piacra, a hol a nagy népsokaság erős lármát támaszta már s mint nagy veszedelem idején szokott lenni, egymással czivódott minden ember.

Háromfélét akart a nép. Egyik azt kívánta, hogy hódolattal kell a hódítót megengesztelni s kiválogatni az országból ezer és ezer szép hajadon leányt, azokat ajándékba küldeni eléje, hogy kegyelmezzen Zingarának s ne rontsa el a szép tornyokat.

Másik rész inkább el akarta hagyni az országot s bujdosni világtalan világig és sohasem térni vissza a tejjel, mézzel folyó országba, melynek édes vizében idegen tatár itatta lovait s nem ölelni meg többé azon nőket, kiknek barna-piros arczát kutyafejű hősök csókolgatták.

A legkisebb, a legbátrabb töredék végtére azt kívánta, hogy ők kimennek az ellenség elé, megmérkőznek vele

emberül, s ha a Buddhának, a százkezü istennek úgy tesszik, hogy őket megsegítse: elverik az idegen hódítót boldog határaikról, ha azonban a számtalan bálványisten ezer szemeivel elnézheti, hogy védőik elhulljanak, ám elfognak hullani s ők lássák, ki védi meg őket tovább.

A nagy zaj közepett megérkezék a piacra a vén Ruhiva és leánya a szép Palamira és annak két kedvese, a költő és a bajnok s mind a négyen felállának egy nagy köemelővényre, lekergetve onnan a többi, a kik addig beszéltek a néphez s nem hagyták egymást szóhoz jutni.

Elhallgattak, a mint a vajdát meglátták mindnyájan; a bátrabbak, mivel szerették, a félénkebbek, mivel féltek tőle. Ő pedig monda nekik ily beszédet:

— Én fajom, én szerelmesem. Legyetek mindnyájan egy füllé, hogy halljátok a mit beszélek, s legyetek azután mindnyájan egy karrá, eselekedjétek a mit mondtam. Nagy, országjáró ellenség közelget határunk felé, lólábú, kutyafejű ellen, a ki tizenkét feleséget tart és kis gyermekek husával él. Kellenének ugy-e a mi szép barna menyecskeink s a mi gyöngye husú ifju magzataink, a mi folyóvizeink tele sáráranynyal. És a mi juhaink és a mi ökreink, miket mi már meghizlaltunk. De nem esznek abból. Azért, hogy ők sokan vannak, meg nem ijedünk mi. Látunk mi már máskor is sáskákat táborozni, annyit, hogy reptükben elfogták a napot. Mit csináltunk? Árkot ástunk, seprűt fogtunk, elsepertük őket. Avagy a kinek egy arany-dénárja van, nem gazdagabb-e az, mintha száz maravédija volna, a mely legcsekélyebb rézpénz? Úgy vegyétek, hogy mi vagyunk az arany-dénár, az ellenség a rézpénz, tiz közülünk többet ér, mint amannak ezere. Elmegyünk mind, levágjuk mind, haza hozzuk mind. Itthon csupán az asszonyok maradnak. Az asszonyok pedig az alatt, a míg mi az ellenségre járunk, menjenek ki a szent folyó mellé, ott a víz mentében ássanak egy hosszú árkot, ebbe temetjük majd az ellenséget és a kőfaragók készítsenek nagy szobrokat, felirván azokra, hogy azon

sirban nyugszanak mindazok, a kik Zingarának ellenségei voltak.

Tetszett az öreg beszéde a népnek s felkiáltának rá nagy örömmel s egyszerre annyi kard emelkedett az égre, hogy ha onnan kellett volna az ellenségnek lehullani, bizonyára mind felnyársalta volna magát azokban.

Sok zaj, sok kölesönös fenyegetés közben fegyverbe öltözött az egész ország, minden ember annyit akart levágni az ellenségből, hogy a többiek félhettek, hogy nekik semmi sem marad. A költők csatába induló nótákat pengettek és trombitáltak; a jósok előre kihirdették, hogy úgy fog lehullani az ellenség, mint mikor megrázzák a fát és lehullanak a cserebogarak, s a vitéz bajnokok nem különben fognak cselekedni, mint a pézsma-kacsák, melyek a fa alatt állanak és menten föleszik a cserebogarakat; a ki pedig csak fegyverhez járhatott, azt kitisztította, kifényszerítette s azután kiálták: haljunk meg az utolsó emberig! Ilyen utolsó ember pedig nagyon sok szeretett volna lenni.

Csak a Ruhiva család beszélt keveset, tett sokat. Sorra járták az országot, s a kiket az ősz jós beszéde és leánya szép szemei, és a költő lelkesített, azokat a bajnok egy csoportba gyűjté, s e kis csoporttal elindulának a hegyek közé az ellenséggel megmérkőzni, mikor még a többiek csak messziről fenyegették azt ököllet.

Tamerlan szélső hadai, melyek Indiát pusztíták, lerontva a bálványok oltárait s leöldösve tisztelőit, sokszor összeakadtak Mange kisdéd csapatjával, s keservesen tapasztalák, hogy ezek a barna fiúk kegyetlenül tudnak tréfálni, ha egyszer megharagusznak. Mange egyszer egy egész kosárral szedette össze a gyémántos forgókat, mik a levert tatárok vezéreinek turbánjaiban voltak.

A harcok alatt, midőn Mange véres kézzel dült az ellenség között, nem messze a harczoló seregtől magas sziklán állt Ruhiva és leánya és a költő s ha jött felőlök a szél, elhozá a költő lelkesítő énekét, s ha visszatekintének a harczosok, látták ottan az ősz kiterjesztett karjait s a

szép szűz repkedő hajfürteit, mint esatára intő zászlót s új erő szállt szívökbe tőle, s még jobban verték az ellent.

Az egész országban pedig nagy volt e miatt az öröm; mindennap készült minden ember az ellenségre, végre csoportokba verekedtek s százezrével tódultak a csataterre, látván Mange példájából, hogy a harez mestersége könnyű; csak le kell ütni az ellenség fejét, azután semmi baj. Otthon eldicsekedtek asszonyaiknak, hogy csak álljanak ki majd a folyam partjára, s várják ott, hogy fognak aláfelé üszni az ellenség fejei, miket ők leaprítanak.

De a mint oda érkeztek, s megállva egy hegyoldalban, végig nézték Tamerlán tengernyi népét, egy fejcsóválás lett az egész sereg. Tenger ez, nem patak, erdő ez, nem berek! mondának egymásnak. Sülve volna is, nehéz volna megenni a milyen sokan vannak; lovon ülnek, azt is el-érik, a ki szalad, nyíllal lönek, azt is megölik, a ki senkit sem bántott. Gyerünk innen, mert itt ember-halál lesz még!

Meg is szégyenlék magukat Mange csapatja előtt, s azt izenték neki, hogy ő csak tartsa magát az ellenséggel, majd ők annak a hátába kerülnek, s minthogy a tatárnak hátul nincsenek szemei, szép észrevétlenül mind leütögetik fejeiket.

Mange tehát kiállt a töméntelen sokaságú tatárhad ellen s reggeltől estig verekedett vele, két sziklaszorosnak támasztva seregét, s reggeltől estig várta, mint fognak számtalan társai az ellenség háta mögött megjelenni? Azok pedig szépen szedék a sátorfákat s a honnan jöttek, arra visszamentek, s azóta ki tudja, hol járnak már.

E helyett azonban éjszakára a tatárok kerültek Mange háta mögé, s körülfogták a bátrak csapatját, reggelig harczoltak velök, ott esett el egyik a másik után. Reggelig lehetett hallani Mange kardesattogásait, Ruhiva buzdító szavát, a szép Palamira sirását és Csalaroda harczi énekét. Egyik a másik után hallgatott el.

Mint a növekedő árviz emelkedett a tatár-özön azon

domb körül, hol az utolsó bátrak álltak, ott a szép Palamira lábainál esett el sebektől elhalmozva a nép utolsó hőse, Mange, még akkor sem bocsátá el a kardot kezéből, s haldokló szájával is hazája földét csókolá.

Ott ölték meg az ős Ruhivát leánya előtt, piros vére befecskené fehér haját, utolsó sóhajtása is átok volt a győzelmesre.

Még énekelt Csalaróda, még zengé a harczi éneket, midőn már senki sem volt a ki harczoljon; egy nyil keresztüljárta szivét s oda szegezé a földhöz; még akkor is verte a húrokat, s kezének utolsó mozdulatja is harczi dal volt.

Utolsó áldozatja a halálnak volt a szép leány, saját kezével verte szivébe törét, midőn el volt már veszve, s ott lerogyott két vőlegénye közé, mellette feküdtek szépen: az egyik jobb, a másik balfelől. Kezeiket megszorítá utolszor és úgy haltak meg a hógy ohajták: egymást ölelvé, dicsően, szabadon.

A zingarai asszonyok pedig várták a folyamparton, hogy mikor jönnek a levágott fejek úszva a víz színén? Nem sokára jöttek azok, hosszú sorban, szomorú csendességgel úsztak alá felé, de jaj, jaj! nem az ellenség kopasz fejei voltak azok, hanem a szép zingarai ifjaké, hosszú göndör hajfürteik libegtek csendesen a vízben.

Azok pedig, a kik elszöktek a harc elöl, napok mulva ismét hazaérkezének, de jól érzék, hogy itt nincs számukra többé haza; összeszedték a mit szedhettek, felülteték porontyaikat, feleségeiket ökreikre, szamaraikra, s el-kivándoroltak a tejjel-mézzel folyó országból, elbujdostak, elszéledtek világtalan világig, eltagadva saját nemzetüket, koldulva, csenve, csalva s vándorolva és sehol meg nem pihenve; mintha az ősz Ruhiva átka fogta volna meg őket, hogy a kik boldog hazájukat megbecsülni nem tudták, ne tudjanak megpihenni sehol, hanem bujdossanak egyik határból a másikig.

Igy jutottak el Zsigmond király uralkodása alatt Erdélybe. Már ekkor származásukat is eltagadták, azt

állítva, hogy ők Egyiptomból jönnek s Pharaó ivadékai, a mi pedig lehetetlen, mert akkor tengeren kellett volna jönniök, a hajózást pedig nyilván nem ők találták fel; legerősebben bizonyít indus származásuk felől saját nyelvük, mely most is tele van indus szavakkal.

Nemcsak Magyarországon lehet azonban őket látni, a kerek világon mindenütt szét vannak szórva; Német-, Francia-, Angol-, Spanyol-, Török- és Oroszországban, mindenütt ismerik őket, mindenütt az a barangoló, szomorú nép, mely végzi a legaljasabb munkákat s mulattatja a vigadni akarókat, s üldöztetik a rendszeretők által; néposztály, melyet minden ország úgy tekint, mintha valami eleven állatot nyelt volna el. A magyarországi cigányok állapotja még legtűrhetőbb. Ezek sajátítottak el legtöbb műveltséget, miután a főurak mulatási hajlama s a nép kedélye legjobban megszoktatta őket; váltak közülök nagy művészek, jó katonák (utóbbiak kivált a 17-dik században); itt látni őket díszes, dívatos öltönyökben járva, látni öregeiket ökölnyi ezüst-gombbal terhelt mentékben, lovakon ülve, még pedig jó lovakon. Itt írnak rólok a költők nem megalázó dolgokat, s úri asszonyságok zongorázzák szerzeményeiket; — hanem azért itt is megérik rajtuk a Ruhiva átka.

KINCSES ABDUL ÉS GYÁVA IZMÁL.

A szép muzulmán városban, melyet az igazhivők Karsznak neveznek, volt egymás mellett két ház építve: az egyik nagy emeletes, oszlopszatos bejárással, vasajtókkal, homlokzatán réztornyokkal; a másik kicsiny, alacsony, melybe az utczaról is lefelé kellett lépni s akkor is meghajolva, nehogy az ajtóragasztóba üsse az ember a fejét. A keleties városokban ilyen szép egyetértésben szoknak egymás mellett állani kicsinyek és nagyok, kunyhók és paloták. A nagy, erős kastély néhány lépésnyire még előbbre is áll a sor-

ban, míg a rozzant házikó hátrafelé húzódozni látszik, a mint illik, ha egy fényes és rongyos személy áll egymás mellett az utcán.

Ami nagy palota urát nevezték «Kineses Abdulnak», a kis rongyos vityilló gazdáját pedig mindenki úgy hívta, hogy «Gyáva Izmál».

Kineses Abdul egyike volt a leggazdagabb kereskedőknek, a kik málhákkal terhelt karavánokat indítanak Teherántól Erzerumig. Voltak lerakóhelyei még az izmidi kánokban is, s karszi palotájában tömlőkkel állt a vert-arany, a mely hogy rozsdát nem kapott, az csak az arany különös sajátságának tulajdonítható, mert valamikép a nagy folyóvizek a tengerbe omolnak, és senki sem látja, hogy azok valamerre visszafolynának onnan, hasonlóul nem látta Abdult senki olyan állapotban, hogy pénzt adott volna ki; ellenkezőleg, amíg csak olyanban, a mikor bevett. Hajtsárait kifizette pálinkával, gyümölessel, gabonával és kelmével, a minnár a nyakán maradt; a mivel mások megcsalták, a min nem tudott túladni, azzal szolgálattelvéit fizette s még azokon is nyert illő százalékot. A kiknél vásárolt, azoknak irást adott, a mit ismét itt meg ott fizessenek ki nekik; és mire a fizetési határidő eljött, már akkorra megint annyi csereberét tett velök, hogy azok fizettek vissza neki. Azzal ugyan senki sem dicselkedheték, hogy valaha olyan pénznek színét látta, a mi Abdul kezéből jött ki. Arany, ezüst meg volt halva, ha az ő vaskapuján belépett.

Hanem hiszen annál szegényebb volt szomszédja, a ki ott a sülyedt házban lakott. A jámbor tevehajtsár Hasszán tisztos özvegye volt az, a kinek nem maradt az ura után egyebe annál a négy tevénél, a miből egy megint, Izmál gyávasága miatt, elveszett. Már most csak három tevével kereshette kenyerét és az is szűken jutott, mert azt a semmire való ficzkót semmi jövedelmezőbb vállalatra nem lehetne elküldeni. El nem ment volna ez Abdul egész palotájáért olyan hosszú útra, a hol éjszaka a szabadég alatt

kell hálni, s ha egy katángkórót felé hajtott volna a szél a pusztán, ijedtében ott hagyta volna a kalmárt mind a három tevéjével.

E miatt csak a városban lehetett neki hasznát venni, ha egyik raktárból kellett a másikba valamit szállítani, a mi igen sovány kereset volt.

Jámbor anyja hiába szidta, gyalázta, pajtásai mind hasztalan gúnyolták, guzsalyt dugtak az övébe, elvágták a bajuszát s a fürdőben befestették az orcáját vadsáfránnyal. Mind nem indult meg rajta. A gyermektől is megijedt, ha az szembe mert vele állni. A negyedik tevéjét egy sánta koldus vette el tőle, pedig csak mankó volt kezében, míg Izmánál töltött pisztoly volt és éles saska. A sánta koldus csúfra elvette tőle a tevét s anyja megtiltotta a panaszkodni haza futónak, hogy a kadinál panaszt tegyen érte. Inkább a tevé veszzen ott, mint azt a csúfot megtudják.

Pedig milyen izmos, erős fia volt! ha akarta, egymaga felemelt annyi terhet, mennyivel más két ember hiába vesződött s ha egy kezével megfogta a vastag új lópatkót, úgy összenyomta azt, mintha vajás szarvas volna.

Szerette volna is a vitézséget nagyon, ha az magának az embereknek semmi veszedelmével sem járna, a mit onnan tudnak, hogy egyszer, mikor azt hitte, hogy senki sem látja, kiment a kertbe, a hol a bógácskóró és laboda nagy bozótnak nőtt fel, s apja rozsdás kardját kilopva magával, neki esett volt az ártatlan ellenségnek, elkezdve azt kaszabolni dühös kiáltások közt.

«Neszték hitetlen kutyák! ne neked czudar ellenség! utezu te is! hát te neked mi kell? Halál reátok!»

Ott azonban a nagy bozót között egy fekete kalckuti kotlós ült tizenkét csirkéjén, a ki midőn észrevette, hogy valami veszett ember ugyancsak kaszálja a paréjt, mikor már közel ért hozzá, kivetkőzött türelméből, s nagy sikoltással felrepült, s neki egyenesen Izmán két szemének.

Ez a nyavalyás semmi veszélyt nem gyanítván, a meg-

támadó fenevad oroszva történt rohamára megfutott a csatáról, elhajította a kardot, s bögve futott ki az utcára, a hol még csak el sem tagadhatta rettentő ijedelmek okát, mert az a nagy kegyetlen kotlóstyúk szétberzentett szárnyaival egész ki az utcára kergette s még előli a szegény fiút, a milyen dühös állat az ilyen tyúk, ha anyja ki nem jön a lármára s el nem veri fiáról seprővel a veszedelmes kergetőt.

Ez aztán rajta is maradt Izmálon végig, hogy a kotlóstyúk meg akarta enni.

Hát még éjszaka, sötétben, akkor volt csak ránézve a gonosz világ. Ha ő egyszer a tevébőrre lefeküdt s nagy pokróczát a fejére húzhatta, onnan ugyan reggelig ki nem idézte semmi nesz. Mondhatta volna ő neki éjszaka az áblak előtt valami szózat: «Ismán Izmál, itt van számodra egy erszény arany, jere ki érte», de ő ugyan kis ujját sem dugta volna ki a szobából.

Történt azután, hogy egyszer megbomlék a világ rende; orosz vitézek szűknek találták nagyon is tág országukat s megérezték gyümölesnek néztek a törökök városait, a miket csak be kell szedni.

Ámde a jó törökök nem olyan bohók, mint a méhek, a kik midőn tele szedték kasukat, illatos mézzel, lágy viaszszal, akkor megengedik, hogy egy otromba ember befojtsa lyukaikat, kénkövet gyujtszon alájuk s kifüstölje őket a világból; hanem az ozman vitézek előjöttek fulánkjaikkal: kardjaikkal a lyukaikat fojtogatóra, s megkérdezték tőle, mint a vadméh a medvétől: «hoztál-e bundát?»

Nagy volt a lelkesülés egész Kis-Ázsia terén; az ozmannak, ha akarja, annyi fegyveres katonája van, a hány műsülmán férfi lakik országában, mert a haza veszélyének idején mind vitéz az, gyermek avagy hetven éves, szatócs, avagy teherhordár, gazdag és szegény, boldog ember, boldogtalan, az mind derék jó katona.

Karsz szép városa lakóiból is kitelt egynehány ezred, a kik élni halni ígérkeztek városukért, midőn a naragos

ellenség közeledtének hirt megütötte kapuikat, s sánczokat, ágyúkat vetettek föl ellene, kést, kardot köszörültek ellene, szívet és lelket keserítettek ellene.

Tehette az egész világ, de Izmál ugyan nem.

Ha előtte beszéltek a moszkók felől, csak a fejét csóvalta rá és fogait csikorgatá, de már ökleit csak a háta mögé dugva merete összeszorítani, nehogy megtudják a moszkók s eljöjjenek érte és levágják a nyakát.

Mikor pedig a zászlókat végig hordozták az utcán, a tárogatókat hangoztatva s minden utczaszögleten hirdetétek a jó torkú kikiáltók s maguk a muezzinek is azt kiálták a mecsetek tornyaiból óra helyett, hogy minden jó igaz müzümán, a ki nyugodalmas helyet akar nyerni a paradicsomban, ezen a világon pedig becsületes nevet, siessen ki a mezőre, oda, hol ágyúk dörögnek, vigyen magával kardot, puskát, vagy a mivel bírni tud, s üsse, löjje az ellenséget, a hol megtalálja; ez időben a jámbor Izmált kívánatból sem lehetett látni, még az anyja sem tudta, hogy hová lett. Egy nagy lisztés tömlő volt a kamarában, abba bújt el nagy ügyesen, s két napig ott rejtőzködött, három szem szilván tengedve, míg az éhség harmadnap elő nem ütötte, fehérén a félelemtől, még fehérebben a lisztől, mely egészen belepte.

Szegény Izmál, hogy vált az egész világ csúfjává.

Már az utczára sem mert kimenni többé, hanem félrevonult a kertbe, egy nagy bodzafa árnyékába, dinnyemaggal tele rakta a zsebeit s azt eszegette ott reggeltől estig.

E méla mulatság közben történt egyszer, hogy a szomszéd palotának egy kis kerek ablakából, melynek erkélyét tarka virágok lepték el, egy hölgy fejét látta kibukkanni, a ki ott virágait öntözgetni kihajolt.

De még azt sem látta volna meg, ha csak a jó kedvű szomszédnő, meglátva a fiut épen ablaka előtt állni, a falnak támaszkodva, mintha ő rá volna bízva, hogy ne engedje eldúlni Abdul házáat, a virágoknak szánt öntözővel kissé meg nem öntözte volna.

Fölpillanta erre Izmál s félig rágva maradt szájában a dinnyemag, úgy elbámult e tekintetre.

Ember azt ki nem mondhatja, hogy minő szép volt az a leány, a ki onnan a kerek ablakból reá tekintett; így néznek le talán a paradicsomból a bájos hurik, a kiknek még csak annyi dolguk sincs, hogy virágokat öntözzenek. Hajh, csak az a menyország olyan magas ne volna!

E percztől fogva más helyet választott magának Izmál, a hová hátát megtámaszsa, átellenben azon kerek ablakkal s naphosszant ott álla lesben és sóhajtozott magában, hogy bárcsak sütne erősen a nap, lankadnának el a virágok, hogy jönne elő megint az a szép leányzó, öntözné meg a virágokat.

Hajh pedig, jámbor Izmál! jobb volna neked a hurik arca után leskelődni, kik fejüket a gömbölyű csillagocskák ablakán kidugják, mert nincsenek azok a csillagok rád nézve oly magasán, mint ez a gömbölyű ablak s nincs a menyország olyan erős vaskapuvál bezárva előtted, mint a milyennel be van zárva Kinéses Abdul háza, a kinek legnagyobb, legféltettebb kincse a szép Fatime, egyetlen őrzött leánya, a ki még a világ legelső hősei, leg-gazdagabb urai közt is válogathat; te pedig vagy egy haszontalan gyáva koldus, a ki még azt a levegőt sem érdemled, melyet beszívsz, nemhogy még azt érdemelnéd, melyet Fatime ajkai kileheltek.

A jó Izmál azért mégis naphosszant ott támasztotta a kerítést s szemeit le nem vette a szomszéd ablakról s elfelejtett enni és inni, még beszélni is.

A szép Fatime tréfát csinált magának a titkos szeretőből, gyakran megjelent az ablakban s még azt a gonoszságot is elköveté vele néha, hogy hervatag virágaiból egy-egy szarát leszakasztott s véletlenből lehullatá. Izmál azt felkapta gyorsan, s hogy el ne vehesse tőle valaki, — megette. Fatime úgy kaczagott rajta! Pedig lehet-e gyöngédebb kifejezése a kegyeletnek, mint az emlékül kapott virágot szárazostul levelestül megenni? Így igazán vér lesz

belőle, a vér megjárja a szívet, az emlék egészen a szívbe jut. A bohó Fatime mégis úgy kaczagott rajta.

Azonban elmúltak a napok, a mikben kacagni kellett.

Támadt olyan komor idő, a mikor az emberek azt látszottak mondani egymásnak: «ne nevéssünk, haragudjunk, fessük be a képünket vérrel, hogy annál szörnyebbek legyünk; véres kéz, kormos arcz, tépett ruha: ez most a férfiak szépsége! Kapuink előtt az ellen!»

A várost vitta az ellen.

Korán reggel mennydörögtek már az ágyúk a tobiák előtti halmokon, hallatszott az összezördült ellenhadak vad lármája; be a piac közepére hullottak a nehéz golyók.

Karsz utcáin böszült muzulmán csoportok nyargaltak a kapuk felé; zagyva tömeg szemén szedett fegyverekkel tódult ki a csatára; zászló lett a turbántekeresekből, kopja, dárda ásóból és kapanyelből. Nem volt férfi, ki otthon kívánt maradni, még fekvő betegek is mankók után kapkodtak s reszkető kezeikbe véve a pisztolyt, a puskát, úgy vánszorogtak ki a vermezőre, a hol szörnyű munka folyt már reggel óta.

Csak Izmálnak nem jutott eszébe, hogy kimenjen a csatába; pedig a ki csak férfinak nevezte magát, az mind ott kinn volt régen.

És midőn jött a hír, hogy Karsz minden férfija sem elég még az ellenséget elverni, oly tömérdek ennek hada: akkor bösz keserűséggel zendültek fel az asszonyok és az ifju hajadonok mind, és megesküvének, hogy ott halnak meg férjeik és testvéreik mellett.

Ki adja az aczélerőt a gyöngé kéz izmainak, hogy az a kardot megtanulja forgatni? ki adja az oroszlánhim erejét a szerelmes szívnek, hogy a vért szomjuhozza az s a haláltól ne rettegjen? Ki teszi hőssé a némbert, midőn a férfiak ingadoznak? . . . Te vagy Allah, a ki jársz az élők között s tüzet támasztasz a vízből.

Meg bírod-e mozditani Izmál szívét?

A gyáva fiu ott támaszkodék most is a nagy téglakeri-

tésnek, mely úgy reszketett a sűrű ágyúzás miatt s Abdul ablakára bámult.

A leány pedig nem jelent meg az ablakban.

Hanem jött Izmál anyja; két karján felgyürve a kopott kaftán s kezében a vaslapát, melylyel a kenyeret szokták megforgatni a kemenczében.

Ez, a mint meglátta fiát renyhén ott állani a sűrű magas gaz között, oda ment hozzá s rárivallt:

— Hát te gyáva, te nyomorult, mit bámulsz itt oly egyedül? mit nézed azt az ablakot? Nincs ott senki, a kit megláss. Az egész város férfja ott künn van a csatamezőn, csak te magad bújsz el, gyáva! Most a nők is oda mennek. A gyöngö keblű Fatime, a ki téged utálna, ha mostan látna, emberek söpredéke te, maga is fegyvert ragadott s megy anyja mellett harcolni, minden leánycselédével. Megyek én is, öreg asszony, a ki nem tanultam harcolni soha; de megtanulok te rajtad, te élhetetlen, a kit jobban utálok, mint az ellenséget.

S azzal fogá a vaslapátot, s úgy megütögeté véle Izmált, hogy ha ilyen szándékkal megy az ellenségre, az bizonynyal ki nem állja; végre poionvágta és leköpte s ott hagyta őt véres orral.

Izmál hagyott magán történni mindent, fel sem vette az ütések, mintha csak tollseprűvel verték volna; nem gondolt e perczen másra, mint hogy elment a gyöngö Fatime a csataterre, azzal a szép piros arczezal, azokkal a fehér kezekkel, azokkal az égető szemekkel.

«Elment a gyöngö Fatime a harcba!» hörgé, midőn anyja elhagyta, s elkezdett valamit keresni a paréj között.

Kard volt az, a mit egykor ijedtében elhajított. Megtalálta. Felragadta. Egy gondolat volt csak szivében: «elment a gyöngö Fatime a harcba» és azzal rohant ki a kertből eszeveszetten.

«Félre az útból emberek! térjete ki! Elszabadult a puszták dühös bikája! a fenevad jön, a barlangi oroszlán, a ki nöstényét keresi. Nézzétek, hogy száguld előre.»

A négyszegű sánczok előtt foly a kegyetlen viadal. Szemtől szemben harcolnak a kétségbeesett törökök makacs ellenfeikkel.

Nyomról-nyomra, egyik vércsepp a másik után, egy döfésért adva kettőt, úgy vonulnak el a túlerő hatalma elől; hejh, hogy mégis meg kell hajolni!

Hét orosz ló esik el egy ozmanért, száz esik minden ágyúért, hejh, az ágyúk mégis fogynak, az ozmánok hanyatlanak.

Kincses Abdul áll a sánczon, melynek csak a tulsó vége még a muzulmánoké, az ágyúk már mind az ellenség kezében.

— Muzulmánok! kád aranyat adok annak, a ki az első ágyút visszaveszi az ellenségtől.

— Kád arany helyett, jó uram, pohár víz kedvesebb volna, kiáltanak az eltikkadt bajnokok; egy ital víz megmentené ezt a csatát.

S im e szóra a véröntő tömegek közt deli hölgyek csoportja jelen meg, karjaikon, fejeiken karesú korsókat emelve, mikben életadó forrás kristályvizét hozták a kifáradt bajnokoknak, legelől mindannyi között a szép Fatime, Abdul leánya, ki társnéit ide vezérlé golyózápor, ágyúdörej között, véres hullákon keresztül.

A bajnokok, mint megmentő angyalaikat látják őket megjelenni a csatában s szomjukat enyhítve a vízből, lelküket felbátorítva a szép szemektől, rohannak vissza elfoglalt ágyúikért.

Ah, oly hiába küzdenek! Sok keze van az ellennek; távolról öl, nehezen hal, lelke testéhez van varrva! a legjobb ozmán vitézek elvesznek a vad csatában.

— Minden kincsemet, házamat a sáncz visszavevőinek, ordít Kincses Abdul; leányomat, szép Fatimét a legjobb daljának.

Új csata és új veszteség. A sáncz megtelik muszkával; olyan sűrűn állanak már, mint a vetések a mezőn, ki kaszálhat ilyen érzendet?

Félre! félre! adjatok útat a veszett oroszlánnak, a ki hölgye előtt akar vívni! új vezérrel új csoport jön. — Ki ez a felpirult arcú ifju?

Ismernék, a kik el tudnák hinni, hogy Izmál újra született: arcza, szemei Izmálé, de nem a pir, de nem a tűz, a mi arczán s szemében ég.

Mintha kaszás vág a rendbe, úgy bomlik meg ádáz rohanása előtt az ostromlók kemény sora; nem látni kezében a kardot, olyan sebesen villog az; csak azt látni, a hová egyszer leütött, mert ottan meghal valaki.

Ki tud így harezolni, mint ő? Egy perczen itt, másikon ott; jobbjaival osztja, baljával fogadja a csapásokat s mintha érzéből volna öntve, tűznek, vasnak ninesen rajta foganatja. Itt egyet derékban tör ketté, amott a másikat fej nélkül fekteti le, hogy a lecsapott fő magasra szökik fel a tömeg közül, harmadikat úgy hasítja főtől övig, hogy futhatna, ha tudna, egyszerre két felé; nádszálként törik el alatta a védő fegyver, vékony papiros a sisak; játszó gyermekek előtte az emberek, kiket soronként hajt maga előtt.

Utána ti többiek!

A muszka fut az ádáz harezoló elől, az ozmánok új dühvel rohannak elleneikre, a sánczerőd megtisztul elleneiktől, a kik ott maradnak belől, azoknak halott a nevük.

Csak az elfoglalt ágyúért még ez utolsó csata, ott küzdenek még a vasvitézek, ezek a kemény emberek, a kik oly hidegen állanak a harcban, mint Urál bérezei.

De reszkessen a bérez, ha közelít a villám, s nem villám-e a kard Izmál kezében?

A délczeg hadfiak egymásután hullanak le a sáncz-árokba csapásai alatt, Izmál unni kezdi már az egyes harcot s hármát ölel át egyszerre harci soraik alá rohanva, úgy taszítja őket alá s akkor neki fordítja a bomlott tömegnek a visszafoglalt ágyút s vértől uszó rést lő a sűrű csoportba. Az ellenség fut eszeveszetten.

«Izmál, Izmál!» hangzék a muzulmánok örömittas ajkán.

S a győztes vitéz oldalánál megjelen a deli hajadon, ezüst-korsaját karjára fektetve s pirult orczával szól hozzá :
— Enyhítsd ajkad, Izmál.

Az ifju feltekint a kedves szép tüneményre, mely a pokoli lőpor-füstfellegek közül mint jobb világ tündére látszik hozzá leszállani s oda hajol hozzá ajkait enyhíteni, de nem a hús forrás friss vizével, hanem a szép leányka édes csókjaival, a mi minden enyhítőszer között a legkedvesebb.

Az ellenség ott hagyta a csatamezőt, dicsőségét s halottjait a győzelmes ozmánoknak.

A jó muzulmán férfiak visszatértek dicsőn megvédett városukba és lőn öröm és vigasság napja minden házban.

Kincses Abdul vasajtaja is kinyílt a sokaságnak, s alig hinné el valaki, a gazdag fősvény férfiú oda állt ki az erkélyre, onnan szórta telémárokkal kincseit, aranyát, ezüstjét a győztes csoportok közé; a kinek azelőtt pénzt nem lehetett látni, most az úgy szórta azt, mintha polyva volna, s azt sem nézte, ki veszi fel.

És midőn Izmál eljött, a gyáva Izmál, ruháiban összehétpve, ellenség véréből átázva, arcza löpörtől fekete: akkor kitárta karjait Abdul, a Kincses Abdul, s keblére ölelve a koldust, neki adá legnagyobb, féltve őrzött kincset, egyetlen egy szép leányát, a leggazdagabb és legszebb szüzet Ismidtől a perzsa határig, kiről valaha költők énekeltek.

És a leány gyönyörtelten hinté legforróbb csókjait a löpörtől sötét arcza s a vértől piros kezekre.

OCEANIA.

EGY ELSÜLYEFT NÍLÁGRÉSZ TÖRTÉNETE.

I.

A classicus görög kor bölcse, Plátó, emlékezik iratai között egy idegen világrésztől, mely a historicusok és föld-ismerők utasításai szerint valahol Szent-Ilona szigete és Afrika partjai között terülhetett.

Költők és bölcsek elnevezték azt a régi korban Atlantistnak, Oceaniának, Boldog szigetnek, Hyperboraecok honának.

Még akkor Istenség volt a föld, s oltárokat építettek jelképének, még akkor nem jutottak az emberek ahhoz a lesújtó tudathoz, hogy ez az egész föld nem egyéb egy kis parányi tekénél, melyet a nap a maga multságára, vagy a világrendszer súlyegyenének fenntartására forgat körökörül, melyet körül lehet hajózáni, határait szabni, megmérni, hány mérföld széle, hossza? mennyit nyom? meddig tart? miből áll? A föld az Istenség eszméjével bírt még: oly végtelen, oly meghatározhatlan, oly mérhetlen miként az, és nap és csillagok mind az ő szolgálatára voltak rendeltetve.

A földön felül volt az ég, a földön alul volt a Styx, és maguk a földön lakók ismerős érintkezésben mind a kettővel. Senki sem tudta, miszerint az a kék magasság csak a föld gözeitől megtört napsugár viszfénye, s hogy ott a magasban olyan hideg van, miszerint benne sem az Istennek, sem a megdicsőültek nem lakhatnak, a földnek pedig csak a felső kérge szilárd, alább még az ördögök is csak olvadt állapotban fordulhatnak elő a nagy melegségben.

Akkor még a föld szabad tér volt, a költő képzelhetett

magának a bejárt földeken túl új regovilágokat, s a hol megszűntek lakni az emberek, ott elkezdődhetnek a csodák, a tünemények minden nemzet változatos ábrándjai szerint.

Valami gyönyörű tanulság van a költői lélek sejtelmében. A három évezred előtt élt költői szellem két kapujáról regélt az ismert világnak: az egyik fenn magas éjszakeleten, a jégborította Altai hegyek között volt, melyek határt vontak a népjárások előtt. Ott e heglánczokon túl hallatszík a Góg és Magóg népeinek dübörgése, kiket a hódító Nagy Sándor érzekapuval záratott ki a világból, s kik azóta folyvást tördelik a hegyeket, fúrják a sziklákat, utat ásnak a föld alatt, hogy börtönükből kiszabadulhassanak. Jaj a világnak, jaj azoknak, a kik élnek, ha egyszer megtalálják az utat az erdős Imauson keresztül, s megjelennek bozontos arcaikkal, szögletes koponyaikkal, ismeretlen beszéd-, fegyverzet-, öltözettel, s keresztülözönlik a világot egyik végétől a másikig, mint egy nagy rajzoló szellem törölő keze, mely miután telerajzolta üres tábláját hatalmas népekkel, pompás városokkal, hősökkel és világuralkodókkal, egyszerre letörli azokat onnan, s új képekkel festi újra tele.

A föld másik végén, meleg délnyugaton, hol az ábrándozó tekintete a kék tengertükör végtelenjébe vész, oda képzelte magának a költő azt a boldogabb világot, mely a föld és menny boldog ölekezéséből támad, hol szabadabb a lég, édesebb a szerelem, bátrabb a férfi, hívebb a nő; — hol a fénynek nincsen árnya, az örömegek nincsen bánata, a virágnak lehullása; örökké fiatal minden, — fű, fa és az ember szíve.

Csodálatos delejes tünemény az a népek lelki életében, hogy a népköltészet mindig a borzalom, a félelem sötét, borús színeivel festette ki maga előtt az éjszakot, míg a délkelet ismeretlen távolából várta elérhetlen reményeit, oda küldé ábrándjait, oda sóhajtozott el

Azon időszakban, hogy az emelkedő Róma kezdte magát úrrá tenni abban a részében a világnak, melyet a hajdankor földleirői ismeretes földnek neveztek, egy másik fiatal város támadt elő a tenger tulsó partján; csaknem átellenében annak a nagy csizmának, melynek Italia a neve, s mely oly nagy lépésekkel járta be a világot, a míg csak egy lábra volt felhúzva.

Az új világváros épen oly gyorsan emelkedett ki a földből, miként maga Róma; még élt a monda a deli alapító nőről, ki egy akkora földet vásárolt meg bujdosó népe számára idegen királytól, mekkorát egy ökörbőrrel be lehet keríteni, s már a foszlánynya hasított tulokbőr kerítette föld ura volt az egész országnak és a körül levő tartományoknak mind, és a tengereknek, s talán egykor az egész világnak is; — ha ebben a világban ott nem lett volna Róma. — Két központja nem lehet a világnak, két tengely körül nem foroghat a föld.

E fiatal város neve volt Carthagó.

Háromszáz harmincz évet számítottak Carthagó alapítása után, mely évet mi keresztények nevezünk ötszázötvennek Urunk születése előtt, a midőn történt ezen eset Carthagó városában:

Hogy egy kereskedelmi hajó vezére, ki Afrika partjait sokszor bejárta üzlete végett, miután évekig távol volt hazájától, itthon rég megülték halotti ünnepélyét, neje férjhez ment, hivatalát betöltötték mások: egyszer csak megjelent, midőn senki sem várta már, a lánczczal elkerített kettős kikötő előtt, a milyenek nem volt akkor párja az egész világon, még Tirusban sem, a kereskedők legrégibb városában.

Hannónak hívták ezt a hajóst, és híre régóta el volt terjedve mind az egész városban és mindenki bámulva emlegeté, hogy Hannó megérkezett, miután oly sokáig elveszettnek hitték.

Hozott magával kincseket és ritkaságokat, a minőket azelőtt álmában sem látott senki.

Szokás volt a carthagói népnél, hogy a kereskedők, kik messze földön jártak, feljegyzék tapasztalataik magvát márvány táblákra s e táblákat betették Kronos templomába, mely ott volt a belvár, a kerített Byrza közelében, az idő Istenének templomában, kiről már a carthagóiak idejében tudva volt, hogy az idő a legnagyobb kincs, az idő a pénz.

Hannó táblái is megjelentek Kronos oltárán. E táblákat pedig nem volt szabad látni a köznépek, hanem csupán a vének tanácsának, az ősz senatoroknak, — kik a tudomásul vett tárgyakból bölcsen kiszámíták, mi leend hasznára az országnak?

Midőn Hannó táblái megjelentek az oltáron, másnap oda hívták őt a fővezér lakára, mely a két kikötő között egy kis szigeten épült, az elefántok kapujával szemben.

Carthago már ekkor hatvankét kaput számlált és hatszázötvenezer lakosa volt, harmincz öl szélességű fal kerítette a tenger partjától félkörben körül és palotáinak kúpfodei ragyogtak az aranytól, s valamennyi palota fölött legmagasabban kilatszott a templom, melynek fekete márványból voltak a falai, alabástromból az oszlopzata, ezüst oszlopfökkel és kúpfodelén egy roppant arany golyó négy ezüst szárnyal.

Midőn Hannót az egyik archon végigvezeté a vörös hidon, mely olvasztott földgyantával volt borítva, megállítá őt közepén Baaltis ércoszlopa alatt, s végignézetett vele a roppant város utczáin, térein, mikén akkor tarka népsereg hemzsegett; egész csoport elefántok lejtettek végig az utakon, málhákat és tarka tornyokat emelve roppant hátaikon.

— Nézz ide, Hannó. Látod-e, mennyit épült e város, mennyit népesült, mióta távol vagy?

— Valóban még egyszer akkora lett, válaszolt a tengerész.

— Nem sajnálnád-e, ha ezek a paloták egykor leomlanának, e néptömeg helyén kigyók és denevérek laknának

csupán, s az idegen, ha előtte Carthagó nevét említik, azt kérdené: hol van az? ki tud felőle?

— Bizony kár volna érte.

— És még ha azt mondanák: ez a város egykor a félvilág ura volt, és elpusztulása kezdődik azon évtől, a midőn egy Hannó nevű tengerész hosszú útjából visszatért bele; óhajtanád-e azt?

— Őrizzen meg engem attól Astarte, és minden jó istenek.

— Tehát úgy vigyázz ajkaidra, hogy mit fogsz beszélni a tanács előtt.

Hannó nem sokára a tanácssteremben állt. A város vénei ott ültek a falak mellett körben, s a legvénebb senator, Hiercos, azzal a hosszú, övig érő szakállal, a nagy kötél-lákat ölében tartá, miken Hannó tapasztalt dolgai voltak megírva.

— Hannó! szólt a vének véne a tengerészhez, te éve-kig el voltál hazadtól, vártunk és nem tértél vissza. Itthon palotád, kincseid voltak, itthon gazdag kerted, termékeny földed volt, itthon szép nőd volt, kedvencz rabnőid és te mégis távol tudtál maradni innen. Igaz-e az, mit e márványlapokon felírtál?

— Való az mind, és nem költemény.

— Igaz-e az, hogy nyugat felé több napi vihartól elverve egy nagy világrészt találtál, mely nagyobb, mint az eddig ismert világrészek együttvéve mind?

— Ahogy megírtam, úgy van az.

— Igaz-e, hogy ott a tél olyan meleg, mint itt a nyár, a fű oly magas, mint nálunk a fa, az állatok olyan okosak, mint itt az ember?

— Valóban úgy van.

— Való-e, hogy ott a nő szebb, délczegebb, a férfi bátrabb, vitézebb, miként nálunk, hogy ott a lég maga hatásos orvosság, mely sorvatagokat gyógyít, gyávákat bátorít, rútakat szépekké teszen?

— Azt mondám.

-- Hogy ott úgy terem az arany, mint a homok, hegyek tetején a drágakő és tenger partján a gyöngy és bíbor?

— Bizony mondom, hogy úgy van.

— Te mondad, hogy láttál olyan növényt, melynek gyökerén édesebb gyümölcs terem, mint a kenyér; nádat, a melyből mézet sajtolhatni; bokrot, mely gyapjat ad, fehérét, mint az esett hó; fát, melynek kérgéből édes bor folyik és olyat, melynek koronája alatt tejjel tele edények teremnek?

— Mind láttam és bizonyosággal hoztam magammal azokból.

— És hoztál magaddal olyan madarat, melynek esze van, miként az embernek, mely beszél emberi nyelven és esodákat mivel?

— Az is hajómon van.

— Beszéltél már ezen dolgokról másoknak is?

— Csupán csak e márványlapokra vannak még titkaim felírva.

— Hajóslegényeid nem voltak még a városban?

— Senki sem hagyta el közülök a kikötőt.

— Úgy térj vissza hajódra, Hannó.

A tengerészt visszakisérték hajójára. Este későn azután kiveztették a hajót a sík tengerre, odáig négy hadihajó kísérte, ott elszedték vitorláit, evezőit, dereglyéit, s négy oldalról el kezdtek rá görögtüzet hányni. Az égő kanócok pillanatok alatt meggyújtották a hajót, a görögtüz olthatatlan lángja a pántokba kapott, s ott elégett a tenger közepén Hannó hajója, gazdájával s hajósnépével együtt, és az új világból hozott aranyhomokkal és kenyérgyümölcsessel, és növény-mézzel, és fa-tejjel és beszélő madaraival együtt. A víz színéig égett le minden.

Carthagóban pedig kihirdették, hogy a ki a Hannó boldog országáról egy szót mer szólani, ott vesztse el fejét Astarte piacán, és ha valamely senátor egy szót kibeszél azokból, a mik Hannó márványlapjain fel vannak írva, a

kikötő elején köveztessék meg és csontjait szórják a tengerbe

Mert ha meg találná tudni Carthagó népe, hogy oly boldog világ van még az ég alatt, tömegestől ide hagyná hazáját, és ezek a paloták leomlanának maguktól és kigyók, denevérek lankának a kapukon belül, s az idegen azt kérdené Carthagó nevére: hol van az, merre volt valaha?

II.

Mikor még Tyrus a maga virágjában volt s kereskedőhajói egész Kelet-Indiáig jártak, élt akkor egy gazdag hajós a városban, kinek neve volt Bar Noémi.

Miként neve is mutatja, palæstinai születésű volt, egyik azon kevés benjaminita közül, kiket a tizenegy törzs férfiai városostul kiirtottak egy asszonyon elkövetett gyaláztat miatt.

A büntetés valóban megérdemelt volt: — a vad férfiak bántalmaztak egy nőt, ki vendégképen ment városukba; ezért méltán töröltettek el a föld színeről. Bar Noémi még akkor gyermek volt, a midőn megmenekült onnan, nem volt apái bűnében semmi része, és tudta jól, hogy azoknak megöletése az Úr parancsára történt, az erős «boszúálló» Jehova Isten parancsára, a ki villámok dörgése között irta fel saját kezével márványkötablákra: hogy az idegen férfi előtt szent legyen az idegen nő arca, és a ki az ellen vét, halállal haljon meg!

Bar Noémi jól tudta, hogy az ítélet kegyetlenül végrehajtatott egy egész város népességén; de azért soha el nem tért atyái hitétől, megőrzé az örömök városaiban is a szent Sion komoly hagyományait és áldozott az erős boszúálló Istennek, ki megbünteti az atyák álnokságait negyedizig; de megjutalmazza erényeiket ezeriziglen!

Pedig Tyrus és Sidon és a görög Istenek sokkal nyájasabbak, ők megtűrik a szerelem oltárait templomaikban, áldozhat rajtuk galambot, vagy kecskét, tiszta, vagy nem

tiszta szerelme szerint, a kinek tetszik; nem számítják be a gyönyör bűneit senkinek, sőt mysteriumaikban megtanítják a halandót, mint lehet a gyönyör ismeretlen fokozatai által egy lépéssel közelebb lenni az üdvhöz — vagy a kárhozathoz.

Bar Noémi nem látogatta Astarte templomait, nem avattatá magát a búbajos mysteriumokba, hanem azok helyett tartotta ősi ünnepeit böjtben és imádkozásban, megfecskendé küszöbét a páska vérével, és elkészíté a zöld sátort udvarán minden esztendőben.

És a tyrusi nép engedte őt tenni, a mit akar; a kereskedő nép türelmes szokott lenni vallás dolgában; nem is volt előttük Izrael vallása szokatlan; eleget érintkeztek egymással, néha vassal, többször aranynyal, ezüsttel. Bar Noémi, midőn a férfikort elérte, a leggazdagabb tyrusi kereskedők közé számíttatott, kinek ötven hajója hordott hiborszövetet, igazgyöngyöt és keleti fűszereket egyik világrészből a másikba.

Ő maga volt a legmerészebb hajós. Sokszor egész esztendeig oda volt hajójával, melynek legénysége mind rég elszármazott héber férfiakból volt válogatva.

Bar Noémi volt a legelső, a ki a Vörös-tengerről elindulva, hajóháton tudott elmenni Carthagóba, a nélkül, hogy málháit teveháton szállíttassa egyik tengerparttól a másikig, a mi a Ptolomæusok alatt fizetett rendkívüli vám miatt nagyon nehezítette a kereskedést. Senki sem tudta a legrégebb kereskedők közül is, hogy mi úton kerülhet odáig? A jóreményfoka még akkor ismeretlen pont volt a kereskedővilág előtt, a honnan ellenséges zivatar és tengerjárás visszariasztá őket.

Carthagóban megismerkedék Bar Noémi egy kereskedő leányával, egyikével azon puni szépségeknek, kiknek bájait a római asszonyok annyira szerették utánozni. A legfehérebb arczbőrt a legcsodásabb színű, csaknem sáfránysárga hajzat segíté emelni, a kék szemek pillái feketék, a szemöldökök ívalakúak és sötétek, sűrűk, az ajkak sötét

pirosak, mint a bibor és a bőr tapintata mint a bársony. A római delnök, midőn az első puni háború bevégeztetett, hogy férfiakat visszahódítsák e bűbajos idegenektől, mindennemű mesterséges erőszakot elkövettek bájaiikon, hogy azokat a carthagói szépekhez hasonlókká tegyék: hajfürteiket sáfránnyal festék, arczaikat éjszakára nyers hússal kötözték be és ajkaikat piros kenőccsel élénkíték. Ám a carthagói szépeknek ingyen adta mindezt a természet; azokat a hosszú arany hajfürtöket, mikből a hazavégső veszélyében harci kéz-íjak számára fontak idegeket, s azokat a telt, hajlékony tagokat, a mik Carthagó utolsó napján a torlaszokat képezték Róma fegyverei ellen.

E szépek egyike volt Byssenia.

Atyja meg volt elégedve a nászajándokkal, melyet Bar Noémi hozott leányának; a kereskedők minden korszakban fontos dolognak tarták a hozomány ügyét a házasság elintézésékor.

Bar Noémi azonban gazdagsága mellett szép férfi is volt és a mellett bátor, delfezeg, a ki nem hordta fejét alázatosan, mintha jól tudna, hogy arczában van valami oly uralkodói tekintet, melyre nézve szégyen volna, ha valaki előtt lesütné szemeit.

Mint ő szokta mondani: senkinek sincs keményebb pilantása, mint a villámlásnak és félelmesebb szava, mint a zugó tengernek, s azokkal régen megtanult ő már dacolni.

Az ismerősök, a város előkelői összegyűltek a menyegzőre határozott napon Byssenia atyjánál; a leányt elvitték a carthagói szűzek magukkal Astarte berkébe, hogy ott utoljára megfürösztve a szent forrásban, vezessék őt az istennő oltárához, a hol völegényével össze fog adatni.

Midőn azonban a völegényre került a sor, hogy phœniciai szokás szerint ő is hozza meg az áldozatot a faragott bálványoknak, miket azok házasulandóktól követelnek, Bar Noémi mindenki csodálkozására azt felelé: «Jehova az Isten!» és nem akart áldozni a bálványoknak.

A vének, a főpapok nagyon megütköztek e vakmerő mondáson, s összesúgtak egymás között, hogy mit tegyenek e merész idegennel ?

Elvezették őt Astarte csarnokaiba, a kit tisztelt a nép fehér márványból faragott szép hölgy alakjában, megmutaták előtte a szerelem-istennő tiszteletének mysteriumait, a csábító édes titkokat, miktől az emberi ész megzavarodik, a szívhevítő érzéki képeket, mik különböző név alatt minden században a legújabb időkig találtak bálványimádókat.

Bar Noémi félrefordítá arczát e kápráztató tüneményektől és rebegé:

— Jehova az Isten !

A vének, a főpapok fejcsóválva mentek odább, s elvezették Bar Noémit a nagy, fényes bálvány Dagon templomába, mely aranytól és ezüstitől ragyog, hol a gazdagság aranyból öntött istene gyöngyláz-hajóban ül, mely rakva van gyönggyel és drágakövel, s tengerhullám helyett kénesövel tölt medenczében úszik.

Ott felszólíták Bar Noémit, hogy ha a szerelem bűvésze előtt nem hajlott meg térde, hajoljon meg a gazdagság rémképe előtt; im a hatalmas Dagon pénzt és uraságot osztogat azoknak, a kik benne hisznek.

Bar Noémi megvetőleg tekintte az előtte heverő kincs-halmazokra s bátor szóval felelé:

— Jehova az Isten !

A vének, a papok haragosan néztek össze s harmadszor elvezették őt a Renaphan isten, a hadak istenének templomába, mely csupa rézszlopokon állt, maga a bálvány sötét ércből öntve, lábai előtt halommal heverték tört fegyverek, pajzsok, diadalmas csaták maradványai, miket a carthagói harcosok ellenségeiken nyertek, és hajók rostrumai, miket a tengeri csatákban foglaltak el, s ide halmoztak Renaphan lábaihoz.

— Ime, ha le nem hajoltál a földre szerelemért, gazdagságért, hajolj meg azon Isten előtt, ki a dicsőséget osztja, a mi legnagyobb jó minden igaz férfi előtt !

De Bar Noémi bátran nézett az érczbálvány üres szeméibe, s merész hangon mondá:

— Egy az Isten! A mindenható Jehova!

Ekkor azután elvitték őt az erős pokol istenének, Baálnak földalatti templomába, a ki uralkodik az örökkévaló tüzeken és oszt kínokat és szenvedéseket itt és a más világon; ott megmutatták az idegennek a nagy idomtalan bálvány izzó keblét, mely véres emberáldozatot követel mindennap. — Végig kellett néznie az áldozatot. Egy nagy erős férfit vetettek a bálvány torkába, s azon pillanatban sűrű füst tódult elő a bálvány száján, szeméin és orrlyukain, míg a haldokló áldozat ordítása úgy hangzott elő üres belsejéből, mint valami pokolbeli rémnek kacagása, lassanként elesendesülve, mint mikor a hizlalt fenevad éhségét elverte, s rőfögve nyugszik el.

— Bar Noémi! mondanak a vének. Ime: előtted a halál kapuja, beszélj!

Az ifju buzgalomteljesen emelé szeméit az égre, mely egyedül tiszta arra, hogy benne Isten örök lakását képzeljük, s tántoríthatlan szóval monda:

— Egy az Isten, a mindenható Isten, a földnek, a csillagos égnek és a tengereknek ura, az életnek és halálnak ura, az egyedül úr minden urak felett; a halhatatlan Jehova! és por és árnyék minden, a mi ő rajta kívül van.

A bálvány a második áldozat halálkinjait orditá, melyet a szolgálattelvő papok fertelmes dob- és réztányér-veréssel iparkodtak elnémitani. E pokoli zaj közepett kezeit keresztbe fonva mellén, imádkozott Bar Noémi.

El volt rá szánva, hogy ő is e bálvány torkában fogja végezni életét.

A vének, a főpapok ismét összesúgtak, s aztán azt mondták mosolygó arczezal Bar Noéminak:

— Ime, te megtartád hitedet mind végig, maradj meg abban ezután is és ne legyen mellette fogyatkozásod soha. Párosulj menyasszonyoddal hited szokásai szerint, s vidd

el őt magaddal távol lakásodba és élj, a meddig Istenednek tetszik.

Bar Noémi megnyugodott e szavakban s titkon áldá magában Jehovát, ki diadalmat készít a benne hívőknek, s erős szívet ad azoknak, kik őt dicsőítik.

Azután egybekelt hitsorsosi előtt a szép Bysseniával; átadá a cserébe hozott nászajándokot menyasszonya atyjának, ő pedig annak átvevé ékszerreit, a mik egy asszonynak valók, elvégzé egyéb ügyeit is, mik üzletéhez tartoznak, s bátor feleivel hajóra szállva, a kikötőbe gyült népesség üdvkiáltásai és harsonák, kürtök messzehangzó zenéje között vitorlázott ki a tengeröbölből. Négy hajó kísérte őt ki tiszteletből egész a sík tengerig; a pompás carthagói hajók oldalai festett szőnyegekkel voltak beaggatva, ormányaikon messze kinyuló arany esudák voltak faragva, hátul volt a lecapóhid, mely a csatában az ellenséges hajót megragadja, és középett a magas emelvény, melyből köveket és dárdákat szoktak hajigálni.

Mikor kiveztek a hajók a sík tengerre, mikor már partot nem lehetett sehonnan látni, akkor egyszerre leereszték hídjaikat a carthagóiak a tyrusi hajóra s megállították azt.

A vének még egyszer megszólíták e helyen Bar Noémit.

— Bar Noémi! Idegen hon fia! Alattad a kietlen tenger, fölötted a kietlen ég, most felelj meg: ki az Isten, a ki e pusztaságban segít?

— Jehova az! felelt Bar Noémi.

— Úgy hát segítsen rajtad Jehova, mondának a vének, s azzal elszedték Bar Noémi hajójáról a vitorlákat, evezőket, kormányrudat és minden eszközt, a mivel a tengeren haladni lehet.

Felszólíták a menyasszonyt, hogy térjen vissza atyjához Carthagóba. De Byssenia vőlegénye keblére simulva rebegé, hogy jobb ottan a tenger viharai között is; a kinek hűséget esküdött, azt el nem hagyja veszedelmében.

— Jehova segítsen rajtad! mondának a vének, és azzal

eltávoztak Bar Noémi hajójáról, s felvonatva hidjaikat, ott hagyták azt a háborgó tenger közepén, vitorla, evező és kormány nélkül, viharok útjában, tenger irgalmában.

III.

Hozzád kiáltok oh én kegyes uram!
 Én erős paizsom az üldözők ellen;
 Én éles fegyverem a harcok viadalában;
 Én éltető forrásom a sivatagban;
 Én menedékhelyem a viharok között;
 Ne hagyj el engem!

Ne hagyj el azt, ki a te dicsőségedet vallja és hirdeti és néz fel az égre és kiált fel hozzád! Jövel és segíts meg engem!

. A szélesendes tenger közepén ott állt az elhagyott hajó, vitorlátlan, kormánytalan, önterhétől féloldalra dülve, és messze a kerek láthatáron, hol az ég a vizeket csókolja, nem látszott egy fekete pont, egy fehér vitorla, mely földet, vagy hajót jelentene. E semmiség közepett állt Bar Noémi és veszendő hajósnépe; Bar Noémi pedig azt állítja, hogy e semmiségben lakik az úr, ki parancsol égnek és víznek.

És ime, a mint imádkoznék, kiterjesztett karokkal állva, sebes szárnycsattogtatva jő egy galamb kelet felől hajója felé, s leszáll annak legmagasabb árboczára.

Soha hasonló galambot nem láttak azon a vidéken; egész tollazata zöld volt, hamvas gyöngyszínbe átjászva, szétterjesztett farka aranyszínű és csillagos, mint a pávának, s nyaka körül bíborpiros örv.

Bar Noémi egy marék rizst szórt el tenyerére, s azt feltartá a levegőbe, s ime a csodálatos madár mindenki bámulatára lerepült az árbocz hegyéről, rászállt a hajós kezére, s elkezdé annak markából a rizsszemeket egyenkint fölszedegetni, mindegyiknél turbékoló hangot adva,

ahogy szokták a vadgalambok; aztán ismét felrepült az árboz hegyére, s ottan megmaradt estelig.

A hajós nép csodát kiáltott ezt látva, és Bar Noémi szóla nekik:

— Ime láttátok, hogy Jehova meghallgatott engem, mert követet küldött hozzám az égből, tudatva velem, hogy e nyomorból megszabadítand bennünket. Vessük össze palástjainkat és a mi nélkülözhető szövet van a hajón, mind: nők kantusait, drága aranyszöveteket, phrygiai bársonykelméket, s varrjunk azokból egy vitorlát. Nem sokára jöni fog nyugoti szellő, mely bennünket valamely parthoz közel visz, s ott újra felszereljük hajónkat, és visszatérünk Tyrusba, a mely úton ide jöttünk.

A hajós nép szót fogadott, munkához látott, elkészítének egy nagy vitorlát, tarka foltokból összeaggatva, azt kifejleszték ügygyel-bajjal, ruhaikból csavarva köteleket, s íme alig szállt le a nap, összeolvadva saját képmásával, mely a tenger és az ég szélein szokott vele találkozni, midőn kelet felől könnyű szellő keletkezik, mely előbb fodrot vert a habok között, azután emelkedni készteté a tengert; a foltozott vitorla kiduzzadt, a hajó szilárdul állt a hullám között, s elkezdett a tenger tükrén tova sikamlani.

A hajós nép térdre borulva rebege:

— Egy az Isten, Jehova az Isten.

A szél egész éjjel kitarzott kedvező irányban; Bar Noémi egész éjjel vizsgálta a csillagokat; az öresillag, a vérrel ragyogó csillag, szépen feje fölött képezték az éjszakai futás ivét, míg a gyémántpont távol éjszakon és a sárkány szeme délnek folyvást egyenlő magasan maradtak a tenger felett: jó jel arra, hogy a hajó állandóul nyugot felé siet.

Három nap, három éjjel repült a hajó kormánytalan, egyetlen vitorlával, tengersiz felett; a harmadik éjre következő reggel, mint valami barna tengerszörny homloka látszott kiemelkedni a vizek határain a világot emelő Atlas bércze, a meghódíthatlan Geber-al-Tarik sziklája, a mit a mai könnyű nyelvű nép Gibraltárnak nevez.

Ez ismerős pont volt a tengerészek előtt. Boldog lakosai a Hesperidák aranyalmás kertének sok örömmel szokták fogadni az itt keresztülhajózót, kire nézve veszedelmesebb volt az Atlasmelléki leányok szemeibe nézni, mint hallgatni a syrének énekét, vagy átevezni az átkozott Scylla korall-zátonyai között. Az afrikai végkikötő gyönyörei több hajóst eloroztak evezője mellől, mint a bélpokol és a fekete halál, e két öldöklő angyala a hajdankornak.

Bar Noémi hajósai ujjongva másztak fel az árboczokra, hogy onnan is közelebb láthassák a boldog ígért földét, mely minden pillanattal közelebb jött feléjük; már színeiben kezdett megjelenni a part; már látszott a hegy mogorva kékjén az erdők sötét zöldje; a partokon alant a vetések keskeny szalagjai, a virágzó mandulaerdők pirosló hava, s a buja sesamvirág égszínkék zománcza a mezőkön; már látták a partokon álló gunyhók vendég-hívó füstjét, a midőn délkeleten egyszerre egy kicsiny fekete felhő támadt és az egy percz múlva elsötétíté a napot, és akkor az egész tenger más szint öltött; valami zavaros sötétzöld színnel háborultak fel a hullámok, az Atlas-hegy elsürkült, a partok sötétkékre váltak és sokkal messzebb látszottak távozni s egyszerre, mintha az égből hullanának alá, tele lett a lég, a vízegyetem azokkal a fekete szárnyú fehér madarakkal, a miknek éltető elemük a vihar, a mik a zivatarban élnek s csak a hajósok ijedelmére, pusztulás baljóslatára szoktak előjönni ismeretlen odúikból s olyankor ijesztő sikoltozással repkedik körül a hajót, mintha annak népeit siratni küldettek volna.

Bar Noémi begöngyölteté az egyetlen vitorlát, megcsokolá szép feleségét, és azután sorba csokolá honfitársait egyenkint, a kik számára nincs több menedék, csak egyedül a csodatevő Úr kezében, s térdre borulva, azokkal együtt hangosan éneklé a háborgó tengerzaj közepett:

«Te benned biztunk eleitől fogva!»

A habok tombolása, a szél üvöltése egyre erősebb lett; egyre gyöngébb a buzgók éneke; beleszólt a rémletes

mennydörgés a halálos hangversenybe, végigrohanva a tengerek felett; a fekete felhők sötét éjszakával boríták a nappalt, melynek csak a villámlás volt rémséges fáklyája. A távol látkörön meg-megjelent minden villanásnál az Atlas-hegy fekete körrajza, mint valami álomban látott kísértet rémképe, s a lángszinűre festett hullámhegyek tajtékzó gerincein ott libegett egy kis töredékeny dióhéj, egy omlatag faépítmény, melylyel játszani tetszik a vihar-
nak, s melyen kétszázan vannak egy síró, reszkető tömegben abból a féregfajból, a mely magát a világ urának nevezi.

A vihar dühe nőttön nőtt, a sötét napból még sötétebb éjszaka lett; Bar Noémi népe minden perczen közeledni látta magát a villámfénynél az Atlas-hegy szikláihoz, és káromolta Bar Noémit, és káromolta az Istent, kit ő nem szünt meg imádni. Még csak egy percz és mindnyájan a sziklákhöz vannak zúzva.

Ekkor a villámlások megszűntek és hosszú sötétség órái keletkeztek. A vihar laptazott a hajóval, a pillanatok halálfélelemben multak egymásután, s a mint néhány óra mulva ismét felvilágította egy villamlobbanás a tájat, a bámuló hajósok sehol sem látták többé az Atlas-hegyet. Ki voltak lökve az Atlanti tengerre.

— Egy az Isten, Jehova az Isten!

A rémhaláltól megmenté híveit az Úr, de ott künn a végtelen tenger hatalmában új vész közé hajította őket.

Az éj elmúlt, de az ég folyvást háborgó felhőkkel volt elborítva, mik egymással harcra szállani látszóttak, hogy csakúgy omlott alá a vérük, s a nap nem látszott keresztül sehol, és a láthatár eltűnt az alatt úszó fellegek ködében, az omló zápor sötétjében; — ez így tartott négy napig szakadatlanul.

A vihar nem tud elfáradni.

A hajó össze volt roncsolva már, árbocjai mind letöredtek, a fényes sárkányokat, mik oly szépen ragyogtak néhány nap előtt elején és oldalain, leszaggatta a hullám;

minden fölösleges terhet a vízbe hánytak már, s mégis alig győzték a járművet megörzeni az elmerüléstől.

Midőn a negyedik nap is vészben, viharban alkonyodott le, a legvénebb hajós oda lépett Bar Noémihoz s titokban félrehívta őt, mondá:

— Te imádkozol a Jehovához minden nap, Bar Noémi.

— Minden órában, minden gondolatommal.

— A hajó farában áll frigyládád, mely előtt le szoktál borulni. Mi van abban? Ott lakik a Jehova, nemde?

— Abban az Úr parancsai vannak, köre vésve, a jeruzsálemi táblák mintája szerint.

— Te tehát imádkozol a Jehovához; de ugyanakkor hajóslegényeid a hajó fenekén a Thammuzt siratják, az arany kigyó előtt térdepelve, melyet rejtve tartanak ott; s e miatt vagy két isten harczol egymással felettünk, az egyik el akar veszíteni, a másik megszabadítani, s míg próbálgatják erejüket, melyik hatalmasabb? mi elveszünk közöttük; vagy pedig egy az Isten, a mint te mondád, és az a Jehova, ki te érted irgalomból napjainkhoz napokat told, de boszúból az ellene vétők bűneiért nem hagyja elmulni rólunk a vihart. Azért lássad, hogy mit cselekedjél? Midőn éjszaka a sirás keresztülhallik a földözeten, tudd meg, hogy akkor a bálványt imádják; s vagy a frigyládádat, vagy az arany kigyót vedd a tengerbe, hogy az egyik kibéküljön velünk.

Bar Noémi nagyon felháborodott e szavakra, s úgy tett, miként a vén hajós tanácslá. Midőn éjszaka meghallá a rejtelmes sirást a földözet alatt, hirtelen lement a hajófenékbe s ott találta tengerészeit, a mint a földre borulva, melleiket verték és meztelen tagjaikat éles késekkel szurdalák; középen pedig állt az arany kigyó, egy oszlopra feltekergözve, nagy karbunkulus-szemei fénylettek a félhomályban.

Bar Noémi oda lépett a bálványhoz s oldalán függő kardjával hozzácsujtott annak fejéhez, és ime, az ütéstől eserepekre törött az, hogy darabjai százfelé hullottak.

— Nézzétek, szólt Bar Noémi. Hogyne hazudott volna az a mágusz, a ki azt mondta, hogy ez Isten: midőn még az ötvös is hazudott, midőn azt mondta, hogy az arany! Üvegből volt az egész. Jól gondolá, a ki ezt öntötte, ha nézhetik ezt Istennek, miért ne nézhetnék aranynak.

A meglepett hajósok nagyon elszégyenlék magukat e szóra. Az anyagi csalás legerősebb bizonyíték volt előttük a szellemi tévhitre. Megesókolák Bar Noémi köntösét, s azzal összeseprek a bálvány cserepeit és beleönték azokat a tengerbe.

IV.

A mint a bálvány összeomlott, egyszerre, mint a síró gyermek, kit sírása közben álom lepett meg, elcsendesült a vész; a szél ordítása megszűnt, a villámok aludni mentek, a fekete felhőtömegek siettek a tenger minden láthatára felé; a felhábörögött tenger hullámai lassú himbáló rengéssel elültek, elsimultak s nemsokára a legünnepélyesebb csend lett úrrá égen és földön.

— Csodák napjai! sóhajt fel az elbámuló nép.

A mint azonban az egyszerre kiderült éjszakai égen széttekintének, új csodálkozás lepte meg elméiket. . . . Ez a csillagos ég nem azon ég volt, melyet ők ismertek. Más csillagok, más képletek ezek! A hét csillagos gönczöl nem látható sehol, az örökké álló csillag nincsen többé helyén; a hajósok vezére, a kettős égi szem, és azok a többi néven nevezett világok, miket a hajós mind oly költői eszméssel jegyze fel, miknek jól ismeri jöttét és lementét, miknek fordulatjáról megtudja: a világ melyik részén evez, azok mind le voltak törülve az égről, s helyettük más csillagok voltak felrakva, még fényesebbek az ismeretknél, de a mikre senki sem tudott emlékezni, egy közülök úgy világított, hogy a kötelek árnyékot vetettek a hajó oldalára tőle.

A téveteg hajósnép szorongó kebellet nézett szét ez

ismeretlen égen, melyben nem talált a régi világra, s kérdező félelemmel Bar Noémitól:

— Uram, uram, hol vagyunk?

Bar Noémi maga is titokteljes borzalommal vizsgálta e más világból való csillagokat és felelé felsóhajtva:

— Az Úr kezében vagyunk.

— A világ határán kívül vagyunk! kiálta ekkor egy két-ségbeesett hang. A semmiségben járunk!

Másik azt állítá, hogy a nagy Rok-Rok országhoz közelednek, mely kigyók és hüllők hazája, a hol az embereket úgy vadászszaak, mint másutt az emberek a vadakat.

Harmadik tudott meséket az indusok mágneshegyeiről, mik a hajókat messziről magukhoz vonzzák; és mindnyájan el voltak rémülve azon ismeretlen helyzettől, melyről még a mesék sem szóltak soha.

Az emberek összesúgtak egymás között, s a bátrabbak közülök oda léptek Bar Noémi elé daczos arcczal.

— Halljad Bar Noémi, a mit tenéked mondunk. Te a Jehovát imádtad ekkorig, és magadra sok veszélyt hoztál e miatt és azokra is, a kik veled vannak. Egyedül taszítál ki bennünket a tengerre, viharokat, veszedelmeket állattál ki velünk; összetörted a Thammuz-bálványt és imádva dicsérted Jehovádat. Most ime itt állunk egy ismeretlen tenger közepén, a hol nem tudjuk, honnan jöttünk ide s hova menjünk innen. Ennek mind te vagy az oka és a frigyláda, melyet magaddal hordasz, és a Jehova neve, melyhez imádkozol. A míg Thammuz állt, addig vihar volt; hogy lerontottad, szélsend lett; és ez még borzasztóbb nekünk, mint a másik. Addig legalább haladtunk, de most állunk egy helyhez átkozva, mintha horgony volna vetve hajónk mindkét végén. Azt határozta a hajósnép, hogy tégedet és frigyládádat kitegyen a tengerre. Menj tölünk a hova tudsz. Mi nem haragszunk reád, de rettegünk tőled. Készítünk számodra egy tutajt árboezgerendákból, faragunk evezőt, kormányt, megosztjuk veled vitorláncat; adunk kenyeret, vizet egy hétre valót, azzal menj Jehová

nevével, a merre tudsz, mi is menjünk, a merre ördögünk jó vagy rossz kedve kerget.

Bar Noémi nem mondott ellent. E nép vesztének indult; harmadszor tagadta meg hitét. A tenger el fogja nyelni őket, mint elnyelte Abiram népét a föld. Midőn Sodoma fölött megsokasult a bűnök terhe, az Úr elszólítá a kárhozatra ítélt városból az egyetlen igaz embert. Angyalai most is vannak az Úrnak.

Byssenia, ki eddig zúgolódástalan osztá a hajós nép minden szenvedését, midőn látta, hogy azok mint faragják Bar Noémi számára a tutajt, evezőket, átölelte buslakodó férjét és szólt hozzá vigasztaló suttogással:

— Légy bizton, Bar Noémi. Ez nem a világ határa itt. Egy titkot birnak Carthagóban, melyet ott nem szabad kimondani, de a mely mégis apáról fiura szállván, szüntelen emléekben él. A bátor Hannó egy időben vihartól messze üzetve járt ezeken a tájakon. Egész útja le van írva nagy kőtáblákra és erős zár alatt őriztetik a halál istenének templomában. Mert a ki e titkokat kibeszéli, az halva van. Én atyámtól tudtam azt meg, ki egyike e templom böleseinek, s a kereskedők nagy tanácsában ül. A merre ez a legfényesebb csillag lenyugszik, ottan van egy új világrész, sokkal nagyobb, sokkal szebb, mint a mienk. Azt mi föl fogjuk találni, ha a csillag járását követjük. Két hatalmas nemtő van velünk, ki bennünket megsegít, te veled van a Jehova, velem van a szerelem.

Bar Noémi megölelé, megcsókolá, kiben Isten angyalát küldé le hozzá, a ki a végveszélyből kiszabadítsa, s azzal maga is segített hajósainak elkészíteni a gyarló járművet, melyen ő az Úr frigyével s kedvesének szerelmével a végtelen tengerre fog szállani. — A tutaj elkészült, egyetlen csáklya volt minden árbozca s vitorlája egy himezett palást, hajdan menyasszonyi köntös.

Egy tömlő víz, egy kosár tengervíztől ázott buzadara, melylyel a carthagóiak a kenyeret pótolták, ezek voltak az útravalók, miket Bar Noémi hajós népétől kapott.

Számtalan kincse közül csak hármat vitt magával: a frigyládát az Úr szövetségével, kedvesét, a hű Bysseniát, és kardját, a drága jó aczélt.

A mint Bar Noémi a tutajra lépett, utána kiáltották: «Jehova veled», és ő szomorúan tekintte az elhagyott hajóra, melyről elúzték az utolsó igaz embert, és a mint mindig jobban eltávozva tőle, a tenger pusztasága egyre nagyobb lett közöttük, s ő még folyvást szomorúan tekintett hajójára, ime egyszerre elkezdte az féloldalt hajolni, azután lassan megfordulni maga körül, néhány perczig forgott még és azután végkép elmerült.

A kelő szél Bar Noémi füléig hozta a haldoklók végkiáltását.

Most már egyedül volt az ismeretlen vizeken.

De nem sokáig maradt egyedül. Szárnycsattogás hangzik a magasban, s ime az ég derült kékjéből leszáll a csodaszínű galamb, mely Afrika partjainál látogatta meg hajóját, s bizton leül megpihenni kisdud árbozca hegyére.

A viharból menekült ő is; aranyszínű tollazata meg van zilálva, azt rendezgeti piros csőrével, s mintha ismerőséhez jönne, oda repül Bar Noémi kezére, Byssenia hófehér válára, turbékolva, s midőn azok darált buzával kínálják, nem eszik belőle, hanem csőrével szétturbékol benne s azután galambmódra nevetve felrepül és eltávozik ismét nyugot felé.

— Követlek, égi kalauz! monda Bar Noémi bizó áhitattal, s kisdud vitorláját szélnek irányozva, arra indítá tutaját, merre a galambot látta repülni.

Az égi vezető soha sem tűnt el szemei előtt. Ha a tutaj nem birt vele repülni, visszafordult hozzá és bevárta. Lélszakára leszállt mindig az árbozcz hegyére s kora reggel repült ismét előre változatlan irányban.

Három nap és három éjjel utaztak együtt: a galamb és a hajós. Negyedik nap reggelén vigan szállt le a galamb Byssenia ölébe, s most már kedvére evett az eléje tett

buzából, s aztán úgy elrepült, hogy szemmel sem leheto utólrni többet; még a láthatárról is elveszett.

A negyedik éjjel egyedül utazott a hajós és kedvese, a gyöngö nő férje ölébe hajtá le fejét, mintha otthon menyezetes ágyában feküdnék, oly nyugodtan aludt a tenger sivatagján.

De Bar Noémi nem tudott aludni. A tengerész szívében van valami érzés, valami rejtett ideghur mozgása azon ezernyi titkos sejtelmek közül, miket a tudósok megfejteni nem tudnak, csak megtagadni. A tengerész lázas nyugtalansága ez, midön a zöld fok közeledtét érzi, melyről annyit álmodott, melyet még nem lát, de sejt, melyre ujjal tudna mutatni: ott van az! midön még ég és tenger köröskörül összefoly.

Ott van az! Ott kell neki lenni!

A hajnal arannyal önti el az eget és a vizeket, és ime, a hol az aranyos ég és víz összeér, magas hegy homloka emelkedik a látkörön elő, a nagy világoskék köd színén keresztül ragyognak bíborra festett ormai.

— Egy az Úr, egy az Isten! kiálta Bar Noémi, égnek emelt hálaadó karokkal, és Byssenia leborult a frigyládája előtt és annak ezüstös szögleteit csókjaival halmozá.

Egy új világ! Nem. Egy régi világ ez, mely már akkor történetének vége felé járt, midön ti az ismert világ történetét elkezdtétek írni.

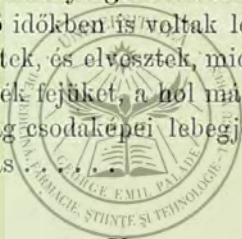
Kiszabtátok az ezredéveket, pedig ki tudja, azok előtt hány ezredév ismeretlen lakói tüntek el már?

Azok a csontvázak, miket folyók partjaiban, mély bányák fenekén találnak, soha meg nem nevezett, soha európai emberarcz előtt meg nem jelent állatok maradványai; azok az ős növényzet romjai, miket elsülyedt kőszéntelemek rétegeiben, szikkadt mész lenyomataiban bámulunk, egy régi, talán jobb, de mindenesetre nagyobb világról beszélnek a halló előtt. Azok a gygászi várromok csodaépítészetükkel, miket az Inkák földén, elhagyott, nem ismert ősrengeteg közepett fedeznek fel kalandor utazók,

nem hagynak-e sejteni egy elmúlt, elenyészett népet, melynek fényre, magasságra volt szüksége, mely örömeivel, harcaival betölté egykor a fél világot és ura volt ennek a földnek, és ismeretlen műveltséggel tökéletesíté magán az Isten orszáját, s míg bűnei meg nem érlelék a halálra, félistene volt a föld tulsó felének, mielőtt azt tőle a vadon természet növényei s ez a köztük élő meztelen féreg-emberfaj elfoglalá.

A bölcs Plató elmélete a hajdankor «boldog szigeteiről» lehet költői ábránd, talán csak eszményképe egy philosoph lélek felmagasztosult sejtelseinek, melyben saját ideálképeit rajzoló; de az évezredek után is fennmaradt nyomok, miket tenger elmosni, erdő benőni, zivatar elporlasztani nem birt, tanúbizonyságot tesznek arról, hogy előttünk messze-messze eső időkben is voltak lények, kik a tökéletesség felé törekedtek, és elvésztek, midőn azt hitték, hogy oly magasra emelték fejuket, a hol már nincsen Isten.

Ez elveszett világ csodaképei lebegjenek előttem, mint egy ihlett álomlátás

V.

Oh dicső természet! Te kifogyhatlan költő, te utólérhetlen művész, ki nagy vagy a falevelek alkotásában s gyöngéd a felhők színezetében; te is úgy téssz, mint a költő, mint a művész, mint a tudós: próbálgatsz, tapasztalsz, kísérleteket téssz, kijavítod azt, a mit hibásan gondoltál ki először, a mi czélszerűtlen, helytelen volt; törölgetsz gondolataidban, elveted a rosszat, újat alkotsz helyébe, s ha az egész rendszer zavarba jött, összegyűrod, mint a szobrász viaszmintáját, összetéped, mint a költő irott lapját s egészen újat alkotsz helyette.

Csakhogy te egész világrészeken próbálgatod költői erődöt, s évezredeid vannak teremtő eszméid kivitelére.

Ugy-e, midőn e roppant őszállatokat a még meleg földből elővarázsolád, gyermek voltál akkor, ifju, ábrándos

eszmékkel küzdő lélek, a kinek gyönyörködése telik a csodálatosban, a nagyszerűben ; szeretted látni azon állatokat, miknek nehéz lábai nyomot hagytak a kemény kőben, s ordításaik hangja egyik hegláncztól a másikig verődött vissza ?

Gyönyörködél az óriás plesiosaurus elterült testében, mely tevenyakától gyikfarkáig gyöngyház-pikkelyekkel volt borítva, s mulattatott látni, mint töré ketté roppant agyarával az ősbövény a legszebb pálmafát, megrágyva azt kalászos szalmaszál gyanánt.

De a pálmaerdőket mégis megsajnálta tőle, s alkotád a rettentő mastodont, melynek éles körmei áthatnak a legvastagabb pikkelybőrön s hosszú hegyes fogai egymásba csukódnak, hogy e roppant húsevő éhes gyomra védje a föld virágait.

Csak játék volt ez mind ; a századok letelte után beleuntál ez örökké emésztő, soha nem alkotó világba, mely egy gondolattal sem dicsére alkotóját, mely nem tudott felnézni az égre.

Egy minden valónál szebb, kedvesebb alak fogamzott költői szellemedben, egy magasan álló, délcegen tekintő lény, mely annyira megtetszett képzetednek, hogy Isten lehelletét kérted bele.

És az új alak büszkén emelte fel fejét és nyelve megnyílt, hogy égi származatú gondolatainak kifejezést adjon, és kezei elkezdtek beleépíteni a természet nagy műhelyébe, megnépesítve azt olyan idomokkal, a minőkről ő maga nem gondolkozott.

Oh, mint örültél te akkor, alkotó természet ; egy új lény támadt, mely kívüled alkot, idomít, teremt és földedet ékesíti, melynek szívét melegíti az a gondolat, hogy ő ezen földnek ura s akként épít, erősít, rendelkezik, mint a kinek kedvéért áll ez a világ.

Hanem azután örömöd elhomályosult, midőn ez a szépnek alkotott földi báb legyőzte lelkének égi eredetét és lett szolgák szolgája a világon ; alacsony rabja indulatnak,

szenvedélynek, puha, ellágyult ivadék gyönyörvadász apáktól, fejét meghajtó nép önalkotta bálványok előtt, örült pazarlója mindazon kincseknek, miket ráruházál.

Hogy bánkódtál rajta olyan sokat!

Hogy rendítéd meg az álló földet alatta, hogy mámorából fölébreszd! hogy küldél reá duló csapásokat, haragos phantasiád szülte csodanemeit a döghalálnak, hogy Istenéhez visszatérítsd, hogy verted el köesővel vetett füveit, hogy öntötted el vizek özönével kéjei kőházait, hogy a nyomor, az inség felrázza tompa lelkét.

Mind hasztalan volt, még sem javultak meg. A természet beteg lett bele, hogy kedvencei így fajultak el.

A természet betegsége átköltözött fűbe, fába és az embereknek hasznos állatokba.

Az életet adó növények megromlottak a szülő földben, a gazdag növényzetet új, soha nem ismert betegség lepte el, méreg termett, a lóól máskor kenyér, üszög verte meg a búzát, édes gyümölcsök helyén halálos pöfeteg kinövések undokíták a fát, undorító ~~degszag~~ fogta el az ehető gyökereket még a föld méhében, megkeseredett a földből támadó víz és a földi pára is halált lehelte az emberek arczaira, hogy elhullottak egymás mellől az öröm pillanatában, a mámor vigalmai közt, a gyönyörök élvezeténél.

És még sem gondolt senki arra, mi van készülöben itt alattunk? mi lakik itt fejünk felett?

VI.

A partot, merre szem lát, egy esoda-erdő fedi, minőt csak a tündérképzület alkothat magának. Széles terepély fák, melyek ágaikkal ismét a földbe nőttek vissza, egyes templomokat látszanak képezni élő oszlopokkal, miknek mennyezete a sűrű sötét lomb, ékezete az ágakon felfutó folyondár virágai, melyek a magásból visszaneznek mosolygó piros és kék kinyílt szemeikkel. Apró ezüstszin bokrocskák, rózsapiros ághegyekkel képezik a csendes

bozótokat, s a magas füvek pelyhes kalászaikkal nem látszanak arra gondolni, hogy ha emberi alak járna ottan, fejével sem látszanék ki kalászaik közül.

A sötét banánfa-boltozatok fölött egy-egy csoport pálma hajladozik, ezek az óriás virágok nehéz gyümölesfürteikkel, mikben több gyönyörűsége lehetett az alkotónak, mint egy másik teremtményében, mert ezek a súly alatt még magasabban emelik fejüket, s ha koronát kaptak az alkotótól, tudják azt méltóságosan viselni.

Egyikén e pálmafáknak egy emberi alak kapaszkodott, ki azzal töltötte idejét, hogy a nagy gyermekfönyi diókat hajigálta le onnan. Alant pedig, a fák tövében, a buja fü között feküdt egy óriási megatherion: fekve alig különb egy idomtalan kősziklánál, hossza négy egész öl, alakja mint a lajháré, irtóztató háta egész dombot mutat, mely a magas füvek közül kiemelkedik, míg idomtalan fejét apró szemeivel, kis gömbölyű füleivel eldugta jól a bozót közé. Egész roppant testét barna kenges bőr fedezte, vastag ránczokkal, oldalai tarkák voltak az apró tengeri esigahéjaktól, mik beléragadtak, mikor meleg napokon a tengeriszapban hengergőzött, csak az orrlyukainál, fülein és kurta farka hegyén volt valami éles, kemény serte.

A partra jutott tyrusi hajós ölében hozta ki a tengerzátonyai közül kedvesét és a frigyládát; midőn a szárazföldre lépett, leborult arra arczával és hálát adott az Urnak, ki csodáit érezteti halandó fiaival.

Bar Noémi áhitatteljes hangon éneklé el a dicsőítés zoltárát:

•Te benned biztunk eleitől fogva!
Te voltál és te vagy igaz Isten,
És te megmaradsz minden időben!

Ez énekhangra felemelé idétlen fejét a fűben heverő szörny s irtóztató torkát eltátva, hosszú sikoltó ordítást hallatott, mely inkább hasonlított egy tehetetlen megijedt állat segélykiáltásához, mint a fenyegetés haragszavához.

Bar Noémi elébb ijedten kapott kardjához, s szíve meg-

dobbant, midőn e roppant csodafőt két öl hosszú gémyakával hirtelen kiemelkedni látta; hanem azután nyugodtan dugta vissza kardját s megsimogatta Byssenia szöke fejét, ki remegve bútt keblére, megvigasztalá őt bátor nyugodt szóval:

— Semmit se félj; ez állat fogai feketék és tompák. Ez növényevő. Embert nem bánt. Ilyen szörnyek Mizraimban is teremnek, a nagy tavakban, a miknek neve Behemot. Csak hogy nem ily tömérdekek.

A fán levő férfi észrevevé a jövevényeket, s néhány kókuszdiót hajítva az ordító szörny torkába, leászott a fáról.

A megatherion megengesztelődött, megint letette állkapczáját a földre s úgy morzsolgatá fogai között a kemény diókat, mintha csak gabonaszemek volnának azok.

A férfi még néhány diót hajigált torkába, mit az állatszörny mindig oly esetlen tafongással fogadott, a minővel a kéthetes libucz engedi magát anyja által etetni, s azután morogva elnyugodott.

A férfi azután közelebb jött Bar Noémihoz.

Szánalomra méltó alak volt. Arczáról a szakáll, fejről a haj utolsó szálig kihullott, arcza ránczos volt és valami beteges hamuszínü, tagjai soványak, térdei előre csuklók, mellesontja befelé hajló és háta meggörbült. Meleg nyári nap volt, és ő prémes öltönyében is fázni látszott.

Bar Noémi bámulata nőtt, midőn ez idegen alak, itt a föld tulsó oldalán, romlott, de mégis kivehető carthagói nyelven szólítá meg őket.

— Ti Carthagóból jöttetek, nemde?

Bar Noémi meglepetve hallá e távol világrész partján az ismerős nyelv hangzatát.

— Mi Carthagóból jövünk, viszonzá, hajótörést szenvedett utasok vagyunk; hát te honnét jövel, s ki vagy, hogy bennünket nyelvünkön szólítasz?

Az ember fázott e napegyenlítő alatti nyár melegében, s nehéz gyapot palástjába burkolva magát, melybe

arany- és ezüstvirágok voltak szöve, közelebb lépett a jövevényekhez. Messziről nehéz volt velök beszélnie, mert hangjának nem volt annyi ereje, hogy azt erőtetés nélkül tegye.

— Ha ti Carthagóból jöttök, úgy ismertetek kell Hannó tábláit, a melyek a mióta meg vannak írva, bárha róluk beszélni halálbüntetés alatt tilos, mégis minden carthagói ismeri azoknak tartalmát; ezeren és ezeren költöztek azóta ki Afrika partjairól a boldog szigetekre, mint Hannó nevezé e tájat.

— Tehát a boldog szigeten vagyunk? kérdé Bar Noémi, ki előtt a rege szinte ismeretes volt a hajósok mondáiból.

— Nem sziget, egy egész világrész ez, tizszerte nagyobb annál, melyet ti ismertek túl a tengeren. Egyik parton lakók nem ismerik a másikon lakókat, a legmerészebb utasok nem jutottak még el a világrész határáig, bármily irányban indultak el; új földek, új hegyek tárultak eléjük, új meg új népekkel, miknek száma százezerte több, mint egész Róma, egész Graecia összevéve, a hogy azokat az onnan jövők leírják. A boldog szigetnek nincsen tulsó partja: az a végtelenség.

— S valóban megérdemli e föld, hogy boldognak nevezétek?

— Borulj le a porba és csókold meg azt. E föld a paradicsom földje, mely készen termi mindazt, miért másutt fáradni kell. Egyik fa gyapjút hord, fehérebbet mint a juhok, másiknak virágaiban édes méz terem, harmadik tejet, vaját ad, zsirosabbat a bivalyénál, ízes gyümölcsöt, bort, kész kenyeret szívhatsz, szakíthatsz az eléd hajló ágról, s minden külön nedv különnemű édes mámort önt lelkedbe, túlvilágon jársz az altató areka nedvétől, ezer hölgy szerelmét érzed, ha a batatak édes mézgájától le-részegülsz, két szívet érzesz magadban, ha a kávéfa égett magjait főve iszod, s azt fogod mondani, hogy a világ minden gyönyöre tréfa ahoz képest, a mit érez az ember, ha a méznád kiforrt mustjától minden ideged csiklandós

rángatózásba jön. Oh a boldogságnak itt ezer neme van, jövevény, mit másutt nem ismernek; kár, hogy tovább nem lehet élni. Kár, hogy az élet oly hamar elfogy. Vajha ne kellene a vénség idejét megéernem; pedig már harminczadik évemet számlálom.

Bar Noémi keble elnehezült. Harmincz év itt már késővénség! Valóban e férfi olyan volt, mint a ki már hetven évét élt le; megtört, meghajolt agg, a vénség tisztessége, az ősz hajak, ősz szakáll nélkül, kopasz volt egész feje.

Mondott szavai úgy látszék elszomoríták, úgy fázott ez erős hőségben; oldalára volt egy gömbölyű elefántesontkóbak akasztva, annak lecsavarta arany csapját s a benne levő nedvből nagyot ivott, s azután oda nyujtá azt Bar Noéminak.

Az ifju nem fogadta azt el.

— Csak a forrásból meritem italom.

A boldog szigetek lakója kaczagott. A megivott nedv rögtön kerek piros foltokat hagyott arczára, homlokára, a mik égni látszottak azon. Szemei azon bántó fényvel ragyogtak, melyből az esztelenség tündöklök elő.

Vakmerő mosolygással fordult Byssenia felé, férje jelenlétében.

— Szép néember, ne maradj azzal, a ki vizet iszik; én gyönyörrel itatlak téged, jer én hozzám; én szép szerelmes ifju vagyok, ajkamon méz, szivemben tűz van; hagyd el ezt a koldust, én gazdag úr vagyok; minden arany hajszaladért egy arany kőöntyüt adok, két szép ragyogó szeméért két tündöklő karbunkulust; palotába viszlek, melynek orma benyílik az égbe s arany kupoláit ki kell kerülni a napnak futásában. Férjedtől pedig ne félj. Én erős, győzhetlen dalia vagyok, ki őt félkézzel a földre sujtom.

És a mellett alig bírta magát lábain tartani az ember, s kezei reszkettek.

Bar Noémi borzadva hátrált előtte; kedvesét átkarolva, ki irtózva rejté el arczát ez utált alak elől.

A megatherion megint felemelte fejét és ordított. Megéhezett.

Ez ordításra magához tért a szigetlakó; hirtelen eltevé kobakját, s sietett tántorogva a szörnyeteghez vissza, mely messzire tátogatta elé fekete torkát, fekete őrlő fogait s várta a nagy kókuszdiókat, miket ez a földről felszedve, szájába hajigált.

Byssenia futni akart ez otthontalan helyről, de Bar Noémi biztató szóval marasztá, hogy várják végét e látványnak. E férfi ocsmány, ha ittas, de nem félelmes; talán lehet vele, ha józan lesz, beszélni.

A fenevad etetése nehéz munkájában kipárolgott a férfi fejéből a mámor, s végre a nagy idomtalan szörny elfeküdt a cserje között és elaludt, a férfi egészen kijózanodva tért vissza, ugyanazon roskatag, halavány alak, a ki előbb.

Úgy ki volt fáradva, a nagy fenevad etetésében, hogy szinte összeroskadt, s fildokló hangon kérte Bar Noémit, hogy nyujtsa neki kezét, hadd támaszkodjék rá s vezesse a városig, hol lakása van, melyben szívesen látja őt, nejjével együtt, vendégeül.

Bar Noémi idegenkedve fogáta a koraagg kezét s nem állhatá, hogy meg ne kérdezze tőle:

— Mi förtelmes fenevad ez, a mit te itt táplálsz, s fárasztod vele magadat?

Az öreg ember megütközve tekintte rá.

— Idegen jövevény, vigyázz ajkaidra, midőn beszélsz. Ez az Isten!

Bar Noémi megbotráncozott.

— Hogyan, ez ordító szörny, hasított patával, kérges bőrével, lomha természetével, előtted Istenhez hasonló?

— Valóban ő az, felelt az ember félelem és áhitat hangján; minden városnak van egy ily élő Istene, melyet a nép felváltva szolgál. Ma én, holnap másik, a hány napja van az esztendőnek, annyi papja van mindegyiknek. Midőn apáink ide jöttek, száz meg száz év előtt, akkor ez emberfölötti lények voltak a föld urai, kiknek jó

kedvét csak áldozattal, hódolattal, imádással lehetett megnyerni; övék azóta is a föld minden zsengeje, kenyérnek, gyümölcsnek java, állatok, emberek első szülöttje, mert ők urai a földnek és meg nem halnak soha.

Bar Noémi felsóhajta magában.

— Volnék inkább a viharos tengeren, kormánytalan naszádon, mint ez átkozott földön itt.

És azzal áhitatosan emelte fel fejére a megmentett frigyládát, s míg azt fején vivé, jobbával Byssenia kezét fogta meg, baljával kardja markolatját, s midőn kérdezé tőle az agg, mi van azon szekrénybe rejtve, a mit fején viszen, felelte neki:

— Olyan kincs van ebben, melylyel a boldog sziget egész tartománya nem bír. Ez az egyetlen kincs az egész országban.

És gondolá magában:

— A kit pedig jobbnak tart, az az egyetlen nő, és a mit balkezem szorít, az az egyetlen fegyver az egész boldog szigeten, mert bizonyára nincs több férfi e nap alatt, csupán csak én.

A vén ember vezette őket előre.

VII.

Nézzétek e roppant várost, mely itt elöttetek terül!

Nem Róma, nem London, nem a mennyei birodalom fővárosa Peking, nem az őshirű Babylon, semmi házcsoportja az ismert világnak nem hasonlítható hozzá.

E dombtetőről is alig látni végét, két folyó szabta egykor határát, most e folyók is tele vannak építve házakkal s eltűnnek a város alatt járva.

Idegen, pazar építészetnódor, fényben, gazdagságban, vad phantasia alakításaiban merész ellentéte az egyszerű classicus és a magasztos goth építészetnek.

A város kapuit gúlaalakú építmények képezik, óriási koczkák rakva úgy egymásra, hogy a legalsó tizenegy

koczkasor minden egyes hézagában két rakott szekér kikerülheti egymást, erre ismét egy számmal kevesebb koczka van felrakva és így feljebb, míg a tizenegyediknél egyetlen koczka áll középen, és azon a város védistenének képe, köből kifaragva, az idomtalan megatherion.

A fényes köbök mindegyikén egy-egy emberalak van faragva, fején koronával, kezében királyi pálczával, alattuk csoda-ismeretlen irással neveik felvésve.

A városba lépő idegent azonnal meglepi az a kábító buja illat, mely itt a levegőben látszik lenni, s melynek párázata mint valami aranyköd, fekszik örökké a város fölött, a legtávolabbi paloták tornyait, tetőit regényes felhomályban tartva. Az ambra és pézsma illata ez és egyéb ismeretlen fűszereké, miket e paloták tulajdonosai házaik vakolata közé kevertettek, hogy örök illattengerben fürödjenek az egész város; minden utca más-más jó szagot áraszt szét.

Messziről úgy tűnnek elő e paloták, mint megannyi kártyavárak: egyik oszlopsor a másik fölé építve, s mindegyik csodás rácsozattal körülfutva, mintha merő erkélyek volnának egymás fölé rakva; a legelső oszlopsorozat többnyire ércz, fényesre csiszolt réz, a felső jaspis, vagy alabástrom, a legfelső átlátszó öntött üveg, melynek prismaticus oldalai az örök napsugárban tüneményes szivárvány-foltokat vetnek magok körül.

Kívülre egynek sem fordul ablaka, nem lehet a házakon keresztüllátni, mint a mieinken, az egész külső falazat csodaképekkel van tele vésve, miknek természetkívüli csoportozatain elbámulna a szem, ha minden pillanatban új meg új csodálat nem vonná el figyelmét.

A házak mentében, a milyen hosszú az utca, ezüst lapokkal van kirakva a járda, s hő nyári napokon, hogy a nők gyenge lábait a naptól áthevült ércz meg ne égesse, szolgacsoportok futkosnak előttük, minden lépésnyire himzett vánkösököt rakva, hogy azokon lépdeljenek végig.

A házak tetőzetéről az utcákon keresztül bolthajtásos

hidak hajlanak keresztül, mik egyik házat a másikkal összekötik, úgy hogy míg alatt a földszinti utcákon hosszában lehet végig járni a várost, fenn keresztben járhatni azt meg; amaz a nappali, ez az éjszakai út. Midőn az est lealkonyodtával az utcák elsötétülnek, megnépesülnek a hidak s vig kacajjal, énekléssel járnak-kelnek ott felül a tomboló csoportok az érezhidakon, a háztetőkön át, nyitva akkor egyik ház a másik előtt, mindegyiknek édes titka; a fáklyafény minden tetőt bevilágít, s az ittas orgiák fél mezetlen alakjai ujjongva járnak-kelnek ott a magasban.

Ha valaki ide alant állana olyankor, csak azt a félemlítő dörgést hallaná, mi a járt érezhidak morajából támad.

A paloták közül néhol roppant kupolák magaslanak elő, mintha egy óriási tojás emelkednék ki a földből. Bámolni lehet az elmét, mely hasonló alkotmányt teremt: az egész épület egyetlen darabnak látszik, millió kődarab-ból összerakva, s egyetlen nagy nyílással oldalán.

A város közepén pedig áll egy kietlen nagyságú templom, melynek nyolez oldala vakító fényes ezüstlappal van bevonva, ez óriási tükrökben az előttük fekvő város csodaképét látni újra, s a nap visszavert fénye szétsugárzik belőle csoda tündökléssel a legtávolabb utcákra.

A templom tetején óriási mérvű bálványkép ül, faragott ezüstmű. Feje gömbölyüded, mint az emberé, kezein, lábain öt ujj, de hosszú gyílfarka tagadni látszik emberi eredetét; szemeit csodatündökléssel pótolja egy-egy tojásnyi gyémánt, szivárványszíkrákat lövelve szerteszét.

Ez a Triton gyász! Az őskor főbálványa, kit legmagasabbra emeltek mindazon szörnyek felett, mikért meghajták az emberek fejüket; az ezredéves szörny, melynek eleven képmása ott benn él a templom kapuin belül és ordít, ha éhezik, és akkor reszket az egész város, reszket az egész ország haragjától. Minden évben egyszer kér csak enni és akkor kap egy férfit és egy nőt, kiket gyomrába temessen. Azután elhallgat egy esztendeig megint, s ül

arany trónusában a templom közepén, öt ujjas kezeit térdére fektetve, mozdulatlan szemmel, épen mint ezüsből öntött jelképe oda fenn.

VIII.

Ha az ősvilági csodaállatok, ez idomtalan szörnyek kiálltak a népes városok kapui elé ordítani, hogy menydörgő bömbölésük bejárta az utcákat, nem reszketett-e minden ember akkor? pedig az csak pusztá hang volt, és a hangtól miért félnek?

Talán van a lélek belsejében egy titkos érzék, mely az öntudatig nem tud emelkedni, s ez megérti az őselefánt ordításának szavait, a mit e távoleső idők elmaradt szülötte az újabb kor termette férgeknek szemrehányásul mond, azon hangon, melyen a villámok is beszélnek.

— Átkozott faj! A míg te nem voltál, boldogság volt a földön. Te rontod meg a földet, az eget és a vizeket. A te éhséged, fázásod, nyomorúságod pusztítja el az erdőket; a te örültséged tördeli le a hegyek csontjait, vájja fel a föld gyomrát. A te undokságod mérgezi meg a folyamokat. A te hulláid vesztegetik meg a léget, a te lehelleted homályosítja el a napot. Te rakod be kövekkel a föld virágos színét, hogy ki ne zöldülhessen az; te viselsz háborút az egész természet ellen, mindent evő szörny! kinek kétféle fogad van: húst és növényt rágó! Ki minden rongyodat, mely testedet fedi, más állattól lopod, s szégyenled magadat olyannak, a hogy teremtve vagy. Te miattad pusztul el a világ.

A szívek reszketnek egy kicsinyt, midőn a dörgést hallják: az égből jön-e az, vagy az őscsoda szájából? a rettentő hang megborzogatja a kérges idegeket. Hanem azután, ha elhallgatott az ég, vagy a megatherion, ismét megszólal a zene, ismét elfeledve félelem, megbánás és gonosz sejtelmek.

A téres utcákon néptömeg hullámszik, tarkálló csopor-

tok zajos keveréke. Valami nagy ünnep lehet ma Triton városában.

A paloták ablakai élő virágokkal vannak tele, azokkal a csodás növényállatokkal, mik félig a mozgó, emésztő, félig a földbe gyökerező világhoz tartoznak; roppant zöld kigyók tekergőznek a karsú oszlopokra fel, miknek feje csodaszép tulipánban végződik, de a virág közepén ott van a mérges fulánk, s az összezáródó szirmok elnyelik a kehelybe buvó kolibrit, míg a virágállat farka gyökeret ver az élő földbe. Az erkélyek tenger fenekéről felhozott növényzettel vannak rakva, miket az emberi ész csoda találékonysága víz helyett a szabad léghez szoktatott, a kláris-korallok tarka bokrai közt nyulongnak a vastag polypok érzékeny csápjai, egymásba fonódva s örökké változtatva színüket, alakjaikat, míg az átlátszó molluskok vastag ágbogain keresztül látni a nedv lüktetését. A természet közönséges virágai nem ingerlik az ember gyönyörét többé; a csoda, a rendkívüli kell a tompa, fásult érzék felélesztésére.

A főuteza, a kaputól elkezdve egész a Triton templomáig, egy szőnyeggel van bevonva, és az egész szőnyeg nem egyébből van szöve, mint hajadon leányok fürteiből. Az ébenfekete képezi az alapot, melybe virágkoszorúk, paloták, áldozatok, csoportok alakjai vannak a szöke, gesztenyeszín és aranyveres hajzat minden árnyéklataiból szöve. Bizonyára drágább kelméje nem volt világon uralkodó fejedelemnek soha! Minden évben levágják a hajadonok hajfürteit, minden évben hosszabb lesz a szőnyeg, s a hogy a város nagyobb lesz, mégis átéri azt egyik végitől a másikig.

Ez aranynál drágább kelmén jár végig az ünnepély csoportja; mint egy nagy hullámozó folyam.

Elöl több mint húszezer gyermek, fiu és leány, halad énekelve a fényes bálványtemplom felé. Énekközben valami rángatózó tánczot járnak, melytől arcaik lázasan ki vannak pirulva, s szemeik nem gyermeki tüzszel égnek.

Valami részegítő italt adtak e gyermekeknek a Triton-ünnepély reggelén, mitől azok megittasodtak s idomtalan ferde rángások közt énekelnek és tánczolnak a bálvány tiszteletére.

Utánuk húszezer némben tódul. Termeteik fénylő kelmékkal, színes tollakkal elfedve, arczaik kifestve a szivárvány minden színeivel, tarka vonalokkal, ajkaik és szemöldeik megaranyozva, fejükön a szétbontott hajfürtök száz meg száz aransodrony közé szoritva, mik hosszan omlanak le vállaikra. Semmi folt alakjaikon, melyen Isten teremtő keze látszanék; az emberi örültség mindent eltakart, befestett, bearanyozott; csak a szemek villogása mutatja, hogy ezek emberek, s az égető tűz bennök, hogy ezek nők.

A nők után jó háromszázhatvanöt agg, a bálványok papjai, arany süvegekben, hosszú uszályos palástokkal, kezeikben egy-egy pálcza, melyen ezüstcsengetyük lógnak. E vén, komoly emberek, azokkal a magas süvegekkel, hosszú talárokkal, örült modrá keringnek egy arany szekér körül, mely hat keréken gördül, minden kerék a nap képét mutatja, s felül hat bolthajtás képez aranszövettel bevont ívet rajta.

E magas díszszekér közepén fekszik egy emberi alak: egy halvány rém, élőhalott, kinek szemei fénytelenek, mint iszapos tengervíz, arcza földfakó és csontjaihoz tapadt, egész tekintete fáradság, életunalom, esztelenség jellegét viseli. Tagjai meg nem mozdulnak, csak ajka reszket néha.

Ezen alak a Teczkatlepoka.

A Teczkatlepoka ünnepélyeiről még tudtak beszélni az Inkák történetírói, kiket a böles spanyolok a veres bőrűekkel egyben kipusztítani segítettek. Így nevezték őket borzalmas mysteriumaik egyik alárendelt istenségét, kit minden évben újra szoktak választani.

A legdélcezegebb, a legdelibb férfit kiszemelték s felvezették a Triton városába.

Ott a piac közepén körülállták a nép szüzei, szép hajadon leányai, festetlen arcczal, befonatlan hajfürtökkel, üvegszálakból szőtt tündéri ruhákban.

És akkor így szóltak a választott férfihoz :

— Te vagy ez évben a Teczkatlepoka isten. A minden szépségek ura, a gyönyörök félistene, a hölgyek fejedelme. Minden virág számodra nyílik, minden ajk tégedet csókol. Akarsz-e Teczkatlepoka isten lenni? elmulni, elveszni, meghalni a gyönyörben?

És ha a választott férfi szemei kápráznak e tébolyító szépségek csoportozatin elbámulva, ha vére elkábítja fejét, ha azt feleli: «igen», akkor balzsamokkal felkenve, gyöngyruhába öltöztetve beviszik őt a Teczkatlepoka templomába, s ott él a kék és mámor édes örültségében napokat, éjeket. A nép hajadon leányai, azokkal a hosszú leeresztett hajfürtökkel látogatják őt egymásután, s midőn kijönnek tőle, — akkor hajfürtök le vannak vágva.

Azokból készül a várost átérő szőnyeg.

E mámor, ez édes alnok tartanak egy évig így.

És az év utolsó napján, az utolsó hajadonnal, kit akkor választ magának, megáldozzák őt a Triton gygásznak. Az élő bálvány elnyeli őket. És azután választanak megint újat.

Tíz közül megtörténik egyszer, hogy a választott férfi szíve kiállja a búbajos látványt, e minden varázslatok közt a legellenállhatlanabbat, — mert mi igazabb, mint a női báj? — s azt feleli a felhívásra: «nem!»

Akkor letépik róla aranyköntöseit és azt mondják neki:

— Mezetlenül jöttél a boldog világra, úgy menj át a boldogtalanabba. Nézd, amott a hóval fedett hegyeket. Ott lakik a két szótalan lény: a pusztaság és a semmiség. Eredj oda. A hova az irtózat és fáradság miatt sem ember, sem állat nem közelít soha. Élj ott fagyban, nyomorban, egyedül. Kövessen, a ki szeret.

És ezzel gúnyolódva, a nők csúfoló hahotája mellett kikísérik a megtagadó férfit a város kapuján, mely a havas

hegyek felé néz, s megátkozzák, hogy soha vissza ne jöjjön.

Az eltávozót rendesen követi egy lény. Egy szelidebb, szemérmesebb hajadon a többi közül, ki dús hajfürteivel takargatja habruhája által rosszul rejtett termete bájait; ki vállára téve kezét a kiüldözött férfinak, vele megy az ismeretlen hideg világba a gyönyörök városából.

Mert e tagadó ígét nem mondhatja más, mint az igaz tiszta szerelem; a mely oszthatlan, mint az istenség maga.

Ily való szerelem példája történik itt minden tiz évfordulóban.

A kigúnyolt, sárral hajigált szerelmesek azután eltűnnek a jégbérczek ködös, felleges tájékaik közé, s soha sem látja őket többé semmi emberi szem, hogy bánatukon, töredelmükön gyönyörködhetnék. Nem történt még soha, hogy visszakéreztek volna városukba. Úgy hiszi mindenki, hogy ott elfagytak, eléheztek, vadállatok széllyelték őket, a nyomor sírba fektette.

Így megy végbe a Feczkatlepoka ünnepélye évről-évre, a midőn a Triton ordítása széthangzik mérföldnyi területen, a midőn megérzi az éhség napját, s a kéjben elhalt, megőrült áldozatot felteszik a diadalszekérré, mely aranyból van verve, s énekelve, zenehang közt viszik őt a halálra.

Ez ama férfi története, ki az arany szekéren fekszik.

A menet tovább halad; a bálványpapok után jönnek a nép hajadonai, koszorúzott fővel, lengeteg ruhával, az áldozat leánya ezüst szekéren vonatik közöttük.

E féltündéri, félpokoli jelenet után következnek a nép férfiai.

Minő férfiak! Görbe, elferdült termetek, előre csukló térdekkel, hajlott nyakkal, izomtalan karokkal, kiknek arczán semmi lélek, szemeikben semmi tűz; járásuk olyan, mint a mámorosoké, nyomorú, hervatag alakok. Ha van közöttük egy délcezegebb, daliás alak, az mint csoda tűnik ki az egész népcsoportból; s valamennyinek arczvonásain,

a szépen úgy, mint a rútaikon van valami átkozott bélyeg, mely egy eltitkolhatlan vonásból áll az ajkak körül, amaz ismeretlen vonásból, mely a vadállatot, a dæmont és az örültet jellemzi.

A legkiáltóbb tanubizonyság egy faj végromlásáról, ha női nagyon szépek, s férfiai nagyon rúta. Ott nem messze van a megosztatás napja.

Végre a férfiak csoportjai után következik egy pokoli, észvesztő tömeg, oly szörnyetegekből, miknek emberi nyelv még nevet nem adott. Állatok emberfejekkel és emberi alakok undok állatfőkkel; rettentő megcsufolásai a szent természet isteni rendének: borzalomgerjesztő közléplények az ember és a fenevad között; átkozott tanujelei az emberi ész örült hanyatlásának, minőre a mult kor történetei az ismert földön csak egy esetet tudnak említeni a cretai minotaurusban.

A boldog szigeten az Isten gúnyoló lények egész népet alkotnak, s a kik látják őket, nem is borzadnak már vissza képeiktől.

IX.

Egyetlen nagy gömbölyű ablak a kúptetőn vet világot a Triton templomába.

A rémalakok faragott szobrai közepett, melyek oszlopokul emelik a tetőt, a terem közepén ül az ősvilági csoda maga, kinek alkotásában a teremtőerő az ember-idomot leginkább utolérte: a homo diluvii . . .

Ülve is négy ölnyi magas, lábai aránytalanul rövidek, míg hosszú könyökei téridein nyugszanak. Egész testét kékeszöld pikkelybőr fedi, milyen a tengeri kigyóké, mely a vénségtől vastag ránczokat vetett. Arcza hasonlít az emberi arczhoz, a bőr világosabb kék rajta mint a test egyéb részein, s pisze, alig kiálló orránál fényesre megfeszül; homloka alacsony, lenyomott, szemesontjai alól két kiülő szemesillag mered elő, oly hideg, mint a kő, a

rubin fájó piros színével, mely körül fényes aranykarika látszik, mint a halaknál; szája ajkak nélkül, csak akkor látszik, ha felnyitja azt, s akkor szélesen elnyulik apró gömbölyű két füléig, miket vékony hártya takar.

Fejét fényes aranykorona ékesíti négy felálló hegyes szarvval, derekát gyémántos himzett lepel övezi, mely alól hosszú fésügerinczes gyilfark nyulik le a trón alá kunorodva.

Így ül mozdulatlanul a szörny évről-évre arany karszékében. Egyetlen jelensége életének, hogy szemeit lomhán alázárja, s évenként egyszer megéhezik, ordítva eltátja száját, azután jóllakik és ismét elhallgat, és egy évig csendesen marad, két kezét két térdére fektetve, s mozdulatlan szemeivel bámulva a többi köcsodákat; érzéketlen minden külbefolyás iránt.

Az emberek beszédei, a csöndes állati hangok, a körüle hangzó zene ép oly hallatlanok rá nézve, mint nekünk a csigák szerelmes suttegása, s az apró hangyák böles beszédei egymás között. Csak a vele egyrangú ős csodák hangjait érti ő.

A lomha szörnyeteg csak hangjában s ijesztő alakjában bírja minden erejét, egy gyermeket nem volna képes megölni, ha az szemébe merné mondani, hogy tőle nem fél; és mégis úgy reszket előtte az egész nép; szolgálit, a növényevő mammuthokat, megatheriont, iguanodont szántóföldjei zsengeivel hizlalja, őt magát legjobb férfiai, leg szebb szüzei vérével, és lábaihoz rakja bányái aranyát, tengerei gyöngyét, ligetei füszerét és nevezi őt urának, istenének, a ki nem egyéb egy elkésett öcsodánál, a ki túlélte a századokat, miket a természet élte határául szabott s tehetlen növényi tengődését átnyujtá egy másik ivadék lakta világba, melynek nemzedékei minden félszázadban elhalnak és újra születnek, a gyorsan élő, gyorsan változó, gyorsan élvező emberek világába.

A rút, kegyetlen ünnepély véget ért. A Teczkatlepokát és hölgyét bevitték a Triton templomába.

A nehéz érzékapuk bezáródtak a háromszázhatvanöt pap után.

A mi a templomon belül történt, azt soha sem látta senki a nép közül. A szörny ordítása hangzott néhány perczig, azután minden elcsendesült; a kapukat újra kinyitották, s a kilépő főpap tudtára adá az egybegyűlt sokaságnak, miszerint a Triton hatalmas szavára arany-szegélyű felhő szállt alá az égből, az felvevé a Teczkatlepoka Istent, hölgyével együtt, és elrepült vele oda, a hol egy olyan boldog, kéjekkel tele örökkévalóság vár reája, a milyen boldog volt ez az egy év, a melyet eltöltött a földön.

A ki kétkedni tudott, megszámlálhatta a templomból kilépőket: háromszázhatvanöten voltak; kettővel kevesebben, mint a hányan beléptek, s a templomon belül senki sem volt, csak a nyugodt, kömerev élő bálvány, nagy szája, rémszeméi becsukva, mint a ki jóllakott és most aluszik.

És most el az új isten-választásához.

Egy nagy amphitheatrumszerű tér fogadja be a város népét, négy emelet egymás fölött, ezüstözött rézoszlopokkal, mindegyik oszlop koronája egy madárfőn végződik, mely ezüstcsövön át részegítő italt csorgat alá a körülfutó medenczébe, az ezernyi ragyogó vízsugár, mely a húsz ölnyi magasból hull alá, búbajos ragyogványt ad a tér belsejének. A nép, mely a karzatokat elfoglalá, kicsapongó jókedvével szürcsöli e mámoresöt, míg a rút félelmei szörnyek alant a medence körül fekszenek, úgy iszszák a kábító italt; a melyik nem győzi tovább, fejét tartja a hulló nedv alá, úgy áztatja magát. Némelyikben meggyullad a kárhozatos szesz, s az bömbölve futkos keresztül a népcsordán; egy tűzokádó pokolbeli szörny! A közép emelvényre a gyermekeket ültették, a kiket elhoztak ide, hogy lássanak jó példát, hogy vegyenek részt ez ünnepélyben, melyet elmondani borzalom.

Középen tizenkét aranyozott lépcsőemelvényen áll a háromszázhatvanöt pap; a lépcsők alján ülnek a zenészek, hosszú ezüst kürtjeikkel, üveg fuvoláikkal, a miknek lágyédes hangja felkeresi a szív minden rejtekeit, s ittassá teszi a lelket. Az emelvény négy sarkán illatos füstölők égnek, nagy metszett arany medencékben, kábító füst-párát hintve szét az egész sokaságra.

A papok intésére megnyílnak az amphitheatrum rostélyai, s miként hajdan a római circusok carcereiből a halálra szánt küzdőket, úgy vezetik elő azokból a két férfit, kik közül a nép egyet Istenének fog választani, hogy egy évig annak legdrágább kincsét, leányai szerelmét hozza áldozatul.

Két férfit találtak a papok kitünőnek a többi közül: egyiket az ichthiosaurus, másikat a megatherion papja fedezte fel; és most a nép fog választani a kettő közül.

Mindkét férfi sűrű fátyollal van letakarva, míg az emelvény lépcsőin felviszik őket, akkor a többi papok leszállnak onnan, csak a két főpap marad ott pártfogoltjaival.

A nép zaja lassú zszibongássá esendésül el, feszült figyelemmel néz mindenki a két leplezett alakra, kik a négy füstölő kék felhői között állnak.

Most előlép az ichthiosaurus papja, s leemeli az első férfiúról a fátyolt:

— Lássátok és bámuljátok őt.

Egy hat láb magas irtóztató alak, arcza inkább fenevadé, mint emberé, torz szakála, összenőtt szemöldei, tompa orra, széles felduzzadt ajkai iszonyú állati erőre mutatnak nála; széles vállain és vastag karjaiban idomtalan izmok látszanak dagadni. Az egész alak félelemgerjesztő. De öltözete ragyogóvá teszi sötét tekintetét. Köntöse tarka gyöngyökkel van hímezve és aranynyal kivarrva, sűrű kemény haját arany sisak szoritja arczához, melynek taréja gyémántokkal és villogó topázzal van kirakva, baljában széles paizsot tart, melynek széleiről csatában megölt ellenségeinek hajfürtei csüngnek; jobb-

jával öt lábnyi hosszú rézpallosra támaszkodik, melynek széles lapja bűbajos képekkel van teli vésvé. Súlya fél-mázsa e fegyvernek.

A mint leleplezék a férfit, a nép örömkialtása hangzott fel egyszerre, mely elcsendesültével az emberszörnyek állati nyerítésében mult el.

Ekkor a megatherion papja lépett oda a másik alakhoz s alácsúsztatva természetén a fátyolt, kiáltá a néphez :

— És most lássátok és hódoljatok.

A második férfi természetét nem rejté sem arany, sem gyémánt. Az idegenek egyszerű fehér öltözete volt rajta, mely deli alakját olyannak engedi láttatni, a minő valóban, idegen szépséget nem hazudva hozzá. Fedetlen fejét nem ékesíté más, mint gazdagon leomló hajfürtei, s oldalának minden ékessége egy rövid kard volt, mely azt kívánja, hogy a ki ellenségétől akar beszélni, közel lépjen hozzá.

A pap szólott a néphez :

— Ime, idegen férfi ez; távol tengerentúli országból, kit Triton hatalmas karja hajóstul együtt ide hozott. Szemeiben más tűz ég, szívében más vér kering, miként a mi népünk szívében, orcájának tekintete előtt elhomályosul minden férfi arcza, a ki partjainkon született. Én nem szólok többet. Vannak szemeitek. Tegyetek választást.

A másik pap kiáltott.

— Ki akarja a bajnokot ?

A néptömeg közül alig szállingózott egy-két koszorú a felhívásra, mit romlott izlésű hölgyek vettek le fejeikről, hogy a félvad herculesi alaknak hajtsák.

És midőn a megatherion papja kérdezé :

— Ki akarja az idegent Istenül ?

Akkor egy vihar támadt hulló koszorukból, a delnök letépték fejeikről, kebleikről virágaikat, s diadalkiáltással szórták azokat mind az idegen férfi felé, hogy az egész amphitheatrum tere egy virágesőtül öntözött kertté változott át.

«Öt, egyedül öt és senki mást!»

A gyémántos, aranyos dalia haragos büszkén szállt le papjával együtt az emelvényről, nagy, villogó rézkardját vállára vetve, s elkeserülten ült meg a legutolsó lépcsőn.

Az idegen férfi egyedül maradt papjával az emelvényen, ki a férfi szép hajfürteit illatos rózsakoszorúval fonta körül, diadalmasan üdvözölve öt:

— Légy üdvöz, Teczkatlepoka isten; légy üdvöz a szépek, a gyönyöradók nevében; te választottja a népnek. Im vedd át birodalmadat minden szépségek királya, gyönyörök félistene, hölgyek fejedelme. A virágokat, a mik számodra nyílnak, a szemeket, a mik érted epednek, az ajkakát, a mik rád mosolyognak. Üdv neked, Teczkatlepoka isten!

A nép tombolva orditá utána az üdvkiáltást. Az amphitheatrum egy sötét szegletében pedig ott ült búsán, lefátyolozott arczczal egy szomorú alak, egy reszkető hölgy, kezében az egy igaz Isten trügyládáját tartva és sóhajtva nyögött magában.

— Oh Bar Noémi!

Bar Noémi nem hallá e gyöngéhangot; az üvegfuvolák zenéje, az ezüstkürtök lágy összhangjai búbajos, észháborító dallá olvadtak agyában a gyermekek kardalával s a szüzek énekével össze; Byssenia szava nem hangzott azokon keresztül.

A csábító tüneményalakok ott tánczoltak el előtte, ködruhában, habruhában; szétbomlott hajfürteik úgy repkedtek szét a léghen, villogó tűz-szemeik jobban ragyogtak a napnál, annyi szépség, annyi gyönyör; ki ne veszténé eszét itt.

És a nyögő, fájó sóhaj másodszor is hangzott újra.

— Oh Bar Noémi!

És az ifjunak úgy tetszett, mintha könnyü borzadály reszketne át tagjain.

Mi volna az? Van-e szemed? Van-e szived? Volnának-e érzékid, ha itt kételkedni tudnál? Hogyha száz év

várna rád, nem odadnád-e mindannyit egy ilyen tekintetért, és az égi üdvösséget, a mi túl az életen vár, e látmánynak birtokáért? Ezer meg ezer csábalak tánczol körülé bűvös-bájos tündekörben, mindig többen, mindig szebbek, mindig közelb-közels jönek, arcját éri lehelletük, lelkét égetik szemek, énekük szívét átjárja. Csak egy szó kell ajakáról, hogy elmerüljön e tengerben csupa merő édességből, hogy elveszzen a legédesebb halállal, mely nem egyéb, mint egy hosszú. — hosszú csók.

A zene, az ének egyre varázslóbban hangzik, a füstölők bájjalata mámorral tölti el a léget, a hófehér karok az istenné emelt férfi vállait érintik már: midőn újra, harmadszor is hangzik a szó, még fájább, még keserűbb.

— Oh Bar Noémi! Oh Jehovah Isten!

Egyszerre felrezen ő. Mint ki álomból ébredt fel, csodálatos mély álomból, mely tagjait kötve tartá. Fejéhez kap, a rózsakoszorút letépi onnan s kétfelé szakítva, lábaihoz hajítja azt és dörgő hangon kiált:

— Én Isten nem vagyok! Egy az Úr, az Jehova!

A zene, a dal elhalgat egyszerre, mint mikor a hárfahúrjait kardesapással vágják ketté, a bűbáj széllyel van törve, a csábító tündéralakok arcjai vad furiákká válnak, az édes harmonia égrendítő zürhanggá válik; átok, gúny és undok kacaj tölti el a mélységes tért s a felszörnyek bömbölése, nyerítése.

Ám ha ég, föld reszket is az utálatos ziharban, nem reszket Bar Noémi szive. Megtalálta azt a nevet, mely neki erőt adott elemek és harcok között, s kivonva kardját oldaláról, most úgy áll ott a tomboló néptömeg közt, mint egy isten! Mint egy férfi, a hol ninesen férfi több.

És szól az ellene támadó vad tömeghez, olyan hangon, mely túldörgi átkaik rikácsolását.

— Triton városa népei! Ti bálványimádó gyávák! Ti élő festett koporsók, kiket még életükben elhagyott a lélek; halljátok szavamat. Az én nevem Bar Noémi. Védelmem az egy igaz Isten, kinek arcját nem láthatja em-

beri szem. Bátorságom az én erős kardom, melyet soha senki meg nem csúfolt. Ime kimondom néktek, kik csufoljátok az Istent s csufoljátok annak nemes képmását, a férfit, hogy benneteket utállak és megvetlek s nincs kapuitokon belül sem agg, sem ifju, ki előtt szívem megrendüljön.

A szégyen és a harag elsáppadása terült el mindenki arcán. Másutt pírja van a haragnak, a szégyennek, itt fehér volt annak színe, mert Bar Noémi igazat mondott, mert az egész nagy városban, a gyönyörök városában nem volt egy férfi, a ki föl merte volna emelni karját az idegen férfi ellen, a ki őket meggyalázta; mert úgy állt ő közöttük amaz emelvényen vakmerő arczával, kivont fegyverével, mint egy bosszúangyal, a ki büntetni jött, nem emberekkel harcolni.

A gyémántsisakos dalia, azzal a széles, hosszú rézpallossal, azzal a herculesi termettel, ott ült a legalsó lépcsőn és fejét sem fordította felé.

A papok, az öregek kétségbeesve rohantak hozzá, és nógaták, biztatták, hogy álljon fel és mossa le a gyalázatot az egész népnek arczáról: a férfi nem akart mozdulni; a kábító kéjital még zsibbasztva tartá testét, lelkét. A gyönyörök bölcsei vesztükre találták fel mysteriumaiknak e mindenható nedvét, mely a férfit megalázza, a szívet elágyítja s a hősi bátorság helyett puha kéjvágyat önt a szívebe, hogy Hercules megszokja a tarka szoknyát és az orsópörgetést.

Végre új italt hoztak számára, melyet a harciba menőknek szoktak adni. Erős ideglázító ital volt az, fenevadak tajtékjából, mérges fáknak gyümölcséből, melytől vérszomj száll a szívre, olthatatlan. A harcital tüzeseppei átjárták a férfi idegeit s most fölkel az, s körülhordá vérben forgó vad szemeit, s kiduzzadt ajkain a düh sárga tajtéka habzott; arczai türhetlen lángoktól látszottak égni.

— Ki az, ki engemet hívott? kiálta vad, rikoltó hangon, mely hasonlatos a veszett fenevadéhoz, s nagy mellét

előre feszítve, széles nehéz pallosát megforgatá feje fölött mint nádszalat, és szemeiből zöld tűz lövellt szét, és lábainak toppantása alatt lesülyedt a kő a kemény földbe.

«Öld meg őt! az átkozottat, a rút idegent, a nép csufolóját!» hangzott a karzatokról, s minden kéz oda mutatott a lépcsők tetején álló Bar Noémira, a kit néhány percz előtt koszorúkkal halmoztak el.

A viador böszült orditással forgatá meg feje fölött pallosát, s éktelen fejét megrázva, mint a vérszagolt oroszlán rohant fel az emelvényre.

— Triton segíts! orditá az egész népség.

Csak egy elhaló esöndes hang a circus egyik oszlopánál sóhajtá: «Segíts Jehova!»

Bar Noémi egy nyommal sem lépe hátra. Mintha érzé-
ből volna öntve ott azon az emelvényen, úgy várta ellenfelét, s oda vetve magát böszült csapasa elé, visszavágott neki bátran.

A légben találkozott a két fegyver; nagyot csendült mind a kettő. A nagy széles rézpallos az óriás kezében markolatban hasadt ketté s a légben süvöltve magas ívben repült alá a nagy térre; az aczélkard Bar Noémi jobb kezében még csak csorbát sem kapott.

A nép hangja egyszerre ketté volt vágva. Ez országban nem ismerték a vasat, minden fegyver rézből készült, s im a karcsú kékes fényű ismeretlen ércz az első csapásnál ketté szelte a nagy vörössel ragyogó pallost.

«Jaj Triton, jaj!»

A viador megrettenve tartá Bar Noémi elé széles ezüst paizsát, melyről annyi megölt ellenség hajfürte lógott.

A kard csendült, a paizs döngött, s a második csapás után két darabba kettéválva látta a nép az ezüst vértet bálványcsodák képeivel.

«Jaj Triton, jaj!»

Az óriás térdre bukott a csapástól, s csak nagy erős karját bírta maga elé tartani még; de Bar Noémi meg-

ragadta öklét egyik vaskezével, hogy csontjai ropogtak bele, s egy végső rettentő csapást mért ellene sisakjára.

A lesújtó aczél alatt szikrát hánytak a gyémántok és topázok, mintha villám sujtott volna. S mintha villámsujtott volna, úgy esett le holtan, hanyatt az aranyos emelvényről a nagy rengeteg óriás, holt szemeit szétmeresztve a nagy halálos éjszakában.

A megrettent nép arczra borulva omlott a földre; a papok megtépték ruháikat, úgy vetették magukat Bar Noémi lábaihoz.

Alázatosan meggörnyedt fővel csuszott hozzá a megatherion papja és reszketeg hangon kérdé:

— Idegen népek istene, ki villámokat viselsz kezedben, mit kívánsz tőlünk?

— Nőmet kívánom, kit tőlem elszakítottál, frigyládámat, melyben Jehova parancsai vannak és azután el akarom hagyni e várost.

E szavaira hálakönyvekkel szeméiben lépett elő Byssenia a rejtő oszlop mellől, s csókokkal hahnozá el Bar Noémi kezét, azt az erőst, azt az állhatatost.

«Oh mi boldog nő!» sóhajtának a Triton városa delnöi, kiknek nem adatott a gyönyör, büszkén mondhatni el magukról: «én férjem neje vagyok!»

Senki sem merte a városból eltávozó Bar Noémit gúnynyal, csúfsággal háborgatni; a nép, mely odáig kísérte, fel sem mert nézni rá.

«Nem ember ő, mondának a papok, hanem egy idegen nép istene, kivel nem bir emberi kéz. Egy mogorva, haragos, rideg istenség, a ki nem illik a Triton városába. Örüljetek, hogy eltávozott örökre!»

XI.

Száz érzekapuja volt Triton városának, melyből a világ-rész minden tájaira kőből épített utak vonultak; csak egy kapuból nem vezetett sehova az út, mely a havas hegyek

felé nyílt, a hol a semmiség és pusztaság láthatatlan Istene lakik, a hová a földi boldogságot megutált emberek szoktak elvándorolni a gyönyörök városából. E kapunak küszöbét is benötte a fű, nem igen tapossák azt le.

Bar Noémi vissza sem tekintett az elhagyott városra, a míg a hegyek alá nem ért. Ott, hol a délszaki növényzet elhagyja a földet s helyet ad a szomorúbb erdőknek, hol a pálmák helyett fenyők kezdődnek, a legelső fenyőfa tetején ott turbékolt a szép tali madár, az aranyszárnyú galamb, s felszállt Bar Noémi előtt, midőn az a hegyek közé jutott, s miként előbb a tengeren, úgy vezeté most a bujdosókat erdők, bérczek kietlen honán keresztül.

Az önként termő fák, füvek elmaradtak itten, az a föld kezdődött, mely ingyen nem nyitja meg keblét, mely a rest fiunak mostoha anyja, melynek szerelmét meg kell érdemelni. Ez a hely, a hová a paradicsomból kihozta Isten az embert, és megáldá őt, mondván: «veritékdeddel egyed a te kenyeredet!» Hibáztak a hajdankor bölcsei, midőn ezt átoknak nevezték, áldás a munka, s a veríték az orcán a legszebb díszé Isten képmásának.

Bérez bérez fölé emelkedék; Bar Noémi és Byssenia mindig magasabbra hágtak, s kebleik szabad lélekezése érezteté, hogy itt közelebb járnak már az éghez.

Egy magasló szirtfokon leszállt előttük a galamb a földre, mintha mondaná nekik: «e helyen megálljatok». Az illatos pázsit körül fehér és kék csengetyű-virágocskák bókolgattak az érkezők felé, a zöld bokrok közül sárga énekes madárka zengett eljűk szerelmesen, és az mind oly ismeretlen szép és új volt.

Csak most tekinte még hátra Bar Noémi. Az elhagyott táj mély sárga ködben feküdt alatta, mely halálszint adott az egész vidéknek, s melyet semmi szellő nem volt képes fölverni onnan; a rónát ellepő városok magas tetőzetén, az óriás oltárokon égtek az áldozat tüzei, a nehéz sötét-kék füst nem birt fölvergődni az égbe, valami visszanyomta azt a földre, s mint egy átokkal terhes felleg úgy

állt az mozdulatlanul a házak fölött, körülfolyva a tornyok kupoláit s a bálvány mereven álló szobrait.

A távol látkörön csalóka délibáb úzé játékait, felfordított városok alakját mutatva az égben, tornyok és paloták tetőikkel lefelé álltak a szédelő magasban, a pálmák koronáikkal megfordítva; egy pillanatban szertefoszlott minden és paloták, városok eltűntek az égről, a láthatár, a róna egész a Triton városa kapujáig egy tengerben úszott, melybe a túlemelkedő fák, s a magas falak messzenyuló árnyékot látszottak vetni; a városok fölött vitorlás gályák úszkáltak.

Pillanatok múlva a tenger is elmúlt; a délibáb megszüntette játékait, a láthatár kitűnt, erdőivel, mezőivel s tornyos városaival újra.

Bar Noémi és neje bámulva látták e csodatüneményt, melynek csodás jelentését csak az isteni titokba látó lélek fejthetné meg, s kezeik összefonódtak önkénytelen, szivszerinti imára, hogy a mindenható Úr fordítsa el erős boszúálló kezét a tőle eltávozott népről s ne engedje az ő fenyegetését oly szörnyen betelni rajta!

XII.

Túl a bércz másik oldalán egy másik világ terül el.

Tizenegy havas orom csoportosul egymás körül, s a havasok lábainál népes falvak, szántott mezők, boldog, nyugalmas hajlékok.

Azon boldogok laknak itt, kik a gyönyör világából eltávoztak időnként s fölkeresték a senkitől nem óhajtott havasokat, a hol a pusztaság lakik, ott hazát alapítottak s századokról-századokra felszaporodtak egy néppé, mely munkában, tisztaságban boldogul élte napjait.

Semmi fény, semmi ragyogás nem volt ott, csak az arcokon; kincse senkinek más, mint a mit a szívben hordoz, s a legfőbb öröm a földön — a gyermekek fe-
csegése.

E bátor férfiak, szelid nők örömtelten fogadják az új jövevényeket, s közerővel építének számukra kunyhóik sorában kunyhót, kerítének számukra kertet, elláták a legelső életszükségletekkel s segítségül voltak nekik legelső munkálataikban.

Midőn házuk, telkük rendben volt már, tűzhelyük melegen, ólaik barmokkal ellátva, akkor felhívták őket a «legvénebb»-hez, a ki lakik a legmagasabb hegyek között, s onnan lát és ítél többi emberekre.

A tartomány ősz vezére oly kunyhóban lakott, miként a többi nép s semmi sem különbözteté őt meg alattvalóitól, csupán csak böles szelleme, s színről-színre ismerék őt még az apró gyermekek is, bárha bibort nem viselt.

Ott elmondá előtte Bar Noémi mindazon csodaeseményeket, a miket keresztülélt; csodás menekülését vitorlátlan, kormánytalan hajón, egy távoli világrészből; a szörnyjeleneteket Triton gonosz városában, istenitéleti harczát az óriás viadórral, és azt a titkos tüneményt az égen, mely a városokat felfordítva mutogatá előtte.

Az ősz férfi feje mindig jobban aláhanyatlott Bar Noémi beszéde alatt, s midőn az utolsó jelenetet elmondá előtte, arczzal bukott az a földre és elkezdett sírni keservesen.

Bar Noémi megdöbbenve kérdezé az öregtől siralma okát.

Az öreg felelt neki könyező szemekkel:

— A miket elmondál ifju, bizonyítják, hogy eljövendő az idők teljessége, melyben az Úr ítéletet tartani eljő a világ fölött, s külön választja az igazakat a hamisaktól, és elvesznek a milliók a földszínéről és a föld elmulik alattuk, mely bűneiket nem bírja viselni többé.

És az agg keserűen siratta meg a világot, mely végéhez közelget.

Bar Noémi letörlé az öreg könyeit, s fölemelé őt a földről.

— Ne sirj. Az Úr haragja megengesztelhető. Nemzetem történetei közt olvasám, hogy egyszer kimondá az Úr egy nagy világváros fölött kemény ítéletét, hogy elsülyedjen

az, s elküldé prófétáját a néphez, a ki tudtul adná annak, hogy ha bűnét meg nem bánja, elvesz városával együtt. A nép megtért, vezekléssel, bűnbánással elfordítá az Úr boszuló balkezét fejéről és megmarada. Másszor történt, hogy nyolcz várost elítéle az Úr, hogy földből kirohanó tűz s égből hulló tüzeső által megemészteszenek azok, és helyüket büzhödt tenger foglalja el. E városok egyikében lakott egyetlen egy igaz ember, a ki Istent szívében hordozá. Az Úr tudatá e férfival rettentő ítéletét és inté őt, hogy hagyja el a veszendő várost. Az igaz férfi leborula Isten előtt és könyörge: Oh Uram! elveszítéd-e a jót a gonosszal együtt? És akkor azt felelé neki Isten: «ha találsz Sodomában öt tiszta embert, megkegyelmezek azon városnak». Halld öreg, a mit Isten kimonda, meg nem másítja azt soha, mert az ő szava erősebben áll, mint az égen ragyogó világok. Azért azt mondom én neked: válaszs ki néped közül négy férfit; a kik igazak járásukban, tiszták beszédükben, kik soha meg nem ronták felebarátaikat, nem óhajtják az idegen nejét, nem tagadták sem szóval, sem tettel az Istent. Én elmegyek velök Triton városába és leszünk abban öten. Öt igaz emberért nem hagyja az Úr elveszni a világot.

A vén megcsókolá Bar Noémi arcát és áhitattal monda neki:

— Valóban, te vagy az Úrnak prófétája, kinek eljövételéről a hagyományok szólnak, mert e gondolatot az Úr sugallta szívedbe. Tulajdon négy fiam lesz az, a ki el fog veled menni. Lelkők, mint kristály, oly tiszta és szívökben nincs félelem. Öt férfi megmenti a népet.

Azzal elővezetteté fiait az agg, és együtt megmosdának Bar Noémival égből hullott vízben, letérdelének az agg elé és az megáldotta őket.

Midőn megindultak az útra, Byssenia átölelte férje nyakát és kérdezé tőle:

— Hová indulsz?

Bar Noémi soha sem hazudott, de nejt nem akará búsítani, s azt felelte neki :

— A paradicsomba.

És igazat mondott, mert Triton városa a gyönyörök paradicsoma volt.

Midőn odább mentek, Byssenia újra megcsókolá férjét és kérdezé :

— Ha a paradicsomba mégy, miért nem viszesz engem is magaddal ? Valót mondj, hova utazol ?

Bar Noémi most sem hazudott, felelvén nejének :

— A pokolba.

Triton városa valóban az volt.

A nő azonban sirva borula nyakába s sirva kérdezé harmadszor :

— Oh férjem, oh Bar Noémi, hová akarsz te menni ?

És harmadszor felele Bar Noémi, kezét az égre emelve :

— Isten színe elé!

És valóban Isten ítélőszéke álla ott, a hova ők most indultak.

A szélső hegytetőre érve, a honnan a rónára lelátni, ismét fölmerültek előttük a fáta morgana csodatünetemény képei, a légben lebegő paloták, a felforgatott városok, függő kertek, csigatornyok, miknek szétomlása után sik rezgő tenger boríta el hegyet-völgyet, hogy csak a távoli ormok és a bálványok fejei látszottak ki a hullámzatos özönből.

— Isten jelentései ezek! szólt áhitattal az agg, s megáldá az öt férfit, hogy legyenek erősek Istennel harcolni egy világrészért és egy világrész népével az Istenért.

És Bar Noémi kezét odavoná ajkaihoz s rálehelve annak tenyerére, mondá :

— A kit te megáldasz, az meg legyen áldva; a kit te megversz, az meg legyen verve.

Az öt férfi így szállt le a havasokból.

Az agg pedig visszavezeté Bysseniát kunyhójába és leányai közé vezeté őt, kik őt testvérekül fogadák, s midőn

látá, hogy a nő titkon könyez eltávozott uráért, vigasztalva mondá neki:

— Ne félj, vissza fog ő térni.

XIII.

A város messziről fénylett az esthomályban, mire az öt férfi a kapuhoz ért. Minden ház fáklyákkal és színes lámpákkal volt kirakva. A virágok ünnepe kezdődött ma, mely eltartott három napig. Ez idő alatt tele volt minden utcza és háztető illatos virággal hintve, az oszlopok tarka füzérekkel bevonva, s egyik szobortól a másikig koszorúból fűzött lánczok a téreken keresztülvonva.

A virágok ünnepe a szerelem ünnepe is, a rózsa, a tavasz, a virágos mező a legerősebb csábítók. Ismerték őket a Triton városában is, s boldogoknak tarták magukat az emberek, midőn ez ünnep kezdődött: a rózsák, a virágok, a tavasz ünnepe.

A virágokkal behintett utczákon öt szomorú férfi halad keresztül, vállaikra vetve palástjaik, kezeikben hosszú dárdák. A kik találkoznak velük, csodálkozva néznek utánuk. Triton városában nem járnak a férfiak egyedül e napon, mindenkinek van vidám társa. Sem fegyvert nem viselnek e napon e kapukon belől: bizonyára idegenek ők, a kik nem ismerik a szokást.

A virágok piaczának közepén áll egy vén odvas olajfa, ágai a földig hajolnak már, s fényes sötét levelei erdőt vonnak a törzs körül.

Az öt daliás idegent hívják minden házkapuban nyájas szóval, édes hangon. Mosolygó arcz, csábító szem néz rájuk a háztetőkről s az utcák keresztvidjairól virágot szórnak fejekre.

Ők hallgatva és nem tekintve félre, jutnak el a vén olajfáig, ott letűzik dárdáikat, az öt dárdanyélre kifeszítik palástjaikat, hogy sátor alakul belőle és abba lefeküsznek nyugodni.

A város kíváncsi népe körülfogja sajátságos sátorukat, eleinte csak suttognak, azután hívogatják őket, majd mérsékon szétválasztják a lepleket s kihívó szemérmetlen szokat intéznek hozzájuk.

Bar Noémi fölkelve nyughelyéből, kilépe a sokaság közé.
— Triton városa lakói, sokan vagytok-e itt e helyen?

A nép ráismert dörgő szaváról s ijedten tágíta kört az ifju férfi számára.

Bar Noémi látta hullámsani a sokaságot a virágok terén: a hány fő, annyi koszorú.

— Menjetek a többiekért és küldjétek őket ide, hogy hallják, a miket beszélek.

A tér, a háztetők megnépesedtek lassanként, és akkor fölemelé szavát Bar Noémi.

— Triton városa lakói, halljátok, a mit hallanotok kell! Az Úr, az egyedül igaz Isten, a földék és tengerek ura mondja ezt tinétek. Öt tiszta férfi jött ma várostokba, hogy feltartsa az Úr ítéletét, mely végveszélyt mond reátok. Nem évek, csak napok vannak számotokra hátra; mert betölté az időt bűneitek teljessége, s a holdakat nem fogja senki számlálni. Vetkezzétek le a vétkeket, hogy napjaitok sora meghosszabbuljon: hintsetek fürteitekre hamvat és házaitok elé port, virágok és zöld levelek helyett, mert bizony mondom, az Úr egyet int kezével és nem terem a földön sem virág, sem zöld levél!

A nép hangosan kaczagott e szavakra. Az idegen nem tudja, hogy mit beszél. Mi kár érte! Oly szép fiu, s oly esztelen; olyan erős és oly hideg.

A vigadók tánczoltak és énekeltek s hódoltak a virágoknak, a mik zöld ágon teremnek, és a hölgyek piros ajkain.

És ime, azon éjszakán, melyen Bar Noémi kiterjeszté átokerős kezét, jött iszonyú zúgással a sivatag felől sötét felleg, számmal ki nem mondható sáskafajok voltak összegomolyítva egy felleggé; fekete, napot és csillagokat eltakaró gonosz tábor, mely a hová leszállt a földre, elmúlt

onnan fű és virág; és jöttek sebesen mászva, erős hadsereg gyanánt, hosszú szőrű, barna hernyók, a mik ellepték a fákat, a mik átmásztak a házak tetőin, a mik csoportosan vándoroltak végig az utczákon, a hidakon, irthatatlan mennyiségben, elleptek minden fát, minden bokrot, s tövig, földig rágtak mindent; egy nap alatt olyan volt az egész tájék, mintha el volna perzselve; pálmák koronátlanul, erdők pusztán, lombok fosztva, minden fű, fa letarolva.

Csak ama vén olajfa maradt zölden, fényes, kövér leveleivel, mely Bar Noémit és társait beárnyazta.

Harmadnap a felriadt nép ijedten futott a jövevények sátorához, s esdekelve kérte az átokmondó ifjút, hogy fordítsa el országukról az égnek im e csapását, ne éktelenitse el a földet.

Bar Noémi irgalmat érzett az elpusztított tájakkal s tenyerét ég felé fordítva, rálehelt arra enyhén s még azon órában erős szélvész jött nyugatról, mely fölsepré a sáskákat s egész táborostól együtt belesodrá a tengerbe, ott veszttek el; egy éjszakai der megölte a fák hernyóit, mind elhulltak; fű, fa kizöldült nemsokára ismét, s az emberek sziveiből elmúlt az első ijedtség az első csapás szüntével.

A mily buján hajtott ki fű és virág, olyan buján tenyészett az emberi vad szenvedély is a szivekben. Ismét rakott asztalhoz ült a gazdag, a jövő év rovására dobzódott a renyhe szegény s kevély büszkeségében Triton városának népe megtagadá az öt férfitől a legsoványabb eleséget is, mely öröletlen magokból állt, s azt követelték tőlük, hogy hagyják el városukat; ha senki sem meri őket kiüzni onnan, kiüzi majd az éhség!

Bar Noémi haraggal nyujtá ki kezét másodszor, s még el sem hangzott az átok ajkairól, midőn megzendültek az ég sarkai haragos esattogással, a nagy kék égboltozat feketén elborult, a harsogó villám lecsapott a földre, s a haragos égből öldöklő jégeső vágott alá pusztító dühében, elpaskolva szerte az idők reményét, népek büszke döllyét!

A második csapás elrémíté boldog Oceania lakóit, siettek áldozatuk zsendőit odahordani az öt igaz férfi elé, a kik nem érintettek abból egyebet, mint az öröletlen gabonamagvakat, az Úr tilalma volt azon, hogy valamit meg-egyenek, a mi a vétkező nép tálaiban készült, fazekaiiban főtt, kemenczéiben sült vala.

Az öt igaz férfi imájára megszűnt az ég haragja, s a mint sujtoló kezét visszavonta az Úr, újra visszatért a szívekbe az istentagadó dölyf; a nők újra kifesték arczaikat, bea-nyozták szemöldeiket, fölvtették üvegből szőtt köntöseiket s jártak az utcán Istennel daczolva és gúnyolták az ifja-
kat, kik sátoruk alól ki nem mozdultak csábító hizel-
géseikre.

A tér közepén, melyen sátoruk fel volt vonva, állt egy roppant nagy szökőkút, széles márvány medenczével, minden hajnalban és alkonyatkor ott enyelegtek az ifjak szemei előtt e csába tündéralakok, habfehér termetöket locsolva a meleg nyártól langyított habokkal.

Bar Noémi eltakará piruló arczat előlük kezével, másik kezét undorodó mozdulattal tartá feléjük; és ez a mozdul-
lat volt az átok.

Egy éjszakán megfordult az évszak rende: meleg hő nyárszak derekán hideg, fagyasztó szél támadt, mely végig-süvöltött az országokon s megforditá rendes útjából a ter-
mészetet. Hol jeget nem láttak soha, a folyamra pánczél fagyott, s a megrettenő lakosok látták az égből aláhullani az ismeretlen pelyheket, mik elleptek erdőt, mezőt, utcá-
kat és háztetőket, szemfödelet vonva az egész földre.

Hah! hogy hallgatott el a vigalom egyszerre! A szo-
katlan csoda napján az emberek magukba tértek, meg-
bámulták a jeget, havat, a csodálatos zúzmarát; másnap
pedig szánokat készítettek és csengetyűkkel nyargaltak
végig a havas utcákon, víg dalokat rikoltozva, a hideg
ellen prémes öltönyöket vettek, a jégből építettek átlátszó
palotákat, a hóból készítettek czukros eledelt, s kinevették
az ég haragját.

Bar Noémi intésére elmúlt a harmadik csapás, a nap melegen süttött újra, jég és hó elolvadt, vízzé lett, a föld újra kizöldült megint.

A csapások harmadika sem javította meg a népet. Kaczagták már az öt ifjút, s még ők hívták fel Bar Noémit, hogy tegyen még velök több csodát, az élet ügyis oly unalmas ily egyformán!

Jaj a népnek, a hol már a gyermekek életunalomról szólnak!

Bar Noémi még egyszer szóla hozzájuk.

— Triton városa lakói, és ti, kik Oceania földén laktok, halljátok és beszéljétek el egymásnak; ime bocsát reátok az Úr kegyetlen csodát általam, hogy megtérjétek és megjavuljatok abban; az első két napon megrontom a vizeket, a másodikban a földet, a harmadikban a levegőt, hogy a mi élet volt eddig, az halál legyen ezután; a mi anyai kebel volt eddig, legyen ezután sir gyomra. Három hét alatt térjétek meg Istenhez, a ki jó a jöknak, de irtózatos boszúálló a gonoszokra.

Az örült nép kikaczagta jósszavait, s gúnynyal kiáltott rá vissza:

— Tedd, a mit tudsz!

A nehéz átok legelőbb a folyóvizeket érte. Valami apró zöld bogár lepte el a folyamok felszínét vastagon, mely undorító szaggal mérgezte meg azokat, minden állat, a mi azokból ivott, kinlódva hullott rakásra, a halak felfordulva jöttek fel a víz színére, a hab büzhödten hányta ki azokat kétfelől a partra; azután a fűrt kutakban veszett meg a víz; ize elkezdett sós, keserű, émelygős lenni, a szökőkutak sugarai elhomályosodtak az iszaptól, melyet a föld alól hoztak magukkal, s minden víz elveszté friss hidegségét, valami émelyítő lágymelegség rontá azt meg, hogy a szomju állatok iszonyodva fűttak hozzá s halálos aggodalommal bögtek fel az ég felé. Több eszük volt, mint az embereknek. Ezek kaczagták a csodát; ha a víz elromlott, annál édesebb volt a bor; minden ember bort ivott hát, részegítő méreg-

italt, még a nők és gyermekek is. Az ember szíve kemény volt.

Szállt az átok másodízben a tápláló, élő földre; iszonytató félelmében, az Úr kezét megérezve, elborzadt, elbágyadt a föld; száraz, kemény repedések szaggatták meg fájó felszínét, s a belső kín miatt kékes penész s terjedő sárga sömörök lepték el a hantokat, a sziklákat és a fák sima kérgeit. Kór, nyomorék lett a termő föld, fübe, fába elterjedt szörnyű baja, az édes gyümölcsök helyén soha nem látott pöffeteg, mérges gilva, undok üszögtestek termettek, a gabona kalászában korommá vált az érett mag; a szőlő elfonnyadt, összerohadt tőkéjén, a méztermő nádat sűrű moszatok lepték el, a kenyéradó gyökerek gumói megbüzhödtek a föld alatt s átkot termettek áldás helyett, beteg volt minden zöld növény az Istennek átka miatt; csak az embernek nem fájt az. Oh, az ember-szív kemény!

Harmadszor szállt az átok az életető levegőre; sűrű átlátszatlan gőzök szálltak alá a vidékre; feketén, barnán, sötéten. A nap nem látszott ki abból, a nappal az éjszakahoz lett hasonló; a gonosz, veszett köd szaga elülte a melleket, s rossz köhögést, fojtó lélegzetet okozott. Az utcákon nem lehetett járni többé, a falakról csorgott a nedves nyirok, s a nehéz sűrű fellegek, mik máskor az égen jártak, az emberek feje fölött, most mind ott jártak a földön, végiguszva az utcákon, áthömpölyögve a mezőkön, a házakon: borzalom volt azt elnézni.

«Nosza sipok, nosza kürtök! most daloljon a ki tud! Hogyha ott künn nem süt a nap, annál jobban ég a fáklya, hogyha felhő jár az utcán, annál nyájasabb a pohár: hogyha oly rövid az élet, annál jobban kell sietni; hogyha úgy is jön a halál, minden kéj, gyönyör poharát fenékgig ürítve találja.»

Ezt a gondolatot mondák Oceania minden házában, s az öt férfihöz az olajfa árnya alatt senki sem ment Isten írgalmát keresni.

Bar Noémi elbusultan látta az örült tombolást, a vesz-

tébe vakon rohanó népet, s keservében gonosz átkot monda rá.

— Minden, mi embernek kedves, legyen tinéktek rémület, az édes legyen keserű, étel-ital méreg legyen, az álom legyen rémlátás, a hol örömet kerestek, találjátok a bánatot, a csókból támadjon fekély, a mosolygó ábrázatot verje meg undok kelevény, s a gyönyörből támadjon utálat rátok!

És a midőn hét nap mulva a fellegek szétoszoltak s előjöttek Oceania lakói, visszaretentek egymástól. Himlők, fekélyek rutiták el az arcokat, orrok, ajkak eltűntek az ábrázatról, hajzat kihullt, test összegörnyedt. Isten maga törle le képmását azokról, a kiket megbánt, hogy teremte.

Az ég pedig, mely e világrészt befedte, oly sápadt volt ezután, olyan sárga; a kékszín eltűne róla, el a napnak ragyogása. Délben is bele lehetett nézni annak sápadt tányérjába s megszámlálni a foltokat benne.

Ám még ez sem volt elég.

Egyik embernek nem volt mit esűfolni a másikon. Mind egyforma rútak voltak már, azt is el kelle feledni. A gúny még kiáltóbb vala így; a dacz még irtózatossabb.

Pedig a házi állatok nem ismertek már gazdáikra, a szelidített, szoktatott párás nép szökve hagyta el a városokat s kinzott aggodalmas előérettel menekült a hegyek felé. Az ebek és a kis sárga énekes madárcák csoportonként hagyták el a városokat s siettek a havasok felé; ott is fogadást tettek egymás között, hogy szólni nem fognak soha, az ebek nem ugatnak, a madárcák nem énekelnek, nehogy megutált gazdáik értük találjanak menni.

Helyettük holló és farkas lepte el a városok kerületét. Ezek a sirásó vadak ott tartottak nagy tanácsot, elhatározva egymást közt, hogy osztozzanak meg az emberek örökségén?

Őket elérte rossz sorsuk.

Bar Noémi nyolezadizben emelte fel átkos kezét és monda, szomorú hangon :

— Legyen halál

S jött az idézett angyal, a szörnyű Malach-Hamovez angyal, azzal a kétélű lángpallossal, mely seregeket öl, mely előtt nincs mélyen, nincs magasan rejtve senki, és elkezdé szörnyű munkáját először a kicsinyeken.

Egy napon eltűnt minden élő bogár a föld színéről. Mintha itt volna az ősz, mely őket magával viszi.

Másnap a kigyók, teknősök jöttek elő oduikból, elveszni az átkozott napfényen, ott elfeküdtek a városok kapui előtt.

Harmadnap lehullottak a légből a szárnyasok, a háztetőkről aláfordultak meredve, az utcákat ellepék hulló testeikkel. A farkasok látták társaikat a hollókat megdermedni, s nem volt hozzá bátorságuk, hogy hulláikhoz nyuljanak, hanem odasereglettek mind a városok kapuihoz, s féltükben ott üvöltöttek, mintha kérdenék az embert: nincsen-e, ki segítséget adjon?

Negyednap az emlős állatok pusztultak el, ott nyújtózva az emberek lábainál. Nem maradt élő a földön, csak az ember egymaga és az ösvilági szörnyek.

És még ez sem döbbsenté meg őket! nem rémültek meg e szörnyű egyedüllétől; — minden állat elveszett már, csak ők és bálványaik éltek.

Még lett volna idő, még voltak napjaik hátra. Még nem mondá ki rájuk Isten legrettentőbb ítéletét. Bevárták azt.

A halál gyászangyala elkezdte szörnyű munkáját a lelkét megtagadó fajban. Valami iszonyú betegség járt városokról városokra, az emberek elhullottak segélytelen, menthetlenül; egy rövid óra véget vetett az életnek, ma ifju és büszke alak, holnap csendes fekvő halott. A sír több volt már, mint a ház s az élők nem elegen eltemetni a holtakat.

Egy jajkiáltás volt az egész ország! Tartományról tar-

tományra szállt a sirás. Az emberek fetrengve heverték a porban.

Miért porban? Porban lakik-e az Isten? Nem égben kell-e őt keresni? Ah, ők nem nézhettek oda fel, nekik csak bálványaik számára voltak imáik. Azt mondák: ezek a mi Isteneink. Mi őket emeltük magunk fölé! És senki-nek sem volt bátorsága, hogy megmondja nekik: szálljatok le az oltárokról, ti föld esodaszülöttei, a többi pornál rosszabb por, s adjatok helyet az Istennek, a ki egyedül Úr!

E helyett a félelem és irtózat ádáz kétségbeesésében dühösen rohantak az olajfa ifjaira s méregbe mártott fegyverekkel fenyegeték Bar Noémit, a minden rossz okozóját, halált ordítva fejére.

— Nyolez csapásra meg nem tört nép! im érezd a kilencediket! kiálta az Isten haragjának küldötte s lábával az álló földet megdobbantá.

És im a kemény föld reszketni kezdte az ádáz tömegek lábai alatt. Előbb csak mint távoli szélzúgás hallatszott a mélységből; majd mintha óriás szekér gördülne végig ott alatt, megrázva a palotákat, a mik ott fenn építve vannak.

Irgalmas ég és föld!

Valami haragos szellem, a ki oda alatt lakik, ki akar börtönéből törni, s megrázza a föld alapját, összetöri a hegyeket s szikláikat aláveti a síkságra.

A föld színe, mint a tenger, úgy hullámoz; a legnagyobb őspálmafák koronáikkal jobbra-balra csókolják az ingó földet, és a tornyok és a bástyák kettétörve omlanak le.

Ki tartja meg az aranyos palotákat? Ezer oszlop jobbra-balra dülve omlik. A büszke arany kúp utána hull, eltemetve lakosait; a kapuk óriás koczkái a földre le vannak vetve, a bolthidak az utcák felett cserepekben fekszenek a romok között. Por és cserép, a mi dícs és ragyogvány volt!

A bálványok templomaiba futó népet a romok zúzták agyon, a mámor-ittas bacchanaliák házai eltemették titkaikat, a gyönyörök búvhelyein ott veszett a vétkező.

A nép megrémülve futott a Triton bálvány elé, ki minden bálványok feje volt.

A templom nyolez fala szétomolva feküdt a téren, az ezüsből öntött bálvány felfordulva, arczozal a földre borulva. Az élő bálvány maga pedig ott ült trónusában, most is oly mozdulatlanul, miként máskor, csak nagy kerek rémszemei látszottak forogni agyában, mintha bámulnák a napot, mely oly régen el volt tőlük zárva.

A nép odaveté magát a szörnyeteg lábaihoz. Kezeiket fejükre kulesolva, s üvöltve kiáltának hozzá:

— Oh Triton, segits!

A szörnyeteg maga is érze lábai alatt reszketni a földet, s ott, a hol baloldalán a pikkelybőr alatt meglátszott a szív lassú dobbanása, az idegen félelemtől elkezdte sebesebben lüktetni, s a szörny felállott helyéből, az égre emelve iszonyú fejét magasan; mint egy torony úgy állt a nép között.

A bálványimádók ujjongva kiáltának:

— Hah! a Triton-isten felállt! A Triton meghallá szavainkat! A Triton harcolni fog az idegen isten ellen! Most mutasd meg arczodat idegen isten és remegj a Triton előtt, kinek termete hat öl magas és keze erősebb, mint a villám.

E káromkodás elhatott az öt igaz férfi sátoráig. Akkor Bar Noémi szétszedeté a sátort; palástjaikat magukra vették az ifjak, a dárdáikat kezeikbe s megindulának mérészen, hogy a Triton hívására megjelenjenek a mindenható egy Isten nevében.

Ott megálliták őket a papok a csodaszörny színe előtt, s mondanak nekik:

— Im a Triton-isten felállt a mi védelmünkre és kinyújtá erős kezét és megnyitá száját, melynek hangja erősebb a mennydörgésnél. Ti idegen átoktevők, boruljatok

előtte porba, vagy várjátok magatokra haragját, mely titeket Isteneitekkel együtt elront!

Bar Noémi szívében emberfölötti lelkesülés lángjai kezdtek hevülni. Körüle álltak ezernyi ezer csoportok, előtte az éktelen óriás-csoda.

És ő szóla mindazokhoz messzire eldörgő hangon:

— Por lakói, por imádói! Kiket sem áldás, sem átok, sem a jó, sem a rossz napok meg nem javítottak. Legrútabb férgei a földnek! Im én elbocsátom a tizedik csapást reátok, hogy ne legyen, a kihez imádkoztatok többé. Tehetetlen szörny, förtelmes csoda, hajolj meg annak nevére, a ki tégedet alkotott, s ki téged ismét összetör; s térj meg a te uraidhoz, a porok férgeihez.

Ezt mondva, megcsóválta feje fölött nagy zúgással az éles kopját s elhajítá azt a szörnyetegre.

A kopja süvöltve repült a papok fejei felett, s ott, hol a szörny bal oldalán a szív lüktetése látszik a pikkelyes kemény bőrön, átfurta azt s rendülve megállt szívében.

A bálványszörny rettenetes ordítással bukott arczra, fekete vért okádva eltatott torkán, s farkával paskolva a földet, s körmeivel feltépve a rakott köveket maga körül.

A nép első rémületében Bar Noémi és társai kimene-kültek a sokaságból, s midőn eszökbe jutott amazoknak, hogy a bálvány megölőjét üldözzék, az Úr megrepeszté a földet szélesen a futók és üldözők közt, s kék lángokat támaszta a mélyből és fojtogató pokolfüstöt.

Az öt férfi épen jutott el a tizenegy havas között fekvő hazájába. Bar Noémire nagy öröm várt megérkezése napján. Neje fiat szült neki, apjához, anyjához hasonlót.

És ez nagy vigasztalás volt a többi választott népnek is, mert ez által adá tudtul az Úr, hogy a hol ártatlan csecsemő született e napon, az a föld nem veszhet el haragja miatt.

A vének vénje megérté Bar Noémi ajkairól a történetet, a betöltött csapásokat. A tizenegy havas között semmit sem éreztek azokból: itt meleg nyár, vidám nap ho-

nolt, tiszta lég, zöld mezők, vidám patakok, itt élt és örült létének a légben tánczó bogártól az emlős állatig minden, s áldás volt fűben és fában.

A vének véne, megtudva a legrosszabbat az öt férfitől, elrendelé hiveinél, hogy kik a völgyekben laknak, mind szedjék fel legféltettebb javaikat, hajtsanak el magukkal minden élő állatot, s vonuljanak fel a magas hegyek közé, oda építsenek hajlékot. Az égnek majd gondja lesz rá, hogy az örökhő elmuljon onnan, s helyet adjon fűnek, fának, a mi embert véd és táplál.

A Triton még azután három napig kínlódott kapott sebében, a míg meg birt halni, s ezredéves életét elvérzette ott a porban. Három napig hallatszott rémordítása egyik hegyláncztól a másikig, mint egy tartós menydörgés, s e rémszóra előjöttek onnkból a föld többi öszörnyei: a barlanglakó alvilági csodák, miket esontmaradványaikban lámul most a késő világ; a rengő föld kizavarta őket sok százados álmaikból, s előjöttek időmtalan alkatukkal, szarvas, agyaras fejükkel, pánczélos sötét testükkel rémiteni a világot.

«Meghalt a Triton-isten, nincs többé Isten a földön!» ez örült kiáltás hangzott végig az országban. «Csak a havasok Istene él még. Menjünk rajta, öljük meg azt is! Ő se legyen!»

És az ádáz milliók fegyvert fognak kezeikbe, hogy megtámadják az Istent! az ezernyi rémállatok fogaikat, szarvaikat köszörülték, s esörtetve rontottak a havasok ellen, a mammothok utat törtek az őserdőkön keresztül, hogy eltiporják a havasok nemzedékét.

Egy égostromló kiáltás vízhangzott a messze földön, minden megbomolni látszott, még a fák és füvek is az ég-gel harczolni kezdtek; a pálmafák levelei kimeredtek egyenesen, fel az égre, mint szál kardok, s minden fű és falevél hegyét mutatta fölfelé. Az ingatott, rázott ormok meghasadtak hegyeiken, s eddig nyugodalmas bérczek tűzokádó ajakkal szólaltak meg az ég ellen, lángot és égő

köveket hajigálva a magasba istentelen lázadással; a föld száz helyen megrepedt, s bűdös mocsárt, fekete, undok iszapot okádott ki önmagára; az erdők lángba borultak s vérszinre festék az eget . . .

Csak a havasok bércei maradtak most is fehéren és nyugodtan.

Midőn a lázadt milliók hada, s a szörnyek rémalakjai megrohanták a megtagadott Isten földét, körülfogta azt egy villámterhes felhő, melynek csattogása felülmulta a rémek csatazaját, mely lobogó nyilaival szórt rettentő halált az ég ellen támadt népre, s verte azt tüzostorával három nap és három éjjel.

A belül lakozó nép imádkozott és magasztalá az Istent nyugvó hajlékai alatt, csak messziről hallgatá a rettentő csatak zaját.

Harmadnap elnémult minden.

A felhők eloszoltak a légben, s a mint a havasok lakói széttékintének ormaikról, egy sík tenger terült körülötök; — csendes, néma vizek, melynek messze láthatárával a pusztá lég érintkezett. . . hegyek, völgyek, tartományok, hova lettek? hova tűntek?

Maga a tizenegy havas is hullámokkal volt körítve s tizenegy szigetté vált. Együtt, egy tömegben mind több ezer lábnyival alább sülyedtek csendesen; a melegebb alsó légkör leolvasztá ormaikról az örökhó rétegeit, s ottan támadt új élet és új tenyészet. A legelső tiszta folton, mely a hó alól kibarnult, az Isten dicsőségére, a szabadság emlékére egy hársfát ültetett Bar Noémi, annak árnya alatt építette fel gunyhóját, s mennél nagyobb lett a lombsátor, annál nagyobb lett a család, s az Isten áldása rajta.

E tizenegy hegy csoportja a Canári szigeteké.

A nagy Oceaniából csak a hegyek maradtak meg.

Alkotásuk, partjaik tanuskodnak róla, hogy e sziget-csoport csak egy elmerült világnak emlékül megmaradt vége.

Későbbkori fölfedezőik csodálkozva tapasztalák, hogy e félreeső szigeteken egy saját népfaj lakik; alakjára szebb, erősebb, mint az ismert nemzetek. Szabad lelkű és érelyes; egy láthatlan Istent imádó, szerelmében szűz, életmódjában egyszerű és sorsával elégedett. Halottjait bebalzsamozva rakja el sirüregébe, mert a feltámadásra vár s művészetet, írást ismer, a mi máshoz nem hasonlít.

E szigetszoportnak, csendes, boldog emberein kívül, van még két csodás lakója: az ebek és a sárga verebecskék.

Különös, hogy azon helyen mind e két állatfaj néma. Mintha most is fogadásuk kötné őket, hogy nem fognak megszólalni Oceania földén.

Ha pedig kihozzák őket onnan, hangjaikat visszakapják. A kis canári madárkák, e szelid, kedves, játszi éneklők innen jönnek, ez eredeti hazájuk.

Nálunk ismét oly szépen, oly szerelmesen tudnak énekelni, mint hajdan a Triton buja városában, s nem egy abrándozó szív andalóg el dalaikon, és nem tudja, hogy it érez?

A Bar Noémi ültette nars most is áll még a ferroi szigeten, melyről a földtudósok az első délkört számítják: százhatvan láb körülete a két ezredévet élt szent fának, s lombjai alatt egy egész nemzedék pihen. Mint az utazók beszélnek, e fa lombjai szívják magukhoz a levegőgőzöket, s cseppekben hullatják alá a földre, a vízszegény szigetet úgy öntözve napról-napra. A lakosok most is szent fának tartják azt.

Európa és az új világ között most egy nagy üres tenger-végtelenség terül, akárki tekintsen oda, nem tagadhatja meg, hogy ott egy egész világrész hiányzik.

Plato leírta azt, Solon megénekelte, az arabok regéket mondanak róla, a carthagóiak megtiltották fölöle beszélni, mert igaz volt létezése.

Most vitorlák repülnek fölötte.

De gyakran, midőn szélcsend van a tengereken, midőn

a mélézó természet elábrándoz a multakon, a melegtől átfült légben megjelennek a csodás tünemények a hajós szemei előtt: a sáppadó láthatáron paloták és városok képei emelkednek föl, tornyaikkal aláfelé fordítva, pálmaerdők koronáikkal lefelé. Csodás, nagyszerű alakok, a minők már nem léteznek, merészen halmozott csarnokok utánózhatlan művei ott libegnek, ott változnak a bámuló szemei előtt, míg egy támadó szellő szét nem fuvalja azokat s a lengő hajó körül nem látszik más, csak a vég nélküli tenger

TARTALOM.

DÉLVIRÁGOK.

	Lap
Az utolsó tengeristen	1
Kelet királynéja	13
Tsong-Nu	70
Perozes	85
Hyppona romjai	112
Šolimán álma	153
A láthatlan csillag	167
Az utolsó cigányország	199
Kineses Abdul és gyáva Izmat	209
OCEANIA.	221

